

תלם בחנ"מ

תכנון למידה מ שמעותית והוראה איכותית בחינוך המיוחד

עקרונות, הנחיות וכלים לצוותי חינוך
לתכנון פדגוגי מיטבי

למסגרות לימוד בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים
ברצף הגילאים: 3-21

מעודכן לתאריך: 20 בספטמבר, 2018

1. אודות ותודות, מבוא

2. עקרונות בתכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים

3. עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

4. תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

5. דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה - סוגי מסגרות וחיטבות גיל

5.ב. יסודי ועל יסודי

5.א. קדם יסודי

6. דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה - תחומי ליבה בחינוך המיוחד

אמנויות

שילוב
ערכים

מדעים

אנגלית

מתמטיקה

חינוך לשוני
שפת אם

הכנה
לחיים

7. היבטים פסיכו-פדגוגיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

8. קידום מצוינות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים

9. מקצועות הבריאות כחלק מהמערך הפדגוגי-טיפולי

10. עקרונות בפיתוח מקצועי לצוותים

נספחים

תוכן העניינים

1.	אודות ותודות	
2.	מבוא	עמ'
3.	עקרונות בתכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים	עמ'
4.	עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים	עמ'
5.	תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים	עמ'
6.	דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה - סוגי מסגרות וחטיבות גיל	עמ'
5.א.	קדם יסודי	
5.ב.	יסודי ועל יסודי	
7.	דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה – תחומי ליבה בחינוך המיוחד	עמ'
8.	היבטים פסיכו-פדגוגיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים	עמ'
9.	קידום מצוינות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים	עמ'
10.	מקצועות הבריאות כחלק מהמערך הפדגוגי-טיפולי	עמ'
11.	עקרונות בפיתוח מקצועי לצוותים	עמ'
	נספחים:	עמ'
א.	תכניות ברצף מישורי התכנון: ארצי, בית ספרי, כיתתי, גני, אישי	
ב.	מהלכי פעולה ומחווון לבנייה של תוכנית אישית לתלמיד	
ג.	מחווון לבנייה של תוכנית לימודית כיתתית (תל"כ) – תוכנית כללית	
ד.	מחווון לבנייה של תכניות הוראה במקצועות ובנושאי הלימוד	
ה.	מחווון לבנייה של תוכנית הלימודים הגנית – תלג"ן	
ו.	מחווון לבנייה של תוכנית לימודים בית ספרית (תלב"ס)	

תל"ם בחנ"מ

תכנון למידה משמעותית והוראה איכותית לתלמידים עם צרכים מיוחדים במוסדות החינוך - מדריך פדגוגי לצוותים חינוכיים

העשייה החינוכית-טיפולית בחינוך המיוחד מכוונת להידוק הרצף בין החינוך המיוחד לבין החינוך הרגיל, תוך מתן מענה מקצועי מותאם במסגרות החינוך לסוגיהן לתלמידים עם מגוון מוגבלויות ובכל רמות התפקוד.

תל"ם בחנ"מ כולל מידע, עקרונות, הנחיות וכלים לשיח פדגוגי וליישום בפועל, המהווים תשתית משותפת לתכנון ולפיתוח פדגוגי מיטבי בכל מסגרות הלימוד בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים ברצף המוגבלויות ורמות התפקוד.

המדריך הפדגוגי מציג הדגשים ייחודיים בהתאם להיבטים בתכנון ופיתוח פדגוגי בחינוך המיוחד:

- רצף חטיבות הגיל (קדם יסודי- יסודי- על יסודי)
- רצף רמות התפקוד (ביחס לתוכנית הלימודים הרגילה)
- מסגרות החינוך הרגיל והחינוך המיוחד בהן ניתנים שירותי החינוך המיוחד
- מישורי התכנון הפדגוגי
- מקצועות הליבה של החינוך המיוחד

תל"ם בחנ"מ מתבסס על המסמך "תכנון לימודים במסגרות לתלמידים עם צרכים מיוחדים", שנכתב והתפרסם בשנת תשס"ז ע"ד ד"ר דליה טל, מפקחת באגף חינוך מיוחד וע"י גב' דורית לשם, מדריכה ארצית לתכנון לימודים באגף חינוך מיוחד, בשיתוף הוועדה לתכנון לימודים בחינוך המיוחד. מסמך זה הציג לראשונה עקרונות גנריים לתכנון לימודים לתלמידים עם צרכים מיוחדים, על אף השונות הרבה במאפייני התפקוד והלמידה, במוגבלות ובסוג המסגרת.

בתל"ם בחנ"מ עודכנו הדברים ונוספו פרקים חדשים לאור ידע ומידע רב שהצטבר במהלך השנים.

תל"ם בחנ"מ מיועד לכלל עובדי ההוראה והטיפול במערכת החינוך, השותפים לתהליך התכנון והפיתוח הפדגוגי עבור תלמידים עם צרכים מיוחדים, וליישומו במוסדות החינוך.

תודה לשותפים אשר לקחו חלק בשלש השנים האחרונות ביצירת תל"ם בחנ"מ.

תודה מיוחדת ליעל בכר, מדריכה מרכזת לתכנון ופיתוח פדגוגי באגף א' חינוך מיוחד, על עבודתה המקצועית בריכוז מהלך יצירת תל"ם בחנ"מ, לרבות כתיבה, עריכה והפקה.

בברכת הצלחה

רונית שרביט
מנהלת גף פיתוח פדגוגי

רחל אברמזון
מנהלת האגף

אגף א' חינוך מיוחד

תכנון, פיתוח והובלה:

רונית שרביט, מנהלת גף פיתוח פדגוגי, אגף א' חינוך מיוחד
יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית - תכנון ופיתוח פדגוגי, אגף א' חינוך מיוחד

כתיבה, עריכה והפקה:

יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית - תכנון ופיתוח פדגוגי, אגף א' חינוך מיוחד

כתיבת פרקים ייחודיים:

✓ **עקרונות בתכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים ; עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים** – יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית - תכנון ופיתוח פדגוגי בשיתוף מדריכי צוות פדגוגיה, אגף א' חינוך מיוחד

✓ **תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים** – אילנה קלר, מדריכה מרכזת ארצית – תחום הערכה ושפה בחינוך המיוחד, בשיתוף צוותים בתחום המוגבלויות השונות: מירב עוזיאל ולידיה ג'אן (הפרעות התנהגות); ד"ר לינדה וגנר ואורנה מידן (הפרעות נפשיות); ד"ר ענת קסירר וד"ר מטי זכאי-משיח (אוטיזם); ציפי אלדן, אלכס מלול וטלי מנו (לקויות למידה); לידיה שוורץ ונילי ויסברג (מוגבלות פיזית); ליאת גולד, ד"ר דליה רינגוולד, ד"ר הינדי שטרן, טלי אילני ומנאר חדד (מוגבלות שמיעה); אילנה רחנברך, אורית שפירא, סיגל מרגלית-הלחמי ועמר דכוור (מוגבלות ראייה); יפית כהן בוננה, נירי דוד ורונית סבן (מוגבלות שכלית התפתחותית); ד"ר חגית הרטף ועפרה רטנר-אברהמי, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה).

✓ **דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה עפ"י סוגי מסגרות וחיטובות גיל:**

א. **חינוך קדם יסודי** – גליה רן-כשכש, מדריכה ארצית לגיל הרך בחינוך המיוחד (לשעבר); אילנה מלחי, מדריכה ארצית לחינוך קדם יסודי בחינוך המיוחד, בשיתוף אורה גולדהירש ומוניקה וינוקור, מדריכות מרכזות ארציות, אגף א' חינוך קדם יסודי

ב. **חינוך יסודי ועל יסודי** – כנרת שמואלי, מדריכה ארצית – חינוך על יסודי בחינוך המיוחד, בשיתוף מדריכי צוות פדגוגיה, אגף א' חינוך מיוחד

✓ **דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה – תחומי ליבה בחינוך המיוחד:**

א. **הכנה לחיים** – מימי פלצ'י, מפקחת ארצית באגף א' חינוך מיוחד וצוות מדריכות ארציות בתחום הכנה לחיים: ליאורה שור-ברק, יסמין לסאג-דרגן, יפעת גרשונוביץ' ואילנה שיפמן

ב. **חינוך לשוני/שפת אם** – אילנה קלר, מדריכה מרכזת ארצית – תחום הערכה ושפה בחינוך המיוחד

ג. **מתמטיקה** – ד"ר מירב צהר-רוזן, מדריכה ארצית (לשעבר) – תחום מתמטיקה בחינוך המיוחד

ד. **אנגלית** – יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית – תחום תכנון ופיתוח פדגוגי בחינוך המיוחד בשיתוף אהרונה גבריהו, מדריכה ארצית להוראת אנגלית לתלמידים מתקשים, הפיקוח על הוראת אנגלית במזכירות הפדגוגית

ה. **מדע וטכנולוגיה** – ד"ר מירב צהר-רוזן, מדריכה ארצית (לשעבר) – תחום מתמטיקה בחינוך המיוחד

ו. **שילוב ערכים בהוראה ובלמידה** – הילה שרון, מדריכה ארצית בחינוך המיוחד (לשעבר) ונועה וימן – מדריכה ארצית, התפיסה המערכתית לחינוך ערכי בחינוך המיוחד

ז. **אמנויות** – סיגל רז, מדריכה ארצית וד"ר אורית ארז, מדריכה ארצית (לשעבר) – תחום אמנויות בחינוך המיוחד

- ✓ **היבטים פסיכו-פדגוגיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים** – יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית - תכנון ופיתוח פדגוגי בחינוך המיוחד בשיתוף עינב לוק, מנהלת אגף תכניות סיוע ומניעה ונועה טייך-פייר, מדריכה מרכזת ארצית - ייעוץ, המינהל הפדגוגי, אגף א' שירות פסיכולוגי יעוצי
- ✓ **קידום מצוינות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים** – יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית - תכנון ופיתוח פדגוגי בחינוך המיוחד בשיתוף מאירה אביר, מפקחת ממונה על תכניות יחודיות לתלמידים מצטיינים, המינהל הפדגוגי, אגף תלמידים מחוננים ומצטיינים
- ✓ **מקצועות הבריאות** – פנינה אלתר, מפקחת ארצית באגף א' חינוך מיוחד וצוות מדריכות ארציות בתחום מקצועות הבריאות - עינת פולק ויערה גרינשטיין (הפרעות בתקשורת); ד"ר יונת יבזורי ומירב גליס (ריפוי בעיסוק); ענת מנדלסון וענת מרנין (טיפול באמנויות); לידיה שוורץ וסיגל חיימוביץ' (פיזיותרפיה ומוגבלות פיזית)
- ✓ **פיתוח מקצועי** – פנינה אלתר, מפקחת ארצית באגף א' חינוך מיוחד ואילנה רזנבך, מדריכה ארצית – תחום פיתוח מקצועי ומוגבלות ראייה

קריאה, הערות והארות:

ד"ר דליה טל, יועצת אקדמית

מלכה וידיסלבסקי, יועצת פדגוגית

צוות הנהלת אגף א' חינוך מיוחד – רחל אברמזון, שרית שריקי, רונית שרביט, פנינה אלתר, חיה הראל, נירית גולוב, שולמית כהן, שמחה הלוי, מימי פלצ'י, רויטל בר

מדריכים ארציים, אגף א' חינוך מיוחד – תחומי פדגוגיה, הכנה לחיים, מוגבלויות, מקצועות הבריאות

ד"ר אודט סלע, יועצת מדעית, לשכת המדען הראשי

עפרה קפלנסקי – מנהלת המדור לחינוך מיוחד במרכז פסג"ה, מנח"י (לשעבר)

רונית קציר – מנהלת המדור לחינוך מיוחד במרכז פסג"ה, מנח"י

בניית אתר:

קובי קאולי, מדריך מרכז ארצי בחינוך המיוחד – אתר האגף ופורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים

יעל בכר, מדריכה מרכזת ארצית בחינוך המיוחד – תכנון ופיתוח פדגוגי

מבוא

התפיסה המובילה את העשייה החינוכית-טיפולית בחינוך המיוחד מושתתת על מחויבות ערכית לכבוד האדם, לשוויון הזדמנויות ולסובלנות.

בהתאם לכך מפותחים שירותים ותהליכים חינוכיים המותאמים לצרכים ולמאפיינים הייחודיים של כל תלמיד, באופן המאפשר לו לחוות איכות חיים - לממש את עצמו תוך פיתוח יכולותיו, כישוריו והעדפותיו, ולהתפתח כבוגר עצמאי ואוטונומי, המשתלב בחברה ובקהילה כמשתתף שווה זכויות. מערך השירותים ניתן לתלמיד בהתאם למאפייני התפקוד שלו. [להרחבה: אתר אגף א' חינוך מיוחד](#).

מטרה מרכזית בתכנון תהליכי הוראה-למידה-הערכה (הל"ה) היא לאפשר לתלמידים עם צרכים מיוחדים נגישות מירבית לתכניות הלימודים של החינוך הרגיל, כדי שיוכלו לממש את זכותם להשתתפות מלאה בתכניות הלימודים ובמהלכים החינוכיים המיועדים לבני גילם. זאת, תוך תכנון תהליכי הוראה מותאמים ומתן מענה מקצועי לצרכי התלמידים.

התכנון יכוון לקידום ידע, מיומנויות וערכים, המשותפים לכלל מערכת החינוך, תוך דגש על זהות תרבותית ומגזרית ([תיק תכניות לימודים לעובדי הוראה](#)).

עקרונות רוחב בעשייה החינוכית

ההדגשים הבאים מיצגים ערכים ועקרונות מנחים בעשייה החינוכית בכל רצף הגילאים, המוגבלויות ורמות התפקוד, ובכל סוגי המסגרות בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים:

אוכלוסיות החינוך המיוחד

אגף א' חינוך מיוחד אחראי על מתן מענה מותאם לתלמידים בגילאי 3-21, אשר קבלו זכאות לתמיכה משירותי החינוך המיוחד. להלן סוגי המוגבלויות:

- לקות למידה
- הפרעת התנהגות
- הפרעה נפשית
- עיכוב שפתי ועיכוב התפתחותי
- אוטיזם
- מוגבלות שכלית התפתחותית
- עיוורון וכבדות ראייה
- חרשות וכבדות שמיעה

להרחבה: [אתר אגף א' חינוך מיוחד ופורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים](#)

כמו כן ניתן מענה לתלמידים חולים בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד בתקופת מחלתם, בהתאם לחוק חינוך חנים לילדים חולים.

להרחבה: [אתר אגף א' חינוך מיוחד – ילדים חולים](#)

מסגרות הלימוד לתלמידים עם צרכים מיוחדים

תלמידים עם צרכים מיוחדים אשר קבלו זכאות לתמיכה משירותי החינוך המיוחד, לומדים במסגרות חינוכיות מסוגים שונים ברצף שבין חינוך רגיל לחינוך מיוחד בחטיבות הגיל השונות:

א. חינוך קדם יסודי (3-6 שנים)

- גן ילדים בחינוך הרגיל בו לומדים ילדים עם צרכים מיוחדים
- גן משולב
- גן ילדים לחינוך מיוחד

ב. חינוך יסודי ועל-יסודי (6-21 שנים)

- בית ספר לחינוך רגיל בו לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתה הרגילה
- כיתת חינוך מיוחד בבית ספר בחינוך הרגיל
- בית ספר לחינוך מיוחד

שירותי החינוך המיוחד ניתנים לתלמיד על פי מאפייני התפקוד שלו בכל מסגרת בה הוא לומד, בהתאם למאפיינים של כל סוג מסגרת.

להרחבה אודות תכנון הלימודים וההוראה במסגרות השונות לתלמידים עם צרכים מיוחדים: פרק - דגשים בתכנון פדגוגי ובהערכה עפ"י סוגי מסגרות וחטיבות גיל

תכנון חינוכי-פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים מתקיים לאורך כל שנת הלימודים, וכולל גם את תכנית החופשה לתלמידים הזכאים להארכת שנת הלימודים בחופשות ([תוכנית הפעלה בחופשה – הארכת שנת הלימודים](#)).

התכנון החינוכי-פדגוגי מתקיים בזיקה לחוקים העומדים בבסיס פעולתו של האגף לחינוך מיוחד: [חוק החינוך המיוחד](#); [חוק חינוך חנם לילדים חולים](#); [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות](#). שלושת החוקים מעגנים את זכותו של התלמיד לקבל מענה מקצועי בהתאם לצרכיו, תוך ציון התמיכות וההנגשות הנדרשות בהיבט הפיזי, הטכנולוגי והלימודי בתקופת לימודיהם במערכת החינוך. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות מתייחס לכלל האנשים עם מוגבלויות בסביבות חייהם השונות, לרבות מערכת החינוך.

מסמך זה עומד בזיקה לחוקים אלו וכן למקורות הבאים:

- חוזר המנכ"ל: [נח/7/1998](#) בנושא בניית תוכנית לימודים אישית (תל"א)
- חוזר מנכ"ל [סח / 3 \(ד\) 2007](#) וחוזר מנכ"ל [ע/5\(א\), 2014](#) בנושא תוכנית השילוב, ועדות מתוקף חוק ובניית תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י)
- הנחיות לבניית תוכנית אישית לתלמידים חולים מהחינוך הרגיל ומהחינוך המיוחד במרכזים חינוכיים בבתי חולים או לתלמידים חולים בביתם, הנגזרות מחוק [חינוך חנם לילדים חולים](#). להרחבה: [אתר אגף א' חינוך מיוחד – ילדים חולים](#).
- [מסמך מתנ"ה](#) – מארז תכנון, ניהול והערכה ליישום התוכנית האסטרטגית של משרד החינוך, המתעדכן מדי שנה.

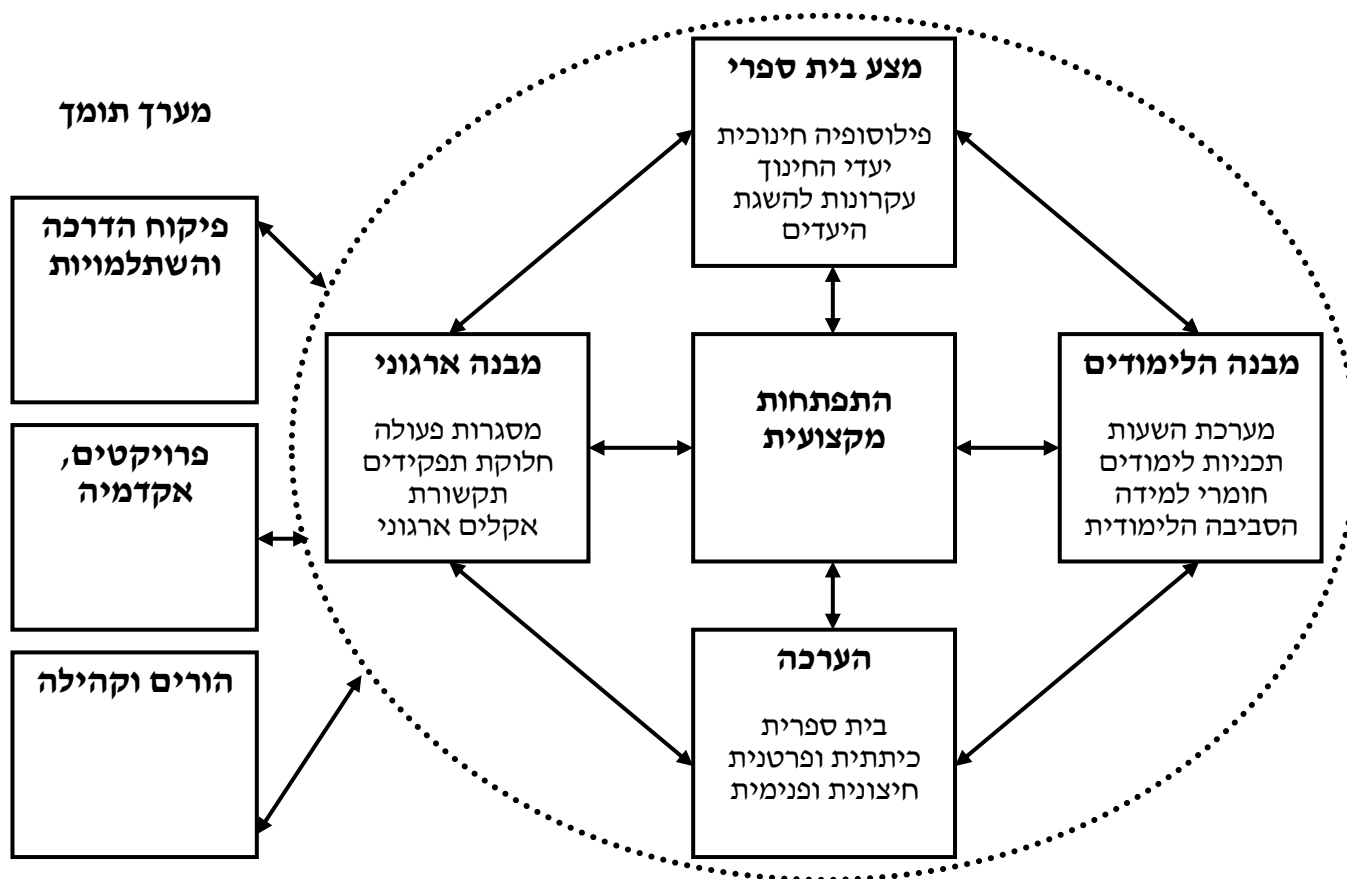
- [חוק החינוך המיוחד](#)
- [חוק חינוך חנים לילדים חולים](#)
- [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות](#) (פרק הנגישות)
- [מסמך מתנ"ה](#) – מארז תכנון, ניהול והערכה ליישום התוכנית האסטרטגית של משרד החינוך.
- [תיק תכניות לימודים לעובדי הוראה](#)
- [מסמך אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, תשע"ד
- חוזר המנכ"ל: [נח/7/1998](#) בנושא בניית תוכנית לימודים אישית (תל"א)
- חוזר מנכ"ל [סח / 3 \(ד\) 2007](#) וחוזר מנכ"ל [ע/5\(א\), 2014](#) בנושא תוכנית השילוב, ועדות מתוקף חוק ובניית תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י)
- [תוכנית הפעלה בחופשה – הארכת שנת הלימודים](#)
- תוכנית [מחנכים מסביב לשעון – קיץ מיוחד](#)
- תוכנית [בתי ספר של החופש הגדול](#)

עקרונות בתכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים

על תכנון פדגוגי

תכנון פדגוגי נועד להשביח את תהליכי ההוראה, הלמידה וההערכה, וליצור מערכת משותפת של ציפיות ותובנות בין הגורמים השותפים בתוך מערכת החינוך ומחוצה לה. זהו תהליך מתמשך של הפעלת שיקולי דעת וקבלת החלטות לגבי גיבוש התהליכים, דרכי ביצועם, עיצוב התכנים, הסביבה הלימודית ופיתוח חומרי ההוראה-למידה, תהליך המתהווה באמצעות מערכת יחסי הגומלין בתוך המסגרת החינוכית, ועם גורמים נוספים מחוצה לה. (קווים מנחים, תשס"ד)¹.

על פי מודל מאת אייזנר, 1994 (בתוך: זילברשטיין, 1998)² כולל התכנון במובנו הרחב, את קביעת יעדי החינוך (רכיב רעיוני), גיבוש מבנה הלימודים (רכיב תכני) והמבנה הארגוני (רכיב ארגוני) לצורך מימוש היעדים, גיבוש דרכים למעקב אחר המתרחש בתהליכי החינוך (רכיב הערכה) ובניית מנגנון להמשך קידומו של בית הספר (רכיב צמיחה). רכיבים אלו מתקיימים בהתאם למאפייני התלמידים בכל בית ספר. להלן המודל:

¹ קווים מנחים לכתיבת תוכנית לימודים למקצוע או נושא, תשס"ד, 2004, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים.

² זילברשטיין, מ', ועוד, 1998, תכנון לימודים בית ספרי בחדר המורים, ספר למנחים, משרד החינוך ואוניברסיטת ת"א.

תכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים

תכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים נועד לאפשר להם נגישות לתכניות הלימודים הרגילות במקצועות השונים לאורך חטיבות הגיל ולקדם את השתתפותם בתכניות אלה (access to general curriculum). מידת הנגישות לתוכנית הלימודים הרגילה משתנה בהתאם לרמת התפקוד של התלמידים. ככל שרמת התפקוד נמצאת בפער גדול יותר ביחס לבני גילם, כך יידרש שימוש רב יותר באסטרטגיות התאמה הכוללות התאמות, שינויים וחלופות אשר יפורטו בהמשך הפרק. תכניות הלימודים מהוות בסיס ידע תאורטי באשר למבנה תחום הדעת, המטרות וההישגים הנדרשים ונקודת מוצא לתכנון מותאם של הוראה איכותית ולמידה משמעותית (טל, 2017)³.

התהליך הינו מורכב, ומבטא "מצד אחד, את הרצון להציע תכנים קרובים ככל האפשר לתוכנית הלימודים הכללית, הרגילה, ומצד שני את הצורך לתת מענה ממוקד וייחודי לצרכים הייחודיים של תלמידים עם מוגבלויות" (אבישר ובאב, 2010, עמ' 157)⁴. מורכבות זו נובעת מהשונויות בין תלמידים בכיתה/גן, בשכבה ובבית הספר בהתייחס להגדרת המוגבלות, למאפייני התפקוד ולצרכים הייחודיים. מענה מקצועי לכך מתבסס על גישות ותיאוריות הוראה-למידה המקדמות את ההכלה ונותנות מענה לשונויות כמו עיצוב אוניברסלי, ותגובה להתערבות (RTI) וכן הגישה האקולוגית והומניסטית לקידום איכות חיים. כמו כן, ניתן דגש רב להוראה אינדיווידואלית ודיפרנציאלית. שילוב בין גישות ותיאוריות אלו יסייע להשתתפות מלאה של הילד בתוכנית הלימודים ולקידומו (שביט וטל, 2013)⁵.

ראה בסוף פרק זה הרחבה אודות הגישות והתיאוריות של הוראה-למידה במסגרות בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים.

לאור זאת ישנה חשיבות רבה להכרת תכניות הלימודים ולהתמקצעות בהוראת תחום הדעת לצד ההתמחות בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים. לשם כך ניתן להיעזר במקורות הבאים:

א. [מדור תחומי הדעת באתר המזכירות הפדגוגית](#) – מכיל תכניות לימודים, חוזרי מפמ"ר, דגמי הוראה ועוד

ב. [תיק תכניות לימודים לעובדי הוראה](#) (חינוך ממלכתי, ממלכתי דתי ערבי ודרוזי) – בנוי עפ"י חטיבות גיל ומכיל את תכניות הלימודים במקצועות השונים תוך התייחסות לידע, מיומנויות וערכים

³ טל, ד' (2017). הכשרה ל"הוראה מכילה" – מסע בשלושה נתיבים. בתוך: ש' סיטון וי' גילת (עורכים). כותבים חינוך – על הקשר שבין התיאוריה למעשה החינוכי, 225-247, פרדס הוצאה לאור.

⁴ אבישר, ג', באב, צ', תשע"א 2010, תהליכים ומגמות בתכנון לימודים בישראל לתלמידים עם מוגבלויות, הלכה למעשה בתכנון לימודים, גיליון 21.

⁵ שביט, פ' וטל ד' (2013). הוראה בכיתה משלבת: גישות וכיוונים עכשוויים. בתוך ג' אבישר וש' רייטר (עורכות), שילובים: מהלכה למעשה (160-131). חיפה: אחווה הוצאה לאור.

סוג המוגבלות, רמת התפקוד ומה שביניהם

במסגרות השונות לתלמידים עם צרכים מיוחדים, בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד, לומדים תלמידים עם מוגבלות אחת או יותר ברמות תפקוד שונות (ראה קישורים להרחבה ב[אתר אגף א' חינוך מיוחד](#) וב[פורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים](#)). להלן סוגי המוגבלויות:

- [לקות למידה / הפרעת למידה](#)
- [הפרעות התנהגות](#)
- [הפרעות נפשיות](#)
- [אוטיזם](#)
- [מוגבלות שכלית התפתחותית](#)
- [מוגבלות פיזית](#)
- [כבדי ראייה ועיוורים](#)
- [כבדי שמיעה וחרשים](#)

מענה מותאם לצרכים הנובעים מהמוגבלויות השונות מחייב הכרות מעמיקה עם מאפייני המוגבלות והתייחסות לאופן בו משפיעים מאפיינים אלו על התפקוד של כל תלמיד ותלמיד. המענה המקצועי יכלול התאמה והנגשה בכל רכיבי ההוראה, לרבות התכנים, חומרי ההוראה-למידה, הסביבה החינוכית ודרכי ההערכה ובכל רכיבי הפעילות והתקשורת השוטפת עם התלמיד.

באותה מידה, מתחייבת הכרות מעמיקה עם מאפייני התפקוד ורמת התפקוד של התלמיד בתחומים השונים ביחס להישגים הנדרשים בחינוך הרגיל.

סוג המוגבלות אינה מנבאת, בהכרח, רמת תפקוד מסוימת ואינו מחייב באופן מדי שירותי חינוך מיוחד ו/או שיבוץ במסגרות החינוך המיוחד. תלמידים עם מוגבלויות שונות, עשויים לתפקד באופן דומה ובאותה רמה, והתכנון הפדגוגי עבורם עשוי להיות דומה. לצד זאת, תלמידים עם מוגבלות דומה עשויים להפגין רמות תפקוד שונות בהתייחס למיומנויות יסוד, הישגים לימודיים, תקשורת, מיומנויות חברתיות ועצמאות תפקודית במצבי חיים שונים.

מוצע להתייחס לשלוש רמות של תפקוד ביחס לתוכנית הלימודים הרגילה:

תכנון פדגוגי המותאם לרמות התפקוד השונות עשוי לבוא לידי ביטוי במידת ההלימה לתוכנית הלימודים הרגילה, בתכני הלימוד, בדרכי ההוראה, בהקצאת השעות, בחומרי ההוראה, בסביבה החינוכית ובתהליכי ההערכה. ההבדלים בתפקוד עשויים לבוא לידי ביטוי ביכולת לבצע משימות למידה המשקפות שליטה בידע ובמיומנויות, הבנה וביצוע של הוראות, מתן תשובות לשאלות, שאילת שאלות, העלאת רעיונות, יישום הנלמד, העברה למצבים חדשים, הבניית ידע, הסקת

מסקנות, גיבוש תובנות, גיבוש עמדות, אבחנה בין דעות לעובדות, הבעת עמדות מנומקות, הבנת דילמות ערכיות, פתרון בעיות וקבלת החלטות על בסיס נתונים (וידסלבסקי וצאירי, תשע"ד)⁶.

לדוגמה:

- תלמיד המתפקד בהתאם למצופה בשכבת הגיל עשוי ללמוד את כל התכנים בתוכנית הלימודים במקצועות השונים, תוך הצגת חומר הלימוד והמטלות באופן מותאם ותוך מתן התאמות בהוראה ובהבחנות מבלי לשנות את התוכן הנלמד.
- תלמיד המתפקד ברמת מוגבלות קלה עשוי ללמוד את מרבית המקצועות הנלמדים בשכבת הגיל בחינוך הרגיל על פי תכניות הלימודים לצד נושאים נוספים בהתאם לצרכיו, תוך פישוט הטקסטים והמטלות, שילוב תוכן חזותי ושימוש בדרכי הבעה מותאמות.
- תלמיד המתפקד ברמת מוגבלות בינונית וקשה עשוי ללמוד נושאים רלוונטיים בחלק ממקצועות הלימוד בשכבת הגיל לצד נושאים חלופיים לצורך קידום תפקוד עצמאי במצבי חיים שונים, תוך שימוש באמצעים לתקשורת תומכת וחליפית ובאביזרי המחשה ובניית חומרי לימוד מותאמים. יש לתת את הדעת על הבדלים בין מוגבלות בינונית, קשה ועמוקה. הגבולות בין רמות התפקוד חופפים זה לזה ומהווים מרחב פעולה בו יש לפעול בהתאם לכל לומד, תוך הכוונת ההוראה והלמידה לרמה הגבוהה ביותר האפשרית.

להלן התייחסות נוספת להבדלים ברמות התפקוד של התלמידים מבחינת היכולת שלהם ללמוד בכיתה הרגילה עם בני גילם ועל פי תוכנית הלימודים הרגילה (אבישר ובאב, 2010, עמ' 157)⁷. הקבוצות המוצעות הן:

- תלמידים שיכולים ללמוד בכיתה עם בני גילם ולקבל עזרה לפי הצורך
- תלמידים שיכולים ללמוד בכיתה הרגילה אך לקבל תמיכות בתהליכי הלמידה
- תלמידים שיש לעשות עבורם שינויים בתוכנית הלימודים ולתת להם תמיכות בלמידה
- תלמידים עם מוגבלויות משמעותיות, שעבורם תוכן תוכנית לימודים מותאמת
- תלמידים עם מוגבלויות קשות, שלהם תוכן תוכנית לימודים חלופית.

⁶ וידסלבסקי מ'. צאירי, א'. תשע"ד, הלומד, המלמד ומה שביניהם - מתפיסה ליישום, ערכה למפקחים, למנהלים ולצוותי החינוך.

המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי
⁷ אבישר, ג', באב, צ', תשע"א 2010, תהליכים ומגמות בתכנון לימודים בישראל לתלמידים עם מוגבלויות, הלכה למעשה בתכנון לימודים, גיליון 21.

בין נגישות לתוכנית הלימודים לבין מענה מותאם

תכנון הלימודים של החינוך הרגיל מהווה בסיס לתכנון הלימודים לתלמידים עם מוגבלות, קרי: חוזרי המנכ"ל לארגון העבודה הפדגוגית בשכבות הגיל (ס"ו/3 (א) ליסודי; ס"ט/8 (א) לחטיבת הביניים; ע"ד/7 (ד) לחטיבה העליונה), תכניות הלימודים והנחיות המפמ"ר בתחומי הדעת, מסמך המתנה ותיק תכניות הלימודים לעובדי הוראה

תכנון פדגוגי המותאם למאפייני התפקוד של התלמידים ולצרכיהם כולל שלושה סוגים של אסטרטגיות התאמה לתוכנית הלימודים הרגילה, בהתייחס לתהליכי הוראה-למידה-הערכה:

אסטרטגיות ההתאמה שתוארו לעיל יכולות להופיע בתוכנית הלימודים כל אחת בפני עצמה, כולן יחד באותה תוכנית או כרצף מדורג בתוכנית, בכל מקצועות הלימוד או בחלקם, בכל פרקי התוכנית או בחלקם.

התאמות מייצגות התערבות נמוכה בתוכנית הלימודים, בעוד ששינויים וחלופות מהווים התערבות משמעותית יותר.

בכל רמת תפקוד עשויים להתקיים מצבים בהם ניתן יהיה להסתפק בהתאמות בלבד, לצד מצבים בהם יהיה צורך בשינויים ביחס לתכנים של תוכנית הלימודים או צורך באיתור ובהוספה של תכנים חלופיים.

בהתאם לעקרונות אלו, תתבצע הקצאת שעות ההוראה למקצועות הלימוד בהלימה מרבית להקצאה בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל. להרחבה: טבלה בנושא הקצאת שעות - בסוף פרק 3 וכן הנחיות להקצאת שעות בחינוך הרגיל [במסמך המתנה](#).

ככל שהפער גדול יותר בין התפקוד המצופה בשכבת הגיל לבין רמת התפקוד של התלמידים בפועל, כך ידרשו יותר התאמות, שינויים וחלופות. ברם, הסתמכות על תוכנית הלימודים של החינוך הרגיל, גם עבור תלמידים מתקשים מאוד, תהווה בסיס רעיוני ותיאורטי לתכנון המטרות והתכנים בהוראת הנושא.

תחומי הליבה בחינוך המיוחד

תחומי הליבה של החינוך המיוחד כוללים מקצועות/נושאים שהוראתם מתחייבת כתוכנית בסיס בכל בתי הספר לחינוך מיוחד. מקצועות/נושאים אלו יופיעו גם בתכנון הלימודים לתלמידים בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר לחינוך רגיל וכן לתלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתה לחינוך רגיל לצד מקצועות נוספים בהתאם לתוכנית הלימודים של שכבת הגיל. הגדרת תחומי הליבה מתבססת על ההנחה כי ישנם תחומי הוראה של ידע, מיומנויות וערכים המשותפים לכלל התלמידים. אלה באים לידי ביטוי במקצועות המשותפים לכלל בתי הספר, על אף השונות ביניהם מבחינת מאפייני המוגבלות ורמת התפקוד.

להלן מקצועות הלימוד הנכללים בליבה:

- א. [הכנה לחיים - איכות חיים](#) – התחום כולל עשרה תתי תחומים
- ב. [חינוך לשוני/שפת אם](#) – האזנה ודיבור וכשירות תקשורתית, קריאה, כתיבה, ידע לשוני, ספרות.
- ג. [מתמטיקה](#) - מתמטיקה וחשבון שימושי
- ד. [אנגלית](#) – תלמידים בכל סוגי המסגרות בתפקוד תקין עד גבולי עפ"י תוכנית הלימודים, בשאר רמות התפקוד תוכנית מותאמת עפ"י שיקול מקצועי ובהתאם לרמת התפקוד של התלמידים
- ה. [מדע וטכנולוגיה](#)
- ו. [מולדת/אזרחות](#)
- ז. [מורשת](#) - הרחבה: [חינוך ערכי](#) במסמך זה
- ח. [אומנויות](#) משני סוגים לפחות
- ט. [חינוך גופני](#)

להרחבה נוספת בכל אחד מתחומי הליבה: פרק 6 - עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת במסמך זה

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

מקצועות הלימוד שתוארו לעיל יופיעו בתוכנית הלימודים הבית ספרית כמקצועות העומדים בפני עצמם ונלמדים במסגרות זמן ייעודיות למקצוע. כמו כן יתקיים חיבור אינטגרטיבי של המקצועות הנלמדים למקצועות ולנושאים אחרים וכן לעולמו של התלמיד.

להרחבה: פרק – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים – טבלה בנושא תכני לימוד והקצאת שעות

למידה משמעותית, הוראה איכותית ופיתוח תפקודי לומד

קידום למידה משמעותית וטיפול תפקודי לומד מהווים עיקרון בסיסי והינם חלק בלתי נפרד מהעשייה החינוכית-טיפולית בחינוך המיוחד מעצם טיבה.

מושגים כגון: התפתחות אישית, מימוש אישי, טיפוח ערך עצמי, טיפוח תחושת מסוגלות, למידה מתוך הצלחות, מענה לסקרנות, הפעלה והתנסות, רלוונטיות, השתלבות חברתית ולמידה מתוך משמעות אישית (אבני דרך, תשע"ד)⁸ מהווים בסיס לתכנון העבודה החינוכית-טיפולית ברמה האישית והקבוצתית.

במציאות משתנה נדרשת מערכת החינוך "לאפיין את דמות הלומד הרצויה ולקדם את פיתוחה באמצעות שרטוט קווים לדמותם של המורים, של תהליכי הלמידה, של תוכנית הלימודים, של הסביבה הלימודית ושל הדרכים שיקדמו למידה משמעותית" (הלומד, המלמד ומה שביניהם⁹). בהתאם לכך נדרשת חשיבה מחודשת על דמות הלומד עם הצרכים המיוחדים ופיתוח של התפקודים הנדרשים לו בכל רמות התפקוד לצורך התנהלות מיטבית בהווה ולקראת השתלבות מיטבית בחברה ובקהילה (הלומד, המלמד ומה שביניהם¹⁰).

כחלק מקידום למידה משמעותית הוגדרו תפקודי הלומד הנדרשים במאה ה-21. תחומים אלו מקבילים לחלק מתחומי התפקוד הנכללים בפרופיל התלמיד ובתוכנית האישית של כל תלמיד ומהווים תוספת או העמקה.

להלן ההקבלה בין תפקודי הלומד במאה ה-21 לבין תחומי התפקוד בפרופיל התלמיד:

תחומי התפקוד בפרופיל התלמיד	תפקודי הלומד במאה ה-21
קוגניטיבי	קוגניטיבי
	מטה-קוגניטיבי
לימודי	
שפתי-תקשורתי	
חברתי	בין-אישי
רגשי-התנהגותי	תוך-אישי
חושי-מוטורי	חושי-תנועתי
הכנה לחיים (התנהלות במצבי חיים)	
	הכוונה עצמית וניהולה

⁸ מסמך אבני דרך ללמידה משמעותית, משרד החינוך, תשע"ד

⁹ וידיסלבקי, מ'. צאירי, א'. תשע"ד, הלומד, המלמד ומה שביניהם - מתפיסה ליישום, ערכה למפקחים, למנהלים ולצוותי החינוך.

חשוב לאתר ממשקים בין תחומי תפקוד שונים ולקדםם בראייה אינטגרטיבית, כחלק מהוראת נושאי הלימוד השונים והפעילות השוטפת. לצד זאת יש להקדיש זמן לקידום כל אחד מתחומי התפקוד בנפרד. חשוב לוודא שהתלמיד מבין את הקשר בין הפעילות הלימודית לבין תחום התפקוד שהיא מקדמת ולהדגים לו במידת הצורך את תרומתה של הפעילות הלימודית לקידום כל אחד מתפקודי הלומד. יש לקדם תפקודים המהווים נקודות חוזק בפרופיל התפקודי של התלמיד לצד תפקודים הדורשים חיזוק.

חשוב לראות בכלל השותפים לתהליך החינוכי לומדים לכל דבר, הנמצאים בתהליך מתמיד של התפתחות, ולצד קידום תפקודי הלומד של התלמיד הצעיר חשוב לקדם תחומים אלו גם בעבודת הצוות.

להלן שאלות לחשיבה, המתייחסות להיבטים שונים בפיתוח תפקודי הלומד בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים:

1. כיצד יבוא לידי ביטוי קידום תפקודי הלומד המפורטים מעלה בתכנון הלימודים ובתהליכי ההוראה?
2. כיצד נקדם את תפקודי הלומד בקרב תלמידים בכל רמות התפקוד?
3. כיצד ניתן לפשט תפקוד הנתפש כמורכב או גבוה (כגון מטה-קוגניציה) לצורך קידומו בקרב כלל התלמידים?
4. מהן הזיקות בין תפקודי הלומד במאה ה-21 לבין תחומי התפקוד עליהם מבוססות התכניות האישיות?
5. אילו תפקודים נוספים יש לקחת בחשבון בתכנון הלימודים לתלמידים עם צרכים מיוחדים?

להרחבה בנושא קידום למידה משמעותית ופיתוח תפקודי לומד:

- המינהל הפדגוגי, [נתיבים להוראה משמעותית](#), מניפת מודלים יישומיים להוראה משמעותית, תשע"ה
- אגף א' לחינוך קדם יסודי, [מסלולים אל למידה משמעותית](#), אוגדן למפקחות ומדריכות, תשע"ה
- אגף א' לחינוך יסודי, [מסלולים אל למידה משמעותית](#), אוגדן למפקחים, מדריכים ומנהלים, תשע"ה
- אגף א' לחינוך יסודי, [למידה משמעותית "תכל"ס"](#), מפת דרכים למפקח כמוביל שינוי פדגוגי
- אגף א' לחינוך יסודי, [סביבות למידה לקידום למידה משמעותית ופיתוח תפקודי לומד](#), כלי להתבוננות בסביבת הלמידה

מישורי תכנון פדגוגי

תכנון הלימודים בכל אחד מסוגי המסגרות בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים, יכול התייחסות למישורי התכנון ברצף שבין המישור הארצי למישור האישי. תהליך התכנון עשוי להתחיל בכל אחד מהמישורים, תוך הלימה רעיונית ביניהם, ותוך הדגשת המאפיינים הייחודיים של כל תוכנית בהתאם למאפייני התלמידים.

זיקות בין התכניות במישורי התכנון השונים:

✓ בין המישור האישי לבין המישור הכיתתי/הגני
התוכנית הכיתתית/גנית משקפת נושאי לימוד ויעדים משותפים לכלל התלמידים אך נותנת מענה גם לקבוצות או ליחידים בכיתה/בגן. כדי להדק את הממשק בין התוכנית הכיתתית/גנית לבין התכניות האישיות מתקיים עדכון של התוכנית הכיתתית/גנית לאחר השלמת התכניות האישיות של התלמידים. עדכון התוכנית הכיתתית/הגנית מתבטא בהגדרת דרכים ומסגרות לקידום היעדים האישיים כחלק מהעבודה הכוללת, לדוגמה: הוספת נושאים ויחידות לימוד, ארגון מחדש של קבוצות הלמידה, שינויים בלוח הזמנים ובמערכת השעות.

✓ בין המישורים: ארצי, בית ספרי וכיתתי
התכניות במישורים אלו מתייחסות בעיקר לתכנים ולמיומנויות שיש ללמוד בכל מקצוע ברצף שכבות הגיל. תוכנית הלימודים הארצית בכל מקצוע מהווה בסיס ידע באשר למבנה תחום הדעת והנושאים הנכללים בו, וממנה נגזרים תכנים לתוכנית הבית ספרית. התוכנית הכיתתית נגזרת מהתוכנית הבית ספרית, אך מותאמת להרכב התלמידים בכיתה בכל שנה ולרמת התפקוד שלהם.

ניתן להרחיב את התוכנית הבית ספרית בכל מקצוע בהתאם לרכיבים של תוכנית הוראה. בעת כתיבת תכניות ההוראה הכיתתיות, ניתן לגזור את החלקים הרלוונטיים מתוך התוכנית הבית ספרית ולעדכן היבטים בהתאם למאפייני התלמידים בכיתה בכל שנה. כך תשמר ההלימה בין התוכנית הבית ספרית והתוכנית הכיתתית, ולא יהיה צורך לכתוב בכל שנה מחדש את תכניות ההוראה הכיתתיות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

להרחבה: עקרונות והנחיות לבניית התכניות השונות ברצף מישורי התכנון – נספח א'.
בנוגע לכל תוכנית מפורטים: הגדרה, קהל יעד, מבנה ורכיבים, גורמי פיתוח ובקרה, מקורות עזר
וזיקות בין התכניות.

גישות תיאורטיות בבסיס העשייה החינוכית בחינוך המיוחד

א. עיצוב אוניברסלי בלמידה

עיצוב אוניברסלי הינו תפיסה אדריכלית היוצאת מנקודת הנחה כי העולם המעוצב אינו מתאים לכל אדם וכי הוא מתוכנן עבור קבוצה "ממוצעת" של אנשים. הגישה עוסקת בעיצוב מוצרים או סביבות שיתאימו לטווח רחב של משתמשים, תוך התייחסות המכבדת את הגיוון האנושי ומקדמת הכלה של כל האנשים בכל פעילויות החיים.

עיצוב אוניברסלי בלמידה - (UDL) - Universal Design for Learning יוצא מתוך הנחה כי הסטנדרטים הנקבעים בתכניות הלימודים מייצגים את ההישגים המצופים מכלל התלמידים, וכי תלמידים עם קשיים או מוגבלויות, כמו גם תלמידים רגילים, עלולים לחוות קשיים רבים ותחושה של כישלון בהגעה להישגים הנדרשים. הבדלים בין לומדים נתפשים במידה רבה כחוזקות או כחולשות של התלמידים עצמם, ללא התייחסות לחולשות אפשריות בתוכנית הלימודים, בדרכי הוראתה או באינטראקציה הנוצרת בין הלומד לתוכנית הלימודים. כמו כן, סיווג תלמידים לשתי קבוצות - רגילים ומיוחדים, מפשט יתר על המידה את מהות השונות בין הלומדים ואינו מייצג במדויק את המגוון של כלל אוכלוסיית הלומדים. כדי להבטיח שלכל התלמידים תהיה הזדמנות אמיתית לעמוד בסטנדרטים המוגדרים, חשוב שצוותי פיתוח והוראה יפתחו הבנה חדשה בנוגע להבדלים בין הלומדים. עליהם לאתר חסמים בתוכנית הלימודים ולפתח אותה כך שתכלול את כל הלומדים מלכתחילה, תוך שמירה על ציפיות גבוהות עבור כלל התלמידים, כולל אלה עם מוגבלויות.

גישת העיצוב האוניברסלי בלמידה כוללת מטרות, שיטות, חומרים ומדדי הערכה גמישים מספיק כדי לענות על הבדלים בין לומדים, כולל לומדים אשר השינויים בתוכנית לא נועדו עבורם מלכתחילה. העבודה אינה מתמקדת במתן התאמות רק לתלמיד המתקשה, אלא בבניית סביבה מותאמת לכלל תלמידי הכיתה, זוהי התאמה לכל. השיעור נבנה כך שהמורה לקח בחשבון צרכים של תלמידים עם קשיים כפי שמשקפים בתוכנית האישית שלהם, וצרכים של תלמידים אחרים בכיתה מתוך היכרות שלו עם המגוון הקיים בכיתה. התוצר של שיעור או תוכנית לימודים המתוכננים בגישה של עיצוב אוניברסלי (UDL) הוא שיעור או תוכנית עם מגוון רחב של דרכים להצגת חומר הלמוד, הפעילויות, האמצעים והתוצרים שיציגו התלמידים. זאת מתוך הנחה כי הדבר יתרום להתקדמות של כלל התלמידים בתוכנית הלימודים, לרבות אלו שאינם מוגדרים כתלמידים עם צרכים מיוחדים. בהתאם לכך, פתרון שניתן לתלמיד הבודד בתוך השיעור, עשוי להוות מענה לתלמידים רבים בכיתה וכן פתרונות בתחום מסוים עשויים להוות מענה לקשיים בתחומים אחרים.

עיצוב אוניברסלי בלמידה מהווה אמצעי לבניית פיגומים, תמיכות וחלופות העונות על צרכי הלמידה של מגוון רחב של תלמידים, כחלק בלתי-נפרד משגרת ההוראה ולא כתוספת אליה. זאת באמצעות דרכים מרובות, מגוונות וגמישות של:

- ייצוג מידע ומושגים ("מה")
- ביטוי, הבעה וביצוע ("איך")
- אינטראקציה בין הלומדים לבין תוכנית הלימודים ("לשם מה")

חשוב לציין כי לצד החשיבות הרבה בעיצוב סביבת הלמידה ובהסרת חסמים, קיימת חשיבות לא פחותה להקניית כלים ולהסתגלות לסביבה הקיימת.

טכנולוגיה בשירות הלמידה מהווה חלק משמעותי ביותר בתכנון ההוראה בגישה של עיצוב אוניברסלי. שילוב טכנולוגיה בהוראה ובלמידה מאפשר מגוון רחב של אפשרויות לקיום תהליכי למידה והערכה לכלל התלמידים, אלו עם המוגבלות ואלו ללא המוגבלות. כלים טכנולוגיים עשויים לסייע בהתאמה לרמות שונות של תלמידים, בהעלאת מוטיבציה ללמידה, בקידום למידה עצמית, ובהגברת שיתופיות בין המורים.

בהקשר לכך חשוב להזכיר את המונח "טכנולוגיה מסייעת" - אביזרי עזר טכנולוגיים לשימוש אישי שנוצרו במיוחד כדי לחזק את היכולות הפיזיות, החושיות והקוגניטיביות של אנשים עם מוגבלות ולסייע להם לפצות על מוגבלותם ולתפקד באופן עצמאי יותר בסביבות שאינן מתייחסות לצורכיהם. עזרי הטכנולוגיה המסייעת משמשים את התלמיד בתהליכי למידה בכל גישה שהיא, לאו דווקא בגישה של עיצוב אוניברסלי.

העיצוב האוניברסלי והטכנולוגיה המסייעת מייצגים צדדים שונים של אותה מטרה - העיצוב האוניברסלי שואף לשלב אנשים עם מוגבלות בזרם המרכזי, והטכנולוגיה המסייעת מנסה לענות על הצרכים הספציפיים של יחידים.

לצד העיצוב האוניברסלי פועלת גישה של הוראה מותאמת המכירה אף היא בקיומה של שונות בין בני-האדם, ומאמינה שמתפקידו של בית-הספר להיענות לשונות זו. זאת תוך יצירת התאמות בדרכי הוראה באמצעות אופנים שונים של התערבות שהמורה מקיים בשגרת הלימודים, יישום של סגנונות הוראה שונים ושימוש במגוון כלים וטכנולוגיות, שמטרתן לסייע לתלמיד להיות לומד עצמאי הממצה את יכולותיו ומשתמש לצורך זה גם בדרכי פיצוי ועקיפה שרכש.

להרחבה:

- [הכלה למעשה העלון למדריכי ההכלה - איגרת מספר 3 עיצוב אוניברסלי ללמידה ניסן תשע"ה, מרץ, 2015](#)

- [התאמות על רצף הלמידה וההבחנות, 2014, משרד החינוך, השרות פסיכולוגי ייעוצי אגף לקוויות למידה והפרעות קשב](#)

- שביט, פ' וטל ד' (2013). הוראה בכיתה משלבת: גישות וכיוונים עכשוויים. בתוך ג' אבישר וש' רייטר (עורכות), שילובים: מהלכה למעשה (131-160). חיפה: אחווה הוצאה לאור

- [Meo, G. \(2008\). Curriculum planning for all learners: Applying universal design for learning \(UDL\) to a high school reading comprehension program. Preventing School Failure, 52\(2\), 21-30](#)

ב. גישה אקולוגית בהתפתחות ובלמידה

הגישה האקולוגית פותחה על ידי הפסיכולוג הרוסי-אמריקני יורי ברונפברנר בשנת 1979, ומשתייכת לתחום של פסיכולוגיה התפתחותית. הגישה מתייחסת לסביבה בה מתפתח הילד כרשת של מערכות, המורכבת מסביבות ישירות לצד סביבות רחוקות יותר, ביניהן מתקיימות מערכות גומלין והשפעות הדדיות. ברונפברנר טוען כי כדי להבין את ההתפתחות האנושית, יש לקחת בחשבון את המערכת האקולוגית השלמה בה האדם מתפתח.

התיאור הגרפי הנפוץ של המודל הוא של מעגלים קונצנטריים: במרכז נמצא הילד בסביבתו הקרובה, המאופיינת על ידי הטמפרמנט והפוטנציאל ההתפתחותי האישי שלו, ומעגל זה מוקף על ידי מעגלים המתארים מערכות נוספות רחבות יותר. המודל מסביר כיצד אירועים המתרחשים במערכות השונות, שלכאורה אינם קשורים זה לזה, כמו מסורת תרבותית, תקציב, שכונת מגורים, מצב ההורים או מרכיבים במסגרת החינוכית משפיעים זה על זה, ומשפיעים על התפתחותו של הילד.

התפיסה הרווחת היום בעולם המערבי לגבי החינוך המיוחד, מייצגת את המעבר ממודל רפואי למודל אקולוגי-הומניסטי, הרואה את הפרט כשלם, אשר קשייו אינם נגרמים רק בשל מוגבלותו המאובחנת אלא גם בשל הקושי של הסביבה החינוכית ותוכנית הלימודים לתת מענה לצרכים של אוכלוסיות מגוונות. בהתאם לכך, רמת התפקוד, איכות התפקוד ומידת העצמאות של התלמיד מושפעים מיחסי הגומלין בין התנאים של הפרט (חוזקותיו וקשייו) והתנאים של הסביבה או ההקשר, והתאמות בתנאי הסביבה/ההקשר הן חיוניות לתלמיד כדי שיוכל להגיע לתפקוד מיטבי ככל האפשר בהתחשב במגבלה שלו. תפיסה זו מגלמת בתוכה את עקרון שוויון ההזדמנויות החברתי לאדם עם מוגבלות, ובהקשר החינוכי – את עקרון שוויון ההזדמנויות החינוכי לתלמיד עם צרכים חינוכיים מיוחדים.

להרחבה:

- רזנטל, מ. גת, ל. צור, ח., 2008, לא נולדים אלימים: החיים הרגשיים והחברתיים של ילדים קטנים, הקיבוץ המאוחד
- שביט, פ' ורייטר ש' (2016). "אני שותף" - חינוך הומניסטי לנחישות עצמית ולסגור עצמי, עמ' 64-86, תל אביב: הוצאת תמה, מכון מופ"ת
- שפינוט – אתר השירות הפסיכולוגי ייעוצי, משרד החינוך

ג. איכות חיים

המושג איכות חיים הינו תוצר של מידת ההתאמה בין צרכי האדם לבין התנאים הסביבתיים שלו בהתייחס למערכת האמונות, הדעות, הציפיות ותפישות העולם של היחיד. האופן שבו תופש האדם את איכות חייו קשור להיבטים התפתחותיים, חברתיים, רגשיים, פיזיים וחומריים כגון:

- מידת השליטה והפיקוח שיש לאדם בחייו, מידת העצמאות והאוטונומיה שלו
- היכולת של האדם לבחור בין אפשרויות שונות
- הקשרים החברתיים ומערכות היחסים שהאדם יוצר, ההשתתפות החברתית ותחושת ההכללה החברתית שלו ומימוש זכויותיו
- המידה בה האדם מצליח לקיים חיים יצירתיים ויצרניים
- תחושת המימוש העצמי ושביעות הרצון של האדם מחייו

הספרות המחקרית אינה מגדירה היררכיה בין תחומים אלה ואינה קובעת יחסי סיבה ותוצאה ביניהם. היבטים אלו מתייחסים גם לאנשים עם מוגבלויות.

איכות חיים משתפרת כאשר האדם שותף להחלטות המשפיעות על חייו, והיא נחוות כאשר הצרכים הבסיסיים של האדם מסופקים, וכאשר פתוחות בפניו אותן הזדמנויות, כמו לכל אדם אחר, למימוש שאיפותיו ולהשגת מטרותיו בתחומי חייו השונים - בבית, בבית הספר, בחברה, בקהילה, ובעבודה.

הערכה של איכות חיים קשורה למגוון תחומי חיים, עושה שימוש במגוון מתודולוגי הכולל מדדים סובייקטיביים ואובייקטיביים, משלבת ראייה מערכתית הכוללת את הסביבות המרובות המשפיעות על אנשים ברמות השונות ומערבת אנשים עם מוגבלות התפתחותית בתהליכי התכנון והביצוע.

להרחבה:

- [לקראת בגרות \(ל"ב 21\), תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד, תשנ"ט-תשס"ג](#)
- Schalok. R., 2013, [Quality of Life in Persons with Intellectual Disabilities and Mental Health Problems](#): An Explorative Study, The Scientific World Journal, Volume 2013

ד. תגובה להתערבות - Response to Intervention (RTI)

תגובה להתערבות (RTI) הינו מודל מערכתי לזיהוי מוקדם ולתמיכה בתלמידים עם קשיי למידה והתנהגות. משמעות המודל היא גיבוש של מדיניות ושל גישה חינוכית שיטתית, המבוססת על ידע מקצועי מצטבר, ומתמקדת בדרך בה מערכת החינוך יכולה להתארגן כדי לאפשר מגוון של התערבויות מבוססות-ראיות שיקדמו את התלמידים בלמידה ויאפשרו את השתלבותם בקבוצת השווים.

התהליך מתחיל בהוראה בראייה אוניברסלית של כלל הילדים בכיתה, לרבות תלמידים מתקשים ותלמידים עם צרכים מיוחדים, כדי לשפר ולהאיץ את תהליכי הלמידה שלהם. תהליכי ההוראה מתקיימים על ידי מגוון אנשי צוות ומומחים מהחינוך הרגיל ומהחינוך המיוחד, דבר המבטיח ראייה רב תחומית. כמו כן מתקיימים התהליכים בהרכבים משתנים - כיתתיים, קבוצתיים ופרטניים בהתאם לתפקוד התלמידים ולתגובתם לתהליך ההתערבות, כפי שמשתקפת מתוך מבדקים קצרים הנערכים בקביעות ובשיטתיות במשך פרקי זמן קבועים.

על פי המודל, התקדמות התלמידים מתועדת בקפדנות כדי להעריך את קצב התקדמותם ואת רמת ידיעותיהם. ההחלטות החינוכיות על כמות ההתאמות הנדרשות, עוצמתן ומשך ההתערבות מבוססות על תגובת התלמידים לתהליכי ההתערבות השונים. המודל עשוי לסייע בטיוב המענה המקצועי הניתן לכלל התלמידים, לרבות תלמידים בחינוך הרגיל, אשר מגלים קשיים בלמידה, כחלק ממיצוי אפשרויות התמיכה במסגרת החינוך הרגיל ותלמידים במסגרות החינוך המיוחד.

להרחבה:

- ליפקה, א' (2013). מודל 'תגובה להתערבות': רכיבים והשלכות על תהליכי הוראה ולמידה. בתוך ג' אבישר וז' רייטר (עורכות), שילובים: מהלכה למעשה (עמ' 161-187). חיפה: אחווה הוצאה לאור.

- [מודל התגובה להתערבות - Response to intervention - RTI שפינט, אתר השירות הפסיכולוגי](#)

ייעוצי

- [Response to Intervention, Renée Bradley, Louis Danielson, and Jennifer Doolittle, 2005, JOURNAL OF LEARNING DISABILITIES](#)

נקודה למחשבה...

מהי אהות החיבור בין האישות שהולדו
ברמה הת'אורטית וברמה היישומית?
מה מיוחד כל אחת מהאישות?

2

עקרונות בתכנון פדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים

תכניות לימודים וחוזרי מנכ"ל

- [מדור תחומי הדעת באתר המזכירות הפדגוגית](#)
- [תיק תכניות לימודים לעובדי הוראה](#)
- חוזרי מנכ"ל לארגון העבודה הפדגוגית בשכבות הגיל:
 1. [ס"ו/3 \(א\) - יסודי](#)
 2. [ס"ט/8 \(א\) - חטיבת הביניים](#)
 3. [ע"ד/7 \(ד\) - חטיבה העליונה](#)

למידה משמעותית

- [מסמך אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, תשע"ד
- [נתיבים להוראה משמעותית](#)
- [מסלולים אל למידה משמעותית](#) - קדם יסודי
- [מסלולים אל למידה משמעותית](#) - יסודי
- [למידה משמעותית "תכל'ס"](#)
- [סביבות למידה לקידום למידה משמעותית ופיתוח תפקודי לומד](#)

גישות וכלים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

- [מודל התגובה להתערבות - RTI - Response to intervention שפינ"ט, אתר השירות הפסיכולוגי ייעוצי](#)
- [מודלים אקולוגיים של התפתחות אנושית, שפינ"ט – אתר השירות הפסיכולוגי ייעוצי, משרד החינוך](#)
- [פדגוגיה בחינוך מיוחד – תכניות, מסמכים, מידע וחומרי עזר](#)
- [לקראת בגרות \(ל"ב 21\), תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד, תשנ"ט-תשס"ג](#)

- [אבישר, ג'. \(2010\). הכלה ונגישות, על תכנון לימודים ותכניות לימודים לתלמידים עם מוגבלויות, מכון מופת](#)
- [הכלה למעשה העלון למדריכי ההכלה - איגרת מספר 3 עיצוב אוניברסאלי ללמידה ניסן תשע"ה, מרץ, 2015](#)
- [התאמות על רצף הלמידה וההבחנות, 2014, משרד החינוך, השרות פסיכולוגי ייעוצי אגף לקויות למידה והפרעות קשב](#)
- וידיסלבקי מ'. צאירי, א'. תשע"ד, הלומד, המלמד ומה שביניהם - מתפיסה ליישום, ערכה למפקחים, למנהלים ולצוותי החינוך. המינהל הפדגוגי, [האגף לחינוך יסודי](#)
- זילברשטיין, מ', ועוד, 1998, תכנון לימודים בית ספרי בחדר המורים, ספר למנחים, משרד החינוך ואוניברסיטת ת"א
- [קווים מנחים לכתיבת תוכנית לימודים למקצוע או נושא, תשס"ד, 2004, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים.](#)
- רוזנטל, מ. גת, ל. צור, ח., 2008, לא נולדים אלימים: החיים הרגשיים והחברתיים של ילדים קטנים, הקיבוץ המאוחד
- שביט, פ' וטל ד' (2013). הוראה בכיתה משלבת: גישות וכיוונים עכשוויים. בתוך ג' אבישר וש' רייטר (עורכות), שילובים: מהלכה למעשה (131-160). חיפה: אחווה הוצאה לאור
- שביט, פ' ורייטר ש' (2016). "אני שותף" - חינוך הומניסטי לנחישות עצמית ולסנגור עצמי, עמ' 64-86, תל אביב: הוצאת תמה, מכון מופ"ת
- [Meo, G. \(2008\). Curriculum planning for all learners: Applying universal design for learning \(UDL\) to a high school reading comprehension program. Preventing School Failure, 52\(2\), 21-30](#)
- [Schalok. R., 2013, Quality of Life in Persons with Intellectual Disabilities and Mental Health Problems: An Explorative Study, The Scientific World Journal, Volume 2013](#)

פרק שלישי: עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

מתכנון לימודים לתכנון הוראה

תכנון הלימודים של משרד החינוך מפרט את תכני הלימוד במקצועות השונים בכל שכבת גיל, בהתאם לתפיסות ולמטרות בהוראת המקצוע. לתכנון אלו נלוות הנחיות מאת מנהלי תחום הדעת באשר להקצאת השעות להוראת המקצוע ולאופי הוראתו.

תכנון הלימודים לתלמידים עם צרכים מיוחדים מכוון לאפשר להם נגישות לתכנון הלימודים הרגילות במקצועות השונים לאורך חטיבות הגיל ולקדם את השתתפותם בתכנון אלה. תכנון הלימודים מהווה בסיס ידע תאורטי באשר למבנה תחום הדעת, המטרות וההישגים הנדרשים ונקודת מוצא לתכנון מותאם של הוראה איכותית ולמידה משמעותית.

בהתאם לכך, ובהתייחס למאפייני התלמידים ולצרכיהם, נבנית תוכנית הוראה לכל המקצועות והנושאים הנלמדים בכתה. תוכנית ההוראה מתארת את תהליך ההוראה בפועל ומפרטת: מטרות ויעדים בהוראת הנושא, יחידות לימוד עפ"י לוח זמנים, פעילויות למידה, חומרי הוראה-למידה, עזרים ורכיבים בסביבה הלימודית, תוצרים מצופים וכן דרכים וכלים להערכה. זאת תוך התייחסות דיפרנציאלית לתתי-קבוצות בכיתה וליעדים בתכנון האישיות של התלמידים.

להרחבה: נספח א' – סוגי תכנון עפ"י מישורי תכנון.

תיווך בהוראה ובלמידה

הוראה מתווכת הינה גישה חינוכית, המכירה בקיומה של שונות בין בני-האדם ומציבה את התלמיד במרכז התהליך הלימודי.

עפ"י גישה זו יש לאפשר לתלמיד קצב למידה והתפתחות המותאמים לו, להציב בפניו מטרות לימודיות, חברתיות ואישיות הולמות את יכולתו, את נטיותיו ואת צרכיו, תוך שיתופו בתהליך והבטחת קידומו כיחיד וכחבר בקבוצת הלומדים.

בהתאם לכך, תפקידו של בית-הספר הוא להיענות לשונות על-ידי התאמת הסביבה הלימודית לצורכי הלומדים ולדרישות תכנית הלימודים.

הנחות יסוד

- בכל ילד מתקיים אזור של התפתחות קרובה (Zone of Proximal Development), שהוא למעשה הטווח שבין יכולות הלומד לבצע פעולה כלשהי בכוחות עצמו לבין יכולותיו לעשות זאת עם סיוע.
- פועל יוצא של רעיון אזור ההתפתחות הקרובה והשפעת האינטראקציה החברתית על התפתחות החשיבה הוא התיאוריה של למידה מתווכת.
- האינטליגנציה במובנה הרחב היא יכולתו של האורגניזם להסתגל, להתאים את עצמו ולהשתנות בתגובה למצב או גירוי חדש הדורש שינוי כזה.
- ההסתגלות הנה תהליך דינמי המתאר השתנות שכלית של האורגניזם ממצב אחד למצב שני.
- יכולת ההשתנות היא פונקציה של האורגניזם מצד אחד ושל האינטראקציה שבין האדם לסביבתו האנושית מצד שני. ההבדל בין האדם לבעל חי ביכולת ההשתנות השכלית שלהם, נעוץ בהימצאותו של המתווך האנושי, בעל הכוונה, שנמצא באינטראקציה עם האדם ומלמד אותו.
- ביסודה של תאוריית כושר ההשתנות המבנית (Structural Cognitive Modifiability), קיימת האמונה שלאדם יש יכולת לשנות את מבנה החשיבה שלו. השינוי משמעו רכישה של יכולות ומיומנויות שלא היו קיימות בו קודם. נקודת המוצא להנחה זו היא שהמוח הוא איבר גמיש ודינמי, המושפע מן החוויות וההתנסויות של האדם עם סביבתו, ולתיווך תפקיד מרכזי בתהליך המאפשר בנייה של נתיבים עצביים חדשים. מכאן שהאדם בכל גיל יכול ללמוד, להתפתח, לשנות מבני חשיבה ולהפיק תועלת מהלמידה.
- למידה מתווכת – מתאפשרת ע"י תיווך של מבוגר משמעותי, המארגן, מפרש ומוווסת את הגירויים שפוגש הילד, וכך מסייע לעיצוב דרכי החשיבה שלו, עד שהילד מסוגל לתווך לעצמו את העולם. תפקידו של המתווך האנושי הוא חיוני ביותר ללמידה.

תפקידו של המתווך האנושי בלמידה מתווכת

- שם עצמו בין הגירוי לבין הלומד - בוחר, מארגן, מקציב זמן, קובע את עוצמתו, וחשיבותו של הגירוי.
- מתאים את עצמו ואת הגירוי ללומד באמצעים כגון הדגשת חלקים מסוימים של הגירוי.
- מתאים ומכוון את הלומד אל הגירוי באמצעים כגון הפניית תשומת לבו של הלומד והכוונתו.
- הופך את המקרי למכוון ומאפשר מפגש משמעותי בין הלומד לבין הגירוי. מפגש זה מאוחסן בזיכרונו של הלומד, ומשתלב עם חוויות אחרות שחווה ובכך משפיע על אינטראקציות עתידיות של הלומד עם הסביבה.

תיווך בהוראה ובלמידה

- **תיווך** - מושג כוללני ורחב מאוד בתהליכי הל"ה (הוראה- למידה- הערכה), המתייחס לדרכי התערבות של המורה/המתווך לצורך הקנייה של ידע, מיומנויות למידה וחשיבה.
- בתהליך התיווך מעורבים גם המורה וגם התלמיד ולכן לא ניתן למדוד את רכישת הידע של התלמיד בבחינה בה מערבים תיווך.
- בהוראה - כל מרכיבי התיווך צריכים לבוא לביטוי כדי להוביל את התלמיד ללמידה ולרכישת ידע.

עקרונות התיווך

שלושת העקרונות הראשונים הינם העקרונות המרכזיים ביותר:

- **כוונה והדדיות** – למתווך יש כוונה בפעולת התיווך ולצורך הכוונה הכללית הוא ממקד את תשומת לבו של הילד לגירוי או למרכיב מרכזי בו, לדוגמה: מילת מפתח, מתאים ומשנה את הגירויים בהתאם לילד ועוד. הדדיות תתקיים כאשר הילד ייענה לתיווך של המבוגר. הדדיות מתמקדת ביוזמות ובתגובות של הילד, תוך שמירה על הקשב שלו אל מול המתווך. פעולת ההדדיות חשובה בתהליך התיווך כי היא מדגישה לילד שאיתותיו, רצונותיו וצרכיו נענים.
- **משמעות** – הטענת הגירויים במטען ערכי ורגשי, וייחוס משמעות לגירויים. עיקרון המשמעות הוא חלק מהתהליך שבו המתווך יוצק מטען רגשי וערכי לגירוי באמצעים בלתי מילוליים כגון אינטונציות, הבעות פנים, שפת גוף, טון דיבור, ובאמצעים מילוליים כגון שיום, הסבר, חזרתיות. היבט נוסף בעיקרון זה הוא שעל המתווך לקשור את הנושא לחייו של הלומד ולהבהירו. הטענת הגירויים במטען רגשי וערכי מעבירה אל מקבל התיווך את מערכות הערכים של המתווך בתחום המוסרי, התרבותי והחברתי. פועל יוצא מכך הוא גם העברת השאיפה והצורך ללומד לחפש בעצמו משמעויות טרנסצנדנטיות בעולם הגירויים שהוא נפגש עימם. עצם הבחירה של המתווך בגירויים מסוימים על פני אחרים היא בבחינת תיווך למשמעות.
- **הרחבה – טרנסצנדנטיות** - הרחבה של סיטואציית הלמידה מעבר לכאן ועכשיו, במטרה להקנות לילד כלים ומיומנויות שימשו אותו במצבים אחרים ונוספים. ההרחבה נוצרת באמצעות שאילת שאלות, הסבר, ציון קשר בין החוויה המידית לחוויה אחרת באותו עניין, השוואה, מיון, הצבעה על קשר סיבתי ועוד. כל פעילות של תיווך צריכה להוות מעין דגם, שבעזרתו מקנה המתווך לילד עקרון כל שהוא החורג מעל ומעבר לצורך המידי והישיר של המצב הנתון, ומתייחס אל נסיבות ומצבים המרוחקים מ"הכאן ועכשיו" במרחב ובזמן.

קריטריונים נוספים של למידה מתווכת:

- תיווך של תחושת מסוגלות (קומפטנטיות) - בקריטריון זה הדגש אינו על היכולת, או המסוגלות, כשלעצמה, כי אם על **תחושת** האדם לגבי המסוגלות שלו. המתווך מספק למקבל התיווך משוב, המפרש לו את רמת הצלחתו בקנה המידה המותאם אליו. המתווך עצמו אינו מסתפק בהזדמנויות מקריות, אלא יוצר גם מצבים יזומים המותאמים לשלב התפקוד של הילד. בכך הוא נותן לו הזדמנות להוכיח לעצמו ולאחרים את שליטתו. המרכיבים הריגשיים וההנעתיים המלווים את תחושת המסוגלות מגבירים את נכונותו של הילד להתמודד עם התנסויות חדשות ולא מוכרות.
- תיווך של ויסות ובקרה של ההתנהגות - התערבותו של המתווך נועדה להביא למודעותו של מקבל התיווך, כי ביכולתו לווסת ולבקר את העוצמה של פעולתו הקוגניטיבית ותגובותיו. המתווך מכון את מקבל התיווך לבקר ולווסת את התנהגותו על פי קריטריונים הנובעים ממורכבותו של המצב, על פי חשיבות הנושא ונסיבות פנימיות וחיזוניות שונות.
- תיווך של התנהגות משתפת - המתווך מקנה לילד את הצורך והיכולת לשתף אחרים בחוויותיו והתנסויותיו ולהשתתף החוויות של אחרים, המתווך מציב לילד דגם וצורך "להדהד" עם הסביבה. התיווך של התנהגות משתפת הוא המפתח להתפתחות של ההתנהגות החברתית של הילד.
- תיווך לאינדיבידואציה ולדיפרנציאציה פסיכולוגית - זהו ההיבט המשלים של ההתנהגות המשתפת. המתווך מטפח את הייחודיות של מקבל התיווך ביחס לזולתו, מעבר למאחד אותם. המתווך מקבל את הביטוי השונה של הילד בברכה ומעודד אותו להתבטא בצורה שונה מהדגם שלו. המתווך מלמד את הילד לתפקד כישות עצמאית, ומקנה לו תחושה אחריות והכרה בייחודיות הזולת.
- תיווך להתנהגות מכוונת למטרה - המתווך מדגיש לילד את ההבחנה בין מטרות לבין אמצעים. היחיד בוחר בהתנהגות מסוימת שעשויה לתרום להשגת מטרה נתונה. המשמעות החיובית, שהוקנתה למטרה ע"י המתווך, מגבירה את הצורך והמוטיבאציה להשגתה.
- תיווך להתמודדות באתגרים, להעדפת החדש והמורכב - באדם פועלים שני כוחות מנוגדים, הצורך להישאר כמות שהוא, והצורך ההפוך להשתנות לחוות את החדש. המתווך מבקש להקנות לילד שאיפה להתמודד עם אתגרים, אגב שמירה על בסיס מוצק של ערכי חברה ותרבות, שהוקנו ע"י תיווך המשמעות. התיווך להעדפת החדש מביא לנכונות לעמוד במפגש עם אנשים חדשים ומצבים חדשים.
- תיווך מודעות להשתנות - המתווך צריך להקנות לילד את המודעות להשתנות שחלה בו ובאנשים אחרים. הילד צריך להיות מודע לכך, שלמרות השתנותו נשאר זהותו יציבה כפי שהייתה.

דוגמאות לדרכי תיווך

- ✓ מיקוד בגירויים
- ✓ הדגמה
- ✓ הסבר
- ✓ יצירת קשרים של סיבה ותוצאה
- ✓ המללה/המשגה
- ✓ הסמלה
- ✓ וויסות התנהגות ע"י שינוי הקצב, הבאה למודעות
- ✓ עיצוב סביבת הגירויים בהתאמה לצרכים
- ✓ הקנייה של עקרון, מיומנות

להרחבה:

- אגוזי, מ. ופרופ' פוירשטיין, ר. (1987), התיאוריה של הלמידה המתווכת ומקומה בהכשרת מורים, דפים, 6, 16-34
- הוד-שמר, א. (2014), תיווך – "התנסות בלמידה מתווכת", מכללת קיי
- טל, ק. (2001). הדרכה כתיווך לקראת אוטונומיה. מכון מופ"ת, ת"א
- יהודאי, מ' וקניאל, ש' (1996). למידה מתווכת אצל אמהות עולי אתיופיה. מפגש "לעבודה חינוכית-סוציאלית". 9-8. 105-118.
- פוירשטיין ר' (1999), תיאורית יכולת ההשתנות הקוגניטיבית המבנית. מתוך ד' צוריאלי, (עורך), התנסות בלמידה מתווכת (עמ' 9-27), הוצאת "אח"
- ריץ', י. ובן-ארי, ר. (עורכים) (1994), שיטות הוראה לכיתה ההטרוגנית

הוראה מותאמת

הוראה מותאמת נועדה לאפשר לתלמידים עם צרכים מיוחדים ללמוד בהלימה מירבית לתכנית הלימודים הרגילה למרות מוגבלותם.

מתן התאמות בתהליכי הוראה נועד לסייע לתלמיד לעקוף קשיים העלולים לפגוע ביכולתו למצות את יכולותיו בתחומי הלימוד השונים, וכן לבטא את ידיעותיו ואת שליטתו בנלמד. לצד זאת יש לאפשר לתלמיד לרכוש ולפתח מיומנויות למידה שונות טרם ההחלטה על התאמות בהוראה, כדי למצות תהליכי פיתוח של מיומנויות וידע.

ההוראה המותאמת מחברת, למעשה, בין התלמיד ובין תכנית הלימודים. במפגש זה חשוב להכיר לעומק:

- ✓ **את התלמידים** - מאפיינים ייחודיים למוגבלות, מאפיינים משותפים למספר מוגבלויות, מאפייני התפקוד (חוזקות וקשיים בתפקוד הכללי ובלמידה, קשב, התנהגות, תלמידאות, תחום חברתי-רגשי), פרופיל התלמיד והתכנית האישית, תמיכות שמקבל התלמיד
- ✓ **את תכניות הלימודים** - מבנה תחום הדעת, נושאים, מושגים מרכזיים, עקרונות רוחב / יסודות מארגנים, מיומנויות למידה נדרשות, מיומנויות חשיבה, היבטים ערכיים, משימות, חומרי הוראה-למידה, דרכי הערכה, חסמים אפשריים / אתגרים בתכנית

תהליכי הוראה לתלמידים עם צרכים מיוחדים מזמנים לעיתים קרובות אתגרים, בשל השונות הרבה בקרב תלמידים אלו, לכן יש חשיבות רבה להפעלת שיקולי דעת ביחס לאופן קיומם של תהליכי ההוראה, תוך התייחסות לתרומת ההוראה המותאמת ללמידה בתחומי הדעת.

ככל שרמת התפקוד של התלמיד בפער גדול יותר מרמת התפקוד של בני גילו, כך יידרשו יותר התאמות, שינויים וחלופות בתהליכי ההוראה והלמידה.

להלן אתגרים אפשריים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים:

▪ **פערים אפשריים ביחס למצופה בשכבת הגיל:**

- בידע בתחום הדעת ובידע כללי
- במיומנויות שפתיות ולשוניות (קריאה, כתיבה, הבנה והבעה)
- בידע מובנה של מיומנויות חשיבה
- פערים בין רמת התפקוד בתחום הדעת לבין רמת התפקוד בתחומי המיומנות

▪ **עומס / ריבוי:**

- זכירה והפנמה של היקף החומר הנדרש
- עמידה בהיקף המשימות בשיעור או בשיעורי הבית
- התמודדות עם משימות שונות זו מזו
- שימוש במספר מיומנויות באותו שיעור/משימה

▪ **יצירת קשרים והבחנות:**

- בין נושאי הלימוד בתוך תחום הדעת
- בין פרטי הידע לבין תמונת הידע הכוללת
- בין המושגים לבין תוכן הנלמד
- בין מידע חיוני לבין מידע נלווה/רקע
- בין המיומנות הנלמדת לבין התוכן הנלמד

▪ **הבנה:**

- הבנת מושגים כמפתח להבנת התוכן הנלמד
- הבנת מושגים ותכנים מופשטים
- הבנת קשרי משמעות כגון סיבה ותוצאה

▪ **היבטים התנהגותיים-חברתיים-רגשיים**

- עמידה בדרישות הקשב והריכוז של המשימה / השיעור
- עמידה בכללי ההתנהגות הנדרשים
- עבודה עצמית / עבודה בקבוצה
- קשיים אישיים ורגשיים שונים

▪ **מגבלות פיזיות וחושיות**

- מוגבלות שמיעה או בראיה
- מוגבלות פיזית
- קשיים בגין אפיון המוגבלויות השונות מעבר למצוין לעיל

להלן עקרונות ושאלות מנחות לשיקול דעת בהתאמת ההוראה:
 התבחינים השונים, וכן העקרונות והשאלות מהווים בסיס לשיקולי דעת הן בתהליכי הוראה והן בתהליכי הערכה. טבלה דומה תופיע, אם כן, בפרק מ' 4 בנושא הערכה במדריך זה.

תבחינים	עקרונות מנחים	שאלות לשיקול דעת
עיצוב אוניברסלי של הלמידה	להשתמש באסטרטגיות של הוראה מותאמת שעשויות לסייע למגוון רחב ככל האפשר של לומדים, בין אם הוגדרו כתלמידים עם מוגבלות ובין אם לא, בבחינת: זה נהנה וזה לא חסר	- על אילו אתגרים בלמידה עונה האסטרטגיה הנבחרת? - האם היא מסייעת רק לתלמידים עם המוגבלות הלומדים בכיתה או שמא גם לתלמידים נוספים? - באיזו מידה ניתן לתכנן מראש הוראה מותאמת שתתאים לכלל הכיתה ולא תצריך תהליכים נפרדים לתלמידים עם מוגבלות?
גיל התלמיד	בכיתות היסוד - לאפשר מיצוי תהליכים של רכישת מיומנויות יסוד ושימוש בהן (קריאה, כתיבה, חשבון)	- האם התלמיד נמצא בתהליך של רכישת הקריאה והכתיבה? - האם התלמיד נמצא בתהליך של רכישת מיומנויות חשבון בסיסיות? - האם נבנתה תוכנית התערבות אישית הלוקחת בחשבון את נקודות החוזק של התלמיד וכוללת דרכי הוראה ולמידה מותאמות? - באיזו מידה מוצו תהליכי הלמידה טרם השימוש באסטרטגיות של הוראת מותאמת? - באיזו מידה מסתמנת התקדמות ברכישתן?
סוג המוגבלות	להשתמש באסטרטגיות של הוראה מותאמת במצבים בהם המוגבלות אינה מאפשרת לתלמיד להגיע לשליטה ולהבנה בנלמד, ולבטא את ידיעותיו	- מהו סוג המוגבלות של התלמיד? מוגבלויות משנה? - באיזו מידה המוגבלות של התלמיד מונעת ממנו לבטא את שליטתו בנלמד? - אילו התאמות בהוראה מתחייבות בגין המוגבלות ובהתאם למשימה? - אילו התאמות בהוראה יאפשרו לתלמיד לבטא את ידיעותיו על אף המוגבלות? - האם המענה הנדרש הוא הוראה מותאמת או שמא הוא זקוק לתמיכה מסוג אחר?
מאפייני תפקוד	להשתמש באסטרטגיות להוראה מותאמת בזיקה למאפייני התפקוד של התלמיד	- מהי מידת הפער ביחס לבני גילו? מה סיבת הפער? - האם שימוש באסטרטגיות של הוראה מותאמת עשוי לגשר על הפער? - מה הן אסטרטגיות ההוראה שיאפשרו לתלמיד למצות את יכולותיו ולבטא אותן?
תכנים ומיומנויות	להשתמש באסטרטגיות של הוראה מותאמת תוך שמירה מירבית על	- איזו אסטרטגיה תאפשר לתלמיד להגיע לשליטה בחומר הנלמד תוך שמירה מירבית על המהות הנלמדת?

תבחינים	עקרונות מנחים	שאלות לשיקול דעת
	מהות החומר ועל המיומנויות הנלמדות	- באיזה אופן מסייעת אסטרטגיית ההוראה לעקיפה של הקושי לצורך למידת הנושא ושליטה בנלמד?
מורכבות המשימה	להתאים את אופן התשואול ואופן הצגת המשימה כך שתשמר רמת המורכבות/רמת החשיבה של המשימה. ראה בהמשך אסטרטגיות ההוראה אפשריות.	- באיזו מידה שינוי באופן התשואול או באופן הצגת המשימה מאפשר ביצוע משימה ברמת חשיבה גבוהה?
תחום הדעת	לאפשר התאמות תוך בחינת נחיצותן בכל תחום דעת בנפרד ולהימנע מקביעה גורפת של התאמות לכל תחומי הדעת	- אילו אסטרטגיות של הוראה מותאמת הן ייחודיות לתחום דעת מסוים? - אילו אסטרטגיות של הוראה מותאמת הן גנרית ומשותפות למספר תחומי דעת?

יצוין כי שימוש באסטרטגיות להוראה מותאמת עבור תלמיד עם צרכים מיוחדים הלומד בכיתה לחינוך רגיל הוא לעיתים מחריג. לכן יש לשאוף לשלב את אסטרטגיות ההתאמה בתכנית הלימודים בגישה של עיצוב אוניברסלי, באופן שיאפשר מתן מענה למגוון צרכים של תלמידים בכיתה (להרחבה ראה פרק 2: תכנון פדגוגי – גישות הוראה).

ראה בהמשך פירוט עקרונות מרכזיים בתכנון תהליכי ההוראה ובישומם, בחלקם עקרונות פדגוגיים כללים יותר ובחלקם עקרונות דידקטיים יישומיים על הרצף שבין חינוך להוראה.

עקרונות בתכנון תהליכי ההוראה לתלמידים עם צרכים מיוחדים וביישומם

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
התייחסות לגיל התלמיד	תכנון פדגוגי תוך התייחסות מכבדת לגילו הכרונולוגי של הלומד ולצרכיו בכל רמות התפקוד בהיבטים כגון: בחירת תכנים והוראתם, בחירת פעילויות, ארגון הסביבה החינוכית ושימוש בחומרי למידה. קיום תקשורת שוטפת ברמה המותאמת לגילו הכרונולוגי של הלומד מחד ולרמת התפקוד שלו מאידך, גם במקרים בהם יש פער בין השניים (ראה התייחסות ב מתנ"ה , מטרה ג')
ארגון הלמידה 1. בחירה וארגון של תכני וארגון 2. ארגון לומדים 3. ארגון צוות 4. ארגון זמן והקצאת שעות	1. <u>בחירה וארגון של תכני הלימוד</u> - הוראת המקצועות בהתאם לתוכנית הלימודים בשכבת הגיל. לתלמידים בתפקוד לימודי בינוני ונמוך ייבחרו נושאים רלוונטיים מתוך תוכנית הלימודים במקצוע או מתוך מתווי תוכן מותאמים או חלופיים - ביצוע התאמות, שינויים ו/או חלופות ביחס לתוכנית הלימודים בהתאם לרמת התפקוד של הלומדים. הרחבה בפרק 2: תכנון פדגוגי - בין נגישות לתוכנית הלימודים לבין מענה מותאם. - הוראת נושאים ייחודיים לחינוך המיוחד (חלופות) ותכנים מעולמו של הלומד כגון נושאי איכות חיים והכנה לחיי בוגר - יצירת רצף והמשכיות בהוראת התכנים במעבר בין שכבות הגיל - התקדמות בלימוד התכנים תוך מעבר לתכנים אחרים בהתאם לגיל הלומד, גם אם לא הופנמו תכני לימוד קודמים - בכיתות רב-גילאיות – התבוננות על מכלול הנושאים שאמורים להילמד בשכבות הגיל הקיימות בכיתה ופריסתם על פני מספר שנים בהתאם לטווח הגילאים בכיתה (לדוגמה: אם בכיתה תלמידים בגילאי ג'-ד', ניתן לארגן ולפרוס את הנושאים המיועדים לגילאים אלו על פני שתי שנות לימוד) - ארגון תכני הלימוד על פי יסודות מארגנים באופן המשקף הן את ידע העולם והן את צרכי הפרט והכלל, מסייע ללומד בראיית התמונה השלמה ומאפשר לו להפנים ולזהות תופעה בהקשר רחב יותר (בן-פרץ, מ'. 2001)¹⁰. יסודות מארגנים לדוגמה: א. מעגלי שייכות (יחיד, משפחה, קהילה) ב. מהקרוב לרחוק (אני, משפחה, שכונה, ישוב, ארץ) ג. מהפרט אל הכלל או להפך ד. ציר כרונולוגי ה. מושגים או ערכים מובילים ו. תהליכי חשיבה (פתרון בעיות, העלאת מגוון נקודות מבט וכיו"ב) - הוראה ישירה של המקצוע/הנושא במסגרת הזמן המיועדת לו במערכת השעות הכיתתית - הוראה של המקצוע/הנושא באופן אינטגרטיבי במסגרת זמן המיועדת למקצועות/נושאים אחרים. לדוגמה: א. שפה - קידום יעדים שפתיים כחלק מהוראת מקצועות רבי מלל

¹⁰ בן-פרץ, מ'. 2001, [פיתוח קוריקולום](#), עיונים בחינוך, 5(1), עמ' 59-67.

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	ב. הכנה לחיים - קידום יעדים בתחום ההכנה לחיי בוגר כחלק מהוראת המקצועות והפעילויות השונות ג. חינוך ערכי - טיפוח ערכים כחלק מהוראת המקצועות ובמסגרת פעילויות שונות ד. אמנויות - שילוב אמנויות בהוראת תחומי הדעת <i>ככל שרמת התפקוד של התלמידים רחוקה יותר מתפקוד תקין, כך יידרשו יותר שינויים וחלופות ביחס להוראת תכני הלימוד בחינוך הרגיל</i>
	2. ארגון הלומדים - הוראה בהרכבים שונים של לומדים <u>בתוך</u> הכיתה/הגן בהתאם למטרות הלמידה: א. הוראת נושאים במליאה, תוך דגש על למידה בהוויה חברתית ב. הוראה בקבוצות הומוגניות בהתבסס על מיפוי הלומדים לפי תחומי חוזק, רמות תפקוד ו/או תחומי עניין לצורך ארגון יעיל של ההוראה סביב יעדים משותפים ג. הוראה בקבוצות הטרוגניות לצורך שיתוף והעצמה הדדית ד. הוראה פרטנית בהתאם ליעדים אישיים של הלומד במרחב אישי או במרחב הקבוצתי - יצירת קבוצות <u>חוצות כיתה</u>, הטרוגניות מהבחינה של שכבת הגיל אך הומוגניות מבחינת יעדים או רמת תפקוד. זאת לצורך השלמת פערים, תגבור והעצמה במצבים בהם ישנם פערים רבים בתוך הכיתה/הגן - יצירת הרכבים חוצי כיתה המשלבים תלמידי חינוך רגיל ותלמידי חינוך מיוחד מאותו בית ספר או בחיבור בין בתי ספר/גנים רגילים ומיוחדים לצורך קידום השתלבות, העצמה הדדית או חניכה (ראה התייחסות ב<u>מתנ"ה</u>, מטרה א')
	3. ארגון הצוות ביצוע תהליכי הוראה בצוות רב-מקצועי, תוך חלוקת תפקידים בין אנשי הצוות וזיהוי ממשקים בין בעלי התפקידים השונים: - חלוקת התפקידים בין אנשי הצוות על פי תחומי התמחותם ועל בסיס מיפוי יעדי העבודה עם התלמידים, לצורך הוראת קבוצות או יחידים בגן/בכיתה - הוראה בשיתוף / במודל הוראה שיתופי בין גננת/מחנכת/מורה מקצועי לבין עובדי הוראה ממקצועות הבריאות, יעצת ובעלי תפקידים נוספים בהתאם לנושא ולצרכי התלמידים - ייעול עבודת הצוות באמצעות: א. הנחיית צוותי הוראה ע"י צוותים ממקצועות הבריאות ולהפך ב. יצירת קבוצות למידה והיועצות מתחומי עיסוק שונים ומתחומי דעת שונים ג. פיתוח מקצועי להשלמת ידע בתחומי הדעת ובמימוניות של הוראה מותאמת
	4. ארגון זמן והקצאת שעות - בניית מערכת שעות שבועית לכל כיתה בכל מסגרות הלימוד, אשר תשקף את הנושאים והמקצועות הנלמדים ואת הקצאת הזמן ברמה יומית ושבועית, לרבות במסגרות לתלמידים עם לקויות מורכבות מאוד. - הקצאת שעות שבועיות לתחומי הלימוד השונים, תוך התייחסות לסוג המסגרת ולרמת

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	התפקוד של התלמידים. (ראה טבלה נפרדת בהמשך) - התייחסות לארגון זמן ההוראה בראיית שבוע הלימודים ושנת הלימודים, בראיה רב-שנתית וכן במהלך שיעור תוך שמירה על מסגרת שעות הלימוד המוקצית לכיתה - לתלמידים הלומדים בהתאם לתוכנית הלימודים של החינוך הרגיל - הקצאת שעות שבועיות להוראת המקצוע על פי ההקצאה בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל לפחות - לתלמידים הזקוקים להתאמות, שינויים וחלופות ביחס לתוכנית הלימודים הרגילה – הקצאת שעות תוך התייחסות להקצאה בחינוך הרגיל לפרופורציות בין המקצועות - הקצאת זמן במערכת השעות השבועית ללימוד נושאים ייחודיים לחינוך המיוחד (חלופות) בהתאם לצרכי התלמידים כגון נושאי הכנה לחיים, תוך הפעלת שיקול דעת: א. בנוגע להיקף הנושאים הייחודיים ביחס לשאר נושאי הלימוד ב. בנוגע למהות הנושאים מתוך נושאי שכבת הגיל אשר יצומצמו או לא יילמדו - הפעלת שיקול דעת בנוגע להקצאת השעות לתחום האקדמי ביחס ההקצאה לתחום ההכנה לחיים, תוך שאיפה לאיזון מיטבי ביניהם בהתאם למאפייני התפקוד של תלמידים ולתקן השעות הכיתתי - הקצאת זמן להוראה ישירה לשם פיתוח מיומנויות חשיבה ומיומנויות שפה, באופן ישיר או כחלק מהוראת תחומי דעת. - שינוי בהקצאת השעות להוראת המקצוע בכללותו או לנושאים מתוכו בהתאם לרמת התפקוד של התלמידים, תוך הלימה מרבית לתוכנית הרגילה (הוספת שעות לתגבור, תרגול והרחבה; הפחתת שעות מתחום אחד לטובת תחום אחר וכיוב') - ריכוז שעות להוראת מקצוע/נושא מסוים בתקופת זמן מוגדרת לצורך התמקדות, תגבור וייעול הלמידה. לדוגמה: בחירה של שני מקצועות להם מוקצות 3 שעות לאורך השנה, הוראת כל מקצוע על פני מחצית אחת בהקצאה של 6 ש"ש - הכוונת כלל הפעילויות המתקיימות במסגרת החינוכית לצורך למידה וקידום יעדים בתחומים השונים, לרבות פעילויות המיועדות לטיפול בצרכים בסיסיים, הסעות ועוד. לדוגמה: תוך כדי האכלה/אכילה – לימוד מושגים, הרחבת ידע, לימוד מיומנויות בחירה, לימוד מיומנויות של אכילה עצמאית, כישורי שיח ועוד. או: תוך כדי מעברים בין פעילויות או שיעורים - תרגול ועידוד הליכה, תרגול שיווי משקל, התמצאות במרחב ועוד. - הקצאת זמן של למעלה משעה שבועית להוראת מקצוע במידת האפשר, מתוך הנחה כי עבור תלמידים רבים נדרש זמן רב כדי להיזכר בנלמד ולהתחבר לידע הקודם ולא נותר די זמן להתקדמות במקצוע באותה שעה - הקצאת זמן לפעילויות העשרה ולטיפולים ממקצועות הבריאות בהתאם לצורך ולמאפייני התפקוד של התלמידים - שמירה על מסגרת השעות המוקצית לכיתה - ארגון זמן במהלך שיעור: חלוקת זמן השיעור ליחידות עפ"י התוכן או אופי הפעילות; התאמת משך הזמן לביצוע משימות לימודיות למאפייני התלמידים - בחינת אפשרויות לצורך תכנון בראייה רב-שנתית כגון: א. בחינת האפשרות לדחות הוראת נושא מסוים מתוכנית הלימודים לשנה מאוחרת יותר (כגון נושאים מורכבים במיוחד או נושאים שאינם מעכבים את הרצף הלימודי)

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
הנגשה התאמת הסביבה הפיזית והלימודית לצרכי הלומד: <u>הנגשה סביבתית</u> - בחירת המיקום של הכיתה בהתאם למאפייני התפקוד והניידות של התלמידים - התייחסות למרחק משער הכניסה לביה"ס, קומה נגישה, קירבת הכתה לשירותים, קרבה לכיתות ספח או כיתות מגמת הלימוד. עבור תלמידים המתקשים בניידות השיקולים יתקיימו בשיתוף מומחה תחום מגבלות פיזית מהמתי"א. - שימוש בעזרים ואביזרים, לרבות אלו הקשורים בבינוי ובריהוט, אשר יאפשרו לתלמיד השתתפות בלמידה על אף מגבלות פיזיות, בריאותיות ואחרות (לדוגמה: כיתה אקוסטית, תאורה/הצללה מותאמת, כיסא התואם את צרכי התלמיד מבחינת יציבה בישיבה, מחיצות לעבודה פרטנית). - בחירת המקום המתאים להושבת התלמיד בכיתה/בגן ובפעילויות השונות, בכדי לסייע לו למצות את יכולותיו הלימודיות והתפקודיות – קרבה ללוח/למורה וכיוב'. - הפעלת שיקול דעת תוך היוועצות עם צוות מקצועות הבריאות לבחירת מנח המאפשר לתלמיד פניות מירבית ללמידה אפשרויות כגון: 1. למידה בישיבה ליד שולחן 2. למידה במערכת הושבה מותאמת אישית הנבנית לצורך למידה בסביבות שונות במוסד החינוכי (שולחן וכיסא מרופדים, סביבה שקטה ומופחתת גירויים בחלל הכיתה או מחוצה לה, הפחתת גירויים ע"י אמצעים זמניים כגון אוזניות אישיות, וילון, מחיצה וכיוב'). 3. שימוש במגוון אביזרים לישיבה בפרקי זמן שונים בהנחיית צוות מקצועות הבריאות (גליל, כדור פיזיו, כיסא פינתי, כיסא "בר", כיסא המאפשר תנועה במקום, וכיוב') 4. למידה תוך כדי תנועה או במנחים השונים מישיבה, שיש בהם כדי להביא לידי מיצוי מרבי של יכולת הלמידה של התלמיד. הפעלת שיקול דעת בנוגע למשך השהות במנח אחד. - הגדרת מרחבים בכיתה בהתאם לפעילויות השונות המתקיימות בהם (לימוד קבוצתי, משחק, עבודה פרטנית וכיוב'), וכן בהתאם ליעדי העבודה ולכלל מאפייני הלומדים. - עיצוב/ארגון הסביבה החינוכית תוך התייחסות לגירויים שעשויים לפגוע בקשב של התלמיד והפחתת גירויים במידת הצורך. <u>הנגשה טכנולוגית</u> - התאמת עזרים טכנולוגיים הנדרשים לתלמידים בכדי לתקשר, לקרוא ולכתוב ובכדי לקחת חלק בפעילויות הלימודיות והחברתיות השונות – מגוון אביזרים לתקשורת תומכת וחליפית כגון: מחשב תקשורת, מחשבון, אייפד, טאבלט, תוכנות ואפליקציות	ב. בחינת האפשרות להרחיב הוראה של נושא מסוים למספר רב יותר של שנות לימוד מהמוקצה בתוכנית הלימודים ג. במקצועות מסוימים (כגון: היסטוריה), בחינת האפשרות להקדים את התחלת לימוד המקצוע בשנה כדי לאפשר יותר שנים ללימוד אותו מקצוע ראה בסוף הטבלה התייחסות מפורטת להקצאת שעות עפ"י סוגי מסגרות חינוך ורמות תפקוד ברצף הגילאים.

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	ייעודיות וטכנולוגיה מסייעת בהתאם למוגבלויות השונות. <u>הנגשה לימודית / הנגשה קוגניטיבית</u> - התאמה של הסביבה הלימודית על רכיביה למאפיינים הקוגניטיביים והלימודיים של התלמידים, לרבות תלמידים עם מוגבלות קוגניטיבית, כך שיוכלו לתפקד בה באופן מלא. התאמות נגישות כגון: שפה פשוטה, פישוט לשוני, פישוט הליכים ונהלים, תווך אנושי, הקראה, סמלול, שליטה על קצב, סובלנות לטעויות ומגוון חלופות. (פירוט נוסף בסעיפים השונים בטבלה). להרחבה: - <u>חוברת - עקרונות בהוראת תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.</u> - טל, ד' (2017). הכשרה ל"הוראה מכילה"- מסע בשלושה נתיבים. בתוך: ש' סיטון וי' גילת (עורכים). כותבים חינוך- על הקשר שבין התיאוריה למעשה החינוכי, 225-247, פרדס הוצאה לאור <u>הנגשה בטיולים ובפעילות חוץ בית ספרית</u> <u>טיול מוגש - טיולים ופעילות חוץ בית-ספרית - השתלבות תלמידים עם מוגבלות,</u> אגף א' חינוך מיוחד להרחבה בנושא הנגשה: - <u>תקנות נגישות השירות, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות</u> - <u>חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות</u>
פישוט, המחשה והדגמה	- הטרמה לקראת למידה באמצעות בירור ידע קיים, הצגת הנושא באופנים שונים המעוררים סקרנות ועניין, שיח מקדים אודות הנושא, פירוט אתגרים צפויים וכיוב' - חיבור לידע קודם שנלמד ושימוש בעולמו של הלומד כנקודת מוצא ללמידה, גם כשמדובר בתכנים מתוכנית הלימודים - שימוש באמצעי הדגמה והמחשה - חפצים, תמונות/תצלומים, סמלי תקשורת תומכת וחליפית (תת"ח), סרטים, כלים אמנותיים, כלי מדידה בכל שלבי תהליך הלמידה - המחשה של השלבים בתהליך הלמידה ובהתקדמות התלמיד בתהליך, לפני התהליך, במהלכו בסופו, תוך המחשת המעבר משלב לשלב - המחשת התכנים ברמות ייצוג שונות מהמוחשי למופשט – מוצג/חפץ מקורי, דגם, תצלום, מלל כתוב ודבור הכנת משימות, מתן הסברים והצגת תכנים בדרגות קושי שונות תוך הכוונה לדרגה הגבוהה ביותר האפשרית ותוך ניווט בין דרגות הקושי - התאמת ההוראה לדרכי התקשורת של התלמיד - פירוק משימות והוראות לשלבי משנה, פירוק שאלות לשאלות משנה - הדגשת מושגים מרכזיים בנושא הנלמד תוך שימוש במפות נושאיות - הוראת הנושא מנקודות מבט שונות - יצירת קשרים גלויים בין ידע אישי וחוויתי לבין מושגים נלמדים בשיעור - שימוש בעזרים טכנולוגיים ובסביבות מתקשבות מותאמות, הכנת מצגות מותאמות לצורך העמקת ההבנה ותרגול - זימון פעילויות המערבות התנסות בחמשת החושים ובתנועה לצורך העשרת הערוצים לקליטה ולהבנה של הסביבה - למידה רב-חושית - הוראה במגוון סביבות למידה – בכיתה/בגן, בבית הספר ומחוצה לו

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	- שילוב סיורים בסביבה הקרובה והרחוקה במקומות כגון: השכונה, היישוב, אתרי מורשת, מוזיאונים, אתרי טבע - הקניית מיומנויות בחירה מושכלת וזימון אפשרויות בחירה במגוון מצבי למידה ופעילות - במעבר מפעילות לפעילות או ממשימה למשימה – יידוע והכנה מקדימה למעבר, הצגת המעבר באמצעים שונים (כגון סמלים וכרטיסי ניווט), המללה של התהליך תוך כדי המעבר, איתור גורמים מסייעים ועידוד השימוש בהם. זאת תוך פיתוח התבוננות מטה קוגניטיבית על הפעילות / המשימה - להרחבה בנוגע לתיווך - מאמרה של קלודי טל (בפרט מעמד 17): תיווך מטפח אוריינות בגיל הגן כדוגמה ליישום של הוראה תואמת התפתחות. נדלה מתוך: http://www.mofet.macam.ac.il/ktiva/dapim/Documents/dapim37.pdf - עקרונות תיווך אלו מתאימים גם להוראה-למידה בבתי ספר.
התנסות ותרגול	- למידה בסיטואציה אותנטית, תוך התנסות במצבי חיים אמיתיים בסביבתם הטבעית - התנסות פעילה במיומנויות הנלמדות בתחומים השונים: מקצועות הלימוד, תחומי ההכנה לחיים, הכישורים החברתיים ועוד - שימוש בהדמיה (סימולציה) ובמשחקי תפקידים - תרגול התכנים והמיומנויות שנלמדו באמצעות חזרות מגוונות בקשת רחבה של מצבים
טיפול מיומנויות למידה וחשיבה	- קידום תפקודי לומד, מיומנויות ואסטרטגיות למידה בהוראה ישירה וכן באמצעות התכנים הלימודיים - הכנת משימות חשיבה תוך שימוש בכל ממדי ההבנה - זכירה, מיון, דרוג, השוואה, הכללה, פרשנות, הסק ועוד לתלמידים בכל רמות התפקוד (בכל אחד ממדי ההבנה ניתן להכין פעילות פשוטה ובסיסית המותאמת לרמות התפקוד הנמוכות ופעילות מורכבת המותאמת לרמות הגבוהות - הוראה ישירה של שפת החשיבה בהקשר לכל מיומנות נלמדת ובכל אחד מממדי ההבנה. להרחבה: מסמך חשיבה בתהליך הלמידה בעידן הידע - שילוב משימות בחירה ואתגר בתהליך הלמידה - יצירת הזדמנויות לשיח ולהבעת עמדה אישית, הצגת טיעון, הסבר והדגמה - שילוב משימות המשלבות דילמות, משימות המזמנות מצבי סיעור מוחות וסתירות ביחס לידע קודם - שילוב משימות המזמנות חשיפה של נקודות מבט מגוונות ולעיתים מנוגדות - שילוב משימות המעודדות שאילת שאלות של תלמידים - מתן משוב המכוון תלמיד להתבוננות מטה קוגניטיבית על תהליך הלמידה והחשיבה שלו
שימוש בספרי לימוד	- שימוש בספרי לימוד מאושרים למקצועות השונים בשכבות הגיל מתוך רשימת הספרים המאושרים לחינוך הרגיל, תוך הכנת חומרי למידה על בסיס ספרים אלו ותוך התאמת ההוראה - שימוש בספרי לימוד מאושרים למקצועות השונים בשכבות הגיל מתוך רשימת הספרים המאושרים לחינוך המיוחד כספר לימוד או כחומר עזר (רשימת הספרים לחינוך המיוחד הווה חלק מרשימת הספרים המאושרים לכלל המערכת) - שימוש בחומרי עזר להעשרה והרחבה (חוברות תרגול, סביבות מתקשבות)

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	- הכנת חומרי למידה מותאמים על ידי צוותים חינוכיים עפ"י הדגשים הבאים: א. אופן הצגת החומר לתלמיד ✓ התאמת גודל הגופן, בחירת גופן נקי ובהיר ✓ ריווח שורות, חלוקה לפסקאות, התאמת אורך הפסקה, בחינת עומס הדף ✓ ניקוד מסייע או מלא ✓ התאמת אורך המשפט ומידת מורכבותו ✓ המחשת התכנים באמצעות חומר חזותי (תצלומים ברורים, סמלי תקשורת תומכת, מפות, איורים) וחומר גרפי (תרשימים, גרפים, דיאגרמות) ✓ שימוש במקדמי ארגון (טאבים, כותרות, מפות מושג, תרשימי זרימה, תבניות נושא, תבניות סיפוריות) ✓ שימוש בשפה מותאמת לקהל היעד, תוך שמירה על משלב שפתי סביר ועל תקינות לשונית ותחבירית ✓ שילוב אמצעי התקשורת של התלמיד (כגון: לוחות תקשורת) ב. תכנים ומשימות ✓ הלימה לתכניות הלימודים לצד רלוונטיות לגיל התלמידים ולעולמם ✓ הגדרת תכנים ומשימות עפ"י: חובה/בסיס ; בחירה/העשרה/אתגר ✓ דירוג התכנים ופירוק ליחידות קטנות, תוך שמירה על רצף רעיוני ✓ התאמת המשימה לטווח הזיכרון ולטווח הקשב של התלמיד ✓ שילוב משימות ברמות חשיבה שונות ובכל ממדי ההבנה ✓ שילוב משימות להתנסות מעשית ולפעילות חווייתית ✓ שילוב משימות המזמנות שימוש בטכנולוגיה ובסביבות מקוונות ✓ עדכון אמצעי התקשורת של התלמיד (סמלים, לוחות תקשורת) בהתאם לתכנים הנלמדים ג. דגשים כלליים ✓ אין לציין על גבי החומר שהוא מיועד לחינוך המיוחד ✓ בחומרי העזר המיועדים למורה יש להגדיר את קהל היעד וכן את תוכנית הלימודים לה מותאם החומר. ✓ יש להקפיד על זכויות יוצרים במקרה של שימוש בקטעים, תמונות או ציטוטים ממקורות אחרים. להרחבה: שימוש בספרי לימוד בחינוך המיוחד
בחירת טקסטים ללמידה	- שימוש בטקסטים מתוך ספרי הלימוד וחוברות העזר לחינוך הרגיל לצד טקסטים נוספים להרחבה ולהעשרה - הכנת טקסטים מותאמים תוך הקפדה על: התאמת גודל הגופן, ריווח, הדגשת משפטי מפתח, חלוקה לפסקאות, הוספת מקדמי ארגון (טבלאות, תרשימים) ותומכים חזותיים (תמונות) - הכנת טקסטים המורכבים ממילים בודדות, סמלי תקשורת תומכת וחליפית (תת"ח) ותמונות לתלמידים שאינם קוראים - בחירה/הכנה של הטקסטים בהתאם לרמת התפקוד ויכולת ההסמלה של התלמיד, באופן המכבד את גיל התלמיד ומותאם לו - שימוש בטקסטים ממגוון סוגות כגון: טקסט מידעי, סיפור אישי, יומן, מכתב, טקסט מפעיל, סיפור היסטורי. בטקסט מקראי: ביאור הטקסט בהתאם לרמת ההבנה ומשלב

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	השפתי של התלמידים, בד בבד עם חשיפה הדרגתית לטקסט המקורי - שימוש בטקסטים המזמנים תהליכי חשיבה ופיתוח תיאורית מיינד (Theory of TOM mind), תוך תיווך והבניה של תהליך הלמידה - הרחבה בסעיף ספרי לימוד וחומרי הוראה-למידה לעיל.
קידום שפה, שיח ותקשורת	- עידוד שיח במגוון נושאים בין המורה לתלמיד ובין התלמידים לבין עצמם - זימון מגוון ערוצים לביטוי ולהבעה עצמית כגון: דיבור, כתיבה, יצירה, תנועה - שימוש במגוון אמצעי הבעה ותקשורת, לרבות תקשורת תומכת חליפית ועזרים טכנולוגיים בהתאם למוגבלות - ליווי השיח והדיון באמצעים חזותיים המארגנים את מהלך הדיון, ומאפשרים את ניהולו לפי כללי שיח ברורים - הנחיית השיחה בדגמי שיח שונים (סבב, שאילת שאלות, שמש אסוציאציות, דיון בזוגות וכיוב') - שימוש במגוון משלבי שפה, תוך התאמה לרמת התפקוד השפתי מחד ותוך חשיפה למשלבים גבוהים יותר מאידך - פישוט לשוני (אך לא דלות לשונית) בהתאמה לגיל ולרמת התפקוד של התלמידים - פירוש מילים קשות, שימוש במילים נרדפות, שימוש בדוגמאות, חלוקה למקטעים - דיבור בקצב מותאם תוך הקפדה על בהירות ושפה תקינה - הקניית מיומנויות תקשורת בהתאם למאפיינים ייחודיים של כל מוגבלות - זימון אפשרויות להבעת רגשות ומחשבות במגוון ערוצים: בע"פ, בכתב, בכלים אמנותיים ועוד - חשיפה לספר ולספרות במגוון אופנים בהתאם למאפייני התלמידים לרבות הקמת ספריה בית ספרית וכיתתית, השתתפות ביוזמות כגון מצעד הספרים, מפגשים עם יוצרים וכיוב' - להרחבה: מסמך בנושא - פיתוח מיומנויות תקשורת לתלמידים עם צרכים מורכבים.
שיתוף/השתתפות התלמיד	- שיתוף התלמיד בגיבוש מטרות ויעדים לתוכנית האישית שלו ובהערכת התקדמותו - עידוד תגובה, יוזמה ופעולה של התלמיד במצבי למידה בתחומים שונים, לצורך שמירה על עניין וקשב ולהעמקת ההבנה - קיום תהליכים המשתפים את התלמיד ומעודדים אותו לייצוג עצמי (סינאור), קבלת משוב ומתן משוב, שיתוף בהחלטות, הערכה עצמית, בחירה והעדפה אישית החל מהגיל הרך. - מתן אפשרות למילוי תפקידים ומשימות שונות ע"י התלמיד במסגרת החינוכית בהתאם לבחירתו ולתחומי החזק שלו
קשר עם הורים ומשפחה	- קיום ביקורים בבית בתלמיד ע"י הצוות, לשם היכרות עם סביבת חייו הטבעית ושיח בלתי אמצעי עם ההורים - קיום מפגשים קבוצתיים ופרטניים עם ההורים בגן/בבית הספר ביוזמת הצוות או ההורים - העברת מידע ע"י ההורים אודות התלמיד במגוון הקשרים ומצבי חיים - העברת מידע רפואי ע"י ההורים הרלוונטי למוגבלות התלמיד ולמצבים רפואיים משתנים במעגל החיים. דיווח ע"י הצוות להורים אודות אירועים הקשורים למצבים

תחום/נושא	עקרונות פדגוגיים ואסטרטגיות להתאמת ההוראה
	אלו - שיח אודות ציפיות ההורים לגבי מטרות העבודה עם ילדם תוך התייחסות להתקדמותו במהלך השנה - הצגת התוכנית האישית של התלמיד להורים תוך התייחסות לציפיותיהם ועמדותיהם לצד היעדים שנקבעו ע"י הצוות הרב-מקצועי - קידום יעדים אישיים של התלמיד בבית, תוך הנחיה וליווי של הצוות הרב-מקצועי - שמירה על קשר הדדי שוטף לאורך שנת הלימודים במגוון אמצעים: שיח טלפוני או פנים אל פנים, מחברת קשר, אמצעים דיגיטאליים וכיוב' מידע כללי להורים ומידע אישי אודות ילדיהם (באמצעות קוד וסיסמה) – בפורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים, משרד החינוך

הקצאת שעות

בהתאם לתכנים הנלמדים ברצף הגילאים במסגרות החינוך לסוגיהן בכלל רמות התפקוד
 עקרונות מנחים

הגדרת רמות התפקוד מתייחסות לתפקוד תלמידים עם כל סוגי המוגבלויות ביחס לתוכנית הלימודים הרגילה

מה לא מדויק? כמה?		
סוג המסגרת: גן לחינוך רגיל בו לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים (שילוב)		
בהתאם למצופה בשכבת הגיל	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה
תכנ"מ - הוראה מותאמת על פי תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל ומסמכי יישום של האגף הקדם יסודי, וכן על פי הנחיות במסמך מתנ"ה.	תכנ"מ - הוראה מותאמת של מרבית הנושאים בתכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל תוך השענות על מסמך מתנ"ה.	תכנ"מ - הוראה מותאמת של נושאים רלוונטיים מתוך תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל. - שימוש בתכניות הלימודים של האגף הקדם יסודי ובמסמך מתנ"ה כבסיס ידע תיאורטי וככלי להתוויית התכנון הפדגוגי.
סדר ה'א' (כמה?) - שילוב תכני הלימוד והפעילות בסדר היום של הגן, תוך הקצאת זמן למענים הטיפוליים והחינוכיים הנדרשים בהתאם לצרכיהם. - מתן שיעורים, תמיכות וטיפולים ע"י גננת השילוב וע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות כחלק מסדר היום של הגן, בהיקף שלא יעלה על שליש מהשעות השבועיות באופן קבוצתי ו/או פרטני, תוך צמצום פגיעה אפשרית במהלך התקין של סדר היום בגן (כחלק מהתוכנית האישית של הילד). - הקצאת זמן להוראת תכנים ומיומנויות בחיבור לפעילויות בגן וכן בהוראה ישירה.	סדר ה'א' (כמה?) - שילוב תכני הלימוד והפעילות בסדר היום של הגן הרגיל בו משולב הילד. - מתן שיעורים, תמיכות וטיפולים ע"י גננת השילוב וע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות כחלק מסדר היום של הגן, בהיקף שלא יעלה על שליש מהשעות השבועיות באופן קבוצתי ו/או פרטני, תוך צמצום פגיעה אפשרית במהלך התקין של סדר היום בגן (כחלק מהתוכנית האישית של הילד). - הקצאת זמן להוראת תכנים ומיומנויות בחיבור לפעילויות בגן וכן בהוראה ישירה.	סדר ה'א' (כמה?) - הילדים משתלבים בסדר היום של הגן, תוך הקצאת זמן למענים הטיפוליים והחינוכיים הנדרשים בהתאם לצרכיהם. - להרחבה: עקרונות בהוראת תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית – אגף א' חינוך מיוחד, תשע"ו, 2016

מה לא מדויק? כמה?
סוג המסגרת: גן לחינוך מיוחד

תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה
מה? - הוראה מותאמת של הנושאים מתוך תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל ומסמך מתנ"ה – נושאי רצף השנה, הנושא המערכתי של מערכת החינוך ותחומי הליבה של החינוך הקדם יסודי - שפה ואוריינות, מדע וטכנולוגיה (כולל מתמטיקה), כישורי חיים ואמנויות. - הוראת נושאים מתחומי הכנה לחיים בהתאם לגיל הילדים ומאפייניהם. - הוראת נושאים מותאמים לצרכים ייחודיים של הילדים.	מה? - הוראה מותאמת של מרבית הנושאים מתוך תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל, תוך השענות על מסמך מתנ"ה – נושאי רצף השנה, הנושא המערכתי של מערכת החינוך ותחומי הליבה של החינוך הקדם יסודי - שפה ואוריינות, מדע וטכנולוגיה (כולל מתמטיקה ומוטוריקה שימושית), כישורי חיים ואמנויות. - הוראת נושאים מתחומי הכנה לחיים בהתאם לגיל הילדים ומאפייניהם. - הוראת נושאים מותאמים לצרכים ייחודיים של הילדים.	מה? - הוראה מותאמת של נושאים רלוונטיים מתוך תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל, תוך השענות על מסמך מתנ"ה – נושאי רצף השנה, הנושא המערכתי של מערכת החינוך ותחומי הליבה של החינוך הקדם יסודי - שפה ואוריינות, מדע וטכנולוגיה (כולל מתמטיקה שימושית), כישורי חיים ואמנויות. - הוראת נושאים מתחומי הכנה לחיים לקידום תפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים שונים, בהתאם לגיל הילדים ומאפייניהם. - הוראת נושאים מותאמים לצרכים ייחודיים של הילדים (כגון: שימוש באמצע תקשורת תומכת וחליפית).
סדר היום (כמה?) - שילוב תכני הלימוד בסדר היום של הגן, תוך חיבור לנושאים ולפעילויות בגן וכן הקצאת זמן להוראה ישירה של התוכנית והמיומנויות. - טיפולים פרטניים או קבוצתיים ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות בהתאם לתקן ולצרכי הילדים, כחלק מהתוכנית האישית של הילד ומסדר היום של הגן. להרחבה: עקרונות בהוראת תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית – אגף א' חינוך מיוחד, תשע"ו, 2016	סדר היום (כמה?) - שילוב תכני הלימוד בסדר היום של הגן, תוך חיבור לנושאים ולפעילויות בגן וכן הקצאת זמן להוראה ישירה של התוכנית והמיומנויות. - טיפולים פרטניים או קבוצתיים ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות בהתאם לתקן הגן ולצרכי הילדים, כחלק מהתוכנית האישית של הילד ומסדר היום של הגן.	סדר היום (כמה?) - שילוב תכני הלימוד בסדר היום של הגן, תוך חיבור לנושאים ולפעילויות בגן וכן הקצאת זמן להוראה ישירה של התוכנית והמיומנויות. - טיפולים פרטניים או קבוצתיים ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות בהתאם לתקן הגן ולצרכי הילדים, כחלק מהתוכנית האישית של הילד ומסדר היום של הגן.

מה לא מדויק? כמה?		
סוג המסגרת: כיתה לחינוך רגיל בה לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים (שילוב)		
תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל
מה? - הוראת נושאים רלוונטיים מתוך המקצועות הנלמדים בכיתה, בדגש על מקצועות הליבה של החינוך המיוחד, תוך התאמת התכנים ודרכי ההוראה למאפייני התלמיד. - שימוש באסטרטגיות להתאמת ההוראה. - הוראת נושאים הקשורים לתפקוד עצמאי במצבי חיים שונים. - הוראת נושאים בהתאם לצרכים ייחודיים הנובעים ממאפייני התפקוד של התלמידים ומהמוגבלות שלהם.	מה? - הוראה של מרבית הנושאים מתוך המקצועות הנלמדים בשכבת הגיל על פי תכניות הלימודים הרגילות, הנחיות חוזרי מנכ"ל, מסמכי מפמ"ר ומסמך מתנ"ה, לרבות נושאים בתוכנית הלימודים הרגילה הקשורים לתפקוד מיטבי במצבי חיים שונים (תכניות כגון: כישורי חיים, מפתח ה"ב). - שימוש באסטרטגיות להתאמת ההוראה. - צמצום פערים בנושאים המשמעותיים להמשך הלמידה (כגון: מיומנויות קריאה, כתיבה, מתמטיקה ואנגלית).	מה? - הוראת המקצועות השונים הנלמדים בשכבת הגיל על פי תכניות הלימודים הרגילות, הנחיות חוזרי מנכ"ל, מסמכי מפמ"ר ומסמך מתנ"ה, לרבות נושאים בתוכנית הלימודים הרגילה הקשורים לתפקוד מיטבי במצבי חיים שונים (תכניות כגון: כישורי חיים, מפתח ה"ב). - שימוש באסטרטגיות להתאמת ההוראה. - צמצום פערים בנושאים המשמעותיים להמשך הלמידה (כגון: מיומנויות קריאה, כתיבה, מתמטיקה ואנגלית).
כמה? התלמידים משתלבים במערכת הלימודים של הכיתה, תוך הקצאת זמן למענים הטיפוליים והחינוכיים הנדרשים בהתאם לצרכיהם. להרחבה: עקרונות בהוראת תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית – אגף א' חינוך מיוחד, תשע"ו, 2016	כמה? - הקצאת ש"ש למקצועות השונים על פי ההקצאה בתוכנית הלימודים הרגילה וההנחיות במתנ"ה. - מתן תמיכה נוספת מסוג הוראה (שיעורים): ע"י מורת השילוב וטיפול ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות - השעות תיקבענה בתוכנית חינוכית יחידנית, על-ידי הצוות הרב-מקצועי כחלק מהתוכנית האישית של התלמיד וממערכת השעות, בהיקף שלא יעלה על שליש משעות הלימודים השבועיות באופן קבוצתי ו/או פרטני. עפ"י חוזר מנכ"ל 3 / no (ד) 2007 וחוזר מנכ"ל 5 / עד (א), 2014.	כמה? - הקצאת ש"ש למקצועות השונים בהתאם להקצאה לשכבת הגיל בחינוך הרגיל ועפ"י ההנחיות במתנ"ה. - מתן תמיכה נוספת מסוג הוראה (שיעורים): ע"י מורת השילוב לחיזוק מיומנויות יסוד בתחום שפה, מתמטיקה ואנגלית וטיפול ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות. השעות תיקבענה בתוכנית חינוכית יחידנית, על-ידי הצוות הרב-מקצועי כחלק מהתוכנית האישית של התלמיד וממערכת השעות, בהיקף שלא יעלה על שליש משעות הלימודים השבועיות באופן קבוצתי ו/או פרטני. עפ"י חוזר מנכ"ל 3 / no (ד) 2007 וחוזר מנכ"ל 5 / עד (א), 2014.

מה לומדים? כמה?

סוג המסגרת: כיתת חינוך מיוחד בבית ספר לחינוך רגיל

תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל
מה?	מה?	מה?
- במידה וקיימות כיתות באפיון זה בבית הספר לחינוך רגיל: - הוראת נושאים רלוונטיים מתוך המקצועות הנלמדים בשכבה, בדגש על מקצועות הליבה של החינוך המיוחד, תוך התאמת התכנים ודרכי ההוראה למאפייני התלמיד. - בחירת נושאים תוך שימת דגש על רלוונטיות של המקצועות והנושאים לתפקוד התלמידים. - הוראת נושאים הקשורים לעצמאי ואוטונומי במצבי חיים, תוך השענות על תכניות לחינוך הרגיל בתחומים דומים (כגון: תוכנית כישורי חיים) ועל תכניות לחינוך המיוחד (כגון: לקראת בגרות (ל"ב 21)) ותכניות רלוונטיות נוספות. - הוראת נושאים הנובעים מצרכי המוגבלות בהתאם לגיל התלמידים ומאפייניהם. - צמצום פערים בנושאים משמעותיים להמשך הלמידה (כגון: מיומנויות קריאה, כתיבה, מתמטיקה ואנגלית).	- הוראת מרבית המקצועות הנלמדים בשכבת הגיל על פי תכניות הלימודים הרגילות ומסמך מתנ"ה, בכלל זה כל מקצועות הליבה של החינוך המיוחד. - שימוש באסטרטגיות להתאמת ההוראה. - הוראת נושאים הקשורים לתפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים שונים, תוך השענות על תכניות לחינוך הרגיל בתחומים דומים (כגון: תוכנית כישורי חיים) ועל תכניות לחינוך המיוחד (כגון: לקראת בגרות (ל"ב 21)) ותכניות רלוונטיות נוספות. - הוראת נושאים הנובעים מצרכי המוגבלות בהתאם לגיל התלמידים ומאפייניהם. - צמצום פערים בנושאים משמעותיים להמשך הלמידה (כגון: מיומנויות קריאה, כתיבה, מתמטיקה ואנגלית).	- הוראת המקצועות השונים הנלמדים בשכבת הגיל על פי תכניות הלימודים הרגילות ומסמך מתנ"ה, בכלל זה כל מקצועות הליבה של החינוך המיוחד. - שימוש באסטרטגיות להתאמת ההוראה. - הוראת נושאים הקשורים לתפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים שונים, תוך השענות על תכניות לחינוך הרגיל בתחומים דומים (כגון: תוכנית כישורי חיים) ועל תכניות לחינוך המיוחד (כגון: לקראת בגרות (ל"ב 21)) ותכניות רלוונטיות נוספות. - הוראת נושאים הנובעים מצרכי המוגבלות בהתאם לגיל התלמידים ומאפייניהם. - צמצום פערים בנושאים משמעותיים להמשך הלמידה (כגון: מיומנויות קריאה, כתיבה, מתמטיקה ואנגלית).

מה צומצם? כמה?

סוג המסגרת: כיתת חינוך מיוחד בבית ספר לחינוך רגיל

תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה
כמה?	כמה?	כמה?
- הקצאת ש"ש למקצועות: שפה, מתמטיקה, מדעים ואנגלית על פי ההקצאה בחינוך הרגיל, <u>לפחות</u>. - הקצאת שעות למקצועות: מורשת – 1 ש"ש לפחות אזרחות – 1 ש"ש לפחות אמנויות – 2 ש"ש לפחות חינוך גופני – 2 ש"ש לפחות - הקצאת ש"ש למקצועות נוספים מעבר לתחומי הליבה של החנ"מ – בהלימה מירבית להקצאה בתוכנית הלימודים הרגילה ובמתנ"ה, ובהתאם לצרכי התלמידים ואופי בית הספר. - הקצאת שעות לנושאי הכנה לחיים: - בהלימה מירבית להיקף השעות בשכבת הגיל בחינוך הרגיל, המוקצה לתכניות כגון: <u>תוכנית כישורי חיים</u>. - בחיבה העליונה - לפחות 3 ש"ש לתוכנית ההכנה לחיים, מתוכן 2 ש"ש לתוכנית המעבר להשתלבות בקהילה. - איתור משבצות זמן ונושאים בתוכנית הלימודים הרגילה שניתן במסגרתם ללמד את נושאי ההכנה לחיים. - הקצאת שעות כיתתית לטיפולם בתחומי מקצועות הבריאות עפ"י: סוג מוסד, סוג מוגבלות, דרגת כוונה ומספר התלמידים בכתה. תיעול השעות לטיפול פרטני או קבוצתי בהתאם לשיקולי הצוות החינוכי-טיפולי ולתוכנית האישית (תל"א).	- הקצאת ש"ש למקצועות: שפה, מתמטיקה, מדעים ואנגלית על פי ההקצאה בחינוך הרגיל, <u>לפחות</u>. - הקצאת שעות למקצועות: מורשת – 1 ש"ש לפחות אזרחות – 1 ש"ש לפחות אמנויות – 2 ש"ש לפחות חינוך גופני – 2 ש"ש לפחות - הקצאת ש"ש למקצועות נוספים מעבר לתחומי הליבה של החנ"מ – בהלימה מירבית להקצאה בתוכנית הלימודים הרגילה ובמתנ"ה, ובהתאם לצרכי התלמידים ואופי בית הספר. - הקצאת שעות לנושאי הכנה לחיים: - בהלימה מירבית להיקף השעות בשכבת הגיל בחינוך הרגיל, המוקצה לתכניות כגון: <u>תוכנית כישורי חיים</u>. - בחיבה העליונה - לפחות 3 ש"ש לתוכנית ההכנה לחיים, מתוכן 2 ש"ש לתוכנית המעבר להשתלבות בקהילה. - איתור משבצות זמן ונושאים בתוכנית הלימודים הרגילה שניתן במסגרתם ללמד את נושאי ההכנה לחיים. - הקצאת שעות כיתתית לטיפולם בתחומי מקצועות הבריאות עפ"י: סוג מוסד, סוג מוגבלות, דרגת	- הקצאת ש"ש למקצועות: שפה, מתמטיקה, מדעים ואנגלית על פי ההקצאה בחינוך הרגיל, <u>לפחות</u>. - הקצאת שעות למקצועות: מורשת – 1 ש"ש לפחות אזרחות – 1 ש"ש לפחות אמנויות – 2 ש"ש לפחות חינוך גופני – 2 ש"ש לפחות - הקצאת ש"ש למקצועות נוספים מעבר לתחומי הליבה של החנ"מ – על פי ההקצאה בתוכנית הלימודים הרגילה ובמתנ"ה, ובהתאם לצרכי התלמידים ואופי בית הספר. - הקצאת שעות לנושאי הכנה לחיים: - התבססות על היקף השעות בשכבת הגיל בחינוך הרגיל, המוקצה לתכניות כגון: <u>תוכנית כישורי חיים</u> (שפ"י). - בחיבה העליונה - לפחות 3 ש"ש לתוכנית ההכנה לחיים, מתוכן 2 ש"ש לתוכנית המעבר להשתלבות בקהילה. - איתור משבצות זמן ונושאים בתוכנית הלימודים הרגילה שניתן במסגרתם ללמד נושאי ההכנה לחיים. - הקצאת שעות כיתתית לטיפולם בתחומי מקצועות הבריאות

מה לא מדויק? כמה?

סוג המסגרת: כיתת חינוך מיוחד בבית ספר לחינוך רגיל

תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל
	כתה ומספר התלמידים בכתה. תיעול השעות לטיפול פרטני או קבוצתי בהתאם לשיקולי הצוות ולתוכנית האישית של התלמיד.	עפ"י: סוג מוסד, סוג מוגבלות, דרגת כתה ומספר התלמידים בכתה. תיעול השעות לטיפול פרטני או קבוצתי בהתאם לשיקולי הצוות ולתוכנית האישית של התלמיד.

מה ללמוד? כמה?

סוג המסגרת: בית ספר לחינוך מיוחד

תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל
מה? - הוראת מקצועות הליבה של החינוך המיוחד: חינוך לשוני/שפת אם, מתמטיקה, מדעים, אנגלית (לתלמידים המתאימים), מולדת/אזרחות, מורשת, אמנויות, חינוך גופני - שימוש באסטרטגיות להתאמות, שינויים וחלופות בהוראה. - הוראת נושאים הקשורים לתפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים (המהווה תחום ליבה נוסף של החינוך המיוחד) ונושאים הנובעים מצרכי המוגבלות בהתאם לגיל התלמידים ומאפייניהם. - שימוש בתכניות הלימודים הרגילות למקצועות אלו כבסיס תיאורטי להפעלת שיקול דעת מקצועי בתכנון הלימודים. - הוספת מקצועות מעבר למקצועות הליבה על פי הצרכים ורמת התפקוד של התלמידים. - הוראת נושאים בהתאם לצרכים ייחודיים הנובעים ממאפייני התפקוד של התלמידים ומהמוגבלות שלהם.	מה? - הוראת כל מקצועות הלימוד הנכללים במקצועות הליבה של החינוך המיוחד: חינוך לשוני/שפת אם, מתמטיקה, מדעים, אנגלית (לתלמידים המתאימים), מולדת/אזרחות, מורשת, אמנויות, חינוך גופני - תוך חיבור למקצועות מקבילים הנלמדים בשכבת הגיל. - שימוש באסטרטגיות להתאמות, שינויים וחלופות בהוראה. - הוראת נושאים הקשורים לתפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים (המהווה תחום ליבה נוסף של החינוך המיוחד) ונושאים הנובעים מצרכי המוגבלות בהתאם לגיל התלמידים ומאפייניהם. - הוראת מקצועות נוספים בהתאם לתוכנית הלימודים לשכבת הגיל כגון: היסטוריה, גיאוגרפיה, תוך צמצום פערים בנושאים משמעותיים להמשך הלמידה (כגון מיומנויות שפה ומתמטיקה).	מה? - הוראת כל מקצועות הלימוד הנכללים במקצועות הליבה של החינוך המיוחד: חינוך לשוני/שפת אם, מתמטיקה, מדעים, אנגלית (לתלמידים המתאימים), מולדת/אזרחות, מורשת, אמנויות, חינוך גופני - עפ"י תכניות הלימודים של מקצועות אלו הנלמדים בשכבת הגיל בחינוך הרגיל. - שימוש באסטרטגיות להתאמות, שינויים וחלופות בהוראה. - הוראת נושאים הקשורים לתפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים (המהווה תחום ליבה נוסף של החינוך המיוחד) ונושאים הנובעים מצרכי המוגבלות בהתאם לגיל התלמידים ומאפייניהם. - הוראת מרבית המקצועות הנוספים הנלמדים בשכבת הגיל, תוך צמצום פערים בנושאים משמעותיים להמשך הלמידה (כגון מיומנויות שפה ומתמטיקה). - יצוין כי בחלק מבתי הספר לחינוך מיוחד לומדים תלמידים ברמה לימודית זהה לבני גילם.
כמה? - הקצאת ש"ש למקצועות הליבה של החינוך המיוחד - תוך השענות על ההקצאה למקצועות המקבילים במסמך ה"מתנה", ובהתאם לגיל התלמידים, צרכיהם ואופי בית הספר (מבחינת מגזר וכיוב'): הספר	כמה? - הקצאת ש"ש למקצועות הליבה של החינוך המיוחד ולמקצועות נוספים: בהלימה מרבית להקצאה לכל מקצוע מתוך תוכנית הלימודים לשכבת הגיל ולא פחות	כמה? - הקצאת ש"ש למקצועות: שפה, מתמטיקה, מדעים ואנגלית על פי הקצאת השעות בחינוך הרגיל, לפחות. - הקצאת ש"ש למקצועות: מורשת - 1 ש"ש לפחות

מה לא מדויק? כמה?

סוג המסגרת: בית ספר לחינוך מיוחד

תפקוד ברמת מוגבלות קלה וקשה	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל
הכנה לחיים - על פי צרכי התלמידים ושיקול דעת הצוות הרב-מקצועי ותוך איזון ביחס לשאר מקצועות הליבה. <u>שפה</u> - 6-7 ש"ש לפחות. <u>מתמטיקה</u> - 4 ש"ש לפחות. <u>מדעים</u> - 2-3 ש"ש לפחות. <u>מורשת</u> - 2-3 ש"ש לפחות. <u>מולדת/אזרחות</u> - 2 ש"ש לפחות. <u>אמנויות</u> - 2 ש"ש לפחות. <u>חינוך גופני</u> - 2 ש"ש לפחות. - הקצאה זו תבוא לידי ביטוי בשיעורים ייעודיים למקצוע. ניתן להוסיף שיעורים וכן להרחיב בחיבור לנושאי לימוד אחרים. - הקצאת שעות לטיפולים פרטניים או קבוצתיים מתחומי מקצועות הבריאות - על פי החלטת הצוות הרב-מקצועי ובהתאם לתקני הכיתות ולתכניות האישיות של התלמידים. להרחבה: <u>עקרונות בהוראת תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית</u> - אגף א' חינוך מיוחד, תשע"ו, 2016	מההקצאה לתפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה לעיל. תוך שמירה על הפרופורציות בין המקצועות מבחינת הקצאת שעות בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל. תוך התבססות על <u>המתנה</u> ובהתאם לגיל התלמידים, צרכיהם ואופי בית הספר. - הקצאת שעות לנושאי הכנה לחיים: על בסיס תוכנית הכנה לחיים שנבנתה לכלל בית הספר ולכיתה, בהתאם לצרכי התלמידים ולמאפייניהם תוך איזון בין נושאים אקדמיים ובין נושאי הכנה לחיים - הקצאת שעות לטיפולים פרטניים או קבוצתיים מתחומי מקצועות הבריאות - על פי החלטת הצוות הרב-מקצועי ובהתאם לתקני הכיתות ולתכניות האישיות של התלמידים.	אזרחות - 1 ש"ש לפחות אמנויות - 2 ש"ש לפחות חינוך גופני - 2 ש"ש לפחות - הקצאת ש"ש למקצועות נוספים מעבר לתחומי הליבה של החנ"מ: על פי ההקצאה בתוכנית הלימודים הרגילה ו<u>במתנה</u>, ובהתאם לגיל התלמידים, צרכיהם ואופי בית הספר. - הקצאת שעות לנושאי הכנה לחיים: תוך התבססות על היקף השעות בשכבת הגיל בחינוך הרגיל, המוקצה לתכניות כגון <u>תוכנית כישורי חיים</u> (שפ"י). בחטיבה העליונה - לפחות 3 ש"ש לתוכנית ההכנה לחיים, בנוסף להזדמנויות הלמידה בשגרה. מתוכן 2 ש"ש לתוכנית המעבר להשתלבות בקהילה. איתור משבצות זמן ונושאים בתוכנית הלימודים הרגילה שניתן במסגרתם ללמד את נושאי ההכנה לחיים. - הקצאת שעות לטיפולים פרטניים או קבוצתיים מתחומי מקצועות הבריאות - על פי החלטת הצוות הרב-מקצועי ובהתאם לתקני הכיתות ולתכניות האישיות של התלמידים.

נקודות לשיקול דעת בהתייחס לבחירת נושאי הלימוד ולהקצאת שעות בכל סוגי המסגרות		
תפקוד ברמת מוגבלות בינונית וקשה	תפקוד ברמת מוגבלות קלה	תפקוד בהתאם למצופה בשכבת הגיל
- מהי מכסת השעות המינימלית שממנה אין לגרוע להוראת מקצועות/ נושאי לימוד אקדמיים? - מהי מכסת השעות להקצאה לנושאי הכנה לחיים? - מהו האיזון המיטבי בין מקצועות אקדמיים ונושאי הכנה לחיים? האם לקבוע היקף מינימלי באחוזים למקצועות אקדמיים, נושאי הכנה לחיים ונושאי העשרה, כבסיס לבניית תל"ב"ס? האם להסתפק בעקרונות מנחים? מהם? - מהם שיקולי הדעת לארגון הלמידה וליצירת אינטגרציה בין תחומי דעת ונושאי הכנה לחיים, כך שניתן יהיה לכלול במערכת את כל הנושאים הנדרשים במינון מספק? - האם ישנה הקפדה על הוראת המקצוע בשיעורים ייעודיים לו? - באיזו מידה ובאיזה אופן נלמד המקצוע כחלק מהוראת נושא אחר?	- אילו מקצועות יש ללמד בכל שכבת גיל בנוסף לתחומי הליבה של החינוך המיוחד? - מהי מכסת השעות המתאימה להקצאה לנושאי הכנה לחיים? - על איזה מקצוע מתוכנית הלימודים הרגילה נותר לטובת נושאים אלו? - מהם שיקולי הדעת להוספת שעות למקצועות מסוימים או להפחתת שעות ממקצועות אחרים, תוך שמירה על מסגרת תקן השעות הכיתתית? - מהו האיזון המיטבי בין מקצועות אקדמיים ונושאי הכנה לחיים? - כיצד ניתן לארגן את הלמידה מבחינת תכנים, זמן והרכב לומדים? - באיזו מידה וכיצד ניתן לשלב בין תחומי התכן לבין הוראה ישירה של תהליכי חשיבה ומיומנויות שפה - כיצד לשלב אסטרטגיות להוראה מותאמת בתכנון ההוראה ובתכנית הלימודים	- תלמידים עם מוגבלות בשכיחות גבוהה ותלמידים עם מוגבלות בשכיחות נמוכה – האם יש הבחנה בהקשר למקצועות, לתכני הלימוד ולהיקפם? מהי? - כיצד יתבטא האיזון המיטבי בין מקצועות אקדמיים לבין נושאי הכנה לחיים בהקצאת השעות? - כיצד ניתן למצות את פוטנציאל הלמידה בהתאם לשכבת הגיל במקביל ללמידה בהתאם לצרכים הייחודיים של התלמיד? - באילו משבצות זמן ונושאים בתוכנית הלימודים הרגילה ניתן ללמד את נושאי ההכנה לחיים? - באיזו מידה וכיצד ניתן לשלב בין תחומי התכן לבין הוראה ישירה של תהליכי חשיבה ומיומנויות שפה? - כיצד לשלב אסטרטגיות להוראה מותאמת בתכנון ההוראה ובתכנית הלימודים, באופן שייתן מענה גם לתלמידים אחרים בכיתה?
- מי הם הגורמים בצוות הרב-מקצועי בביה"ס עמם ניתן ונכון להיוועץ בתהליכים הנוגעים להקצאת שעות? - כיצד לחבר בין התכניות האישיות (תח"י ותל"א) לבין תכניות ההוראה הקבוצתיות ותכנית הלימודים הכיתתית כך שיישמו באופן המיטבי, תוך ייצוגן במערכת השעות, בתכניות ההוראה ובמערכי השיעורים?		

עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

- [תקנות נגישות השירות, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות](#)
- [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות](#)
- [פדגוגיה בחינוך מיוחד](#) – תכניות, מסמכים, מידע וחומרי עזר
- [מתנ"ה](#) – מארז תכנון, ניהול והערכה, משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [עקרונות בהוראת תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית](#) – אגף א' חינוך מיוחד, תשע"ו, 2016
- [טיול מונגש - טיולים ופעילות חוץ בית-ספרית - השתלבות תלמידים עם מוגבלות](#), אגף א' חינוך מיוחד
- [תפקודי לומד](#)
- [מסמך חשיבה בתהליך הלמידה בעידן הידע](#), משרד החינוך
- [רשימת הספרים המאושרים](#) לחינוך הרגיל ולחינוך המיוחד, אגף ספרי לימוד
- [שימוש בספרי לימוד בחינוך המיוחד](#) – אתר אגף א' חינוך מיוחד
- [פיתוח מיומנויות תקשורת לתלמידים עם צרכים מורכבים](#), אגף א' חינוך מיוחד
- [קווים מנחים לעבודת מטפלים ממקצועות הבריאות ומטפלים באמצעות אמנויות במערכת החינוך](#), תשע"ח, משרד החינוך
- חוזר מנכ"ל [סח / 3 \(ד\) 2007](#) וחוזר מנכ"ל [עד / 5 \(א\) 2014](#) (תוכנית חינוכית יחידנית)
- [תוכנית כישורי חיים](#), השירות הפסיכולוגי ייעוצי – שפ"י, משרד החינוך
- תוכנית [לקראת בגרות \(ל"ב 21\)](#) לחינוך המיוחד, משרד החינוך
- בן-פרץ. מ'. 2001, [פיתוח קוריקולום](#), עיונים בחינוך, 5(1), עמ' 59-67
- חצרוני, א' (2010). [תקשורת תומכת וחליפית - מדריך לצוות הרב-מקצועי במסגרות החינוך המיוחד](#). מעלות הוצאה לאור
- טל, ד' (2017). הכשרה ל"הוראה מכילה" - מסע בשלושה נתיבים. בתוך: ש' סיטון ו' גילת (עורכים). כותבים חינוך - על הקשר שבין התיאוריה למעשה החינוכי, 225-247, פרדס הוצאה לאור
- להרחבה בנוגע לתיווך - מאמרה של קלודי טל (בפרט מעמוד 17): [תיווך מטפח אוריינות בגיל הגן כדוגמה ליישום של הוראה תואמת התפתחות](#).

תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

על תהליכי הערכה

תהליכי הערכה הינם בעלי חשיבות רבה, כחלק מתכנון הוראה ולמידה ולשם קבלת החלטות לגבי המענה לו זקוקים התלמידים. כדי להבטיח שממצאי ההערכה ישפיעו על עיצוב תהליך ההוראה והלמידה בכללותו (ולא יתמקדו רק בהערכת הישגים), מתחייבת הלימה בין:

למידה משמעותית מחייבת קיומה של תרבות ארגונית להערכת תהליכים ותוצרים ברמת המוסד החינוכי, הכיתה והתלמיד, באופן המאפשר ביטוי ומתן מענה לצרכים הייחודיים של הלומד, ומזמן לו כלים וערוצים לבטא את ידיעותיו ואת כישוריו באופן מיטבי. תרבות זו מזמנת שימוש במגוון חלופות להערכה - כלי הערכה סטנדרטיים המיועדים להעריך את הישגי הלומדים ביחס להישגים המצופים מבני גילם לצד כלים בלתי פורמאליים, המיועדים להעריך היבטים נוספים בתהליך הלמידה ("אבני דרך ללמידה משמעותית"¹¹). בהתאם לכך יש לקיים תהליכים של הערכה חלופית, הכוללת שימוש במגוון רחב של כלים, כדי לקדם הוראה המטפחת מגוון כישורי למידה לצד מיומנויות ניהול הלמידה (הערכה לשם למידה, מנוחה בירנבוים, 2007)¹².

כמו כן, יש חשיבות רבה לקיום תהליכי הערכה דינאמיים לאורך השנה מעבר לנקודות זמן שנקבעו, כדי לקבל החלטות לגבי אופי ההתערבות החינוכית, תדירותה ועוצמתה.

כל האמור לעיל, בנוגע לתהליכי הערכה לכלל התלמידים, נכון ומתאים גם לתלמידים עם צרכים מיוחדים. עם זאת, קיימים היבטים ייחודיים לנושא הערכה בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים.

¹¹ [מסמך אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, תשע"ד
¹² בירנבוים, מ'. 2007, [הערכה לשם למידה](#), הד החינוך, 81(7)

תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

בדומה לתכנון הלימודים, כך גם תהליכי ההערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים מבוססים על אלו המתקיימים בחינוך הרגיל. הדבר מאפשר העלאת הציפיות של הצוות החינוכי מהלומדים, כך שישפיעו על הישגי התלמידים ועל איכות ההוראה והלמידה. לצד זאת, מתקיימים תהליכי הערכה מותאמים, המתבססים על עקרונות וכלים שגובשו ע"י הצוותים החינוכיים, כדי לאפשר לתלמידים עם צרכים מיוחדים לעקוף את קשייהם, ולבטא את יכולותיהם למרות מוגבלותם. התהליכים מיועדים לבדוק את התקדמות התלמיד ביחס להישגים הנדרשים בתכניות הלימודים אך גם ביחס ליעדים שהוצבו לו בתוכנית האישית. תהליכים אלו מבוססים על מבדקים, תצפיות ומסמכים מקצועיים ומכוונים לזיהוי מוקדי החוזק והקושי של התלמיד בתחומי התפקוד השונים. כמו כן מתקיימים תהליכי הערכה בתחומי מקצועות הבריאות ע"י עובדי ההוראה במקצועות אלו. הרחבה בפרק 9: מקצועות הבריאות.

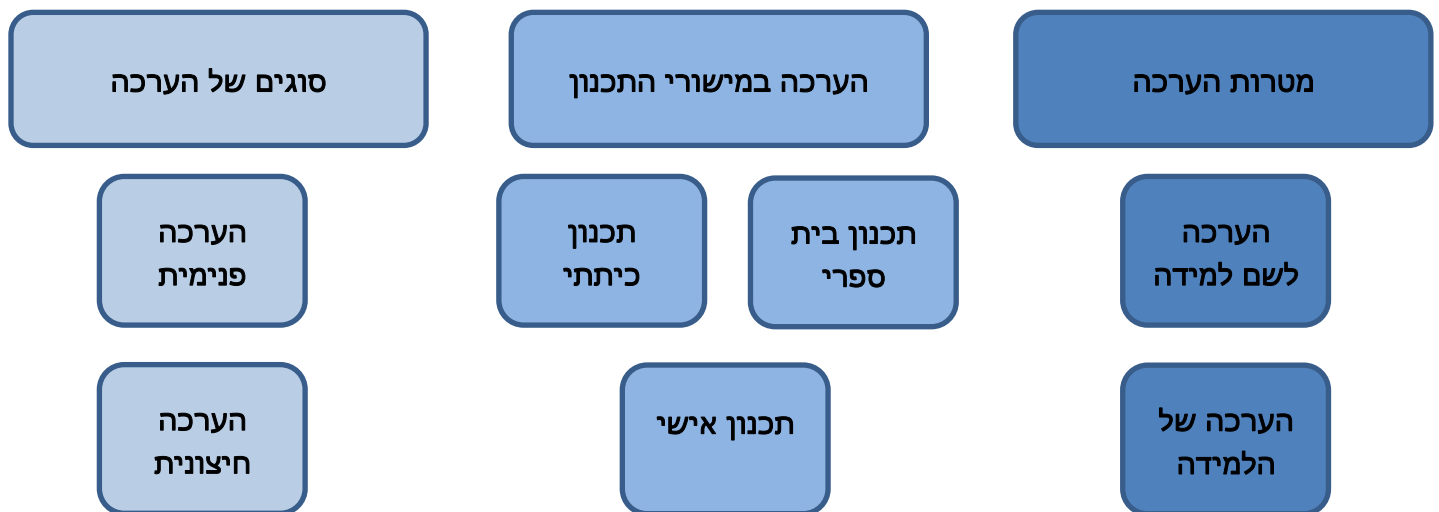
מתן התאמות בתהליכי הערכה נועד לסייע לתלמיד לעקוף קשיים העלולים לפגוע ביכולתו לבטא את התקדמותו והישגיו, ולאפשר הערכה של רמת תפקודו לצורך תכנון מיטבי של תכניות ההתערבות. בשל כך, אין לאפשר באופן מדי מתן התאמות כדי למצות תהליכי פיתוח של מיומנויות וידע, לקדם ככל שניתן עצמאות בלמידה ובתפקוד ולתרום לפיתוח תחושת מסוגלות והנעה ללמידה. יודגש כי, התאמות הפוגעות במהות הנבדקת אינן מאפשרות הערכה של מידת השליטה של התלמיד בתחום הנבדק. כמו כן, היקף רחב של התאמות בדרכי הערכה מונע מהתלמיד להתנסות בלמידה ועלול לפגוע ביכולתו להתקדם ולתפקד באופן עצמאי. תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים מזמנים לעיתים קרובות אתגרים, בשל השונות הרבה בקרב תלמידים אלו, לכן יש חשיבות מכרעת להפעלת שיקולי דעת ביחס לאופן קיומם של תהליכי הערכה תוך התייחסות למידת הרלוונטיות של ההתאמות שניתנו בתהליכי הוראה ולמידה לתהליכי ההערכה.

ככל שרמת התפקוד של התלמיד בפער גדול יותר מרמת התפקוד של בני גילו, כך יידרשו יותר שינויים וחלופות בלמידה ובהערכה. עם זאת, יש להימנע ככל האפשר מפגיעה במהות הנבדקת ולהקפיד על הערכת השליטה של התלמיד בחומר הנבדק, גם אם נערכו בו שינויים או חלופות ביחס לתוכנית הלימודים.

שיקולי הדעת בתהליכי ההערכה מתייחסים להיבטים הבאים:

- ✓ מטרות ההערכה
- ✓ הערכה במישורי התכנון (בית ספרי, כיתתי, אישי)
- ✓ סוגים של הערכה (פנימית וחיצונית)

להלן מיפוי להבהרת המושגים:

בהמשך תוצג הרחבה של המושגים במיפוי.

מטרות הערכה

בבואנו להעריך תלמידים עם צרכים מיוחדים יש להבחין בין שתי מטרות הערכה (בירנבוים, 2007):

1. הערכה לשם למידה

2. הערכה של הלמידה

הערכה לשם למידה

הערכה לשם למידה בחינוך המיוחד מתמקדת בשני היבטים:

1. **הערכת התפקוד בגין המוגבלות** - הערכה זו מתבצעת על ידי צוות רב-מקצועי - מומחי תחום המוגבלות ומקצועות הבריאות, ומתייחסת למאפייני התפקוד של התלמיד בתחומים השונים (קוגניטיבי, לימודי, התנהגותי-רגשי, חברתי ומוטורי וכן הערכת תפקוד התלמידים במצבי חיים שונים). הערכה זו מהווה בסיס לתוכנית האישית הנבנית לתלמיד ולהתאמות המומלצות עבורו.
2. **הערכה של תהליכי הלמידה** - הערכה זו מתמקדת בהערכה של תהליך הלמידה של התלמיד בתחומי הדעת השונים המתקיימת לאורך כל השנה, תוך כדי תהליך הלמידה וכוללת כלי הערכה שונים ומגוונים.

להערכה לשם למידה מספר יתרונות:

- כוללת איסוף מידע על אודות התקדמותם והתפתחותם של תלמידים באופן רציף
- מאפשרת לצוות החינוכי להעריך את יעילותן של תכניות הלימודים וההוראה ושל האמצעים והמשאבים ליישומן, ולתכנן את המשך ההתערבות באופן מיטבי ומותאם לצרכי הלומדים
- מאפשרת לאתר את מוקדי החוזק והקושי של התלמיד, את סגנון הלמידה שלו, נטיותיו והעדפותיו, ואת אסטרטגיות ההוראה היעילות עבורו
- מאפשרת התאמה של תהליכי ההערכה על פי שיקול הדעת של הצוות החינוכי, תוך התייחסות לתכנים ולמיומנויות שנלמדו, לרמת התפקוד של התלמידים ולמאפייני המוגבלות
- משמשת את התלמידים לשיפור למידתם בהיבטים קוגניטיביים של הלמידה, לצד היבטים מטה-קוגניטיביים, חברתיים-ערכיים, רגשיים ואחרים (מתוך: הלומד, המלמד ומה שביניהם¹³)

¹³ וידסלבקי מ'. צארי, א'. תשע"ד, הלומד, המלמד ומה שביניהם - מתפיסה ליישום, ערכה למפקחים, למנהלים ולצוותי החינוך.

הערכה של הלמידה

הערכה של הלמידה מייחסת חשיבות לתוצר הלמידה הניתן למדידה באופן כמות ואיכותני כאחד, ומתמקדת בהערכת הישגיהם של התלמידים ביחס להישגים הנדרשים מבני גילם וביחס ליעדים שנקבעו עבורם בתוכנית האישית. יעדים אלו מתייחסים למגוון תחומים: לימודי, קוגניטיבי, תקשורתי-שפתי, חברתי, התנהגותי-רגשי, מוטורי ותחומי ההכנה לחיים. הערכה של הישגים מתבצעת אף היא באמצעות כלים שונים ומגוונים.

להערכה של הלמידה מספר יתרונות:

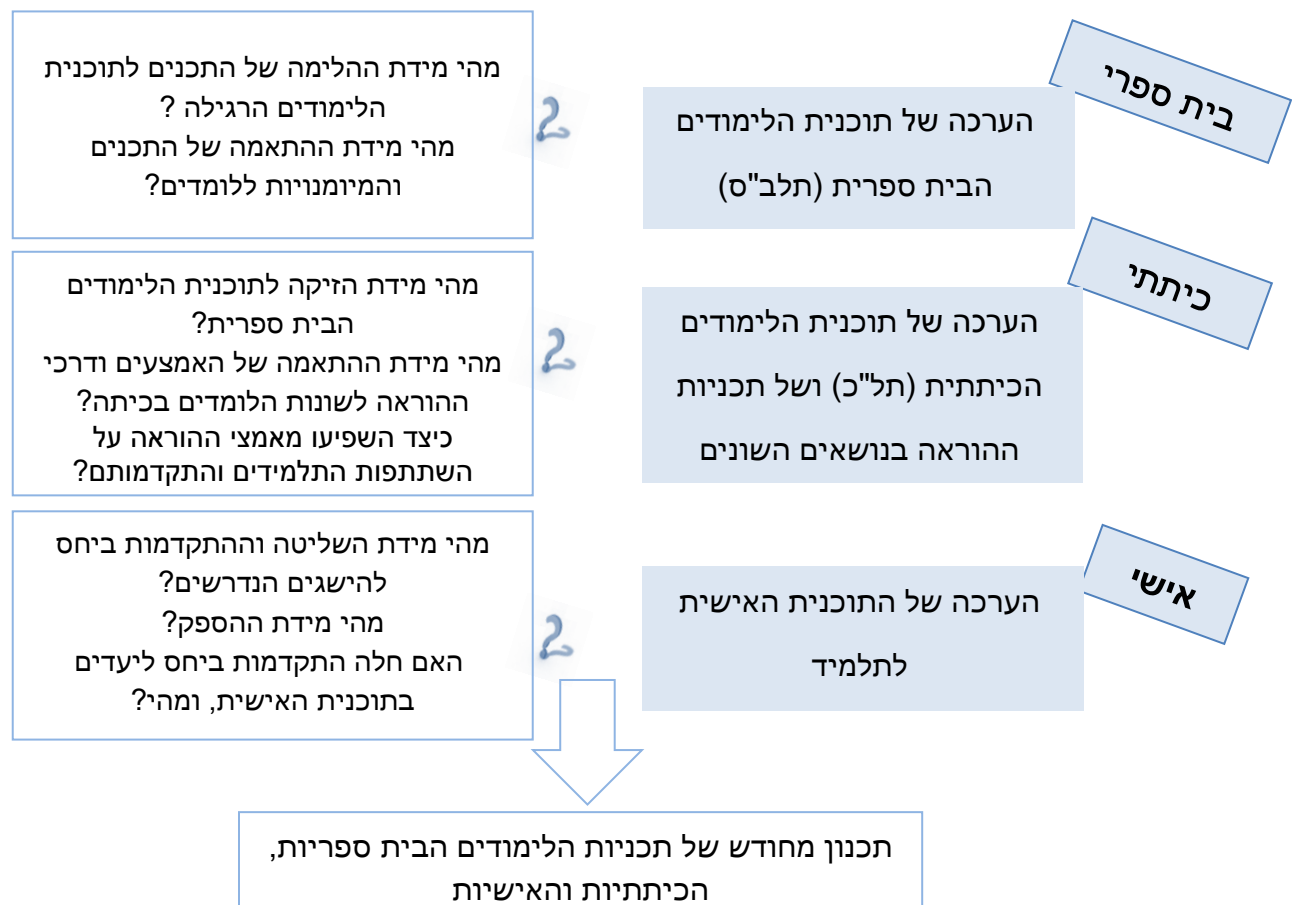
- מאפשרת מימוש הזכות להשתתפות בתוכנית הלימודים הרגילה – למידה של תכנים ומיומנויות הנלמדים בשכבת הגיל
- משפיעה על רמת ההוראה ומאפשרת לצוות החינוכי להפגין ציפיות גבוהות מהתלמידים, כך שישפיעו על רמת ההוראה ועל הישגי התלמידים
- מאפשרת שקיפות לגבי הישגי התלמיד באופן מדויק, ותכנון ההתערבות הנדרשת לצמצום הפערים

הערכה במישורי התכנון

מורכבותם של תהליכי הלמידה וההוראה, מחייבים לקיים תהליכי הערכה, כחלק מתכנון הלימודים, בשלושת מישורי התכנון: הערכה ברמה הבית ספרית, הערכה ברמה הכיתתית והערכה ברמת התלמיד.

הערכה במישורי התכנון השונים אינה מתמקדת רק בהערכת הישגים, היא מאפשרת לצוות החינוכי והטיפול להפעיל תהליכי משוב ובקרה על תכניות הלימודים וההוראה ועל הדרכים ליישומן, ומסייעת לו לקיים תהליך קבלת החלטות רפלקטיבי ביחס להמשך תכנון הלמידה וההוראה, תוך שאילת שאלות ביחס לתהליכי ההערכה שהתקיימו.

להלן שאלות לחשיבה בזיקה להערכה בשלושת מישורי תכנון הלימודים:

להרחבה: נספחים ג'-ז' - מחווניים להערכת התכניות במישורים השונים

תהליכי הערכה של הלמידה והערכה לשם למידה יהוו חלק בלתי נפרד מתוכניות ההוראה במישורי התכנון השונים, ויתבצעו תוך כדי השיעור או יחידת ההוראה ובסיומם.

הערכה של השיעור נועדה לבדוק את מידת ההשגה של מטרות השיעור וכן לקבל מידע מהתלמידים לגבי התאמת דרכי ההוראה לצרכים שלהם.

ניתן לקיים הערכה של השיעור באמצעות שיח ושאלות רפלקטיביות. מומלץ לתכנן מראש שאלות רפלקטיביות וכן להוסיף שאלות בהתאם להתפתחות השיח.

חשוב להקדיש זמן לשיחה רפלקטיבית עם התלמידים, באמצעותה יבדוק המורה מהו הידע שרכש התלמיד במהלך השיעור, האם חלו שינויים בתפיסות של התלמיד, כיצד התמודד התלמיד עם הנושא הנלמד והאם דרכי ההוראה תרמו ללמידה שלו. המורה יעבד את תשובות התלמידים ויסיק מסקנות לגבי ההמשך.

להלן דוגמאות לשאלות רפלקטיביות להערכת השיעור:

שאלה	היגד מסייע לתלמיד
מה חשבתם על הנושא בתחילת השיעור? מה אתם חושבים על הנושא בסוף השיעור?	בתחילת השיעור חשבתי על הנושא ... עכשיו אני חושב ...
מה התברר לכם כנכון?	חשבתי ש... ועכשיו מתברר לי שחשיבה זו נכונה כי... / שצדקתי בעובדות ...
מה התברר לכם כלא נכון?	חשבתי ש... ועכשיו מתברר לי ש... ה... הפתיע אותי מאד כי ...
מה בנושא הנלמד הפתיע אתכם מאד?	בשיעור היה לי קשה ...
כיצד התמודדתם עם הקושי?	כדי להתגבר על הקושי ...
עם אלו דברים בשיעור התמודדתם בהצלחה?	בשיעור היה לי קל ...
מה הדבר החדש שלמדתם בשיעור ולא ידעתם קודם?	דבר חדש שלמדתי היום ...
מה למדתם היום בשיעור שכבר ידעתם?	הדבר שידעתי לפני תחילת השיעור ...
מה עוד תרצו ללמוד בהקשר לנושא?	הייתי רוצה לדעת עוד על ...
מה עניין אתכם בשיעור?	מאד עניין אותי ללמוד על ... כי ...
באילו מקרים הידע שרכשתם יכול לעזור לכם?	במקרים של ... יעזור לי...

הערכה של יחידת תוכן נועדה לסייע למורה בהחלטה על מעבר ליחידת ההוראה הבאה או על המשך ההוראה של היחידה הנוכחית.

בתום כל יחידה נושאית חשוב לערוך הערכה מסכמת של היחידה בכללותה. מומלץ לקיים את התהליך באמצעות מגוון כלים, לרבות כלי הערכה חלופית, ולקבל מידע מגוון על הידע שנרכש, התפיסות, יכולת היישום של הידע ועוד. בחירת כלי ההערכה תעשה בצורה מושכלת בהתחשב במטרות ההערכה, בתוכן היחידה, ביכולות התלמידים, באופי הקבוצה ובמשך הזמן העומד לביצוע תהליך הערכה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

להלן הצעות לכלי הערכה חלופית: מטלת ביצוע, עבודת חקר, הכנת משחק, עיצוב פוסטר, כתבה לעיתון, הכנת הרצאה, בניית מצגת, מיצג לתערוכה, המחזה וכיוב'.

סוגים של הערכה

תהליכי הערכה מגוונים מתקיימים בשני הקשרים:

1. **הערכה פנימית** הכוללת מבחנים בית ספריים, משימות הערכה בשגרת הלמידה, מבחני מיצ"ב פנימי ומבדקים בתחומי הדעת, לצד **הערכה חיצונית** הכוללת מבחנים ארציים חיצוניים כגון מבחני המיצ"ב החיצוני ובחינות הבגרות. פירוט אודות סוגי המבחנים בהמשך הפרק.
2. **הערכה מעצבת** המתקיימת במהלך הלמידה, ומשמשת בדרך כלל להערכה של תהליכי הלמידה (הערכה לשם למידה), לצד **הערכה מסכמת**, המתקיימת בתום תהליך הלמידה או בתום שלבים במהלכו, ומשמשת בדרך כלל להערכה של הישגי התלמיד ושליטתו בידע ובמיומנויות שנלמדו (הערכה של הלמידה).

התאמות בתהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

מתן התאמות בתהליכי הערכה נועד לסייע לתלמיד לעקוף קשיים העלולים לפגוע ביכולתו לבטא את התקדמותו והישגיו, ולאפשר הערכה של רמת תפקודו לצורך תכנון מיטבי של תכניות ההתערבות. לאור זאת אין לאפשר מתן התאמות ללא בדיקת נחיצותן, כדי למצות תהליכי פיתוח של מיומנויות וידע, לקדם ככל שניתן עצמאות בלמידה ובתפקוד ולתרום לפיתוח תחושת מסוגלות והנעה ללמידה.

יודגש כי התאמות הפוגעות במהות הנבדקת אינן מאפשרות הערכה של מידת השליטה של התלמיד בתחום הנבדק ביחס להישגים הנדרשים בתכנית הלימודים הרגילה. כמו כן, היקף רחב ולא מידתי של התאמות בדרכי הערכה, עלול להשפיע על התנסויות בלמידה ועל קידום תפקודו עצמאי של התלמיד בלמידה.

במתן התאמות יש חשיבות להפעלת שיקולי הדעת של הצוות החינוכי, תוך התייחסות למכלול נתונים וממצאים אודות תפקודו של התלמיד ולמידת הרלוונטיות של ההתאמות שניתנו בתהליכי הוראה ולמידה לתהליכי ההערכה. עם זאת, אין להחיל באופן מדי את ההתאמות הניתנות בהוראה ולמידה על מצבי היבחנות בהם ההתאמה הניתנת עלולה לפגוע במהות הנבדקת.

דגשים במתן התאמות בזיקה להערכה פנימית וחיצונית:

תבחינים	הערכה פנימית	הערכה חיצונית
מטרת ההערכה	מעקב אחר הישגי התלמידים, לצורך תכנון מותאם ומיטבי של תהליכי הלמידה וההוראה וקבלת תמונה מדויקת אודות סוג ההתערבות המקדם את התלמיד. קבלת מידע אודות רכישת הידע והמיומנויות ע"י התלמיד בתום תהליך הלמידה אל מול הנדרש בתוכנית הלימודים ובתוכנית האישית. הקפדה על הכנת התלמיד לדרישות ולסטנדרטים הקבועים בהערכה החיצונית.	שיקוף אובייקטיבי של הישגי התלמידים בתום הלמידה, ביחס להישגים הנדרשים בתוכנית הלימודים. מתן התאמות בהתאם להנחיות קבועות.
עיצוב אוניברסלי	תכנון תהליכי ההוראה-למידה-הערכה (הל"ה) כך שיתאימו למנעד רחב ככל האפשר של לומדים, תוך התייחסות למגוון מאפיינים ורמות תפקוד ותוך יצירת תנאים המבטיחים נגישות והשתתפות של כל התלמידים מבלי להנמיך את הציפיות ביחס להישגים הנדרשים (פרץ, 2017) ¹⁴ . מומלץ להשתמש בדרכי הערכה מגוונות, כדי לאפשר התחקות אחר מאפייני הלמידה של התלמיד והפעלת דרכי ההתערבות הנחוצות לו.	התאמות בהתאם להנחיות למבחנים החיצוניים השונים.
הרצף שבין הוראה להערכה	התייחסות להתאמות שניתנו בהוראה ובלמידה, ולפער שעלול להיווצר בין התאמות המתאפשרות בהערכה פנימית, שאינן מתאפשרות בהערכה חיצונית.	אין להחיל באופן מיידי את ההתאמות הניתנות בהערכה פנימית על היבחנות חיצונית שבה ההתאמה הניתנת עלולה לפגוע במהות הנבדקת (לדוגמה: הערכה של רמת הקריאה של התלמיד אינה מאפשרת הקראה, זאת כדי להעריך את רמת תפקודו בקריאה עצמאית).
מידתיות והדרגתיות	מידתיות והדרגתיות במתן התאמות, כדי למנוע פגיעה בתהליך הרכישה של מיומנויות יסוד ובהתמודדות עצמאית של התלמיד.	מתן התאמות בהתאם להנחיות הקבועות במבחנים החיצוניים: א. מיצ"ב חיצוני ב. בחינות בגרות – חוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה , פרק החינוך המיוחד
הערכה כיתתית	תהליכי הערכה אחידים לכלל תלמידי הכתה, תוך שימוש בהתאמות בדרכי ההבחנות באופן	הערכה אחידה לכלל התלמידים על פי הישגים הנדרשים בתוכנית הלימודים ולסטנדרטים שנקבעו

¹⁴ פרץ, ח. (2017), עיצוב אוניברסלי בלמידה, בית איזי שפירא, היחידה למחקר והערכה.

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המינהל הפדגוגי
 אגף א' חינוך מיוחד

תבחינים	הערכה פנימית	הערכה חיצונית
	המאפשר לתלמיד לעקוף את קשייו ולבטא את ידיעותיו, ללא פגיעה במהות הנבדקת.	בתחום הדעת. מתן התאמות בהתאם להנחיות במבחנים החיצוניים: א. מיצ"ב חיצוני ב. בחינות בגרות – חוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה , פרק החינוך המיוחד
הערכה אישית	תהליכי הערכה בהתאם ליעדים בתוכנית האישית של התלמיד, המאפשרים מתן התאמות מבלי לפגוע במהות הנבדקת, כדי שניתן יהיה להעריך את תפקוד התלמיד ביחס להישגים הנדרשים.	מתן התאמות בהתאם להנחיות במבחנים החיצוניים: א. מיצ"ב חיצוני ב. בחילות בגרות – חוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה , פרק החינוך המיוחד

הערכה פנימית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

תהליכי הערכה פנימיים נועדו להערכת ההתקדמות של התלמידים ולצורך תכנון מיטבי ומותאם של תהליכי הלמידה וההוראה ושל תכניות ההתערבות הנדרשות. בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים ההערכה מתקיימת בזיקה להישגים הנדרשים בתכניות הלימודים וליעדים האישיים שנקבעו לתלמידים בתחומי התפקוד השונים. ההערכה הפנימית כוללת הערכה תפקודית במגוון תחומי הלימוד והטיפול, תוך התאמתה לצרכי הלומדים ולמאפייניהם. הערכה פנימית היא חלק בלתי נפרד מתהליך ההוראה-למידה, משולבת בו ומעצבת אותו. היא מאפשרת לקדם מיומנויות של הכוונה עצמית בלמידה, חשיבה ופתרון בעיות, ותורמת להגברת ההנעה הפנימית ללמידה. תפקיד ההערכה הפנימית לספק לצוות החינוכי מידע לצורך תכנון תהליכים ותכניות התערבות, לשם קידום הישגי הלומדים. לכן, קיימת חשיבות רבה לשימוש במגוון דרכי הערכה שיאפשרו להעריך מטרות הוראה שונות, תהליכים ותוצרים תוך התייחסות להקשר שהלמידה מתרחשת בו ([חוזר מנכ"ל ע"9/1\(ב\), 2016 – למידה משמעותית - מבחנים פנימיים כחלק מההערכה על פני הרצף החינוכי](#)).

הערכה פנימית כוללת את המבחנים הבאים:

- א. מבחנים בית ספריים ומשימות הערכה בשגרת הלמידה הבית ספרית
- ב. המיצ"ב הפנימי ומבדקים ארציים בתחומי הדעת: שפת אם, אנגלית ומתימטיקה

להלן הגדרה של כל אחד מסוגי המבחנים בהערכה פנימית ופירוט של התאמות כלליות ותמיכות אפשריות עפ"י סוגי מוגבלויות:

א. מבחנים בית ספריים ומשימות הערכה בשגרת הלמידה הנבנים ע"י הצוות החינוכי:

רציונל	השענות על המשנה החינוכית וההנחיות המתייחסות למבחנים פנימיים ארציים - חוזר מנכ"ל ע"9/1(ב), 2016 - מבחנים פנימיים כחלק מההערכה על פני הרצף החינוכי
מטרה	מעקב ובקרה על התקדמות התלמידים, לצורך תכנון הלמידה וההוראה ברמה הבית ספרית, הכיתתית והאישית – הערכה לשם למידה
אוכלוסיית היעד	תלמידים הזכאים לשירותי חינוך מיוחד עם כל סוגי המוגבלויות, בבית הספר היסודי והעל יסודי: - בכיתה לחינוך רגיל - בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים - בבתי ספר לחינוך מיוחד
מועד העברה	מתקיימים בשגרת הלמידה וההוראה בבית הספר
כלי הערכה	כתיבת עבודה, דף עבודה, כתיבת תשובות לשאלות, מבחן, בוחן, מבדק, הכתבה, תיק עבודות, עבודת חקר ועוד
מתן התאמות	ראה בהמשך טבלת התאמות כלליות ותמיכות אפשריות על פי סוגי מוגבלויות

מבחן מיצ"ב חיצוני, אשר ניתן לקיימו כמיצ"ב פנימי במסגרת החינוכית, בשנה בה ביה"ס אינו משתתף במיצ"ב החיצוני באותו תחום דעת. ההחלטה נתונה לשיקול דעת מנהל/ת ביה"ס והצוות החינוכי.	הגדרה
למידה של בית הספר על תהליכי למידה והוראה המתקיימים בו, ותכנון תכניות לימודים תכניות התערבות לצמצום הפערים.	רציונל
הערכה של התקדמות התלמידים, תוך התייחסות להישגים הנדרשים בתחום הדעת בקרב בני גילם; תכנון הלמידה וההוראה ברמה הבית ספרית, הכיתתית והאישית.	מטרה
תלמידים עם צרכים מיוחדים בכתה ה' ובכתה ח', עם כל סוגי המוגבלויות, על פי שיקול הדעת של הצוות החינוכי: - בכיתה לחינוך רגיל - בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים* - בבתי ספר לחינוך מיוחד* *מנהל ביה"ס וצוותו רשאים להחליט על קיום המיצ"ב הפנימי לתלמידים במסגרות אלו ולהזמין את המבחנים מראש בתיאום עם ראמ"ה.	אוכלוסיית היעד
בהתאם למועדים בחינוך הרגיל (בחודש מאי) המתפרסמים באתר ראמ"ה.	מועד העברה
1. מיצ"ב פנימי בתחומים: - שפת אם (עברית וערבית) לכיתות ה', ח' - אנגלית לכיתות ה', ח' - מתמטיקה לכיתות ה', ח' - מדע וטכנולוגיה לכיתות ה', ח' 2. מבדקים ארציים: <u>שפת אם</u> - מבדק כיתה א' - ניתן לשימוש בכתות א' ו- ב' בחינוך המיוחד, בהתאם להתקדמות התלמידים בתהליך רכישת הקריאה - מבדק כיתה ב' - ניתן לשימוש בחינוך המיוחד בכתות ב' על בסיס שיקול הדעת של הצוות - ערכת מעק"ב - ערכה לאיתור מוקדם של קשיי קריאה וכתובה ולמיפוי של קריאה וכתובה על פי נורמות ארציות - ניתן להשתמש בכל הערכה או בחלקים ממנה, בכתות ב'-ז' בהתאם לרמת התפקוד של התלמיד בקריאה <u>מתימטיקה</u> - מבדק מא"ה לכתות ג', למורים שהשתתפו בהשתלמות בנושא. 3. משימות הערכה ומבחני מדף במקצועות השונים ניתן למצוא באתר הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) - הערכה בית ספרית ובאתר המזכירות הפדגוגית – מדור תחומי הדעת	כלי הערכה
מתן התאמות על פי: - הנחיות למיצ"ב פנימי לכלל התלמידים - התאמות במיצ"ב פנימי על פי תחומי מוגבלות - בשפת אם מתקיים הליך ייחודי, בשל מורכבות התחום (הנחיות להליך מותאם, אגף חנ"מ)	מתן התאמות

להלן עקרונות למתן התאמות בהערכה פנימית:

תבחינים	עקרונות מנחים	שאלות לשיקול דעת
מידתיות והדרגתיות	לאפשר מתן התאמות במצבים בהם מאפייני התפקוד אינם מאפשרים לתלמיד לבטא את הישגיו והתקדמותו	- באיזו מידה מאפייני התפקוד של התלמיד מונעים ממנו לבטא את התקדמותו ואת שליטתו בנלמד? - האם לתלמיד ידע שאינו בא לידי ביטוי בהישגיו בהבחנות רגילה? - האם מוצו תהליכי הלמידה טרם מתן ההתאמות בהערכה? - באיזו מידה יצליח התלמיד לבטא את הידיעות שרכש ללא ההתאמות? - מהם השינויים המינימליים הנדרשים בתהליכי הערכה בהשוואה לשאר תלמידי הכיתה?
	להימנע ככל שניתן ממתן התאמות כאשר התלמיד נמצא בתהליך של רכישת מיומנויות ויישומן	- האם התלמיד נמצא בתהליך של רכישת מיומנויות יסוד? באיזה שלב? - באיזו מידה מפגין התלמיד התקדמות או זקוק להתערבות נוספת? - האם בוצע מעקב אחר יעילות תוכנית הלמידה האישית, מה ניתן ללמוד מכך?
	לכוון להדרגתיות במתן ההתאמות, כדי לאפשר התמודדות עצמאית ככל שניתן והזדמנויות להתנסות	- באיזה תחום הצליח התלמיד ללא התאמות? מה סייע לו? - מהן נקודות החוזק של התלמיד? באיזה אופן יוכלו לשרת אותו? - באיזו מידה ניתן לצמצם את היקף ההתאמות בהתאם להתקדמות התלמיד? - האם ישנן התאמות שלא ניתן היה לתת בשלב רכישת המיומנויות, אשר עשויות לסייע לתלמיד לבטא את הישגיו בשלבים מאוחרים יותר? - באיזו מידה יש צורך להרחיב את ההתאמות בהתאם לשינויים ברמת המורכבות של המשימה?
גיל התלמיד	בכיתות היסוד - להימנע ככל שניתן ממתן התאמות המונעות רכישה של מיומנויות יסוד ושימוש בהן (קריאה, כתיבה, חשבון)	- באיזה הקשר ניתנות ההתאמות? האם בהקשר של הקניית תוכן לימודי או בהקשר של הקניית מיומנויות? - האם התלמיד נמצא בתהליך של רכישת הקריאה והכתיבה? - האם התלמיד נמצא בתהליך של רכישת מיומנויות חשבון בסיסיות? - באיזו מידה מסתמנת התקדמות ברכישתן? - באיזו מידה מוצו אפשרויות ההוראה טרם מתן ההתאמות? - האם נבנתה תוכנית התערבות אישית הלוקחת בחשבון את נקודות החוזק של התלמיד וכוללת דרכי הוראה ולמידה

תבחינים	עקרונות מנחים	שאלות לשיקול דעת
		מותאמות?
סוג המוגבלות	לאפשר מתן התאמות במצבים בהם המוגבלות אינה מאפשרת לתלמיד לבטא את הישגיו והתקדמותו	- באיזו מידה המוגבלות של התלמיד מונעת ממנו לבטא את התקדמותו ואת שליטתו בנלמד? - האם מוצו תהליכי הלמידה טרם מתן ההתאמות בהערכה? - האם לא יתאפשר לתלמיד להביע את ידיעותיו ללא ההתאמות?
	לאפשר התאמות כלליות המשותפות לכלל המוגבלות בהתאם לצורך לאפשר התאמות ייחודיות הנגזרות מצרכי המוגבלות ומאפייניה	- מהו סוג המוגבלות של התלמיד? - האם קיימות מוגבלויות משנה למוגבלות העיקרית? - אילו התאמות מתחייבות בגין המוגבלות ובהתאם למשימה? - אילו התאמות יאפשרו לתלמיד לבטא את התקדמותו על אף המוגבלות? - האם התאמה בדרכי הבחנות היא שתשרת את קשייו, או שניתן לחשוב על סיוע מסוג אחר? - אילו התאמות מתאימות למספר מוגבלויות?
רמת תפקוד	לאפשר התאמות בזיקה לרמת התפקוד של התלמיד	- מהי מידת הפער ביחס לבני גילו? מה סיבת הפער? - האם אי שימוש בהתאמות בדרכי הבחנות הן הסיבה למקור הפער בהישגיו? - מה הן ההתאמות שיאפשרו לתלמיד למצות את יכולותיו ולבטא אותן?
מהות נבדקת	לאפשר התאמות שאינן פוגעות במהות הנבדקת	- איזו התאמה תאפשר ביטוי של הידע ללא פגיעה במהות הנבדקת? (לדוגמה: לתת התאמה של הקראה כאשר המהות הנבדקת היא שליטה בתוכן של תחום הדעת) - האם ההתאמה שניתנה עלולה לפגוע בהערכת המהות הנבדקת? (לדוגמה: מתן התאמה של הקראה כאשר המהות הנבדקת היא מיומנות הקריאה) - האם ההתאמה אכן מסייעת לעקיפה של פגיעה במיומנות, עקב מאפייני המוגבלות? - האם ההתאמה עלולה להוות סיוע (כגון: תיווך, הסברים, רמזים) ולכן עלולה לפגוע במהות הנבדקת?
תכנים ומיומנויות שנלמדו	להעריך רק תכנים ומיומנויות שנלמדו	- באיזו מידה המשימה מעריכה את התכנים והמיומנויות שנלמדו? - האם המשימה כוללת ידע ומיומנויות שלא נלמדו? - מהי רמת הידע של התלמיד?

תבחינים	עקרונות מנחים	שאלות לשיקול דעת
		- האם ניתן להעריך את הידע ללא ההתאמות?
מורכבות המשימה	להתאים את אופן התשואול ואופן הצגת המשימה כך שתשמר רמת המורכבות/רמת החשיבה של המשימה. לדוגמה: - פירוק הטקסט ליחידות - פירוק לשלבים או לתתי שאלות - המרה של שאלות פתוחות בשאלות רב ברירתיות במתימטיקה: - בשאלות דו שלביות או רב שלביות במתימטיקה אין לאפשר פירוק השאלה מכיוון שהתאמה זו פוגעת במהות הנבדקת - במשימות מורכבות, כאשר לא מעריכים יכולת חישוב, ניתן לאפשר שימוש במחשבון, בלוחות פעולה ו/או באמצעי המחשה	- באיזו מידה שינוי באופן התשואול או באופן ההצגה של משימת ההערכה מאפשר ביצוע משימה ברמת חשיבה גבוהה?
תחום הדעת	לאפשר התאמות תוך בחינת נחיצותן בכל תחום דעת בנפרד ולהימנע מקביעה גורפת של התאמות לכל תחומי הדעת	- מהם תחומי הדעת בהם התלמיד מתקשה לבטא את הישגיו וידיעותיו? - מהם תחומי הדעת בהם נחוצות ההתאמות שנקבעו? - האם ההתאמה מאפשרת לעקוף את הקושי בתחום הנבדק?

דגשים בהתייחס לתחומי דעת	מהות ההתאמה - פירוט	ההתאמה
- הערכה של הבעה בכתב (חיבור טקסט) <u>מתאפשרת</u> באמצעות הכתבה לבוחן, תוך התייחסות לכללים של כתיבת טקסט (תוכן, מבנה ולשון) בכל תחומי הדעת: - הכתבה של תשובות ע"י התלמיד לבוחן <u>מתאפשרת</u> כאשר קיימים קשיי כתיבה משמעותיים, כגון קשיים מוטוריים או דיסגרפיה עם קשיים משמעותיים, המקשים על הערכה של הידע והמיומנויות בתחומי הדעת	לכבדי שמיעה וחירשים	
	הערכה של הידע באמצעות שיח בלבד בין הבוחן לתלמיד, הכולל שאלות ותשובות (ללא קריאה וכתבה של התלמיד) - במקרים מתאימים מומלץ לקיים תחילה היבחנות בכתב ולאפשר השלמה והרחבה של התשובות בעל פה - התאמה זו אינה רלוונטית לכבדי שמיעה וחירשים	בחינה בעל פה
התאמה זו <u>ניתנת</u> בכל תחומי הדעת למעט: - התאמה זו <u>אינה מתאפשרת</u> כאשר מעריכים איות כחלק מהערכה של מיומנויות שפת אם - התאמה זו <u>מתאפשרת</u> כאשר מעריכים הבעה בכתב בהקשר של מבנה ותוכן הטקסט	הערכת הידע לא תכלול התייחסות לתקינות הכתיב, אלא לידע ולמיומנויות המוערכות בלבד, זאת משום חוסר הרלוונטיות של תקינות הכתיב למהות הנבדקת	התעלמות משגיאות כתיב
התאמה זו <u>מתאפשרת</u> בכל תחומי הדעת	הארכת זמן (25%) ואפשרות להרחבת תוספת הזמן עד 50%, לביצוע המשימה בהתאם לצרכי התלמיד	תוספת זמן

בנוסף להתאמות הכלליות הניתנות במבחנים פנימיים, יש מקום להפעלת שיקולי דעת של הצוות החינוכי לגבי מתן תמיכות נוספות, הנובעות ממאפייני המוגבלות:

סוג המוגבלות	התאמות אפשריות	דגשים לתחומי דעת
כללי	חשוב לקיים את תהליכי ההערכה באווירה נינוחה, ורגועה ובסביבה שקטה, תוך התייחסות לתלמידים הזקוקים לעזרה בהתארגנות, להרגעה ולעידוד, ולעיתים אף לחלוקת אירוע הבחינה ליחידות זמן ולהפוגות קצרות בין יחידה ליחידה, כדי להתמודד עם המשימה או המבחן	
לקויי למידה	הצוות החינוכי ישקול מתן התאמות, מתוך ההתאמות הכלליות שפורטו לעיל , באופן שאינו פוגע במהות הנבדקת, ותוך מידתיות שאינה מונעת למידה והתנסות	
הפרעות התנהגות	הצוות החינוכי ישקול מתן התאמות, מתוך ההתאמות הכלליות שפורטו לעיל , באופן שאינו פוגע במהות הנבדקת, ותוך מידתיות שאינה מונעת למידה והתנסות	
מוגבלות שכלית התפתחותית	הצוות החינוכי ישקול מתן התאמות נוספות להתאמות הכלליות שפורטו לעיל , כגון: ניסוח פשוט של שאלות או פירוק השאלות לתתי שאלות, ללא שינוי תוכן הבחינה או פגיעה במהות הנבדקת, כחלק מהערכה פנימית ומעצבת. עם התקדמות התלמיד, בשכבת הגיל הבוגרת, יש להקפיד על הכנה של התלמידים והתמודדותם עם השאלות המקוריות של המבחן, כדי להוביל לתפקוד עצמאי ועמידה בהישגים הנדרשים	
כבדי שמיעה וחירשים	הצוות החינוכי ישקול מתן התאמות נוספות להתאמות הכלליות שפורטו לעיל , זאת בהתאם להמלצת הצוות במרכז הטיפול-חינוכי לתלמידים כבדי שמיעה וחירשים בכל חטיבות הגיל: - היבחנות בכתה מונגשת/מותאמת אקוסטית - תוספת זמן של 15 דק' (25%) - ליווי לצורך הסבר מילולי של השאלות במבחן - שימוש במערכת הגברה - כתיבה על הלוח של הוראות הניתנות בעל פה - פטור ממשמעות שמע והכתבה יינתן לתלמידים עם ירידת שמיעה דו-צידית, החל מ- 35 דציבלים (בכל תחומי הדעת) - שינוי נוסח השאלה במידת הצורך	אנגלית: לתלמידים עם ירידת שמיעה דו-צידית, החל מ- 35 דציבלים: - פטור מהבעה בעל פה (בחט"ב ובחט"ע). - פטור מתרגילים של הבנת הנשמע לתלמידים עם ירידת שמיעה דו-צידית של 35 דציבלים או ירידה חד-צידית: - הקראה חוזרת במבחני הבנת הנשמע

סוג המוגבלות	התאמות אפשריות	דגשים לתחומי דעת
ליקויי ראייה	הצוות החינוכי ישקול התאמות בנוסף להתאמות הכלליות שפורטו לעיל, בהמלצת המורה התומכת לליקויי ראייה: - הגדלת השאלון/חוברת הבחינה - הצגת המבחן לתלמיד בקובץ ממוחשב - שימוש בטכנולוגיה מסייעת (כולל מבחן בשיטת ברייל) התאמות הניתנות ע"י מורה מלווה: - הקראה של השאלות והכתבת תשובות למורה/לבוחר (מתחום הדעת). התאמה זו תינתן במידה והטכנולוגיה המסייעת אינה מספקת - ליווי לצורך התארגנות במשימות מרכזיות (איתור במילון, מפות, מעבדה) - הסבר מילולי של טקסט חזותי (תמונה, איור, גרף) להרחבה: חוזר מנכ"ל תשע"ד/12(א), 2014 - הנחיות ונהלים למוסדות החינוך בנושא הנגשות לתלמידים עם לקות ראייה (עיוורים / כבדי ראייה)	שפת אם: - התאמה זו איזו? מתאפשרת כאשר מטרת ההערכה אינה הערכה של הקריאה. - הכתבה תינתן במקרים של קשיים עקב המוגבלות בראייה מתימטיקה: - שימוש במחשבון קולי אנגלית: - שימוש במילונית קולית
מוגבלות פיזית	הצוות החינוכי ישקול התאמות בנוסף להתאמות הכלליות שפורטו לעיל, לתלמידים עם מוגבלות מוטורית ו/או קשיים בדיבור: - מתן חלופה טכנולוגית, כגון: מחשב תקשורת; שימוש בדרכי סמלול והבעה הנהוגים בתהליכי ההוראה/למידה, כגון: סמלים מוסכמים, הצבעה על תשובה - נוכחות איש צוות מוכר המכיר את דרכי התקשורת התומכת והחלופית שהותאמו לתלמיד	מתימטיקה: - שרטוטים ודיאגרמות - המאפשרים סימון על ידי התלמיד
אוטיזם	הצוות החינוכי ישקול התאמות בנוסף להתאמות הכלליות שפורטו לעיל: - מתן אפשרות להפסקות לפרקי זמן קצובים במהלך המבחן - נוכחות איש צוות מוכר לתלמיד בחדר הבחינה לצורך: ▪ סיוע לתלמיד בהגעה לחדר הבחינה, התארגנות עם הציוד לקראת המבחן, במהלך המבחן (הסבת תשומת הלב למבנה הבחינה והשאלות, וכן לזמן שנותר) ובהגשת המבחן ▪ שימוש בדרכי תקשורת חלופית ותומכת, שהותאמו עבור התלמיד הנבחר ▪ מקור לביטחון ולהנעה לאורך הבחינה באמצעות מילות עידוד ותמיכה ▪ סיוע בגישור על פערי ידע שפתי לגבי מילים שאינן קשורות לתחום התוכן בו נבחן התלמיד	

סוג המוגבלות	התאמות אפשריות	דגשים לתחומי דעת
אבחנות פסיכיאטריות	הצוות החינוכי ישקול התאמות בנוסף להתאמות הכלליות שפורטו לעיל: - נוכחות איש צוות מוכר לתלמיד בחדר הבחינה לצורך: ▪ מקור לביטחון ולהרגעה לאורך הבחינה באמצעות מילות עידוד, מיתון ותמיכה ▪ סיוע בהתנהלות ובהתארגנות לקראת המבחן ובמהלכו ▪ מתן אפשרות להפסקות לפרקי זמן קצובים במהלך המבחן	

הערכה חיצונית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

תהליכי הערכה חיצוניים מיועדים לשיקוף הישגים ומתמקדים בתוצרים לימודיים בתחומי דעת שונים ובמהלכים חינוכיים באוכלוסיות שונות ובדרגות כיתה שונות. הערכה חיצונית מכוונת להערכת הביצועים של התלמידים בזיקה להישגים הנדרשים בתוכנית הלימודים בתחומי הדעת ([חוזר מנכ"ל עז/1, 2016](#) בחינות וארציות ובין-לאומיות ו**תוכנית ההבחנות החדשה לבחינות הבגרות**).

תהליכי הערכה חיצונית כוללים את המבחנים הבאים:

- א. מיצ"ב חיצוני
- ב. בחינות בגרות

להלן הגדרה של כל אחד מסוגי המבחנים בהערכה חיצונית והתייחסות למתן התאמות:

א. מיצ"ב חיצוני

הגדרה	מבחני הישגים בתחומי דעת (מתמטיקה, שפת אם, אנגלית ומדעים), שמטרתם לשקף את התוצרים הקוגניטיביים של הלמידה לצד סקרים אחרים הבודקים היבטים חברתיים, רגשיים ופדגוגיים. ההתייחסות במסמך זה היא למבחנים בתחומי הדעת
מטרה	בדיקת השליטה בתכנים הרלוונטיים ובמיומנויות שונות בהתאם לתכניות הלימודים ולמדיניות משרד החינוך בכל תחום דעת, לשם קבלת מידע אודות תפקוד בית הספר בנושאים אלה
רציונל	יישום מדיניות על-פיה יוערכו בבחינות הארציות כל התלמידים הנבחרים, בתנאי היבחנות מותאמים לתלמידים עם צרכים מיוחדים, שיאפשרו להם לבטא את ידיעותיהם באופן הטוב ביותר, וזאת בלי לפגוע בתקפות הנתונים המתקבלים. <u>השתתפות תלמידי שילוב במבחני המיצ"ב החיצוני כחלק מבני כיתתם, לפי הנחיות להשתתפות תלמידים עם צרכים מיוחדים של משרד החינוך המופיעים ב</u> חוזר מנכ"ל ס"ח/3), סעיף 4.1
אוכלוסיית היעד	תלמידים עם צרכים מיוחדים הלומדים בכתות החינוך הרגיל (תלמידי שילוב). תלמידים עם צרכים מיוחדים הלומדים בכתות החינוך המיוחד בבתי"ס רגילים ותלמידי בתי"ס לחינוך מיוחד אינם משתתפים במיצ"ב חיצוני עבורם, ניתן לקיים את המיצ"ב החיצוני כמיצ"ב פנימי, בתיאום עם ראמ"ה <u>(להרחבה: מיצ"ב פנימי לתלמידים עם צרכים מיוחדים)</u>
מועד ההעברה	בהתאם למועדים בחינוך הרגיל (בחודש מאי) המתפרסמים באתר ראמ"ה.
תחומי ההבחנות	שפת אם, מתימטיקה, מדע וטכנולוגיה, אנגלית
מתן התאמות	התאמות בתנאי הבחנות במידת הצורך: - בהתאם להנחיות חוזר מנכ"ל ס"ח/3 סעיף 4.1 - הנחיות למיצ"ב חיצוני המתעדכנות מדי שנה באתר הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה)

ב. בחינות בגרות – תוכנית ההיבחנות החדשה בחטיבה עליונה

תלמידי החינוך המיוחד נבחנים בבחינות הבגרות בדומה לכלל התלמידים בחינוך הרגיל, כחלק מזכותם להשתתפות בתוכנית הלימודים הרגילה, בהתאם ליכולותיהם ולרמת התפקוד שלהם. תלמידים בחטיבה העליונה, עם כל סוגי המוגבלויות ובכל סוגי המסגרות (שילוב, כתת חינוך מיוחד בביה"ס הרגיל ובביה"ס לחינוך מיוחד), זכאים להבחן בבחינות הבגרות בהתאם לשיקול דעת הצוות הרב-מקצועי ובהתאם לבחירתו של התלמיד וליכולותיו/מידע אודות הבחנות בבחינות בגרות וקישורים לאתרים רלוונטיים, ניתן למצוא באתר [אגף א' חינוך מיוחד, פדגוגיה בחינוך המיוחד, תכנון לימודים בחטיבה עליונה](#).

שלבים בתהליך העבודה ובקבלת ההחלטות בנוגע להתאמות הנדרשות בתהליכי הערכה:

- א. יש למצות תהליך הוראה-למידה ללא מתן התאמות, תוך תיעוד תהליכי ההתערבות שהתקיימו.
- ב. יש לקיים מפגשים קבועים של הצוות הרב-מקצועי בבית הספר (בעלי תפקידים מהחינוך הרגיל ומהחינוך המיוחד בתחומי החינוך והטיפול ומומחית התחום במת"א), לצורך דיון במתן ההתאמות בהוראה-למידה ובהבחנות ולערוך אינטגרציה בין הממצאים לנתוני ההערכה השונים.
- ג. יש לקיים את תהליך קביעת ההתאמות בהובלת מחנך הכתה בה לומד התלמיד, תוך התייחסות ללו"ז שנת הלימודים ותוכנית ההבחנות השנתית.
- ד. יש להתייחס לטבלת העקרונות למתן התאמות בהערכה פנימית (ר' במסמך זה) בעת דיון צוות רב-מקצועי לקביעת ההתאמות.
- ה. יש להתבסס על מידע שנאסף בעקבות תהליכי הערכה ובניית פרופיל התלמיד, כחלק מתכנון התוכנית האישית (להרחבה בנוגע לתוכנית האישית **קישור**).
- ו. יש לעקוב אחר תפקוד התלמיד לאחר מתן ההתאמות ולבחון את מידת נחיצותן עבורו בעקבות התנסות בפועל במתן התאמות במשימות ההערכה מגוונות במקצועות השונים.
- ז. יש לערוך מעקב השוואתי אחר הישגי התלמיד כחלק מבידוק יעילות ההתאמות, עם וללא התאמות בדרכי ההבחנות.
- ח. יש לקיים שיח עם התלמיד בשלב קביעת ההתאמות וביחס לתפקודו ותחושתו בעקבות מתן ההתאמות.
- ט. יש לעדכן את ההתאמות במידת הצורך (צמצום או הרחבה) על בסיס כל המידע שייאסף בתהליך המעקב כפי שפורט לעיל.
- י. יש לשתף את הורי התלמיד בכל שלבי התהליך.
- יא. יש לתעד את התהליך בכללותו.

כדי להבטיח כי תהליכי הערכה יהיו יעילים ומשמעותיים, יש להפעיל שיקולי דעת ביחס להיבטים השונים של תהליכי הערכה, תוך התייחסות לשאלות כגון:

שאלות לחשיבה

1. לאיזו מטרה אנו מעריכים?
2. באילו כלים נשתמש לצורך ההערכה?
3. מה הן ההתאמות שיאפשרו לתלמיד לבטא את ידיעותיו, מבלי שתפגע המהות הנבדקת?
4. מה הן ההתאמות שיאפשרו לנו להעריך את נקודות החוזק ומוקדי הקושי של התלמיד, תוך שמירה על ציפיות גבוהות וריאליות?
5. מה ניתן ללמוד מממצאי ההערכה לגבי התקדמותו של התלמיד ביחס לבני גילו, ביחס לעצמו וביחס ליעדים שנקבעו עבורו?
6. מה ניתן ללמוד מממצאי ההערכה ביחס לתהליכי הלמידה של התלמיד?
7. מה ניתן ללמוד מממצאי ההערכה ביחס לתהליכי ההוראה שננקטו?
8. מה ניתן ללמוד מממצאי ההערכה לגבי המשך תכנון תהליכי למידה והוראה?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

כתיבת תעודות בחינוך המיוחד

חלק זה נמצא בהכנה

תהליכי הערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

- [מסמך אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, תשע"ד
- [חוזר מנכ"ל ע"ו/9\(ב\)](#), 2016 - מבחנים פנימיים כחלק מההערכה על פני הרצף החינוכי
- [חוזר מנכ"ל ע"ו/1/2016](#) בחינות וארציות ובין-לאומיות, מועדי הבחנות לאוכלוסיות מיוחדות
- [חוזר מנכ"ל ס"ח/3](#) בחינות וארציות ובין-לאומיות, סעיף 4 ו-5, תלמידים הזכאים להיבחן בכיתה מותאמת
- [מיצ"ב חיצוני ופנימי](#)
- הנחיות למיצ"ב חיצוני [באתר הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך \(ראמ"ה\)](#)
- [הערכה בית ספרית](#) - הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה)
- [הנחיות למיצ"ב פנימי](#) לכלל התלמידים, ראמ"ה
- [מיצ"ב פנימי לתלמידים עם צרכים מיוחדים](#); [הנחיות להליך מותאם בהערכת שפה](#), אגף א' חינוך מיוחד
- [התאמות במיצ"ב פנימי על פי תחומי מוגבלות](#), אגף א' חינוך מיוחד
- [בחינות בגרות](#)
- [פורטל בחינות בגרות](#)
- [תוכנית ההבחנות החדשה בבחינות הבגרות](#)
- [חוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה](#), פרק ג' - חינוך מיוחד
- [עקרונות ומתווים בתחומי הדעת](#) ליישום עקרון 30/70 – הבחנות פנימית וחיצונית, אגף א' חינוך על יסודי
- [אתר המזכירות הפדגוגית – מדור תחומי הדעת](#)
- בירנבוים, מ'. 2007, [הערכה לשם למידה](#), הד החינוך, 81(7)
- וידיסלבקי מ'. צאירי, א'. תשע"ד, הלומד, המלמד ומה שביניהם, ערכה למפקחים, למנהלים ולצוותי החינוך.
- נבו. ד'. 2001, "הערכה בית ספרית: דיאלוג לשיפור בית הספר, רכס הוצאה לאור
- עמר, נ'. שחר, ח'. 2007, ["הערכה חלופית: עקרונות וקשיים"](#), פנים-תרבות חברה וחינוך, גיליון 38
- פרץ, ח. (2017), עיצוב אוניברסלי בלמידה, בית איזי שפירא, היחידה למחקר והערכה).

דגשים בתכנון הפדגוגי בהתייחס לחטיבות הגיל במסגרות בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים

תלמידים עם צרכים מיוחדים לומדים במסגרות חינוכיות מסוגים שונים כמפורט בטבלה להלן. הטבלה מייצגת את סוגי המסגרות ברצף שבין חינוך רגיל לחינוך מיוחד בחטיבות הגיל השונות. שירותי החינוך המיוחד ניתנים לתלמיד על פי צרכיו, גילו הכרונולוגי ומאפייני התפקוד שלו בכל מסגרת בה הוא לומד, בהתאם למאפיינים של כל סוג מסגרת. בהמשך לטבלה מפורטים דגשים ייחודיים לכל אחד מסוגי המסגרות ברצף הגילאים.

סוגי מסגרות בהן ניתנים שירותי חינוך מיוחד			חטיבת הגיל
גן ילדים בחינוך המיוחד אשכול גנים בחינוך המיוחד*	גן משולב	גן ילדים בחינוך הרגיל בו לומדים ילדים עם צרכים מיוחדים (שילוב / השתלבות)	קדם יסודי (3-6 שנים)
בית ספר לחינוך מיוחד	כיתה לחינוך מיוחד בבית ספר בחינוך הרגיל	בית ספר לחינוך רגיל בו לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתה הרגילה (שילוב / השתלבות)	יסודי על יסודי (6-21 שנים)

5.א. תכנון פדגוגי לילדים עם צרכים מיוחדים בגן

תכנון לימודים בגני הילדים לתלמידים עם צרכים מיוחדים מתבסס על התפיסה החינוכית בגיל הרך בחינוך הרגיל, כפי שבאה לידי ביטוי בתכניות האגף לחינוך קדם יסודי¹⁵.

גישות חינוכיות ועקרונות לעשייה החינוכית בגן

צרכים ילדיים המניעים את ההתפתחות ואת הלמידה כגון: משחק, יצירה, תנועה ופעילות יזומה על ידי ילדים, הם הבסיס לעשייה החינוכית ולתכנון הלימודים בגני הילדים לתלמידים עם צרכים מיוחדים, בדומה לגני הילדים בחינוך הרגיל. הצרכים המיוחדים של הילדים, לצד הצרכים הילדיים שלהם, מהווים אבן דרך להתערבות חינוכית טיפולית מותאמת. השילוב בין השניים - מענה לצרכים ילדיים ולצרכים מיוחדים, מאפשר את השגת המטרות החינוכיות, מבלי לוותר על ההתייחסות לצרכים ההתפתחותיים האופייניים לילדים בגיל הרך.

העבודה החינוכית בגן הילדים מתבססת על גישה מערכתית-חינוכית¹⁶ (הגישה האקולוגית), המתייחסת לכל סביבות החיים של הילדים: גן הילדים, בית ומשפחה, מסגרות פנאי ומסגרות טיפוליות וכן למצבים שונים ולפעילויות שונות בכל אחת מהסביבות. העשייה החינוכית בגן הילדים, הנגזרת מגישה זו, מתקיימת בהקשרים טבעיים, ומורכבת מפעילויות מזדמנות ויזומות על ידי ילדים לצד פעילויות מכוונות על ידי מבוגרים, הכוללות עבודה פרטנית וקבוצתית בהרכבים הטרוגניים והומוגניים. זאת תוך עידוד הסקרנות הטבעית של הילדים, תוך קיום אינטראקציות איכותיות בין הילדים ובין לבין המבוגרים ותוך התייחסות ליחסי הגומלין ולהשפעות ההדדיות בין תחומי ההתפתחות השונים (לדוגמא: ההשפעות ההדדיות שבין שפה וזיכרון, בין תפקודי קשב ותפקודים ניהוליים). עשייה זו מביאה בחשבון תהליכי למידה והתפתחות האופייניים לגיל הרך, לצד צרכים ייחודיים לכל ילד, הנובעים משונות בתפקוד, אפיוני מזג ואישיות, תחומי עניין, מקורות תרבותיים וכיוב'.

הסביבה החינוכית בגן מכוונת ליישום גישה זו, ועליה להיות דינאמית ומתפתחת, ולאפשר מגוון גירויים ואינטראקציות בין הילדים לבין עצמם, בין הילדים לבין המבוגרים ובין הילדים לסביבתם הפיזית.

המשחק בגן, על ביטוייו המגוונים (סימבולי, סוציו-דרמטי, דידקטי וכו'), מהווה גורם מרכזי לקידום התפתחותו של הילד ומניע מהותי ללמידה. תרומתו ניכרת במגוון תחומים: רגשי, חברתי, קוגניטיבי שפתי ותחושת-מוטורי, והוא מהווה חלק בלתי נפרד מתכנון הלימודים בגן הילדים, עבור תלמידים עם צרכים מיוחדים ותלמידים עם התפתחות תקינה כאחד.

¹⁵ "עשייה חינוכית בגן-הילדים, קווים מנחים לצוות החינוכי", משרד החינוך, תש"ע.

תכנון לימודים והערכה לילדים עם צרכים מיוחדים

הלומדים בגן לחינוך רגיל

אוכלוסיית יעד	ילדים בגילאי 3-6 אשר עברו ועדת שילוב (להרחבה בנוגע לוועדת שילוב: פורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים).
עיקרון מוביל	השתתפות מיטבית של הילד בתוכנית הלימודים הרגילה ובמכלול העשייה של בני גילו בגן, תוך צמצום פערים לעומת בני גילו ומתן מענה לצרכיו הייחודיים.
תכני לימוד	התבססות על תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל ומסמכי יישום של האגף הקדם יסודי, וכן על הנחיות בחזרי מנכ"ל ובמסמך מתנה , תוך התאמת דרכי העבודה למאפייני התפקוד של הילד.
סדר היום בגן	תכני הלימוד והפעילות - בדומה לסדר היום של הגן הרגיל בו משולב הילד. שיעורים, תמיכות וטיפולים ע"י גננת השילוב וע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות - כחלק מסדר היום של הגן, בהיקף שלא יעלה על שליש מהשעות השבועיות באופן קבוצתי /או פרטני, תוך צמצום פגיעה אפשרית במהלך התקין של סדר היום בגן.
התכניות הנכתבות ע"י הצוות	תוכנית אישית לכל ילד המשולב בגן, על פי ההנחיות ב חזר מנכ"ל ס 3/ (ד) 2007 , אשר תכלול מטרות ייחודיות לילד, יעדים ודרכי ביצוע. התוכנית תגובש ע"י מנהלת הגן וצוות השילוב היישובי, תוך היוועצות בצוות הרב-מקצועי. בנוסף יצוינו בת: שינויים בסביבת הלימודים, סייעת, עזרים ייחודיים, וכן התאמות בפעילויות, בתכנים ובחומרי למידה ופירוש הטיפולים האישיים שנקבעו לילד. (הרחבה בנספחים: א' ו-ב').
שותפים לתכנון ולישום	שיתוף מלא בין מנהלת הגן, גננת השילוב והצוות הרב-מקצועי (הכולל: פסיכולוג הגן, מומחית תחום מהמתי"א, מטפל ממקצועות הבריאות), תוך חלוקת תחומי האחריות והגדרת שיתופי הפעולה. שיתוף הילדים (במידת האפשר) והוריהם.
הערכה הרחבה בפרק 4	קיום תהליכי הערכה כדי להבטיח איתור מוקדם ככל האפשר של קשיים ברכישת מיומנויות וכשרים בסיסיים המהווים תנאי ללמידה בבית הספר, לצורך התאמת ההתערבות בגילאי הגן. קיום תצפיות בסביבה הטבעית ע"י צוות רב-מקצועי של הגן, ברוח הגישה האקולוגית ובחירת תהליכי הערכה נוספים בהתאם למידע שעלה מתוך התצפיות. א. בשלב ראשון – עריכת תצפיות ע"י הגננת באמצעות כלים הנהוגים בחינוך הרגיל, כגון: "מבטים – מסתכלים בסביבה טבעית על ילדים" (האגף לחינוך קדם יסודי) - כלי תצפית המשמש להיכרות מעמיקה עם אישיותו הייחודית של הילד, העדפותיו, סגנון הלמידה שלו ואף עם קשייו, ומסייע במעקב אחר פעילותו והדרך בה הוא נוטל חלק בחיי הגן. ב. בעקבות התצפית הראשונית - עריכת תצפיות מעמיקות בסביבה הטבעית ע"י הצוות הרב-מקצועי, תוך שימוש במחווים מותאמים המבוססים על תכניות הלימודים בגיל הרך ונבנים ע"י הצוותים החינוכיים וצוותי ההדרכה, או על כלי הערכה תפקודית המצויים בידי עובדי ההוראה ממקצועות הבריאות.

תכנון לימודים והערכה לילדים עם צרכים מיוחדים

בגן משולב

אוכלוסיית יעד	ילדים בגילאי 3-6 עם עיכוב התפתחותי, עיכוב שפתי, מוגבלות בשמיעה או מוגבלות בראייה המשולבים בגן רגיל באופן קבוצתי, בהתאם ל חוזר מנכ"ל ע/ד(א) 5/2014 – נספח מס' 11, ועל-פי החלטתה של ועדת השילוב המוסדית (להרחבה בנוגע לועדת שילוב: פורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים).
עיקרון מוביל	השתלבות של קבוצת ילדים עם צרכים מיוחדים יחד עם ילדים מהחינוך הרגיל. מספר הילדים עם הצרכים המיוחדים הלומדים בגן יעמוד על כשליש מסך הילדים בגן.
תכני לימוד	הוראה על פי תכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל ומסמכי יישום של האגף הקדם יסודי, וכן על פי הנחיות בחוזרי מנכ"ל ובמסמך מתנ"ה , תוך התאמת דרכי ההוראה למאפייני הילדים.
סדר היום בגן	תכני הלימוד והפעילות - בדומה לסדר היום של הגן לחינוך רגיל. מתן תמיכות וטיפולים ע"י צוות הגן לרבות עובדי ההוראה ממקצועות הבריאות - כחלק מסדר היום של הגן.
התכניות הנכתבות ע"י הצוות	תוכנית אישית לכל ילד עם צרכים מיוחדים הלומד בגן - תוכנית חינוכית ייחודית (תח"י) על פי ההנחיות ב חוזר מנכ"ל סח 3/ד(ד) 2007 , או תוכנית לימודים אישית (תל"א) על פי ההנחיות ב חוזר מנכ"ל נח' 7, 1998 . התוכנית תכלול מטרות ייחודיות לילד, יעדים ודרכי ביצוע. (הרחבה בנספחים: א' ו-ב').
שותפים לתכנון וליישום	התוכנית תבנה ותיושם תוך שיתוף מלא בין מנהלת הגן, גננת החינוך המיוחד, עובדי ההוראה ממקצועות בריאות, שתי הסייעות ומומחית התחום מטעם המת"א, תוך חלוקת תחומי האחריות והגדרת שיתופי הפעולה. שיתוף הילדים (במידת האפשר) והוריהם.
הערכה	קיום תהליכי הערכה לצורך איתור מוקדם ככל האפשר של קשיים ברכישת מיומנויות וכשרים בסיסיים המהווים תנאי ללמידה בבית הספר, לצורך התאמת ההתערבות בגילאי הגן. קיום תצפיות בסביבה הטבעית ע"י צוות רב-מקצועי של הגן, ברוח הגישה האקולוגית ובחירת כלי הערכה בהלימה למידע שעלה מתוך התצפיות. א. בשלב ראשון – עריכת תצפיות ע"י הגננת באמצעות כלים הנהוגים בחינוך הרגיל, כגון: "מבטים – מסתכלים בסביבה טבעית על ילדים" (האגף לחינוך קדם יסודי) - כלי תצפית המשמש להיכרות מעמיקה עם אישיותו הייחודית של הילד, העדפותיו, סגנון הלמידה שלו ואף עם קשייו, ומסייע במעקב אחר פעילותו והדרך בה הוא נוטל חלק בחיי הגן. ב. בעקבות התצפית הראשונית - עריכת תצפיות מעמיקות בסביבה הטבעית ע"י הצוות הרב-מקצועי, תוך שימוש במחווים מותאמים המבוססים על תכניות הלימודים בגיל הרך ונבנים ע"י הצוותים החינוכיים וצוותי ההדרכה, או על כלי הערכה תפקודית המצויים בידי עובדי ההוראה מקצועות הבריאות.

תכנון לימודים והערכה לילדים עם צרכים מיוחדים

בגן לחינוך מיוחד

אוכלוסיית יעד	ילדים בגילאי 3-6 עם מגוון מוגבלויות אשר עברו ועדת השמה (להרחבה בנוגע לוועדת השמה: פורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים).
עיקרון מוביל	תפישת העבודה ותכניות הלימודים של האגף לחינוך קדם יסודי בחינוך הרגיל, כבסיס רעיוני ותיאורטי לתהליך התכנון, תוך מענה לצרכים הייחודיים של הילדים בכל רמות התפקוד. עבודה במגוון סביבות בגן ובסביבתו, תוך חיבור בין התכנים הנלמדים.
תכני לימוד	הוראת נושאים מתוך רצף השנה, נושאים ייחודיים לגיל הרך ותחומי הליבה של החינוך הקדם יסודי - שפה ואוריינות, מדע וטכנולוגיה, כישורי חיים ואמנויות, תוך: א. הלימה מירבית לתכניות הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל, תוך ביצוע התאמות או שינויים בתוכנית וכן הצעת חלופות בהתאם לתפקוד התלמידים. ב. אינטגרציה בין רכיבי התוכן בהתאם לגישה המערכתית-חינוכית (הגישה האקולוגית), המתווה את אופי העבודה בגן. ג. קידום שפה וחשיבה ולמידה בדרך החקר במסגרת פעולות מתוכננות בתוכנית הלימודים ומצבי משחק מזדמנים במרחבי הגן השונים הוראת נושאים מתחומי ההכנה לחיים מתוך תחומי הליבה של החינוך המיוחד בהתאם לגיל הילדים ולמאפייני התפקוד שלהם, כגון: טיפול עצמי, חינוך לבריאות ובטיחות, טיפוח תרבות פנאי. הוראת נושאים מותאמים לצרכים ייחודיים הנובעים ממאפייני התפקוד והמוגבלות. פעילויות לקידום ההשתתפות וההשתלבות של התלמידים בחברה ובסביבת הגן, לטיפול כישורים חברתיים ולהידוק הקשר בין הילדים לבין הקהילה, לדוגמה: הכרת השכונה וסביבת הגן, אימוץ אתר בסביבת הגן, מפגשים עם גנים רגילים/קשישים וכו'.
סדר היום בגן	יום הלימודים עשוי להתארך מעבר ליום הלימודים בגן לחינוך רגיל בהתאם למאפייני המוגבלות של הילדים. תכני הלימוד והפעילות יילמדו על פי עקרונות התכנון של סדר היום בגן לחינוך רגיל. טיפולים ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות יינתנו בהתאם לתוכנית האישית של הילדים כחלק מסדר היום של הגן.
שנת הלימודים	שנת הלימודים בגן תוארך מעבר לשנת הלימודים הרגילה והלימודים בגן יתקיימו גם בתקופות של חופשת לימודים רגילה. מועדי הארכת שנת הלימודים משתנים בהתאם למאפייני הילדים. קישור להרחבה .
התכניות הנכתבות ע"י הצוות	תוכנית לימודים גנית (תלג"ן) הכוללת היבטים רעיוניים, פדגוגיים וארגוניים ברצף שנות הלימוד בגן, תוך השענות על תוכנית הלימודים הרגילה, ובהלימה ליעדי המחוז, למאפייני הילדים בגן ולצרכיהם (הרחבה בנספח ו'). התוכנית הגנית תפרט את הנושאים והפעילויות בהם יינתן מענה ליעדים האישיים. תוכנית אישית לכל ילד בגן, על פי חוזר מנכ"ל נח' 7, 1998, אשר תתמקד ביעדים ייחודיים לילד ובאמצעים להשגתם. בנוסף תכלול התוכנית פירוט של כלל התמיכות וההתאמות

הנדרשות לילד לתפקוד בסביבה החינוכית-חברתית (הרחבה בנספחים: א' ו- ב').

מנהלת הגן (גננת חינוך מיוחד), סייעת ועובדי הוראה ממקצועות הבריאות הפועלים בגן.
שיתוף הילדים (במידת האפשר) והוריהם.

**שותפים
לתכנון
וליישום**

**הערכה
הרחבה בפרק
4**

קיום תהליכי הערכה לצורך איתור מוקדם ככל האפשר של קשיים ברכישת מיומנויות וכשרים
בסיסיים המהווים תנאי ללמידה בבית הספר, לצורך התאמת ההתערבות בגילאי הגן.

קיום תצפיות בסביבה הטבעית ע"י צוות רב-מקצועי של הגן, ברוח הגישה האקולוגית ובחירת
כלי הערכה בהלימה למידע שעלה מתוך התצפיות.

א. בשלב ראשון - עריכת תצפיות בסביבה הטבעית ע"י הגננת בהתבסס על הכלי: "[מבטים
- מסתכלים בסביבה טבעית על ילדים](#)".

ב. בעקבות התצפית הראשונית - עריכת תצפיות מעמיקות בסביבה הטבעית ע"י הצוות
הרב-מקצועי, תוך שימוש במחווים מותאמים המבוססים על תכניות הלימודים בגיל
הרך ונבנים ע"י הצוותים החינוכיים וצוותי ההדרכה, או על כלי הערכה תפקודית
המצויים בידי עובדי ההוראה [ממקצועות הבריאות](#).

תכנון לימודים והערכה לילדים עם צרכים מיוחדים

באשכולות גנים לחינוך מיוחד

הגדרה	אשכול גנים הינו מקבץ של גני חינוך מיוחד במתחם/בניין משותף, עם הנהלה משותפת.
אוכלוסיית יעד	ילדים בגילאי 3-6 עם מגוון מוגבלויות אשר עברו ועדת השמה (להרחבה בנוגע לוועדת השמה: פורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים).
כללי	עקרונות התכנון, ההוראה וההערכה בגני חינוך המיוחד המצויים באשכול הגנים, וכן תכני הלימוד והפעילות וכתיבת התכניות האישיות והתכניות הגניות מתקיימים בדומה לגני החינוך המיוחד (ר' טבלה לעיל)
דגשים ייחודיים לאשכולות גנים	מבנה האשכול:
	אשכול הגנים מורכב ממספר גני חינוך מיוחד ברצף גילאי הגיל הרך, בהם ילדים עם אפיון מוגבלות דומה או שילוב מושכל של שתי מוגבלויות ויותר. יתכן אשכול גנים בו חלק מהגנים הם גני חינוך רגיל.
	עיקרון מוביל:
	תכנון רב שנתי מתפתח של למידה, פעילות וטיפול ברצף דרגות הגיל ורמות התפקוד באשכול, תוך הידוק הקשר וההמשכיות במעבר משנה לשנה ולקראת המעבר לבית הספר.
	הילד:
	שימת דגש על התקדמות הילד ברצף הגילאים באשכול. הרחבת מגוון האפשרויות להשתלבות עם ילדים בכיתות גן אחרות באשכול בקבוצות הומוגניות או הטרוגניות ולגיוון המפגשים והקשרים החברתיים.
משאבים	צוות:
	שותפות ולמידת עמיתים כחלק מצוות רב-מקצועי רחב, בו פועלות מספר גנות (בשונה מגנת יחידה בגן).
	שימוש מושכל ואיגום של משאבים משותפים לכל גני האשכול (תקציבים, שעות, אנשי צוות, סביבה חינוכית, עזרים, מנהלה ועוד).

5.ב. תכנון לימודים והערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים בבית ספר יסודי ועל יסודי

עקרונות רבים בתכנון, בהוראה ובהערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד, מתאימים לכל חטיבות הגיל בבית הספר.

התייחסות מובחנת לחטיבות הגיל מתבטאת בתכניות הלימודים ובדרכי ההערכה של החינוך הרגיל, המהוות בסיס לתכנון הלימודים וההוראה בחינוך המיוחד. כמו כן תתבטא התייחסות זו בדגשים לחטיבות הגיל המופיעים ב**מתנה** לחינוך הרגיל ולחינוך המיוחד.

ניתן ליישם את עקרונות התכנון הפדגוגי, המופיעים בפרקים של מסמך זה, בחינוך היסודי והעל יסודי, תוך הקפדה על הדגשים הבאים:

- ✓ התייחסות מכבדת לאישיותו של התלמיד ולגילו הכרונולוגי בתהליכי הלמידה, בפעילויות השונות ובתקשורת השוטפת עמו.
- ✓ התאמת תכנים, כלי הערכה, חומרי למידה ועזרים לגילו הכרונולוגי של הלומד, תוך התייחסות לרמת התפקוד שלו, ותוך חתירה לצמצום פערים ביניהם.
- ✓ תכנון רצף מתפתח בתוכנית הלימודים לאורך חטיבות הגיל, תוך צמצום פערים במיומנויות היסוד מחד והתקדמות בתכני הלימוד של שכבת לגיל מאידך.
- ✓ תכנון המעבר בין חטיבות הגיל בהתייחס לתוכנית האישית של התלמיד ולהיבטים פדגוגיים, רגשיים, חברתיים ואחרים.
- ✓ זימון דרכים וערוצים להבעה ולמיצוי של ידע, כישורים ותחומי עניין של הלומד בהתאם לגילו.
- ✓ קיום דיאלוג עם התלמיד להגברת מעורבותו בתהליך הלמידה וכן במטרה להגביר את מודעותו לחזקותיו, להעדפותיו ולקשייו.
- ✓ יישום תכניות ומגמות של כלל מערכת החינוך לחטיבות הגיל השונות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים.

דגשים מרכזיים בזיקה לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך העל יסודי

- יישום תכניות כלל מערכתיות בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי המיועדות לחינוך העל יסודי, תוך שימוש בהנחיות ובהמלצות להתאמת התוכנית לתלמידים עם צרכים מיוחדים. כגון: [התוכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית](#), [השתתפות במסעות לפולין](#), [השתלבות הבוגר בשירות משמעותי \(שירות לאומי, התנדבות לצה"ל ושירות בצה"ל\)](#), [תכניות החברה למתנ"סים](#)
- גיבוש ויישום של תכניות ייחודיות לחינוך המיוחד, המיועדות לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך העל יסודי. כגון: [תכנית מעבר אישית](#), [תכנית הכנה לחיי עבודה](#), קבלת תועדות זהות כחלק מתכנית "חויית דמוקרטיה מיוחדת" - [סיורים מותאמים במשכן הכנסת](#)
- שיתוף התלמיד והוריו בתהליכי המעבר לחיי בוגר בקהילה.
- להרחבה: [איכות חיים - הכנה לחיים למתבגרים עם צרכים מיוחדים](#); [חינוך בלתי פורמלי](#)

- קידום תהליכים לביסוס מיומנויות יסוד, תוך הלימה לגיל בתכנים ובדרכי ההוראה.
- קידום תלמידים מתאימים להבחנות בבחינות הבגרות לקראת בגרות מלאה או חלקית, תוך הוראה מותאמת, ותוך העמקת ההתמחות של מורים המלמדים תלמידים לקראת בחינות בגרות, או לומדים במסלולים טכנולוגיים. להרחבה: [מידע אודות הנחיות בנושא הבחנות בבחינות בגרות](#).
- בחירה מושכלת של מסלולי למידה והבחנות בחטיבה העליונה המקנים תעודות סיום לסוגיהן (להלן).

תעודות סיום לימודים

בחירת מסלולי למידה והבחנות לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחטיבה העליונה

סיום הלימודים במערכת החינוך מהווה ציון דרך משמעותי עבור כל תלמיד בוגר. המעבר מגיל הנעורים ומבית הספר לחיים עצמאיים מביא עמו שינוי בצרכים ובשירותים להם נזקק הבוגר. בוגרים עם מוגבלות נדרשים בשלב זה של חייהם להשתלב במסגרות המשך נורמטיביות של צעירים בני גילם - בשירות צבאי או בשירות לאומי ובהמשך בעולם העבודה (דו"ח לרון, 2005¹⁷). השתלבות מיטבית בחברה מחייבת יכולת לקחת אחריות, לשתף פעולה ולממש כישורים ויכולות. מעברים כדוגמת המעבר לחיי בוגר בקהילה מצריכים הכנה וליווי של התלמיד לשם טיפוח כושר ההשתלבות במשפחה ובחברה, הגשמה עצמית תוך התחשבות בנתונים אישיים וטיפוח תחושת שייכות ומשמעות (טור כספא, 2002)¹⁸. במעברים צפויים מראש, ניתן להקל על התלמידים ואף לאפשר להם תהליכים של צמיחה והתפתחות¹⁹.

קבלת תעודת סיום בתום הלימודים במערכת החינוך הינה ציון דרך משמעותי להשתלבות בחברה. לאור האמור לעיל, חשוב לתכנן בקפידה את מסלול הלמידה והסיום המתאים לכל תלמיד, ולהפעיל שיקול דעת אל מול צרכיו ויכולותיו.

להלן מידע אודות סוגי **תעודות הסיום**, לצד שאלות מנחות שיכולות לסייע בהפעלת שיקול הדעת ובקבלת ההחלטות ביחס למסלול הלמידה וההבחנות של כל תלמיד.

¹⁷ דו"ח לרון, (2005), דו"ח הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים ולקידום שילובם בקהילה.

¹⁸ טור כספא ח. (2002), "מטרות החינוך המיוחד בעולם הישגי", כנס החינוך המיוחד, תשס"א.

¹⁹ מעברים בין מסגרות חינוכיות - מודל לעבודה מערכתית ברמה הבית ספרית והעירונית, יעל גלזר, מתוך אתר שפינט

סוג תעודת הסיום	הגדרה	מסמכי הנחיות	שאלות לשיקול דעת בבחירת מסלול תעודת הסיום
תעודת בגרות	תעודת המוענקת לכל בוגר חטיבה עליונה או נבחן חיצוני שעמד בהצלחה בכל הדרישות הלימודיות כפי שהוגדרו על ידי משרד החינוך בישראל.	חזר מנכ"ל עד/7(ד).מרץ 2014 - התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית - החטיבה העליונה: ארגון הלימודים ותעודות הסיום	סוג התעודה: מהי התעודה המתאימה לתלמיד עפ"י מאפייני התפקוד שלו? מהי מידת השיתוף של התלמיד בבחירת מסלול הסיום? מהן הדרישות והאפשרויות במסגרת מקצועות החובה ומקצועות הבחירה בהתאם לכל סוג תעודה? משאבים: מהם המשאבים הנדרשים להוראה בכל סוג תעודת סיום – משאבי כוח אדם, שעות הוראה, משאבים כלכליים, תשתיות פיזיות וכד'? מהם המשאבים העומדים לרשות בית הספר ומה נדרש כדי להתאימם לסוג התעודה שנבחר? מהי המומחיות הקיימת/הנדרשת של המורים בתחום הדעת במקצועות החובה והבחירה? מהן האפשרויות לארגון הלמידה בכל מקצוע (כחלק מאיגום משאבים)? מקצועות: מדור תחומי הדעת באתר המזכירות הפדגוגית בבחירת המקצועות לכל סוג תעודה:
תעודת הסמכה טכנולוגית	תעודה המוענקת לכל בוגר בית ספר על-יסודי שעמד בהצלחה ב-3 מקצועות מתוך אחד המסלולים של החינוך הטכנולוגי (בסיס/ מוביל/ התמחות)	חזר מנכ"ל מבנה הלימודים ההיבחנות ותעודות הסיום בחינוך הטכנולוגי	מהן דרישות התוכן? מהו היקף ההבחנות? מהו אופן ההבחנות (בחינה חיצונית, מעבדה, עבודת חקר וכו')? מהי החלוקה בכל מקצוע בין הבחנות חיצוניות לבין הערכה בית ספרית? אילו מקצועות מאפשרים למידה אקדמית לצד התנסות מעשית, תוך שילוב הקניית כישורי חיים ותוך חשיבה על השתלבות בחברה ובחיי עבודה כבוגרים? באיזה אופן נלקחה בחשבון רמת התפקוד של התלמיד וכן קשיים קוגניטיביים, רגשיים ואחרים? מהו היחס המתאים בין הוראה על פי תכניות הלימודים בשכבת הגיל בחינוך הרגיל, לבין המחויבות ללמד נושאים ומיומנויות הכנה לחיים בהתאם למאפייני התלמידים?
תעודת גמר	תעודה המעידה על סיום 12 שנות לימוד לבוגרים שאינם זכאים לתעודת בגרות מלאה או לתעודה טכנולוגית אשר נכחו ב-80% מתוכנית הלימודים בחטיבה העליונה ועמדו בהצלחה בהיבחנות חיצונית במקצוע אחד לפחות.	חזר מנכ"ל עד/7(ד).מרץ 2014 - התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית - החטיבה העליונה: ארגון הלימודים ותעודות הסיום	

להרחבה אודות
תכנון פדגוגי
לתלמידים עם
צרכים מיוחדים
בחטיבה
העליונה – [אתר](#)
[אגף א' חינוך](#)
[מיוחד –](#)
[פדגוגיה](#)

ארגון הלמידה: בראיה רב-שנתית – מהו פרק הזמן המשוער, הנדרש לצורך הכנת התלמיד להבחנות במסלולים השונים? באיזה אופן משפיע תכנון מסלול הסיום על תכני הלמידה בחטיבת הביניים? אילו תכנים ניתן ללמוד מבעוד מועד כבר בחטיבת הביניים, גם אם טרם הוחלט על מסלול סיום? מהם התכנים/המקצועות המשותפים לכל מסלולי הסיום שאת למידתם ניתן לתכנן מבעוד מועד (לדוגמה: 90 שעות במקצועות החובה במסלול הטכנולוגי – שפה, מתמטיקה, אנגלית ומדעים, אשר מהווים בסיס גם לתעודות הנוספות)? שאלות לשיח עם התלמיד: - מה רמת המוטיבציה שלי ללמידה, באלו מקצועות אני טוב ומהן השאיפות שלי? - האם אני מכיר את כל מסלולי הסיום? - מה מידת הידע, המיומנות וההשקעה הנדרשת בכל אחד ממסלולי הסיום? - האם ההישגים שלי תואמים את הדרישות במסלול הסיום שאני חושב עליו? - מה היתרונות והחסרונות של כל אחד ממסלולי הסיום? - האם מסלול הסיום שאני רוצה קיים בביה"ס או שעליי לחפש מסגרת אחרת? - מהן האפשרויות לעתיד בבחירת כל מסלול סיום?	חוזר מנכ"ל ע/ד7(ד), מרץ 2014 - התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית - החטיבה העליונה: ארגון הלימודים ותעודות הסיום	עודה המוענקת כל בוגר בית פר תיכון שלקח לק בפעילות ית ספרו ונכח 80%- מתוכנית לימודים חטיבה העליונה כל אחת משנות לימודים עד וף כיתה י"ב פחות.
--	--	--

להלן טבלאות דגשים ייחודיים בזיקה לסוג המסגרות ברצף שבין החינוך הרגיל לחינוך המיוחד:

תכנון לימודים והערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

הלומדים בכיתה לחינוך רגיל

השתתפות מיטבית של התלמיד בתהליכי הלמידה ובמכלול העשייה הכיתתית של בני גילו, תוך צמצום פערים בתפקוד וברמת ההישגים של התלמיד לעומת בני כיתתו ומתן מענה לצרכיו הייחודיים.	עיקרון מוביל
הוראה על פי תכניות הלימודים לחטיבות הגיל בחינוך הרגיל במקצועות השונים, וכן הנחיות בחוזרי מנכ"ל, במסמכי מפמ"ר במקצועות השונים ובמסמך מתנ"ה.	תכני לימוד
הקצאה למקצועות השונים – בהתאם לכלל הכיתה לפחות, תוך התבססות על המתנ"ה (הרחבה בפרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים).	הקצאת שעות
הקצאה לשיעורים ע"י מורת השילוב ולטיפולים ע"י עובדי הוראה ממקצועות הבריאות - כחלק ממערכת השעות, בהיקף שלא יעלה על שליש משעות הלימודים השבועיות באופן קבוצתי ו/או פרטי.	שבועיות הרחבה בפרק 3
תוכנית אישית לכל תלמיד על פי חוזר מנכ"ל ס"ה 9 (ב'), 2005 (הרחבה בנספחים: א' ו- ב'). בנוסף למטרות וליעדים יצוינו בתוכנית האישית: שינויים בסביבת הלימודים, סייעת, עזרים ייחודיים, התאמות בתכנים, בדרכי הוראה, בחומרי למידה ובהיבחות ופירוט הטיפולים האישיים.	התכניות הנכתבות ע"י הצוות
מחנכת הכיתה ומורת השילוב, תוך חלוקת תחומי האחריות והגדרת שיתופי הפעולה. שיתוף צוות רב-מקצועי הכולל בעלי תפקידים כגון: מנהל בית הספר, מורים בתחומי הדעת, עובדי הוראה ממקצועות הבריאות, פסיכולוג המוסד החינוכי, יועץ, מנהל המתי"א, התלמיד והוריו.	שותפים לתכנון
הערכת התקדמות התלמידים במקצועות הלימוד על פי דרכי הערכה הנהוגות בכיתה, תוך התאמת תנאי ההערכה במשימות ההערכה ובמבחנים בהתאם למאפייני התפקוד של התלמידים.	דרכי הערכה
מתן התאמות בדרכי היבחנות, תוך הפעלת שיקול דעת הצוות הרב-מקצועי לגבי נחיצות ההתאמות ומטרתן ובהתאם לעקרונות ולהנחיות למתן התאמות בפרק 4 הערכת ההתקדמות התלמידים ושיתופם ביעדי התוכנית האישית שנקבעה עבורם.	הרחבה בפרק 4
בחינוך היסודי: שימת דגש על הערכת מיומנויות היסוד - קריאה, כתיבה וחשיבה מתמטית – הערכת תהליך הרכישה והתפקוד של התלמיד. הערכה בהתייחס לנומרה, תוך זיהוי גורמים מקדמים ומעכבים ברכישת מיומנויות היסוד לשם תכנון של תכניות התערבות מותאמות לכל תלמיד לצמצום הפערים שימוש במבחנים פנימיים וחיצוניים בהתאם לשיקולי דעת והנחיות משרד החינוך ובניית תוכנית התערבות	

בחיבת הביניים: שימוש במבחנים פנימיים וחיצוניים בתחומי הדעת בחינוך הרגיל או במבחנים מותאמים בהתאם לשיקול דעת של צוות רב-מקצועי.	דרכי הערכה הרחבה בפרק 4
בחיבה העליונה: מתן אפשרות להבחן בבחינות הבגרות, בהתאם לנהלים הנהוגים בחינוך הרגיל, תוך מימוש הזכות להתאמות בדרכי הבחנות, בהתאם להנחיות משרד החינוך כפי שמופיעות <u>חוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה</u>, בפרק החינוך המיוחד. שימוש בחלופות בהערכה בנושאים שהוגדרו כבחירה והעמקה, כחלק מהערכה בית ספרית בתוכנית ההבחנות החדשה, תוך שיקול דעת של הצוות הרב-מקצועי בתכנון החלופות ובחירתן, במסגרת ההנחיות.	
חלק זה נמצא בהכנה	תעודה הרחבה בפרק 4

תכנון לימודים והערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתה לחינוך מיוחד בבית הספר לחינוך רגיל

קידום ההשתלבות של תלמידי הכיתה לחינוך מיוחד בפעילויות הלימודיות והחברתיות של השכבה, באופן פרטני וקבוצתי, תוך צמצום פערים בתפקוד וברמת ההישגים ביחס לבני גילם הלומדים בשכבה ותוך מתן מענה לצרכיהם הייחודיים.	עיקרון מוביל
הוראת המקצועות על פי תכניות הלימודים של שכבת הגיל המקבילה באותו בית ספר, תוך ביצוע התאמות ושינויים והוספת חלופות בהתאם למאפייני התלמידים. הוראת נושאים המקדמים תפקוד מיטבי במגוון תחומי חיים בהתאם לגיל התלמידים ולרמת התפקוד שלהם. פירוט הנושאים מופיע בפרק 6. א' - הכנה לחיים. הוראת נושאים בהתאם לצרכים הנובעים ממאפייני התפקוד והמוגבלות של התלמידים.	תכני לימוד
הקצאת שעות למקצועות הלימוד בכלל רמות התפקוד - בהלימה מרבית להקצאה בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל, תוך התבססות על המתנה. תלמידים עם משכל תקין ילמדו את המקצועות: שפה, מתמטיקה, מדעים ואנגלית על פי הקצאת השעות בחינוך הרגיל. שאר המקצועות עפ"י ההקצאה במתנה ולא פחות מ- 1 ש"ש מורשת ומסורת, 1 ש"ש אזרחות, 2 ש"ש אמנויות, ו- 2 ש"ש חינוך גופני. הוספת שעות למקצועות אלו והקצאת שעות למקצועות נוספים תתבצע כחלק מתקן השעות, תוך הפעלת שיקול דעת ובהלימה מרבית לשכבת הגיל, בהיוועצות עם גורמי פיקוח והדרכה (הרחבה בפרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים). הקצאה לטיפולים פרטניים או קבוצתיים מתחומי מקצועות הבריאות – על פי החלטת הצוות הרב-מקצועי (צוות הכיתה ומומחי תחום מטעם המתי"א).	הקצאת שעות שבועיות הרחבה בפרק 3
תוכנית לימודים כיתתית (תל"כ) לכל כיתה, המתארת את מכלול העשייה הכיתתית המשותפת בהיבט התוכני והאירגוני וכן תכניות הוראה בכל אחד מהמקצועות הנלמדים (הרחבה בנספחים: א' ו- ג'). לכל תלמיד: תוכנית אישית על פי ההנחיות בחוזר מנכ"ל נח' 7, 1998, המתמקדת ביעדים ייחודיים לתלמיד ובאמצעים להשגתם, תוך פירוט כלל התמיכות וההתאמות הנדרשות לתלמיד (הרחבה בנספחים: א' ו- ב'). לתלמידים בגילאי 16-21 תוכנית מעבר אישית לכל תלמיד, המתמקדת בחמש השנים האחרונות ללימודיו בבית הספר. התוכנית מתווה את המהלכים בתהליך המעבר של התלמיד ממעמד של תלמיד בבית הספר למעמד של אדם מבוגר המשתלב בחברה ובקהילה. מתוכנית המעבר יגזרו יעדים לתוכנית הלימודים האישית של התלמיד בכל שנה. להרחבה: תכנית מעבר, אגף א' חינוך מיוחד	התכניות הנכתבות ע"י הצוות
צוות הכיתה לחינוך מיוחד, רכזי תחומים בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל, מדריכים ומומחי תחום מטעם המתי"א. בגיבוש התוכנית האישית ותוכנית המעבר שותפים גם התלמיד והוריו.	שותפים לתכנון

הערכה של התקדמות התלמידים במקצועות הלימוד – בהתבסס על כלים ומשימות הנהוגות בשכבת הגיל המקבילה, תוך ביצוע התאמות נדרשות. עבור תלמידים מתקשים במיוחד, ניתן להשתמש במשימות הנבנות ע"י הצוות החינוכי בהתאם לתכנים ולמיומנויות שנלמדו ולמאפייני התפקוד של התלמידים.	הערכה הרחבה בפרק 4
הערכת התקדמות התלמידים בתוכנית האישית – בהתאם ליעדים שנקבעו בה בתחומים השונים.	
בחינוך היסודי: שימת דגש על הערכת מיומנויות היסוד - קריאה, כתיבה וחשיבה מתמטית – הערכת תהליך הרכישה והתפקוד של התלמיד. הערכה בהתייחס לנורמה, תוך זיהוי גורמים מקדמים ומעכבים ברכישת מיומנויות היסוד לשם תכנון של תכניות התערבות מותאמות לכל תלמיד לצמצום הפערים. שימוש במבחנים פנימיים וחיצוניים בהתאם לשיקולי דעת והנחיות משרד החינוך.	
בחטיבת הביניים: שימוש במבחנים פנימיים וחיצוניים ובכלים מותאמים עפ"י שיקולי דעת הצוות.	
בחטיבה העליונה: מתן אפשרות להבחן בבחינות הבגרות, בהתאם לנהלים הנהוגים בחינוך הרגיל, תוך מימוש הזכות להתאמות בדרכי הבחנות, בהתאם להנחיות משרד החינוך כפי ש<u>מופיעות בחוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה</u>, בפרק ג'- החינוך המיוחד. שימוש בחלופות בהערכה בנושאים שהוגדרו כבחירה והעמקה, כחלק מהערכה בית ספרית בתוכנית ההבחנות החדשה. יש מקום לשיקולי דעת הצוות הרב-מקצועי בתכנון החלופות ובחירתן, במסגרת ההנחיות.	
חלק זה נמצא בהכנה	תעודה הרחבה בפרק 4

תכנון לימודים והערכה לתלמידים עם צרכים מיוחדים

בבית הספר לחינוך מיוחד

עיקרון מוביל

תכנון בראיה רב-שנתית, תוך התייחסות לטווח הגילאים המצוי בבית הספר ולמאפיינים ייחודיים לגילאים אלו, תוך יצירת רצף הדרגתי בין התוכניות המיועדות לשכבות גיל שונות ותוך ראיית רצף רמות התפקוד של התלמידים בתחומים השונים.

התייחסות לטווח רמות התפקוד הקיים בבתי ספר לחינוך מיוחד, מתלמידים הקרובים לתפקוד תקין ועד תלמידים עם מוגבלות קשה עמוקה.

תכניות הלימודים של החינוך הרגיל כבסיס רעיוני ותיאורטי באשר למבנה תחום הדעת ומטרותיו וכמתווה לתהליך התכנון בכל רמות התפקוד.

קידום ההשתתפות וההשתלבות של התלמידים בחברה ובקהילה, לטיפול כישורים חברתיים ולהידוק הקשר והמעורבות החברתית בין התלמידים והקהילה.

תכני לימוד

הוראת המקצועות ונושאי הלימוד על פי תכניות הלימודים לחינוך הרגיל, תוך בחירת התכנים ודרכי ההוראה בהתאם למאפייני התפקוד של התלמידים ולגילם הכרונולוגי.

הוראת תחומי הליבה של החינוך המיוחד, המהווים תוכנית בסיס משותפת ומחייבת לכלל בתי הספר לחינוך מיוחד. המקצועות יופיעו בתוכנית הלימודים הבית ספרית כמקצועות בפני עצמם ו/או כחלק מנושאים אינטגרטיביים רחבים יותר. פירוט התכנים וההישגים הנדרשים בכל מקצוע, יקבע על ידי כל בית ספר על פי מאפייני התלמידים, על בסיס תוכנית הלימודים הרגילה במקצוע, ותוך ראיית רצף הלימודים על פני שנות הלימוד.

להלן תחומי הלימוד הנכללים בליבה:

- א. **איכות חיים - הכנה לחיים** – התחום כולל עשרה נושאים המפורטים בפרק 6. א'
- ב. **חינוך לשוני/שפת אם** – האזנה ודיבור כחלק מכשירות תקשורתית, קריאה, כתיבה, ידע לשוני, ספרות. הרחבה: פרק 6. ב'
- ג. **מתמטיקה** – מתמטיקה וחשבון שימושי. הרחבה: פרק 6. ג'
- ד. **אנגלית** – תלמידים בכל סוגי המסגרות בתפקוד תקין עד גבולי עפ"י תוכנית הלימודים, בשאר רמות התפקוד תוכנית מותאמת עפ"י שיקול מקצועי. הרחבה: פרק 6. ד'
- ה. **מדעים** – הרחבה: פרק 6. ה'
- ו. **מולדת/אזרחות** – הרחבה: פרק 6. ו' – שילוב ערכים בהוראה
- ז. **מורשת ומסורת** – הרחבה: פרק 6. ז' – שילוב ערכים בהוראה
- ח. **אומנויות** משני סוגים לפחות. להרחבה: פרק 6. ז'
- ט. **חינוך גופני**

הרחבה בנוגע לתוכנית הליבה בפרק 2

הוספת מקצועות מעבר לתחומי הליבה על פי הצרכים ורמת התפקוד של התלמידים, תוך הלימה מרבית לשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל.

הוראת נושאים בהתאם לצרכים ייחודיים הנובעים ממאפייני התפקוד של התלמידים ומהמוגבלות שלהם, הנלמדים בהרכב אישי או קבוצתי.

הקצאת שעות שבועיות הרחבה בפרק 3	הקצאת שעות לתחומי הליבה ולמקצועות נוספים - בהלימה מרבית להקצאה בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל, בהתבסס על מסמך המתנ"ה, תוך הפעלת שיקול דעת רב-מקצועי של צוות בית הספר והיועצות עם גורמי פיקוח והדרכה.
התכניות הנכתבות ע"י הצוות	תלמידים עם משכל תקין ילמדו את המקצועות: שפה, מתמטיקה, מדעים ואנגלית על פי הקצאת השעות בחינוך הרגיל. שאר המקצועות עפ"י ההקצאה במתנ"ה ולא פחות מ- 1 ש"ש מורשת ומסורת, 1 ש"ש אזרחות, 2 ש"ש אמנויות, ו- 2 ש"ש חינוך גופני. הוספת שעות למקצועות אלו והקצאת שעות למקצועות נוספים תתבצע כחלק מתקן השעות, תוך הפעלת שיקול דעת ובהלימה מרבית לשכבת הגיל בהיועצות עם גורמי פיקוח והדרכה (הרחבה בפרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים). תלמידים בשאר רמות התפקוד – הקצאת שעות תוך התייחסות להקצאה לחינוך הרגיל כבסיס לשיקול דעת, תוך התאמת המענה לצרכי התלמידים ותוך שמירה על איון מיטבי בין נושאים אקדמיים ונושאי ההכנה לחיים (הרחבה בפרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים). טיפול פרטני או קבוצתי מתחומי מקצועות הבריאות – יינתנו לתלמידים על פי צרכיהם. סוג הטיפול והמינון יקבעו על פי החלטת הצוות הרב-מקצועי בבית הספר (צוות הכיתה, עובדי הוראה ממקצועות הבריאות וגורמים נוספים כגון: יועצת, פסיכולוגית, עובדת סוציאלית).
	תוכנית לימודים בית ספרית (תלב"ס) לכלל בית הספר, אשר תתווה את רצף ההוראה והלמידה ואת ההישגים הנדרשים בתחומים השונים על פני שנות לימודם בבית הספר. התוכנית הבית ספרית תכלול את מקצועות הליבה לחינוך מיוחד וכן נושאים ומקצועות נוספים (פירוט בנספחים: א', ו'). תוכנית לימודים כיתתית (תל"כ) לכל כיתה, המתארת את מכלול העשייה הכיתתית המשותפת בהיבט התוכני והאירגוני וכוללת את תכניות הוראה וספרי הלימוד במקצועות הנלמדים (הרחבה בנספחים: א' ו- ג').
	לכל תלמיד: תוכנית אישית על פי ההנחיות בחוזר מנכ"ל נח' 7, 1998, המתמקדת ביעדים ייחודיים לתלמיד ובאמצעים להשגתם, תוך פירוט כלל התמיכות וההתאמות הנדרשות לתלמיד (הרחבה בנספחים: א' ו- ב'). לתלמידים בגילאי 16-21 תוכנית מעבר אישית לכל תלמיד, המתמקדת בחמש השנים האחרונות ללימודיו בבית הספר. התוכנית מתווה את המהלכים בתהליך המעבר של התלמיד ממעמד של תלמיד בבית הספר למעמד של אדם מבוגר המשתלב בחברה ובקהילה. מתוכנית המעבר יגזרו יעדים לתוכנית הלימודים האישית של התלמיד בכל שנה. תכנית מעבר, אגף א' חינוך מיוחד
שותפים לתכנון	תכנון בשיתוף צוות רב-מקצועי בהרכב כיתתי, שכבתי ובית ספרי, גורמי הדרכה ופיקוח. בתכנים האישית יהיו שותפים גם התלמיד (במידת האפשר) והוריו.

הערכה הרחבה בפרק 4	הערכת התקדמות התלמידים במקצועות הלימוד ברמה הכיתתית והאישית. הערכת התכניות האישיות ותכניות ה"מעבר" - בהתאם ליעדים שנקבעו בהן. כלי ההערכה יתבססו במידת האפשר על כלים בחינוך הרגיל תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות לצד משימות הערכה מותאמות להערכה חלופית שייבנו ע"י הצוות הרב-מקצועי. בחינוך היסודי: שימת דגש על הערכת מיומנויות היסוד – קריאה, כתיבה וחשיבה מתמטית, הערכת תהליך הרכישה ותפקוד התלמידים בהתייחס להישגים הנדרשים בשכבת הגיל, תוך זיהוי גורמים מקדמים ומעכבים ברכישת מיומנויות היסוד. תכנון תכניות התערבות מותאמות לכל תלמיד לצמצום הפערים על בסיס ממצאי ההערכה. שימוש במבחנים פנימיים וחיצוניים בהתאם לשיקולי דעת והנחיות משרד החינוך. בחטיבת הביניים: בהתאם למאפייני התלמידים - שימוש במבחנים פנימיים וחיצוניים בהתאם לשיקולי דעת והנחיות. בחטיבה העליונה: לתלמידים המתאימים - מתן אפשרות להבחן בבחינות הבגרות, באופן מלא או חלקי, בהתאם לנהלים הנהוגים בחינוך הרגיל, תוך מימוש הזכות להתאמות בדרכי הבחנות, בהתאם להנחיות משרד החינוך כפי שמופיעות חוברת הקמת בסיס הדיווח בחטיבה העליונה, בפרק ג' - החינוך המיוחד. שימוש בחלופות בהערכה בנושאים שהוגדרו כבחירה והעמקה, כחלק מהערכה בית ספרית בתוכנית ההבחנות החדשה. יש מקום לשיקולי דעת הצוות הרב-מקצועי בתכנון החלופות ובחירתן, במסגרת ההנחיות. חלק זה נמצא בהכנה
תעודה הרחבה בפרק 4	

דגשים בתכנון הפדגוגי בהתייחס לחטיבות הגיל במסגרות בהן לומדים תלמידים עם צרכים מיוחדים

- מתנ"ה – מארז תכנון, ניהול והיערכות, משרד החינוך, המנה הפדגוגי

תכנון פדגוגי לילדים עם צרכים מיוחדים בגן

- עשייה חינוכית בגן-הילדים, קווים מנחים לצוות החינוכי, משרד החינוך, תש"ע.
- חוזר מנכ"ל סח 3/ד(ד) 2007, תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י), לתלמידים המשתלבים במסגרות החינוך הרגיל
- חוזר מנכ"ל נח' 7, 1998, תוכנית לימודים אישית (תל"א) לתלמידים במסגרות חינוך מיוחד
- מבטים – מסתכלים בסביבה טבעית על ילדים, כלי הערכה לגני ילדים, אגף א' לחינוך קדם יסודי
- חוזר מנכ"ל עד/5(א), 2014 – נספח מס' 11, גן משולב
- עשייה חינוכית בגן, אגף א' לחינוך קדם יסודי
- הארכת שנת הלימודים במסגרות החינוך המיוחד, אגף א' חינוך מיוחד

תכנון פדגוגי לילדים עם צרכים מיוחדים בבית הספר – יסודי ועל יסודי

- מידע אודות הנחיות בנושא הבחנות בבחינות בגרות, אגף א' חינוך מיוחד
- חוזר מנכ"ל עד/7(ד), מרץ 2014 – התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית – החטיבה העליונה: ארגון הלימודים ותעודות הסיום
- חוזר מנכ"ל- מבנה הלימודים, ההיבחנות ותעודות הסיום בחינוך הטכנולוגי
- מדור תחומי הדעת באתר המזכירות הפדגוגית
- דו"ח לרון, (2005), דו"ח הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים ולקידום שילובם בקהילה.
- טור כספא ח. (2002), "מטרות החינוך המיוחד בעולם הישגי", כנס החינוך המיוחד, תשס"א.
- מעברים בין מסגרות חינוכיות - מודל לעבודה מערכתית ברמה הבית ספרית והעירונית, יעל גלזר, שפינט

עקרונות ייחודיים לתכנון וההוראה וההערכה בתחומי הדעת

א. הכנה לחיים; ב. חינוך לשוני/שפת אם; ג. מתמטיקה; ד. אנגלית; ה. מדעים; ו. חינוך ערכי, אזרחות ומורשת; ז. אמנויות;

הכנה לחיים בחינוך המיוחד
קישורים למידע ומסמכים

א. הכנה לחיים – חינוך לאיכות חיים בחינוך המיוחד

זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ומחויבותה של החברה בישראל לזכויות אלה, מושתתות על ההכרה בעקרון השוויון, על ההכרה בערך האדם שנברא בצלם ועל עקרון כבוד הבריות. (עקרון יסוד [בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות](#)).

מטרות העל בחינוך המיוחד מדגישות את מימוש זכותו של התלמיד להשתתפות מלאה בתוכנית הלימודים. לצד המקצועות האקדמיים, נלמדים בחינוך המיוחד נושאים ומקצועות הקשורים לתפקוד עצמאי ואוטונומי של התלמיד, כחלק מתחומי הליבה המחייבים בחינוך המיוחד. זאת לשם קידום השתלבות מיטבית של התלמיד בחברה ובקהילה, מימוש עצמי ופיתוח כישורים ותחומי עניין, במטרה לאפשר לו חיים של איכות בהווה ובעתיד.

נקודה למחשבה...
האם הוראת נולדו ההכנה לחיים מכוונת רק לצורך או לא צנינה עם בקידום איכות החיים של התלמיד בהווה?

2

בבסיס התפישה הרעיונית המנחה את העשייה בתחום ההכנה לחיים עומד המושג איכות חיים. על פי תפיסה זו איכות חיו של אדם היא תוצר של מידת ההתאמה בין צרכי היחיד לבין התנאים בסביבת חייו. תחושת איכות החיים נגזרת מתפיסתו הסובייקטיבית של האדם בהיבטים שונים כגון: מידת השליטה והפיקוח שיש לו על חייו, היכולת לבחור בין אפשרויות שונות, הקשרים החברתיים ומערכות היחסים שהוא יוצר, המידה בה הוא מצליח לקיים חיים יצירתיים ויצרניים, תחושת המימוש העצמי ושביעות הרצון שלו מחייו. היבטים אלו מתייחסים גם לאנשים עם מוגבלויות. איכות חיים משתפרת כאשר האדם שותף להחלטות המשפיעות על חייו, והיא נחוות כאשר הצרכים הבסיסיים של האדם מסופקים, וכאשר פתוחות בפניו אותן הזדמנויות, כמו לכל אדם אחר, למימוש שאיפותיו ולהשגת מטרותיו בתחומי חייו השונים - בבית, בבית הספר, בחברה, בקהילה, ובעבודה. להרחבה:

Schalok. R., 2013, [Quality of Life in Persons with Intellectual Disabilities and Mental Health Problems](#): An Explorative Study, The Scientific World Journal, Volume 2013

נושאי ההכנה לחיים הנלמדים בחינוך המיוחד

נושאי ההכנה לחיים מהווים חלק מתחומי הליבה של החינוך המיוחד, והוראתם נדרשת בהתאם לצרכי התלמידים בכל רצף הגילאים ורמות התפקוד במסגרות החינוך המיוחד - בבתי ספר ובגנים לחינוך מיוחד, בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים, וכן לתלמידים עם צרכים מיוחדים הלומדים בכיתות רגילות. הנושאים מתבססים בחלקם על תכניות בחינוך הרגיל כגון תוכנית "[כישורי חיים](#)" (השירות הפסיכולוגי ייעוצי - שפ"י, משרד החינוך) וחלקם הוא בבחינת חלופות לתוכנית הלימודים הרגילה. הנושאים כוללים ידע, מיומנויות, נורמות וערכים.

נקודה לאחשבה...
 מהם שיקולי הדעת בעחירת הנושאים להתייחס אליהם התלמיד ולמאפייני התפקוד
 life ?

2

פירוט נושאי ההכנה לחיים:

טיפול עצמי / עצמאות אישית	תפקוד יומיומי בסיסי בתחומים כגון: אכילה, לבוש, הופעה חיצונית, ניקיון אישי, טיפול בצרכים אישיים והיגיינה
בית ומשפחה	ניהול משק בית - תפקוד יום יומי בתוך הבית בתחומים כגון: ניקיון הבית, כביסה, שמירה על רכוש, הכנת ארוחות, תכנון ועריכת קניות, התנהגות בבית ויחסי שכנות, בטיחות בבית ולוח זמנים יומי
קשר בין אישי חברתי	יחסי גומלין חברתיים, נורמות וערכים חברתיים, תקשורת הולמת, ביטוי אישי
שימוש במשאבים קהילתיים	מעורבות בקהילה ושימוש במשאבים בתחומים כגון: ניעות בקהילה (גישה לאמצעי תחבורה - רכבות, אוטובוסים וכו'), מתקנים בקהילה (פארקים, בית ספר, ספריות, מרכזי דת, רחובות, מדרכות, תיאטרון) גישה לשירותי חרום (משטרה מגן דוד וכו') גישה לשירותים פרטיים (שרותי כבלים, שירותים ציבוריים: טלפון, מים, וכו') גישה לרשויות.
בריאות ובטחון	אורח חיים בריא, תזונה נכונה, מילוי צרכים בסיסיים, בטחון בסיסי, בריאות גופנית, בריאות נפשית, התמודדות עם מחלות- זיהוי, טיפול ומניעה, הפעלה נכונה ובטוחה של מכשירים.
ידע והשכלה	רכישת מיומנויות אקדמיות ומעשיות (פונקציונאליות) במושגים של חיים עצמאיים והשכלה, נגישות לסביבות לימודיות ולמסגרות מתאימות להרחבת ההשכלה, פיתוח סקרנות, עניין וחדוות למידה.
עולם העבודה	מיומנויות וכישורים תוך אישיים ובין אישיים הקשורים לעולם העבודה, כגון: חיפוש עבודה והשתלבות במקום העבודה, התנהגות במקום העבודה והרגלי עבודה הולמים, יחסי עובד מעסיק תכונות של אדם עובד, שכר/תגמול על עבודה, ראיון עבודה, התמדה בעבודה.

בחירה, הצבת מטרות וביצוען, התנהלות עפ"י תוכנית/לוח זמנים, עמידה על זכויות, מודעות למניעים אישיים, פניה לעזרה בעת הצורך, התמודדות עם מצבים מוכרים וחדשים, אסרטיביות והגנה עצמית, השתייכות והשתתפות בארגוני תמיכה וסנגור, שירותים משפטיים.	<u>ייצוג וסנגור עצמי</u>
סביבות ואמצעים לניצול זמן פנוי בבית ומחוצה לו בתחומים כגון: מקומות בילוי, מרכזי בילוי, מרכזים קהילתיים, קשרים ומפגשים עם חברים, העדפות אישיות וביטויין, השתתפות בחוגים, השתתפות באירועים חברתיים ומשפחתיים, תרבות צפייה בטלוויזיה, משחק וקריאה.	<u>פנאי</u>
הכרת אברי הגוף בכלל ואברי המין בפרט, טיפוח דימוי הגוף, הכרת גבולות הגוף ומרחבי הפעולה השונים - מרחב אישי / פרטי ומרחב ציבורי, מעגלי קשר והשתייכות, מאפיינים בהקשר לגיל, חברות, חיזור, מגעים אינטימיים ויחסי מין, מגדר, זהות עצמית וזהות מינית, זוגיות וחיי, משפחה	<u>חינוך למיניות בריאה</u>

הוראת נושאי ההכנה לחיים בראייה פסיכו-פדגוגית

לצורך הוראה מיטבית של נושאי איכות החיים שפורטו לעיל יש לשלב היבטים רגשיים בתהליך ההוראה-למידה ולהעמיק את המודעות של המורה ושל התלמיד להיבטים אלו. ההתייחסות להיבטים הרגשיים מתקיימת תוך אינטגרציה עם נושאי ההכנה לחיים שפורטו לעיל. הרחבה אודות היבטים פסיכו-פדגוגיים בהוראה בפרק 7.

ההיבטים הרגשיים מתייחסים לכישורים אותם יש לטפח ולהדגיש בתהליכי ההוראה בנושאים השונים בתחום ההכנה לחיים. הכישורים מתבטאים בחמישה מוקדים עיקריים, עפ"י תוכנית "כישורי חיים", השירות הפסיכולוגי יעוצי – שפ"י.

להלן פירוט כישורים אישיים בהתייחס למוקדי תוכנית כישורי חיים – "און בי":

1. **אני וזהותי** - זהות עצמית הכוללת יסודות של רגש, קוגניציה והתנהגות בהתייחס לדימוי עצמי, הערכה עצמית, מודעות עצמית לגוף ולרגשות ותפיסת האדם את עצמו ותפיסת החברה אותו.
2. **ויסות רגשי** - היכולת של האדם לנהל את עצמו ואת ההשפעות שיש למצבי חיים שונים על הרגשתו ועל תפקודו. מתאפשר באמצעות לימוד ותרגול מיומנויות וכישורים בעיקר בתחום הרגשי/קוגניטיבי/פסיכולוגי.
3. **ניהול עצמי בלמידה פנאי ועבודה** - יצירת סביבות מתאימות לאדם בהתאם לצרכיו ולמצבו הנפשי. לקיחת חלק במגוון רחב של פעילויות שהן מעבר לעצמי, הצבת מטרות בחיים.
4. **בני לבניכם, כשירות בין אישית** - ביסוס וחיזוק היכולות לקיום יחסי אמון משמעותיים עם הזולת. היכולת לאהוב, לכבד, לקבל, להבין את הזולת, היכולת לאמפתיה לחיבה ואכפתיות לבני אדם, היכולת לרגישות למצוקת האחר.
5. **יש מוצא, מצבי לחץ מצוקה ומשבר** - מיומנויות וכישורים להתמודדות ולניהול עצמי במצבי לחץ מצוקה, ומשבר: זיהוי מצבים מסוכנים, זיהוי מחשבות מכשילות, ויסות רגשי וקוגניטיבי, שימוש בדמיון, חלימה, החזקת ה"תקווה", בקשת עזרה, הכרה במרחב האישי ושמירתו, נשימות, הרפיה גופנית, פעילות גופנית, שיתוף במחשבות ורגשות, קבלת מידע, פרופורציה, פרספקטיבה, פתרון בעיות, אמונה, ביטוי עצמי אישי במגוון אופנים.

נקודה למחשבה...

מהם שיקולי הדעת בהוראת הנושאים על הרצף שבין מצבי מצוקה למצבי סיכון?

2

האינטגרציה בין נושאי ההוראה והכישורים האישיים באה לידי ביטוי בתוכנית לימודים בתחומי ההכנה לחיים, אשר פותחה תוך שיתוף פעולה בין אגף א' לחינוך מיוחד לבין השירות הפסיכולוגי יעוצי (שפ"י), המכוון להתייחסות פסיכו-פדגוגית בהוראת הנושאים.

עקרונות מרכזיים בתכנון הלימודים וההוראה

- נושאי ההכנה לחיים יילמדו באופן ספיראלי לאורך שנות הלימוד, החל מגיל הגן, בהתאם למידת הרלוונטיות של הנושא לגיל התלמיד ולמאפייני התפקוד שלו – יש לבחור בתכנים המתאימים לגילו הכרונולוגי של התלמיד וללמד בהתאם לרמת התפקוד שלו.
- בכל בית ספר / גן חינוך מיוחד, תבנה תוכנית בית ספרית (תלב"ס) להוראת הנושאים ולהקניית המיומנויות בראיה רב-שנתית, תוך בחירת הנושאים הרלוונטיים על פי גיל התלמידים ומאפייני התפקוד שלהם.
- בכל כיתה לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד תבנה תוכנית הוראה כיתתית שנתית על בסיס התוכנית הבית ספרית, תוך פירוט יחידות ההוראה, בזיקה לרצף הלימודים של נושאים אלו בשנים הקודמות. ניתן לבנות את תכניות ההוראה במקצועות השונים ע"פ עקרונות תוכנית ל"ב 21 המתוארת בסעיף הבא.
- לכל נושא יוכנו חומרי הוראה מתאימים ויותאמו הזדמנויות למידה מגוונות במגוון סביבות ותוך חיבור למגוון שיעורים.
- יעדים ייחודיים לתלמיד מסוים בתחומי ההכנה לחיים יכללו בתוכנית האישית ויילמדו באופן כיתתי, קבוצתי או פרטני.
- תכנון הלימודים (בחירת הנושאים, ארגון הלומדים ועוד) וכן תהליכי ההוראה עצמם יתקיימו תוך עבודת צוות רב-מקצועי.
- הנושאים והמיומנויות ילמדו באופן יזום ומובנה, לצד למידה והתנסות מתוך אירועים מזדמנים ביום הלימודים.
- כאשר מתעוררים מצבי סיכון יש להתייחס לנושאי ההכנה לחיים ולמיומנויות הרלוונטיות למצב שהתעורר. ניתן להיעזר [במודל הרב-ממדי להתמודדות עם מצבי לחץ ואי ודאות – אתר שפ"נט, שפ"י](#).
- בתחומי הדעת השונים ישולבו נושאים, כישורים ומיומנויות הקשורים לתחומי איכות החיים.
- ההוראה תתקיים בהרכב כיתתי, קבוצתי ואישי בהתאם לצרכים פרטניים או קבוצתיים.
- יתקיים שיתוף של התלמיד ומשפחתו בהיבטים הרלוונטיים.
- הנושאים יילמדו בשיעורים ייעודיים וקבועים במערכת, תוך חיבור אינטגרטיבי ורלוונטי לתחומי דעת אחרים.

- הקצאת שעות וארגון זמן:

קדם יסודי	יסודי וחטיבת ביניים	חטיבה עליונה
הנושאים ישולבו בסדר היום של הגן בהתאם למאפייני התפקוד של הילדים.	יוקצו שעות להוראת נושאי ההכנה לחיים <u>לפחות</u> על פי הקצאת השעות לתוכנית "כישורי חיים" בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל (ראה פירוט הקצאת השעות למקצועות <u>במתנה</u>).	החל מגיל 16 יוקצו לפחות 3 ש"ש לתוכנית ההכנה לחיים, בנוסף להזדמנויות הלמידה בשגרה. החל מכיתה י' יוקצו 2 ש"ש (מתוך ה-3 ש"ש) לתוכנית המעבר להשתלבות בוגר בקהילה.
	הצוות החינוכי יבחן בהתאם לכל אוכלוסייה הוספת שעות לנושאי ההכנה לחיים בהתאם לרמת התפקוד של התלמידים ולצרכיהם, תוך איזון בין התחום האקדמי לתחום ההכנה לחיים.	בחירת מקצועות הוראה והבחנות בהם מתאפשרת העמקה של מיומנויות וידע בתחומי ההכנה לחיים.

להרחבה: טבלת עקרונות להקצאת שעות עפ"י רמות תפקוד, חטיבות גיל וסוגי מסגרות, פרק 3: עקרונות הוראה.

בניית תוכנית כוללת מותאמת כיתתית ואישית, המיושמת בהתאם לעקרונות ולהנחיות, תאפשר למידה משמעותית, המקדמת להשגת המטרות והיעדים, תוך שמירה על ביטחונם של התלמידים והצוותים.

פירוט תכניות בהקשר להכנה לחיים

✓ תוכנית "לקראת בגרות" – ל"ב 21

בהוראת נושאי ההכנה לחיים ישולבו עקרונות רלוונטיים תוכנית לקראת בגרות – ל"ב 21 (תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד), אשר מושג איכות החיים שהוזכר לעיל הוא מעמודי התווך שלה. מומלץ ליישם את עקרונות איכות החיים, כפי שבאים לידי ביטוי בתוכנית ל"ב 21 לכל אורך סדר היום של התלמידים, בכל המקצועות, בכלל זה מקצועות ההכנה לחיים.

מושג נוסף העומד בבסיס התוכנית הוא המושג התנהגות חברתית. זו מוגדרת כתוצר של בשלות חברתית המתבטאת במידה בה האדם רוצה ומסוגל להתנהג בהתאם למקובל בחברה בה הוא חי, תוך התייחסות לגילו. כמו כן מתבטאת ההתנהגות החברתית במידה בה יכול האדם להתנהל באופן עצמאי ואוטונומי בהתאם למצבים שונים, במידת המעורבות שלו בנעשה במשפחתו ובקהילתו ובמערך הקשרים ומערכות היחסים שהוא מנהל עם אחרים. על פי עקרונות תוכנית ל"ב 21 מתייחסים תכני הלימוד לשלוש רמות בהתנהגותו החברתית של האדם:

- **הרמה המוסרית-ערכית** עוסקת בשאלות כגון: לשם מה חשוב ללמוד את התכנים ומהם הערכים ועקרונות המוסר העומדים בבסיס התכנים השונים. העיסוק ברמה זו כולל, לעיתים, התלבטות בין אפשרויות, העדפות או אינטרסים שונים והוא מזמן ללומד הפעלה של שיקול דעת ושיפוט ערכי.
- **הרמה הנורמטיבית** עוסקת בהדגשים שונים בהתנהגות הלומד בהתאם לגילו ולמקובל בסביבות חיים שונות בחברה ובתרבות בה הוא חי. עיסוק ברמה זו כולל לימוד נורמות התנהגות בחיי היומיום הקשורות לנושא הנלמד וכן הפעלת שיקול דעת באשר להתאמת ההתנהגות למצבי החיים השונים. זאת באמצעות שאלות כגון: מתי, היכן, כמה וכיצד יש להשתמש במיומנויות חברתיות שונות.
- **הרמה הביצועית** כוללת לימוד של מיומנויות וביצועים הנחוצים ללומד להתנהלות בחברה ובקהילה, החל מביצועים פשוטים ובסיסיים בחיי היומיום ועד למיומנויות מורכבות יותר.

ההבחנה בין רמות ההתנהגות החברתית אינה מתקיימת במציאות החיים היומיומית והיא נועדה לצורך הבנה מעמיקה של כל אחת מהרמות ולתכנון מיטבי של תהליך ההוראה. בהתאם למודל מעגל ההפנמה המתואר להלן יתקיים דיון עם תלמידי הכיתה על אודות התמודדותם ברמות השונות של ההתנהגות החברתית.

מעגל ההפנמה כדגם הוראה מוצע

תוכנית ל"ב 21 מציעה את מעגל ההפנמה כדגם לתהליך הוראה בחינוך לאיכות חיים. על פי דגם זה מתחיל תהליך ההוראה בחוויה פרטית בלתי מובחנת ומסתיים בתובנות או בשינוי התנהגותי שהלומד עשוי להשתמש בהם גם במצבים אחרים. להלן שלבי תהליך ההוראה עפ"י מעגל ההפנמה:

1. פתיחת הנושא בחוויה הקשורה לנושא, תוך חיבור ל"אני" כנקודת מוצא
2. דיון במושגים המרכזיים הנכללים בנושא והגדרה של רכיבי הנושא
3. שיחה פתוחה המזמנת התייחסות של השותפים ללמידה לחוויה הפרטית שהוצגה, תוך אינטגרציה בין החוויה האישית לבין הנלמד בדיון הקוגניטיבי וכן תוך היערכות להתנסות נוספת בחוויה, ע"י הצעת פתרונות אפשריים. שמירה על ערכים של פרטיות ודיסקרטיות באשר למידע העולה בדיונים.
4. התנסות חוזרת בחוויה תוך בחינת הצעות שונות להתנהלות שהועלו בשיחה ויישום ראשוני של התובנות.
5. דיון חוזר תוך הפקת לקחים מההתנסות החוזרת או ממספר התנסויות, תוך הרחבת הידע והאפשרויות המתאימות ללומד על פי יכולותיו ועל פי בחירתו.
6. תוצר המתבטא בתובנות ביחס ליכולות, מגבלות והעדפות בהתייחס לנושא הנלמד, אשר ניתן ליישמן בהתנהלות במצבים אחרים.

להרחבה: [תוכנית לקראת בגרות – ל"ב 21](#) תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד. התוכנית נכתבה במקורה לגילאי 16-21, אך נושאי ההכנה לחיים כשלעצמם מחייבים התייחסות ספיראלית כבר מגיל הגן.

✓ **תכניות מעבר להשתלבות בוגר בקהילה – גילאי 16-21**

מעבר הינו מצב חיים, בו מתרחשים שינויים התפתחותיים, חברתיים, כלכליים ואחרים, בקרב אנשים ומשפחות. מצב חיים זה מצריך כוחות, כישורים ומיומנויות להסתגלות מיטבית.

המעבר לחיים בקהילה בתום הלימודים במסגרת מערכת החינוך, הינו שלב הדורש הכנה והיערכות.

תכניות מעבר להשתלבות בוגר בקהילה מתמקדות בתהליכי מעבר עתידיים בתום הלימודים במערכת החינוך, ומטרתן לסייע לבוגר להסתגל למעבר מסביבה מובנית, מוכרת ובטוחה של בית הספר, לקראת השתלבותו כבוגר מעורב, אחראי, עצמאי ואוטונומי, במגוון מסלולי חיים: שירות משמעותי²⁰, לימודי המשך, עבודה ומגורים בקהילה. התכניות ותהליכי ההוראה-למידה בנושא, עוסקים בחינוך ערכי, בהגברת תחושת המסוגלות של התלמיד, ובטיפול כישורים ומיומנויות לקראת השתלבותו העתידית במגוון המסלולים. תכניות המעבר כוללות שיח עם התלמיד ועם ההורים על אודות עמדותיהם ואמונותיהם וכן מעורבותם בקידום השתלבותו של התלמיד כבוגר בקהילה והצלחתו.

תכניות מעבר להשתלבות בוגר בקהילה - התוכנית העיונית

הלמידה העיונית, מאפשרת הרחבת הידע ב- 10 תחומי הכנה לחיים שתוארו לעיל, באופן מותאם לתפקוד הלומד, לגילו ולשלב חיים זה, בדגש על הכרות עם שירותים ומוסדות בקהילה ותוך בחינת העדפותיו של התלמיד.

להלן קווים מנחים להבניית התוכנית העיונית:

- תוכנית המעבר מיועדת לתלמידים בגילאי 14-18 (במידה והתלמיד בוחר לסיים את חוק לימודיו בגיל 18) או לתלמידים בגילאי 16-21 (במידה והתלמיד בוחר לממש את זכותו לחינוך חנם בחינוך המיוחד עד גיל 21).
- לכל תלמיד בגילאים אלו תתוכנן תוכנית "מעבר" אישית רב-שנתית, בהתייחס לכל אחד מ-10 תחומי הכנה לחיים שתוארו לעיל. להרחבה: **תכנית מעבר, אגף א' חינוך מיוחד**.
- בחטיבה העליונה החל מגיל 16 יוקצו לפחות 3 ש"ש לתוכנית ההכנה לחיים, בנוסף להזדמנויות הלמידה בשגרה. החל מכיתה י' יוקצו 2 ש"ש (מתוך ה-3 ש"ש) לתוכנית המעבר להשתלבות בוגר בקהילה.
- תוכנית "מעבר" – להשתלבות בוגר בקהילה "תכלול תוכנית אישית/קבוצתית/כיתתית.
- התוכנית תתוכנן תוך שיתוף התלמיד והוריו.
- התוכנית תעודכן בהתאם להערכות צוות רב-מקצועי.
- כשנה וחצי לפני סיום הלימודים במסגרת החינוכית, תוכנית ה"מעבר" תכלול שיח עם ההורה והתלמיד בהתייחס לאפשרויות ההשתלבות של התלמיד לאחר סיום לימודיו: שירות משמעותי/לימודים על תיכונים / עבודה/ מגורים בקהילה. מומלץ לקיים את השיח בהשתתפות צוות חינוכי טיפולי ועו"ס בקהילה.

²⁰ שירות משמעותי = התנדבות/גיוס לצה"ל או התנדבות לשירות לאומי אזרחי

חינוך לחיי עבודה כחלק מתוכנית מעבר - רקע

חינוך לחיי עבודה הינו נושא בתכניות המעבר להשתלבות בוגר בקהילה. תעסוקה היא מנוף לחיי רווחה עתידיים טובים יותר עבור בני נוער וצעירים בכלל ועבור בני נוער עם מוגבלות בפרט. שוק העבודה במאה העשרים ואחת משתנה תדיר וכך גם אופי הכישורים הנדרשים בו ורמתם. במדינות שונות מוענקת חשיבות הולכת וגדלה לשותפות בין מערכות החינוך לבין ארגוני מעסיקים איגודים מקצועיים וכלל המגזר העסקי. בנוסף, הספרות מלמדת כי מדיניות ממלכתית בנושא, המעוגנת לעתים בחקיקה ובמנגנוני יישום מובנים, כגון תכניות מעבר לתעסוקה, היא מרכיב הכרחי להשגת התוצאות הרצויות (מתוך: [הביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי, עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך בשיתוף עם ג'וינט ישראל, גיליון מס' 23](#)).

רכיבי התוכנית – חינוך לחיי עבודה

תוכנית חינוך לחיי עבודה, כוללת למידה עיונית והתנסות במקום עבודה. הרכיבים העיוניים, ההתנסות והרפלקציה הכרחיים לקיומה של למידה משמעותית וללמידה של מיומנויות ביצוע תעסוקתיות בפרט.

בתהליך ההוראה-למידה-הערכה, מוקדשת עשייה רבה לפיתוח מיומנויות ביצוע תעסוקתיות, הנחוצות להשתלבות במקום עבודה ולהתמדה בו בכל סוגי העבודות.

להלן מיומנויות ביצוע נדרשות, אשר יקודמו במהלך הלמידה העיונית וההתנסות במקומות עבודה:

1. שמירה על בטיחות/ ביטחון אישי
2. קבלת סמכות
3. עבודת צוות
4. יחזמה ומוטיבציה
5. התנהגות בהתאם לנורמות המקובלות
6. הופעה חיצונית
7. התמדה בפעילות
8. נוכחות ועמידה בזמנים
9. ביצוע איכותי
10. קצב ביצוע
11. התארגנות בסביבת עבודה

מיומנויות הביצוע הנדרשות לצורך השתלבות בעולם העבודה באות לידי ביטוי גם בשירות משמעותי (צבאי או אזרחי), לימודי המשך ומגורים בקהילה. כישורים ומיומנויות אלה משמעותיים בכל תחומי החיים ומומלץ לעסוק בהם בשגרת הלמידה כולה.

התנסות במקומות עבודה כחלק מתוכנית חינוך לחיי עבודה

בחינוך לחיי עבודה יודגשו מטרות ויעדים בהקשר לעולם העבודה, אשר ילמדו לקראת ההתנסות במקומות עבודה מחוץ לבית הספר. למידה התנסותית זו, מהווה חוליה משמעותית בתהליך ההוראה העיוני.

להתנסות במקומות עבודה מחוץ לבתי הספר מספר יתרונות משמעותיים לתלמיד:

- הכרת מגוון מקצועות, תפקידים ומקומות עבודה
- מודעות להעדפות, יכולות ומגבלות, בהתייחס לאפשרויות ההשתלבות בעבודה בעתיד
- הכרת מודלים שונים של מערכות יחסים ותקשורת בין עמיתים לעבודה ובין עובדים ומעסיקים
- הכרות עם זכויות ונורמות מקובלות במקום העבודה
- תרגול המיומנויות והכישורים הנלמדים בכיתה בסביבת עבודה במצבי אמת

השתתפות התלמיד בהתנסות במקומות עבודה, מחייבת קיומה של עשייה פדגוגית תהליכית והיערכות מנהלית מובנית ומוסדרת. מנהל בית הספר והצוות החינוכי המפנה תלמידים להתנסות במקומות עבודה מחויב לפעול בהתאם לכלל [ההנחיות](#). ההנחיות יבוצעו בהתייחס לכל תוכנית המופעלת על ידי בית הספר וכוללת התנסות במקום עבודה, וכן בהתייחס לכל תוכנית במקום עבודה, הכוללת שיתוף פעולה עם גורמים נוספים, כגון: משרד הרווחה, אגף שיקום, השירות לאוטזם ו/או גורמים אחרים, וכן תכניות המופעלות ע"י כל ספק חיצוני.

עקרונות מנחים לקיום התנסות במקומות עבודה:

- בשלב ראשוני, שלב טרום התנסות במקום עבודה, ניתן לקיים סדנאות תעסוקה בתחומים שונים בתוך בית הספר, לדוגמה: גינון, תכשיטנות, נגרות, מסגרות, אמנות שימושית ועוד.
- תלמידים שמאפייני התפקוד שלהם אינם מאפשרים יציאה אל מחוץ לבית הספר לצורך התנסות בעבודה, ימשיכו בפיתוח מיומנויות תעסוקתיות בסדנאות ובמוקדי פעילות בתוך בית הספר.
- החל מכיתה י' (ולא לפני גיל 16 וחצי), ולאחר יישום שלבים של חינוך לחיי עבודה בתוך בית הספר, תכלול תוכנית החינוך לחיי עבודה גם התנסות במקום עבודה ומשוב בעקבות ההתנסות, לצד למידה עיונית מתמשכת, מתוכננת ומובנית.
- תוכנית ההתנסות במקומות עבודה תקבע בצוות רב-מקצועי, בהלימה למטרות תוכנית המעבר ומטרות תוכנית הלימודים האישית של התלמיד, בהתחשב בכישוריו, צרכיו ויכולותיו, תוך קיום שיח עם התלמיד והוריו.
- להרחבה: [התנסות תלמידים עם צרכים מיוחדים בעולם העבודה, אתר אגף א' חינוך מיוחד](#)

✓ חינוך ערכי חברתי קהילתי

מנהל חברה ונוער אחראי על החינוך הערכי-חברתי-קהילתי (החינוך הבלתי פורמלי) לכלל בני הנוער במדינת ישראל לאור מטרות החינוך (חוק חינוך 2000). חיזוק החינוך לערכים, טיפוח החשיבה וההתנהגות המוסרית והחינוך למעורבות ולאחריות חברתית הם בליבת התפיסה החינוכית של כל תחומי המנהל, ומהם נגזרים התכנים, העקרונות המנחים ומסגרות הפעולה כאחד. (מתוך מנהל חברה ונוער - [קישור](#)).

בדומה לתכנון הפדגוגי בתחומי הדעת, גם בתחום החינוך החברתי-קהילתי, מתבססות תכניות העבודה לתלמידים עם צרכים מיוחדים, על תכניות ויוזמות של החינוך הרגיל. שיתוף הפעולה של אגף א' חינוך מיוחד עם מנהל חברה ונוער הניב מהלכים שונים להתאמת התכניות לתלמידים עם צרכים מיוחדים.

להלן פירוט התחומים וקישור לתכניות הקיימות:

התפתחות אישית ומעורבות חברתית

התוכנית "[התפתחות אישית ומעורבות חברתית](#)" - מותאמת לתלמידים עם צרכים מיוחדים ומבוססת על התוכנית המתקיימת בחינוך הרגיל. מתווה ההתאמות כולל עקרונות שיאפשרו את השתתפותם של תלמידי החינוך המיוחד בתוכנית. התוכנית מזמנת למידה חברתית משמעותית לתלמידים עם צרכים מיוחדים ומאפשרת להם להרחיב את מעגלי ההתנסות במעורבות חברתית בקהילה ולתרום לזולת גם מחוץ לכותלי בית הספר.

מעורבותם של תלמידים עם צרכים מיוחדים בחברה ותרומתם לקהילה עשויות להשפיע על תפיסת הקהילה הנורמטיבית את האדם עם הצרכים המיוחדים כתורם ומועיל לחברה ולהשפיע על הדימוי העצמי ועל תחושת המסוגלות של התלמידים התורמים.

תלמידים עם צרכים מיוחדים המשולבים בכיתות רגילות או לומדים בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים ישתתפו בכלל הפעילות הכיתתית והשכבתית המתקיימת בבית הספר במסגרת התוכנית. בתכנון פעילויות התוכנית לכלל תלמידי בית הספר, יש לראות בתלמידים עם צרכים מיוחדים חלק בלתי-נפרד מתלמידי בית הספר ולהיערך בהתאם.

בתי ספר לחינוך מיוחד ומרכזים חינוכיים בבתי חולים יישמו את התוכנית בהתאם למאפיינים הייחודיים של כל מסגרת.

יש חשיבות רבה בקיום דיאלוג עם התלמיד להגברת מעורבותו בבניית תהליך ההתנסות וכן במטרה להגביר את מודעותו לחזקותיו, להעדפותיו ולקשייו. זאת כדי שימצא את יכולותיו ושיחווה חוויה של הצלחה. לשם שיבוץ מושכל של התלמיד במקום התנסות מתאים, חשוב לאפשר לו בחירה מבין מגוון אפשרויות.

להרחבה:

[התאמות לתוכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", תשע"ה](#)
[הסדרת תפקיד אחראי תוכנית מעורבות חברתית בבתי הספר לחינוך מיוחד](#)

שילוב תלמידים עם צרכים מיוחדים בתנועות נוער:

החברות בתנועת נוער מהווה קרקע ייחודית לחוויה של התפתחות אישית, העצמה, תחושת שייכות לקהילה ולחברה וחינוך לשירות משמעותי ותרומה למדינה. זו גם תשתית משמעותית ביותר לרישות חברתי רחב שמסוגל לקדם את המוביליות החברתית, האישית והמקצועית של בני הנוער.

ילדים עם צרכים מיוחדים הם חלק מקהל היעד של התנועות והשתלבותם משפיעה לטובה עליהם ועל כלל החניכים. ההכרות האישית שוברת חומות של סטיגמות ודעות קדומות ומחנכת לערכים שישפיעו על התנהגותם של כלל החניכים כלפי אנשים עם מוגבלות גם בבגרותם. הילדים עם המוגבלות מתנסים בחוויות נורמטיביות, מרחיבים את מעגלי ההכרות ומעגלי התמיכה ורוכשים מיומנויות חברתיות.

בתוכנית בין משרדית לה שותף גם האגף לחינוך מיוחד, מושקעת עשייה מקצועית ענפה להשתלבותם ולהשתתפותם של ילדים עם צרכים מיוחדים בתנועות הנוער.

להרחבה: [השתלבות ילדים ובני נוער עם מוגבלות בתנועות הנוער](#).

של"ח וידיעת הארץ - שילוב תלמידים עם צרכים מיוחדים בטיולים ופעילויות חוץ בית ספרית

הטיולים המתקיימים במערכת החינוך מיועדים לעורר בקרב התלמיד את האהבה לארץ, לנופיה ולמורשתה. הטיול המתקיים מחוץ לכותלי בית הספר הוא חלק בלתי נפרד מהמערך הלימודי-חינוכי של בית הספר.

מערכת החינוך פועלת למתן שוויון הזדמנויות לכלל תלמידיה ותומכת בשילובם של תלמידים עם מוגבלות בכלל הפעילויות במוסד החינוכי.

על מנהלי בתי-הספר בסיוע רכז הטיולים והצוותים החינוכיים להיערך להנגשת הטיולים והפעילות החוץ בית ספרית השנתית, בהתאם למדיניות משרד החינוך וההנחיות כפי שפורסמו במסמך בנושא: טיול מונגש - טיולים ופעילות חוץ בית-ספרית - השתלבות תלמידים עם מוגבלות, באתר אגף א' חינוך מיוחד.

להרחבה: חוזר מנכ"ל טיולים ופעילות חוץ בית ספרית

שילוב תלמידים עם צרכים מיוחדים במכינות קדם צבאיות

המכינות הקדם צבאיות, הפועלות על פי חוק המכינות הקדם צבאיות, ומהוות חלק אינטגרלי מהמרקם החינוכי חברתי במדינת ישראל ומושתתות על ערכים של שוויון הזדמנויות, סולידריות וסובלנות. מטרת המכינות היא, הכנת החניכים לשירות מלא בצבא הגנה לישראל וחינוך למעורבות חברתית ואזרחית תוך לקיחת אחריות ומנהיגות. החניכים במכינות מגיעים מכל שכבות החברה בישראל וההשתתפות במכינות מאפשרת להם לרכוש כלים של מנהיגות, ניהול עצמאי, סגור ולפתח זהות עמוקה, מבוססת וחזקה תוך מעורבות חברתית משמעותית.

עבור צעירים עם מוגבלות השתתפות במערך המכינות הקדם צבאיות היא בראש ובראשונה זכות שווה לחיות חיים מלאים בקהילה כשאר האנשים ולממש את הפוטנציאל הגלום בהם על אף מגבלותיהם. בנוסף מאפשרת ההשתתפות במכינה פיתוח כישורי עצמאות חשובים, בניית מעגלי תמיכה מגוונים וכן התנסויות שיסייעו בהשתלבות והתמדה בשירות הצבאי, במגורים עצמאיים ועבודה, תוך השפעה על עתיד הצעירים כבוגרים המשולבים בחברה. החל משנה"ל תשע"ז החל תהליך ראשוני (פיילוט) שמטרתו להנגיש את המכינות הקדם צבאיות לצורך השתלבות של צעירים עם מוגבלות כהכנה לשירות הצבאי. שותפים לתהליך: משרד החינוך-מנהל חברה ונוער ואגף א' חינוך מיוחד, משרד הביטחון, מועצת המכינות הקדם צבאיות הציוניות הישראליות, ג'וינט-אשלים, פדרציית ניו-יורק, הביטוח הלאומי-הקרן לפיתוח שירותים לנכים וצה"ל-תא מתנדבים.

הכנה לשירות צבאי משמעותי

השירות הצבאי מהווה מימוש חובה אזרחית המתבטאת בנכונותם ובמוכנותם של בני הנוער ליטול על עצמם אחריות אישית תוך מעורבות חברתית והזדהות עם המטרות המוצבות בפני צה"ל. משרד החינוך הציב מטרה לחזק את החינוך לערכים ציוניים, יהודיים, דמוקרטיים וחברתיים באמצעות משימת עידוד גיוס/התנדבות בני הנוער לצה"ל ולשירות הלאומי-אזרחי ובכללם תלמידים עם מוגבלויות. בצה"ל קיים מגוון של תכניות, אשר מקדמות את מימושה של מטרה זו, בהתאם ליכולות ולבחירות האישיות של התלמיד והוריו.

להרחבה: הכנה לשירות צבאי – שירות משמעותי, אגף א' חינוך מיוחד.

להלן קישור לחומרי עזר (תכניות, נושאים והפעלות) בנושא הכנה לצה"ל, מנהל חברה ונוער, משרד החינוך.

התנדבות בשירות לאומי-אזרחי

השירות הלאומי-אזרחי מאפשר לצעירים עם מוגבלות, שגיוסם לצה"ל לא התאפשר, או שלא בחרו בו, להשתלב במערך השירות הלאומי ולהבנות את זהותם כאזרחים תורמים ופעילים. קהלי היעד הזכאים לקבלת מעמד של מתנדבים בשירות לאומי לאוכלוסיות מיוחדות הם: אנשים עם מוגבלות פיזית, חושית, נפשית, בספקטרום האוטיסטי או עם מוגבלות שכלית-תפתחותית. צעירים/ות בגילאי 18-24. למימוש הזכאות ניתן לפנות לעו"ס בקהילה במשרד הרווחה והשירותים הקהילתיים לבדיקת זכאות.

להרחבה:

שירות לאומי אזרחי לצעירים עם מוגבלות, אגף א' חינוך מיוחד (כולל קישורים לארגונים ולעמותות).

עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת

א. הכנה לחיים – תפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים

Schalok. R., 2013, [Quality of Life in Persons with Intellectual Disabilities and Mental Health Problems: An Explorative Study](#), The Scientific World Journal, Volume 2013

- [מודל רב-ממדי להתמודדות עם מצבי לחץ ואי ודאות – אתר שפ"נט, שפ"י.](#)
- [תוכנית לקראת בגרות – ל"ב 21](#) (תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד)
- [הביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי, עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך בשיתוף עם ג'וינט ישראל.](#)
- [גיליון מס' 23](#) (חינוך לחיי עבודה)
- [תכניות מעבר להשתלבות בוגר בקהילה](#), אגף א' חינוך מיוחד
- [התנסות תלמידים עם צרכים מיוחדים בעולם העבודה](#), אתר אגף א' חינוך מיוחד
- אתר מנהל חברה ונוער- [קישור](#)
- תוכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", [מנהל חברה ונוער](#)
- [התאמות לתוכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", תשע"ה](#), אגף א' חינוך מיוחד ומנהל חברה ונוער
- [השתלבות ילדים ובני נוער עם מוגבלות בתנועות הנוער](#)
- [חוזר מנכ"ל טיולים ופעילות חוץ בית ספרית](#)
- [טיול מונגש - טיולים ופעילות חוץ בית-ספרית - השתלבות תלמידים עם מוגבלות](#), באתר אגף א' חינוך מיוחד.
- [שירות לאומי אזרחי לצעירים עם מוגבלות](#), אגף א' חינוך מיוחד (כולל קישורים לארגונים ולעמותות
- [חומרי עזר \(תכניות, נושאים והפעלות\) בנושא הכנה לצה"ל](#), מנהל חברה ונוער, משרד החינוך
- [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות](#)

ב. חינוך לשוני/שפת אם בחינוך המיוחד

תחום שפת אם (חינוך לשוני) הינו תחום דעת בתוכנית הליבה המחייבת בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד. התחום כולל מטרות לטיפול כישורי שפה ואוריינות. תוכנית הלימודים בשפה – חינוך לשוני מתמקדת בהוראת מיומנויות וכשרים המהווים בסיס ליצירת אינטראקציות חברתיות, נגישות למידע ולידע, ביטוי והבעה והנאה מיצירות ספרות.

החינוך הלשוני מאפשר פיתוח והעמקה של כישורים אנושיים בסיסיים, החיוניים ליצירת קשר ותקשורת ולהשתתפות בתהליכי למידה, והוראתו מתקיימת מתוך אמונה כי לכל תלמיד הזכות להשתתף בתוכנית הלימודים וליהנות מנכסי השפה והתרבות בחברה.

תלמידים עם צרכים מיוחדים, מתקשים לעיתים לרכוש באופן ספונטני את מיומנויות השפה, ולכן מתמודדים עם קשיים בקריאה, כתיבה, תקשורת בין-אישית והבעה. מכאן החשיבות הרבה בהוראת מיומנויות שפתיות ותקשורתיות, באופן ישיר ובחיבור לתכנים אחרים, אשר יסייעו להם להתנהל ולהשתלב בסביבתם.

למידה משמעותית והוראת שפה

השפה מהווה תשתית ללמידה, ליצירת תקשורת, לאינטראקציות חברתיות וכן לניהול והכוונה עצמית, ובכך מאפשרת ומקדמת טיפוח של תפקודי לומד במגוון תחומים, לימודיים ואחרים. קיימת חשיבות רבה להתנסויות המטפחות מיומנויות שפתיות ותקשורתיות מגוונות.

"התנסויות אלה בתחום השפה מקדמות תפקודים קוגניטיביים, מפתחות את יכולת החשיבה, מעודדות שאילת שאלות, מזמנות אינטגרציה של מידע וניסוח טיעונים. לצד זאת הן מזמנות עיסוק בתפקודים המטה-קוגניטיביים, תוך רפלקציה על התהליך ושיפור תוצרי הלמידה. לומדים שמפתחים יכולת קריאה עצמית מפתחים בו-זמנית גם תפקודי הכוונה עצמית בלמידה וניהולה. השיח המתנהל בעקבות טקסטים מזמן הבעת רגשות, עבודה בצוות ומקדם תפקודים בין אישיים ותוך אישיים. הפרשנויות של הטקסטים וייצוגם בצורות שונות מאפשרים, בין היתר, שילוב של תפקודים בהיבט החושי-תנועתי" (מסמך "[אבני דרך ללמידה משמעותית](#)", משרד החינוך, 2014).

להלן דוגמא לקידום תפקודי לומד באמצעות מיומנויות שפה:

תפקודי לומד	תהליכי הוראה נדרשים ברמת מורה	הישגים מצופים ברמת לומד	הזדמנויות למידה בשפה לקידום תפקודי הלומד
חשיבה ביקורתית (קוגניטיבי)	התנסות בדיוני דילמה המזמנים מעורבות, שיפוט מוסרי וגיבוש עמדה	שואל שאלות מציג דילמות בוחן חלופות מביע עמדה מנומקת	מתן הזדמנויות לקיום שיחות ודיונים, תוך שימוש בתבניות שיח וחוקי שיח (תחום האזנה ודיבור)
			כתיבת עמדה כתיבה למטרות רפלקציה והערכה
ניהול שיח מקדם (בין אישי)	תרגול מיומנויות שיח משמעותי בהקשרים רלוונטיים	מקשיב ונותן משוב מכבד ומקדם	שימוש בתבניות למתן תשובות, משחקי שאלה-תשובה, ראיונות ומשחקי תפקידים (תחום האזנה ודיבור)

עקרונות לתכנון לימודים והוראה בשפת אם

1. **הלימה לחינוך הרגיל** – תכנון הלימודים בשפה יתבסס על תוכנית הלימודים הרגילה לשכבת הגיל, תוך התאמה למאפייני התפקוד של התלמיד. במקרה של פערים במיומנויות היסוד ביחס לשכבת הגיל הכרונולוגי, יש לשאוף להוראת התכנים המופיעים בתוכנית הרגילה לשכבת הגיל, תוך ביצוע התאמות ושינויים בתכנים ובמשימות, בהתייחס לרמת התפקוד של התלמיד. לביצוע התאמות ושינויים בהוראה יש להסתייע גם ב"[מדריך ליישום ולהטמעה של יעדי החינוך הלשוני בחינוך המיוחד](#)", המציג את ההישגים הנדרשים בתוכנית הלימודים ביתר פירוט והרחבה, תוך דירוג לביצועים ברמות שונות

נקודה למחשבה...

כאיזו מידה תורמת ההוראה על פי תוכנית הלימודים הרגילה בשפה לתפקודו של התלמיד בכלל מקצועות הלימוד?
כיצד נכון לשלב בין הקניית מיומנויות השפה הנלמדות בשכבת הגיל לבין הקניית המיומנויות הנדרשות עקב קשיי למידה ופערות?

2

2. **תכנון משותף של צוות רב-מקצועי** – התכנון יכלול מהלכים לשיפור ולפיתוח של מיומנויות שפתיות ותקשורתיות כחלק מהתוכנית האישית או הכיתתית, ויבוא לידי ביטוי במירב מקצועות הלימוד ומוקדי הפעילות של התלמיד. תחום זה הינו באחריות משותפת של מחנכת הכתה וקלינאית התקשורת. בגן הילדים יתקיים תכנון משותף של הגננת עם קלינאית התקשורת והמרפאה בעיסוק על בסיס ממצאי הערכה תפקודית בתחומי התפקוד ומפת היעדים בשפה. (להלן קישור [למודל עבודה שיתופי](#) של הצוות החינוכי וקלינאית התקשורת). להרחבה: [חוברת "פיתוח מיומנויות תקשורת לתלמידים עם צרכים מורכבים"](#), אגף חינוך מיוחד.

נקודה למחשבה...

כאיזו מידה ואיזה אופן שותף הצוות הרב-מקצועי לתכנון וליישום התוכנית הכיתתית והתכנית האישית בתחום שפת אם?
האם וכיצד מתקיים שיתוף בין המורה/העננת לקלינאית תקשורת ומה תרומתו?

2

3. **תכניות הלימודים בתחום השפה** – לתכנון הלימודים בשפת אם יש לעשות שימוש בתכניות הלימודים לחינוך הרגיל לצד תכניות או מסמכי התאמה לחינוך המיוחד:
- קדם יסודי - [תשתית לקראת קריאה וכתיבה, תשס"ו](#)
 - יסודי - [חינוך לשוני, עברית, שפה, ספרות ותרבות, תשס"ג](#)
 - על-יסודי - [עברית לבית"ס העל-יסודי, שלהב"ת - שילוב מיומנויות הבנה והבעה בתחומי הדעת](#)
 - בכל שלבי הגיל - יש לעקוב אחר עדכונים של התוכנית ב[אתר הפיקוח על הוראת העברית, במדור תכניות הלימודים](#) וכן אחר עדכונים והנחיות במסמך [מתנ"ה](#).
 - חינוך מיוחד - המדריך היישומי להטמעת החינוך הלשוני בחינוך המיוחד ([פרק שני: הישגים נדרשים; פרק שלישי, נספח 1: דוגמאות לתכנון לימודים בחינוך לשוני](#)).
4. **תכניות הוראה** - המטרות והיעדים בתכניות ההוראה ייגזרו מתכניות הלימודים שפורטו לעיל, מצרכי הלומד וממצאי ההערכה התפקודית והמיפוי הכיתתי/גני. יש לבנות וליישם בכל כיתה תוכנית מותאמת לקידום ההישגים באוריינות, קריאה וכתיבה. לבנייה וליישום של תכניות ההוראה בכיתה ניתן להיעזר בתכניות הבאות להטמעת יעדי תוכנית הלימודים בעברית:
- חינוך רגיל - [חומרי עזר להוראת עברית](#) בכיתות א'-ו' – יחידות הוראה, דגמי הוראה ועוד.
 - חינוך מיוחד - [תוכנית ההוראה א'-ב' עם התאמות](#) לתלמידים עם צרכים מיוחדים.
5. **הוראת מיומנויות שפה** – שילוב של הוראה ישירה לצד הוראה אינטגרטיבית:
- הוראה ישירה - בחירת מיומנות אחת כיעד מרכזי ותכנון יחידת הוראה הממוקדת במיומנות זו, תוך עיסוק במיומנויות נוספות המקדמות אותה, לדוגמה: תכנון יחידת הוראה הממוקדת בכתיבת חוויה/סיפור, בשילוב מיומנויות של הבעה, שיתוף בחוויות – לקידום תחום האזנה ודיבור ותחום כתיבה.
 - הוראה אינטגרטיבית - הוראה של מיומנויות שפה באמצעות התכנים הנלמדים בתחומי הדעת ובנושאי ההכנה לחיים, לדוגמה: הקניית מיומנות של המשגה (גיבוש והבנה של מושגים) כחלק מלימוד פתרון בעיות מחיי היום יום.
 - במסגרות לתלמידים עם קשיים ומוגבלויות בתקשורת ושפה, יושם דגש רב על פיתוח וטיפול הכשירות התקשורתית, בשיתוף המחנכת וקלינאית התקשורת. בגן הילדים יכלול ארגון הפעילות עבודה בקבוצות קטנות הממוקדת בהוראה ישירה של מיומנויות שפה וכן הוראת מיומנויות שפה בכל התכנים, הנושאים ותחומי העיסוק בגן וכן בפעילויות השונות במרחב הגן.

נקודה למחשבה...

האם תכנון הלימודים מתייחס למיומנויות שפה באוקד ההוראה?
האם ההוראה עוסקת בהקניית יסירה של מיומנויות לצד הקניית עקפה שלהן?
האם מושם דש על קידום מיומנויות שפה באמצעות טקסטים מתחומי דעת?

2

6. **תכנון שעות ההוראה** – הקצאת שעות ייעודיות להוראת שפת אם מתקיימת על בסיס ההקצאה לשכבת הגיל בחינוך הרגיל (לפי ההנחיות **במתנה**) תוך התאמה לאוכלוסיית המסגרת החינוכית. באוכלוסיות עם משכל תקין וגבולי מוקצות שעות על פי הנדרש בחינוך הרגיל לפחות. בשאר רמות התפקוד תשמש ההקצאה בחינוך הרגיל כבסיס להפעלת שיקול דעת לצורך התאמה למאפייני התלמידים. כמו כן, יוקצו שעות להוראה אישית או קבוצתית לצורך השלמת תהליך רכישת הקריאה או טיפול בשטף הקריאה בגילאים השונים, וכן, לעבודת משותפת של קלינאית תקשורת ומורה בתחום הכשירות התקשורתית. להרחבה: פרק 3 – טבלה: עקרונות להקצאת שעות הוראה במקצועות השונים.

נקודה למחשבה...

האם שעות ההוראה מספקות מצנה להשלמת פצרים בקריאה וכתביה?
האם שעות ההוראה בשפה הן שעות מאוקדות להוראה ישירה של שפת אם,
ולא מהוות חלק מתחומי דעת רבי מלף אחריה?

7. הוראת ספרות

- תלמידים בתפקוד תקין עד גבולי בכל סוגי המסגרות (1) יסודי וחט"ב - הוראת יצירות בהיקף של 50% לפחות **מרשימת יצירות הספרות** מתוך ארבעת מעגלי הבחירה;
(2) חט"ע - יש ללמד את יצירות הספרות בהתאם לתוכנית הלימודים בחטיבה העליונה והנחיות המפמ"ר לצורך הבחנות בבחינות הבגרות.
- תלמידים בתפקוד עם מוגבלות קלה ברצף הגילאים – בחירת יצירות ספרות מתוך **רשימת יצירות הספרות** לצד בחירת ספרים בהתאם למאפייני התפקוד של התלמידים תוך התחשבות בתחומי העניין שלהם ובאופן המכבד את גילם.
- תלמידים בתפקוד עם מוגבלות בינונית וקשה - הוראת הספרות תתמקד בחוויה האישית והרגשית של התלמידים וכן במטרות של הנאה מנכסי השפה והתרבות של החברה. כמו כן, יש להקפיד על בחירת ספר מותאם לתפקוד התלמידים תוך התחשבות בתחומי העניין שלהם ובאופן המכבד את גילם.
- פעילות בספריה בית ספרית - מרחב הספרייה מאפשר פעילות מגוונת עם הספר השלם, מיקוד ביצירות של סופר/ת מסוים, בחירה והשאלת ספרים, קריאה מונחית ועוד.

נקודה למחשבה...

כאיזו מידה קייט ציסוק ביצירות ספרות לצורך הנאה מנכסי תרבות ולשם החוויה האסתטית?
כאיזו מידה נשמרת חלוקת ההנאה מהיצירה הספרותית לצד התיווך להנאת היצירה?
כאיזו מידה נשמר הציקרון של שימוש ביצירות ספרות מכבדות ליל באוכלוסיות

8. ספרי לימוד וחומרי למידה - באשר לשימוש בספרים מתוך רשימת ספרי הלימוד לחינוך הרגיל ולחינוך המיוחד, ולהכנת חומרי הוראה-למידה ראה פרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים.

נקודה למחשבה...

כאיזו מידה קיימת הקסדה על חשיפה לתכנים ונושאים הנלמדים בשכבת הלימוד יחד עם התאמה של רמת הקריאות של הטקסטים לתלמידים?

2

9. תהליכי הערכה - ראה פרק 4 - תהליכי הערכת תלמידים עם צרכים מיוחדים, לרבות התייחסות לתחום שפה, וכן פרק 5 - דגשים בהתייחס לסוגי מסגרות וחטיבות גיל, לרבות דגשים בתחום הערכה.

נקודה למחשבה...

עד כמה קיים שימוש במשימות תואמות ליל לימוד משימות התואמות לרמת התפקוד של התלמיד?
עד כמה תהליכי ההערכה מאפשרים בניית תכניות התערבות כיתתיות ואישיות בשפה?

2

דגמים לתכנון ההוראה בתחום שפה בחינוך המיוחד

מפת יעדים כיתתית - דוגמאות

מפת היעדים מציגה מיפוי של תלמידי הכיתה עפ"י רמות תפקוד בתחומי השפה: האזנה ודיבור, קריאה, כתיבה וידע לשוני.
 מפת היעדים מהווה כלי לארגון הלמידה בכיתה סביב יעדים משותפים לקבוצות תלמידים בכיתה.

התחום (מתוך תחומי השפה): _____ ציוני הדרך : _____					
שמות התלמידים לפי קבוצות	תיאור הביצוע הנדרש	הזדמנויות למידה מיטביות	סטנדרטים של הערכה	לוח להשגת הביצוע הנדרש	הערכת ביניים
קבוצה _____					
קבוצה _____					
קבוצה _____					

בי"ס _____								
מפה תפקודית / מפת יעדים בחינוך לשוני לכיתה: _____ שנה"ל: _____								
קבוצות	הישג 1: האזנה ודיבור	הערכה	הישג 2: כתיבה	הערכה	הישג 3: קריאה	הערכה	הישג 4: ידע לשוני	הערכה

דוגמא לתכנון יחידת הוראה בשפה

הטקסט: _____ סוגה: _____ מיומנות במרכז: _____				
מטרות תוכן	מטרות שפה	יעדים	הזדמנויות למידה	הזדמנויות להערכה

עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת

ב. חינוך לשוני/שפת אם בחינוך המיוחד

- מסמך ["אבני דרך ללמידה משמעותית"](#), משרד החינוך, תשע"ד, 2014
- מסמך [מתנה](#) – מארז תכנון ניהול והערכה, משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [רשימת ספרי הלימוד המאושרים](#) - חינוך רגיל וחינוך מיוחד, אגף ספרי לימוד
- [אתר הפיקוח על הוראת העברית, במדור תכניות הלימודים](#)
- [חינוך לשוני/ שפת אם בחינוך המיוחד](#) - תכניות לימודים, מסמכי עזר, מצגות ומידע, אתר אגף א' חינוך מיוחד
- תכניות לימודים לחינוך הרגיל:

1. קדם יסודי - [תשתית לקראת קריאה וכתיבה, תשס"ו](#)
2. יסודי - [חינוך לשוני, עברית, שפה, ספרות ותרבות, תשס"ג](#),
3. על-יסודי – [עברית לביה"ס העל-יסודי, שלהב"ת - שילוב מיומנויות הבנה והבעה בתחומי הדעת](#)

4. [חומרי עזר להוראת עברית](#) בכיתות א'-ו' – יחידות הוראה, דגמי הוראה ועוד
5. [רשימת יצירות ספרות](#) להוראה בחינוך הקדם יסודי והיסודי
- תכניות ומסמכי יישום לחינוך המיוחד:
1. מדריך ליישום ולהטמעה של יעדי החינוך הלשוני בחינוך המיוחד - [פרק שני: הישגים נדרשים; פרק שלישי, נספח 1: דוגמאות לתכנון לימודים בחינוך לשוני](#)
2. [חוברת "פיתוח מיומנויות תקשורת לתלמידים עם צרכים מורכבים"](#), אגף חינוך מיוחד
3. [מודל עבודה שיתופי](#) למורות שפה ולקלינאיות תקשורת בחינוך המיוחד
4. [תוכנית ההוראה א'-ב' עם התאמות](#) לתלמידים עם צרכים מיוחדים

ג. מתמטיקה בחינוך המיוחד

תחום הדעת המתמטיקה הינו תחום דעת בתוכנית הליבה המחייבת בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד. התחום כולל מטרות על פי תכניות הלימודים במתמטיקה לשכבות הגיל לצד מטרות להוראת מתמטיקה שימושית, לשם יישום ידע ומושגים מתמטיים בהקשרים שונים בחיי התלמיד.

מחקרים מצביעים על כך שמקצוע המתמטיקה נתפש כקשה ומורכב ללמידה. דימוי זה גורם לרגשות שליליים ולדפוסי הימנעות ביחס למקצוע, הפוגעים לא פעם בתהליך הלמידה (לדוגמא: Pekrun, 2006²²; Venman, Van Hout-Wolters & Afflerbach, 2007²¹; Frenzel, Götz, & Perry, 2007²¹). לאור זאת, ניכרת חשיבות רבה להתאמת הלמידה ללומד ולצרכיו הייחודיים בהתייחס לתוכן הלימוד, לגישות ההוראה, לחומרי ההוראה ולתפקודי הלומד בתחומים השונים. תהליך זה יכול לטיפול לומד בעל מסוגלות עצמית, אשר יעשה שימוש מושכל בידע המתמטי לצורך מעורבות והשתלבות מיטבית במשפחה, בחברה ובקהילה.

פרק זה מציג רכיבים בתהליך תכנון הלימודים והוראת המתמטיקה לתלמידים עם צרכים מיוחדים ברצף חטיבות הגיל וברצף רמות התפקוד של הלומד במסגרות השונות* עפ"י התרשים להלן:

התרשים מתייחס לתלמידים עם צרכים מיוחדים בכל סוגי המסגרות לתלמידים עם צרכים מיוחדים: שילוב בחינוך הרגיל, כיתת חינוך מיוחד בבית ספר רגיל ובית ספר/גן לחינוך מיוחד.

נקודות למחשבה...

כאיילו מידה תוכנית הלימודים ומסמך ההתאמות מהווים בסיס לתכנון ההוראה במתמטיקה?
כאיילו מידה שותף הצוות הרב-מקצועי לתהליך ההוראה במתמטיקה? וכאיילה אופן?

emotions: an integrative approach to emotions in education. In P.A. Schutz & R. Pekrun (Eds.), *Emotion in Education* (pp. 13-36). Amsterdam: Elsevier.

Veenman, M. V. J., Van Hout-Wolters, B.H.A.M., & Afflerbach, P. (2006). Metacognition and learning: ²² Conceptual and methodological consideration. *Metacognition and learning*, 1(1), 3-14.

עקרונות מרכזיים בתכנון הלימודים ובהוראת המתמטיקה

- ✓ תכנון הלימודים בתחום המתמטיקה לתלמידים עם צרכים מיוחדים מתבסס על תכניות הלימודים הרגילות לחטיבות הגיל לצד מסמך התאמת תוכנית הלימודים במתמטיקה של בית הספר היסודי לתלמידי החינוך המיוחד. זאת תוך הקפדה על קשר בין מישורי התכנון השונים: הבית ספרי/גני, הכיתתי והאישי. כמו כן, שותפות של הצוות הרב-מקצועי בתכנון הלימודים במתמטיקה חיונית לצורך העמקה, העברה ויישום, של התכנים המתמטיים בתחומי דעת שונים.
- ✓ למידה משמעותית תהווה בסיס להוראת המתמטיקה. למידה משמעותית מזמנת חווית צמיחה קוגניטיבית, רגשית וחברתית המותאמת לתפקודי הלומד במאה ה-21. למידה זו מושתתת על שלושה עקרונות מרכזיים:
 - ערך - הלומד תופס את התוכן המתמטי כמאתגר, כמעורר סקרנות, כבעל ערך וכתורם לו ולחברה.
 - מעורבות - הלומד פעיל בתהליך הלמידה, מפתח הבנה במהות התוכן המתמטי ושותף להבניית הידע.
 - רלוונטיות - הלומד מבין את הקשר בין התוכן המתמטי לעולם המושגים שלו, לעולמו הרגשי, לצרכיו ולתחומי העניין שלו.

נקודות למחשבה...

כיצד מיושמים עקרונות הלמידה המשמעותית בתהליך ההוראה במתמטיקה?
כיצד באים לידי ביטוי תפקודי הלומד בתהליך ההוראה וההערכה במתמטיקה?

2

רכיבים בתהליך התכנון וההוראה

✓ גישות הוראה

- מענה מיטבי לתפקודי הלומד, לשונות בסגנונות הלמידה ולרצף רמות התפקוד יתאפשר באמצעות שילוב בין גישות שונות בהוראת המתמטיקה:
- הוראת פורמלית של תכנים מתמטיים – בשיעור מתמטיקה או בפעילות במתמטיקה בגן הלומד מתמודד ישירות עם תכנים מתמטיים בדרכי הוראה משמעותיות ומגוונות כגון: משימות חקר, חוברות/דפי עבודה, שיח מתמטי, משחק, פתרון בעיות, יישומים, למידה חוץ כיתתית.
- הוראת התכנים באמצעות מתמטיקה שימושית בחיי היום יום – בשיעור מתמטיקה בבית הספר או בפעילות במתמטיקה בגן הלומד נחשף לתכנים שנלמדו בדרך הפורמלית, תוך קישורם לעולמו האישי ויישומם בחיי היום יום. הוראה זו מאפשרת ללומד להבין את ההקשר היישומי של המתמטיקה, כגורם מזמן ללימוד התכנים, כאמצעי לתרגול ולהעמקת ההבנה וכמנוף לקידום תפקוד מיטבי בחיי היום יום (לדוגמה: צרכנות, בישול מתמטי).
- שילוב התכנים המתמטיים בתחומי הדעת השונים – הלומד מיישם ומעמיק את התכנים המתמטיים בשיעורים ובפעילויות בתחומי דעת שונים כגון: היסטוריה, גאוגרפיה והבנת הנקרא וכן בשיעורים בתחומי ההכנה לחיים כגון: הכנה לחיי עבודה וניהול משק בית. שיעורים אלה אינם חלק מהקצאת השעות למקצוע המתמטיקה, אך בתוכנית הלימודים הבית ספרית והכיתתית יודגש ההקשר המתמטי בתוך המקצוע/הנושא הנלמד.

נקודות למחשבה...

ככל גישות ההוראה במתמטיקה יש לעודד ולפתח את תפקודי הלומד השונים.
חשוב ללמד כל נוסח מתמטי באמצעות כל אחת מגישות ההוראה המוצעות.

✓ הקצאת שעות

הקצאת השעות לתחום המתמטיקה תתקיים תוך התייחסות להקצאת השעות בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל כבסיס לשיקול דעת (ראה [מתנ"ה](#)). הרחבה בפרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים – הקצאת שעות.

חלוקת הזמן בין שתי גישות ההוראה שתוארו לעיל – פורמלית ויישומית בחיי היום יום, תבחן על ידי הצוות החינוכי בהתאם לרמת תפקודו של הלומד. ניתן ליישם את שתי דרכי ההוראה בשעת הוראה אחת או בשעות הוראה נפרדות. חשוב לשלב את שעות ההוראה האינטגרטיביות בתוכנית הלימודים הכיתתיות, תוך ציון התכנים הרלוונטיים.

✓ חומרי למידה

באשר לשימוש בספרים מתוך [רשימת ספרי הלימוד](#) לחינוך הרגיל ולחינוך המיוחד, ולהכנת חומרי הוראה-למידה ראה פרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים. ספרי הלימוד במתמטיקה מאושרים לשימוש כספרי עזר התומכים בספרי הלימוד לשכבות הגיל בחינוך הרגיל.

דגשים בתכנון הלימודים וההוראה

הטבלאות שלהלן מתייחסות לתלמידים על פי גיל ורמת תפקוד, ללא הבחנה בין סוגי המסגרות שהתייחס לכל סוגי המסגרות לתלמידים עם צרכים מיוחדים.

קדם יסודי			
רמת תפקוד	תוכנית לימודים	דרכי הוראה	שעות הוראה
תפקוד קוגניטיבי תקין-גבולי	תוכנית הלימודים במתמטיקה לגן הילדים בחינוך הרגיל.	פעילויות ממוקדות תכנים מתמטיים לצד שילוב התכנים בהזדמנויות למידה שונות בסביבה הטבעית.	לפחות 2 מפגשים שבועיים ממוקדי מתמטיקה
תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות קלה	תכנים מתוך תוכנית הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל בהלימה מרבית לחלוקה הגילאית המופיעה בתוכנית הלימודים.		
תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות בינונית-קשה	תכנים נבחרים מתוך תוכנית הלימודים לגן הילדים בחינוך הרגיל בהתאם לרמת התפקוד של הלומד.		

בית ספר יסודי				
רמת תפקוד	תוכנית לימודים	דרכי הוראה	שעות הוראה	חומרי הוראה
תפקוד קוגניטיבי תקין-גבולי	תוכנית הלימודים במתמטיקה לבית הספר היסודי לשכבת הגיל. במידת הצורך - השלמת פערים מתכניות הלימודים של שכבות גיל צעירות יותר.	הוראה פורמלית של התכנים בשילוב מתמטיקה שימושית.	6 ש"ש לפחות	- ספרים מאושרים לחינוך הרגיל. - ספרי עזר מאושרים לחינוך המיוחד. מסמך התאמת תוכנית הלימודים במתמטיקה של בית הספר היסודי לתלמידי החינוך המיוחד.
תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות קלה	הוראה של מרבית התכנים מתוך תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי בשכבת הגיל.	הוראה פורמלית של התכנים בדגש על מתמטיקה שימושית רלוונטית ללומד.	6 ש"ש לפחות	
תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות בינונית-קשה	תכנים מתוך תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי והקדם יסודי בהתאם לרמת התפקוד של הלומד.	הוראת התכנים המתמטיים בשיעורים ייעודיים למתמטיקה באמצעות פעילויות מתחומי ההכנה לחיים, תוך קישור מפורש לתוכן המתמטי הנלמד.	4-6 ש"ש לפחות	

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המינהל הפדגוגי
 אגף א' חינוך מיוחד

חטיבת ביניים				
רמת תפקוד	תוכנית לימודים	דרכי הוראה	שעות הוראה	חומרי הוראה
תפקוד קוגניטיבי תקין-גבולי	תוכנית הלימודים במתמטיקה לחט"ב לשכבת הגיל. במידת הצורך - השלמת פערים מתוכנית הלימודים של שכבות גיל צעירות יותר, לרבות תכנים מתוכנית הלימודים של ביה"ס יסודי, אשר מהווים בסיס לתכנים בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה.	הוראה פורמלית של התכנים בשילוב מתמטיקה שימושית.	5 ש"ש	- ספרים מאושרים לחינוך הרגיל. - ספרי עזר מאושרים לחינוך המיוחד. - מסמך התאמת תוכנית הלימודים במתמטיקה של בית הספר היסודי לתלמידי החינוך המיוחד.
	הוראה של מרבית התכנים מתוך תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי וחטיבת הביניים לשכבת הגיל.	הוראה פורמלית של התכנים בדגש על מתמטיקה שימושית רלוונטית ללומד	5 ש"ש	
תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות בינונית-קשה	תכנים מרכזיים מתוך תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי בהתאם לרמת תפקוד הלומד	הוראת התכנים המתמטיים בשיעורים ייעודיים למתמטיקה באמצעות פעילויות מתחומי ההכנה לחיים, תוך קישור מפורש לתוכן המתמטי הנלמד.	3-5 ש"ש	- ספרי עזר מאושרים לחינוך המיוחד. - חומרי למידה שפותחו על ידי הצוות המקצועי. - מסמך התאמת תוכנית הלימודים במתמטיקה של בית הספר היסודי לתלמידי החינוך המיוחד.

חטיבה עליונה					
רמת תפקוד	תכני לימוד	דרכי הוראה	שעות הוראה	חומרי הוראה	
תפקוד קוגניטיבי תקין- גבולי	תלמידים הניגשים לבגרות	הוראה פורמלית של התכנים המתמטיים	5 ש"ש + תגבור לצורך הכנה לבגרות	- ספרים מתוך רשימת ספרי הלימוד וכן ספרים מהרשימה לחינוך הרגיל המיוחד, המשמשים כספרי עזר.	
	תלמידים שאינם ניגשים לבגרות	הוראה פורמלית של התכנים בדגש על מתמטיקה שימושית בחיי היום יום.	5 ש"ש		
	תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות קלה	הוראה פורמלית של התכנים בדגש על מתמטיקה שימושית רלוונטית ללומד	5 ש"ש		
תפקוד קוגניטיבי ברמת מוגבלות בינונית-קשה	הוראת תכנים משמעותיים לחיי היום יום של הלומד מתוך נושאי הלימוד של חטיבה עליונה וחטיבת הביניים	הוראת התכנים המתמטיים בשיעורים ייעודיים למתמטיקה באמצעות פעילויות מתחומי ההכנה לחיים	3-5 ש"ש	- ספרים מתוך רשימת ספרי הלימוד לחינוך המיוחד, המשמשים כספרי עזר. - חומרי למידה שפותחו על ידי צוות מקצועי.	

להרחבה: עקרונות להקצאת שעות במסגרות השונות לתלמידים עם צרכים מיוחדים, ברצף הגילאים ורמות התפקוד – בתוך פרק 3 – עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים. **קישור**

עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת
ג. מתמטיקה בחינוך המיוחד

- Pekrun, R., Frenzel, A.C., Götz, T. & Perry, R.P. (2007). The control-value theory of achievement emotions: an integrative approach to emotions in education. In P.A. Schutz & R. Pekrun (Eds.), *Emotion in Education* (pp. 13-36). Amsterdam: Elsevier.
- Veenman, M. V. J., Van Hout-Wolters, B.H.A.M., & Afflerbach, P. (2006). Metacognition and learning: Conceptual and methodological consideration. *Metacognition and learning*, 1(1), 3-14.

- מסמך ["אבני דרך ללמידה משמעותית"](#), משרד החינוך, תשע"ד, 2014
- מסמך ["מתנה"](#) – מארז תכנון ניהול והערכה, משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [רשימת ספרי הלימוד המאושרים](#) - חינוך רגיל וחינוך מיוחד, אגף ספרי לימוד
- אתר [הפיקוח על הוראת מתמטיקה](#) – תכניות לימודים, מידע, חומרי הוראה
- [מתמטיקה בחינוך המיוחד](#) – אתר אגף א' חינוך מיוחד – תכניות לימודים, מסמכי התאמה, מידע
- [מסמך התאמת תוכנית הלימודים במתמטיקה של בית הספר היסודי לתלמידי החינוך המיוחד](#)

ד. אנגלית בחינוך המיוחד

הוראת אנגלית בחינוך הרגיל

מקצוע האנגלית הינו אחד ממקצועות הליבה בחינוך הרגיל לאורך שכבות הגיל ומהווה מקצוע חובה החל מכתה ד' ועד י"ב.

במבוא ל**תוכנית הלימודים באנגלית** מוגדר תפקידה העיקרי של הוראת האנגלית בדור האחרון בעיקר כאמצעי תקשורת כלל-עולמי.

מספרם של דוברי האנגלית בעולם, גם אלו שהאנגלית אינה שפת האם שלהם, הולך וגדל. האנגלית כבר אינה שפה זרה השייכת לעם או למדינה מסוימת כי אם שפה בינלאומית. התפתחויות אלו מחזקות את החשיבות של לימוד אנגלית עבור כל אדם המעוניין להשתלב בחברה ובקריירה המקצועית, העסקית או האקדמית, וכן להשתמש באופן מושכל במידע המוצג באינטרנט.

הוראת אנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

כל האמור לעיל מחזק את חשיבותה של הוראת האנגלית גם בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים.

קביעת תחומי הליבה בחינוך המיוחד מושתתת על העיקרון על פיו כל אוכלוסיות החינוך המיוחד, לרבות תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ביוניט וקשה, יכולים ללמוד את המקצוע במלואו או בחלקו. בשל כך, עד כה, לא נכלל המקצוע בליבה המחייבת בחינוך המיוחד.

עם זאת, תלמידים רבים הלומדים במסגרות חינוך מיוחד מאופיינים עם מוגבלויות שאינן פוגמות ביכולתם ללמוד אנגלית. לאור חשיבות המקצוע כמקצוע יסודי, ומתוך רצון ליצור הלימה בין מקצועות הליבה בחינוך הרגיל לבין תחומי הליבה בחינוך המיוחד, הוחלט על הוספתו לרשימת תחומי הליבה המחייבים בחינוך המיוחד.

דגשים בהוראת אנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

הדגשים להלן משלימים את עקרונות תכנון הלימודים וההוראה לתלמידים עם צרכים מיוחדים, המתוארים במסמך זה בכלל, ובתחום החינוך הלשוני בפרט.

- תלמידים בכל סוגי המסגרות (כיתות חנ"מ בבתי"ס לחינוך רגיל או בתי"ס לחינוך מיוחד), בתפקוד תקין עד גבולי ילמדו אנגלית עפ"י תוכנית הלימודים, תוך יישום עקרונות הוראה מותאמים.
- בשאר רמות התפקוד ייבנו תכניות מותאמות על בסיס תוכנית הלימודים. לתלמידים ברמת מוגבלות קשה ועמוקה מקצוע האנגלית אינו מהווה חלק מתחומי הליבה המחייבים.
- הקצאת שעות להוראת אנגלית תתבסס על להקצאת השעות בשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל, תוך התאמה לאוכלוסיית היעד. לתלמידים עם משכל תקין וגבולי יוקצו שעות ללימוד אנגלית על פי הנדרש בחינוך הרגיל לפחות.
- בכל רמות התפקוד, המקצוע יילמד על פי התחומים המרכזיים בתוכנית הלימודים: אינטראקציה חברתית, נגישות למידע מטקסטים כתובים ודבורים, הצגת מידע ורעיונות, הכרה והוקרה של ספרות ותרבות השפה, ולציוני הדרך הנגזרים מהם כפי שמופיעים בתוכנית הלימודים הרגילה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

- בהוראת אנגלית יש ליצור אינטגרציה בין הידע הנלמד והמיומנויות השפתיות באנגלית לבין תהליכי ההוראה המקדמים תפקוד עצמאי ואוטונומי במצבי חיים שונים כחלק מהשתלבות מיטבית בקהילה והכנה לחיים עצמאיים.
- יש לקיים תהליכים להערכת תפקודו של התלמיד והתקדמותו באנגלית, כבסיס לבניית תכניות הוראה, תוך שימוש בכלים ובמידע [באתר המפמ"ר](#) והכלי: [ABLE - Assessment of Basic Literacy](#) [in English](#), וכן תוך בניית כלים מותאמים.

עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת
ד. אנגלית בחינוך המיוחד

- [מתנ"ה – מארז תכנון, ניהול והיערכות](#), משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [רשימת ספרי הלימוד המאושרים](#) - חינוך רגיל וחינוך מיוחד, אגף ספרי לימוד
- [אתר הפיקוח על הוראת אנגלית](#) – תכניות לימודים, מידע, חומרי הוראה
- [תכניות לימודים באנגלית](#) – רצף חטיבות הגיל בחינוך רגיל
- [התאמת תוכנית הלימודים באנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים, משרד החינוך, תשס"ח, 2008](#)
- [ABLE - Assessment of Basic Literacy in English](#) – ערכה לאיתור תלמידים עם קשיים ברכישת

הקריאה באנגלית

ה. מדע וטכנולוגיה בחינוך המיוחד

תחום הדעת מדע וטכנולוגיה הינו תחום דעת בתוכנית הליבה המחייבת בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד. הבנה מדעית וטכנולוגית מהווה מרכיב הכרחי בהכנה לחיים בחברה המודרנית הוראת התחום מהווה חלק מקידום מטרה מרכזית בחינוך תלמידים עם צרכים מיוחדים - טיפוח מרבי של האוטונומיה של היחיד, כדי שיוכל לקיים חיים של איכות בקהילה.

בדומה לכלל תחומי הדעת, מתקיים תכנון הלימודים במדעים על בסיס תכניות הלימודים ברצף חטיבות הגיל בחינוך הרגיל, כפי שמופיעות באתר [המנהל למדע וטכנולוגיה – חינוך טכנולוגי מדעי](#) ובאתר [המזכירות הפדגוגית – אגף מדעים – מדע וטכנולוגיה](#).

לצד תוכנית הלימודים הרגילה ולצורך הוראת תלמידים בתפקוד שאינו מאפשר הוראה על פי תוכנית הלימודים הרגילה, נבנתה תוכנית לימודים מותאמת: [מדע וטכנולוגיה ללומדים עם צרכים מיוחדים](#), המבוססת על תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי והינה תוצר של שילוב והתאמה בין העקרונות, המטרות והיעדים שפותחו בתכניות הלימודים במדע וטכנולוגיה לחינוך הרגיל, לבין עקרונות התכנון וההוראה של החינוך המיוחד. התוכנית המותאמת כוללת את מרבית הנושאים מתוך תוכנית הלימודים לחינוך הרגיל לבית הספר היסודי, אך מיועדת להוראה בטווח הגילאים 6-21, בהתאם לשיקול דעת מקצועי. יש לבחון נושאים מתכניות הלימודים הרגילות לחטיבות גיל גבוהות יותר ולבחור מתוכן נושאים מתאימים ללמידה.

ההישגים הנדרשים בתוכנית המותאמת מוצגים בשלוש דרגות קושי, תוך התייחסות לשכבת הגיל המתאימה להוראת הנושא (בין כיתה א' לגיל 21). כמו כן מציגה התוכנית עקרונות לתכנון ההוראה ולארגון הלמידה, לצד דוגמאות ליחידות הוראה מעובדות.

**עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת
ה. מדעים בחינוך המיוחד**

- [מתנ"ה – מארז תכנון, ניהול והיערכות](#), משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [רשימת ספרי הלימוד המאושרים](#) - חינוך רגיל וחינוך מיוחד, אגף ספרי לימוד
- תכניות לימודים, מידע וחומרי עזר לחינוך הרגיל:
- 1. אתר [המנהל למדע וטכנולוגיה – חינוך טכנולוגי מדעי](#)
- 2. אתר [המזכירות הפדגוגית – אגף מדעים – מדע וטכנולוגיה](#)
- תוכנית לימודים מותאמת: [מדע וטכנולוגיה ללומדים עם צרכים מיוחדים](#)
- [מדע וטכנולוגיה בחינוך המיוחד – אתר אגף א' חינוך מיוחד - פדגוגיה](#)

ו. שילוב ערכים בהוראה ובלמידה

הוראת מולדת/אזרחות ומורשת

המטרה הראשונה [בחוק החינוך הממלכתי](#) (2000) הינה "לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו". החינוך מכונן לקידום של כל תלמידה ותלמיד, להצמחתם ולחינוכם לאור ערכים אלו.

משחר תולדות האנושות, בני האדם עוסקים בשאלות הנוגעות למשמעות החיים ולערכים המנחים אותם. במאה ה-21, שאלות אלה מקבלות משנה תוקף. השינויים החברתיים, הכלכליים, הטכנולוגיים והפוליטיים שמתרחים בארץ ובעולם כולו מביאים את אנשי החינוך לתהות מחדש על תפקידו של בית הספר בתחום החינוך הערכי (מתוך [רציונל התפיסה המערכתית לחינוך ערכי](#)).

החינוך החברתי-ערכי-קהילתי עוסק באופן ישיר וממוקד בתכנים ערכיים-חברתיים ומציע ללומד אפשרות לבירור מערכת הערכים שלו ולבחינת יישומה במציאות. בית הספר והקהילה הם בין הזירות המרכזיות בהן ניתן לקדם את מימושם של ערכים בחיי היום-יום ולעודד את התפתחותם של אזרחים מעורבים, שותפים ואכפתיים. ההתמודדות עם סוגיות ערכיות מסייעת לתלמיד לגבש לעצמו סולם ערכים שיאפשר לו לקבל הכרעות במגוון מצבי ויתרום לצמיחתו החברתית (מתוך [רציונל החינוך החברתי קהילתי בבית הספר העל יסודי](#)).

התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

בבסיס [התפיסה המערכתית לחינוך ערכי](#) עומד העיקרון כי לבית הספר תפקיד מרכזי בהקניית ידע, תכנים ומיומנויות בתחומי דעת שונים ומגוונים. כמו כן, בית הספר משמש מתווך בין היחיד לבין החברה ומהווה אפיק השפעה התורם לעיצוב זהותם הערכית והתרבותית של התלמידים ולהכשרתם להיות אזרחים בחברה דמוקרטית.

נקודה לאחשה...

מהו תפקידו של ביה"ס ומהו תפקיד האח"כ בהקשר של חינוך ערכי?
ואיך חינוך ערכי?

2

נקודה לאחשה...

מה מקנה לנו, כאנשי חינוך בכלל וכאנשי חינוך מיוחד בפרט, את
הזכות לכוון את דרכו ולקבוע את דפוסי חינוך הדור הצעיר?

2

התפיסה המערכתית לחינוך ערכי דוגלת ביישום ערכים נבחרים הלכה למעשה בחיי היומיום בבית הספר מתוך גישה הוליסטית. העיסוק הקבוע בסוגיות ערכיות בכל תחומי הלמידה והעשייה הבית ספרית מתקיים, תוך שילוב בין הציר הלימודי לבין הציר הערכי, ותוך חיזוק הקשר שבין רכישת ידע רחב ומעמיק בתחומי הדעת לבין חינוך לערכים, למוסר ולמידות טובות. לפי תפיסה זו, ההפרדה בין תחומי הדעת לבין החינוך החברתי-ערכי היא הפרדה מלאכותית, שכן בכל אחד מתחומי הדעת

גלומים ערכים המזמנים שיח ערכי העשוי לסייע בגיבוש זהות תרבותית. השילוב בין רכישת ידע לבין בירור ערכי מעודד למידה משמעותית.

נקודה למחשבה...
כיצד מיושמים עקרונות הלמידה המשמעותית בתהליכים הלימודיים?

2

למידה משמעותית מזמנת חווית צמיחה קוגניטיבית, רגשית וחברתית המותאמת ל**תפקודי הלומד במאה ה-21**. למידה זו מושתתת על שלושה עקרונות מרכזיים:
ערך – הקניית ערכים כחלק ממכלול העשייה הבית ספרית; הוראת נושאים בעלי תוכן ערכי וזיהוי ערכים הבאים לידי ביטוי בתחומי הלימוד השונים.
מעורבות – התכנים הנלמדים מאתגרים את הלומד לחשיבה ולדיון ערכי; הלומד פעיל בתהליך הלמידה, מתנסה ביישום הערכים במצבים שונים, משתתף בדיונים ערכיים ומגבש השקפת עולם וזהות אישית.
רלוונטיות – הלומד מבין את הקשר בין ההתנסויות והתכנים הערכיים הנלמדים לעולם המושגים שלו, לעולמו הרגשי, לצרכיו ולתחומי העניין שלו.

הנחות היסוד של התפיסה המערכתית לחינוך ערכי:

- כל מורה הוא איש חינוך, ותפקידו להעלות סוגיות ערכיות בתהליך ההוראה.
- בכל אחד מתחומי הדעת גלומים ערכים המזמנים שיח ערכי.
- האחריות לחינוך הערכי מוטלת על כל בעלי התפקידים במערכת החינוך ועל כל השותפים לה.
- העיסוק בחינוך הערכי מצריך תהליך של בירור אישי-פנימי להבהרת הערכים המרכזיים המניעים את איש החינוך.

נקודה למחשבה...
האם ניתן לחלץ ערכים מכל תחום דעת? כיצד?

2

אל המורה להיות צר לדילמות וסוגיות ערכיות העולות מחומר הלימוד ולתת יחס אליהן בתהליכי ההוראה

!

שילוב ערכים בתחומי הדעת

על-פי התפיסה המערכתית לחינוך ערכי, מוצע להתמקד בכל שכבת גיל בנושא מרכזי ובערך יסוד אחד בכל שנה, לצד העשייה החינוכית-ערכית הכללית באופן המאפשר לכל בית ספר לבחור בערכים המרכזיים אותם הוא מעוניין להדגיש. יש לאתר סוגיות ערכיות הקשורות בנושא ובתכניות הלימודים של השכבה בכל התחומים: בתחומי הדעת השונים, **בחינוך החברתי ערכי** ובתכניות כישורי חיים. אינטראקציות חברתיות ובין-אישיות ופעולות של מעורבות חברתית ישמשו אף הן בסיס לדיונים חינוכיים, לבירור עמדות ותפיסות ולגיבוש דעות.

- שילוב בין תחומי הדעת השונים יכול לבוא לידי ביטוי בצורות שונות, למשל:
- שילוב של שני תחומי דעת באמצעות ציר נושאי או ערכי משותף.
 - בניית אשכולות לימוד בסוגיות חברתיות-ערכיות שבהם תחומי דעת השייכים לשדה חינוכי אחד (כגון: הומניסטיקה, אמנות, חברה).

"חינוך תלמידי בעייה".
ידע ורציונות מתגלים רק באמצעות הפעולה של אדם מתוך התנסויות
חשובות ומשמעותיות לו" (דיואי)

חינוך לערכים בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים

העיסוק בערכים מכוון להעמקת השוויון בין בני האדם, שכן ערכים הם שווים לכל אדם והחשיבות שבהקנייתם אינה שונה בין התלמידים השונים, גם אם רמת התפקוד שלהם שונה. יש להקנות ולטפח את אותם ערכים בקרב תלמידי החינוך הרגיל ותלמידי החינוך המיוחד בכל רצף רמות התפקוד תוך התאמת ההוראה לרמת התפקוד של כל תלמיד. ערכים הם דרך חיים, הם באים לידי ביטוי במצבים רבים בחיי האדם וכל תלמיד זכאי לחינוך אשר יוביל אותו להתנהלות מיטבית בהקשר זה.

מטרות העל ועקרונות העבודה בחינוך המיוחד תומכים ברציונל הלמידה המשמעותית והחינוך הערכי בפרט, תוך השענות על תהליכים מקבילים בחינוך הרגיל כנקודת מוצא ובסיס ידע. עקרונות ההוראה המתייחסים להתאמת ההוראה לגיל התלמיד ולרמת התפקוד שלו לצד העקרונות הנוספים המפורטים בפרק 3 (עקרונות מרכזיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים) **קישור** יובילו את ההוראה גם בתחום החינוך הערכי.

העשייה בחינוך מיוחד, מעצם טבעה כרוכה בעיסוק נרחב בערכים החוצים גילאים ומוגבלויות, אותו נרצה להרחיב ולהעמיק באמצעות העקרונות הבאים:

- ✓ שילוב ערכים בהוראת תחומי הדעת השונים בהתאם לעקרונות התפיסה המערכתית לחינוך ערכי אשר תוארו לעיל. להלן קישור למערכי שיעור משלבי ערכים בחינוך הרגיל: [דוגמאות למערכי שיעור משלבי ערכים](#).
- ✓ התייחסות להיבטים ערכיים בהוראת נושאי ההכנה לחיים, בפעילויות השונות ובהתנהלות השוטפת בבית הספר כגון: טקסים, פעילויות חברתיות, טיולים, פעילויות להשתלבות בקהילה וכן בפעולות היומיומיות לרבות פעולות בסיסיות כגון: יציאה להפסקה והתנהלות בזמן אכילה. להלן דוגמה לשיעור המשלב ערכים בתחום ההכנה לחיים בחינוך המיוחד [לשיעור המשלב ערכים בתחום ההכנה לחיים בחינוך המיוחד](#).
- ✓ עיסוק בערכים ובהתנהלות ערכית כחלק מנושאים אחרים לצד עיסוק ישיר בערך עצמו לצורך המשגת הערך והדגמתו.
- ✓ שילוב ההיבט הערכי בנושאים ובתחומי דעת בתוכנית הלימודים הבית ספרית (תל"ב"ס) והכיתתית (תל"כ), לצד הגדרת תכניות ושיעורים המזמנים עיסוק בתכנים ערכיים באופן ישיר.

- ✓ שילוב היבטים ערכיים בתוכנית האישית של התלמיד - יעדים בתחומים כגון: התנהגות ותקשורת בין אישית המזמנים עיסוק בערכים מוסריים, חברתיים ועוד; יעדים לימודיים המזמנים עיסוק בערכים כגון: מיצוי יכולות ושאיפה למצוינות.
- ✓ שימוש בעקרונות של תוכנית ל"ב 21 אשר מקדמת את טיפוח האוטונומיה של הלומד ומכוונת אותו לגבש מערכת ערכים אישית- ייחודית לו, תוך שיפוט עצמי, הערכה מוסרית ותחושת ערך עצמי ([תוכנית "ל"ב 21"](#) - לקראת בגרות לחינוך המיוחד, תשנ"ט). התוכנית מגדירה עקרונות רעיוניים ויישומיים לתוכם ניתן לצקת תכנים שונים. כחלק מעקרונות אלו מפורט כל נושא לימודי עפ"י שלוש רמות של התנהגות חברתית: ביצועית, נורמטיבית וערכית, מה שמזמן עיסוק בערכים בכל תוכן ובכל פעילות, לרבות למידה ותרגול של מיומנויות תפקוד בסיסיות.
- ✓ עיסוק בהכרת זכויות אנשים עם מוגבלויות בהתייחס לערכים כמו כבוד האדם וחירותו

הקצאת זמן לעיסוק בערכים

- ✓ הקצאת שעות למקצועות המזמנים עיסוק בערכים בהתבסס על [המתנה](#) וכן על טבלה בפרק 3 במסמך זה, המתווה עקרונות להקצאת שעות עפ"י חטיבות גיל, סוגי מסגרות ורמות תפקוד.
- ✓ הקצאת זמן לפעילויות ממוקדות בערכים כגון שבוע מרוכז או יום שיא סביב ערך נבחר, תוך שילוב פעילויות משלבות ערכים בשיעורים ובהפסקות.
- ✓ הקצאת זמן לעיסוק בנושאים ערכיים סביב חגים ומועדים או סביב ימים קבועים בלוח השנה המזמנים שיח ערכי כגון יום המאבק הבין לאומי בגזענות ויום זכויות הילד.

תכניות לימודים ומקצועות המזמנים עיסוק בערכים

- א. שילוב היבטים ערכיים בכל מקצוע כולל מקצועות אקדמיים שעשויים להיתפס ככאלה שאינם מזמנים שיח ערכי. דוגמאות לשילוב היבטים ערכיים שעורים שונים - בהכנה.
- ב. ביסוס והעמקה של מקצועות שמעצם הגדרתם מזמנים עיסוק נרחב בערכים, תוך השענות על תכניות הלימודים לחינוך הרגיל ולחינוך המיוחד:

אזרחות

מקצוע האזרחות הינו תחום דעת בתוכנית הליבה המחייבת בחינוך המיוחד. תחום זה כולל את תכני תוכנית הלימודים ליסודי (מולדת, חברה ואזרחות) ואת תכני הלימוד באזרחות בחינוך העל יסודי, תוך עריכת התאמות, שינויים וחלופות בהתאם למאפייני התפקוד של התלמידים ולעקרונות התכנון וההוראה במסמך זה.

1. [אזרחות לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה](#)
2. [מולדת חברה ואזרחות לבית הספר היסודי](#) (תוכנית לימודים זו מהווה בחינוך הרגיל חלק מהמקצוע – גיאוגרפיה, אדם וסביבה)
3. אזרחות- למתבגרים ולבני גיל 16-21 בחינוך המיוחד. (נושאים ומושגים בחברה ואזרחות בהתאם למעגלי שייכות הולכים ומתרחבים מה"אני" דרך המשפחה והקהילה אל המדינה. ניתן ללמד נושאים אלה לאורך כל חטיבות הגיל, בחיבור לתוכנית הלימודים הרגילה)

מורשת

מקצוע המורשת הינו תחום דעת בתוכנית הליבה המחייבת בחינוך המיוחד. תחום זה כולל את המקצועות: [תרבות יהודית ישראלית](#) (לוח השנה היהודי-ישראלי, ערכים מובילים, ארון הספרים היהודי, מעגלי חיים), [מורשת קהילות ישראל](#), [מחשבת ישראל בחינוך הממלכתי והממ"ד](#), [תושב"ע לחינוך הממלכתי והממ"ד](#), [תנ"ך בחינוך הממלכתי והממ"ד](#), [הוראת האיסלאם](#). בחירת המקצועות ותכני הלימוד תתקיים בהתאם למאפייני התפקוד של התלמידים, גילם ורמתם.

- ג. הוראת נושאים המזמנים עיסוק בערכים חברתיים ודמוקרטיים ובערכי מדינת ישראל כגון נושא השואה והמלצות ועדת ביטון להעצמת המורשת של קהילות ספרד והמזרח. להלן קישורים למסמכים בנושאים אלו:

- [תוכנית "בשבילי הזיכרון" הכוללת מתווה להוראת התוכנית בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים](#)

- [ערכת לימוד לחינוך המיוחד בנושא הוראת השואה- חיים שואה וזיכרון](#)

- השתתפות במסע לפולין לתלמידים עם צרכים מיוחדים – אתר אגף א' חינוך מיוחד, פדגוגיה - תכניות חינוכיות
- עקרונות ליישום ההמלצות של ועדת ביטון בחינוך המיוחד
- הוראת תוכנית "מפתח הל"ב" לשעת חינוך לחינוך היסודי, תוך התאמה לחינוך המיוחד
- הוראת תוכנית הליבה לשעת חינוך בחינוך העל יסודי – מנהל חברה ונוער תוך התאמה לחינוך המיוחד
- השתתפות בפעילויות בשיתוף הכנסת לתלמידים עם צרכים מיוחדים - סיורים במשכן, הענקה של תעודת זהות, פעילויות במסגרות החינוכיות)

הציסוק בסוליות צרכיות

- מלחן ציסוק בנושאים רלוונטיים לחיי התלמידים ולחולצות
- מודד חשיבה ביקורתית בקרב התלמידים
- מהווה מרחב פתוח לאיבוש ואביטוי חולצות הצרכי
- משלב בין חוויה ראשית לבין הצמקת ידע

עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת

ו. שילוב ערכים בהוראה בחינוך המיוחד

- [חוק החינוך הממלכתי \(2000\)](#)
- [מת"ה – מארז תכנון, ניהול והיערכות](#), משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, 2014, תשע"ד
- [התפיסה המערכתית לחינוך ערכי](#), משרד החינוך
- [דוגמאות למערכי שיעור משלבי ערכים](#), התפיסה המערכתית לחינוך ערכי
- [שיעור המשלב ערכים בתחום ההכנה לחיים בחינוך המיוחד](#)
- [חינוך חברתי קהילתי בבית הספר העל יסודי](#), מנהל חברה ונוער
- [חינוך לחיים בחברה](#), אגף א' לחינוך יסודי
- [תוכנית "ל"ב 21" – לקראת בגרות לחינוך המיוחד](#), תשנ"ט
- תכניות לימודים באזרחות:
 4. [אזרחות לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה](#)
 5. [מולדת חברה ואזרחות לבית הספר היסודי](#)
 6. [אזרחות – למתבגרים ולבני גיל 16-21 בחינוך המיוחד](#)
- תכניות לימודים בתחום מורשת:
 1. [תרבות יהודית ישראלית](#)
 2. [מורשת קהילות ישראל](#)
 3. [מחשבת ישראל בחינוך הממלכתי והממ"ד](#)
 4. [תושב"ע לחינוך הממלכתי והממ"ד](#)
 5. [תנ"ך בחינוך הממלכתי והממ"ד](#)
 6. [הוראת האיסלאם](#)
- תכניות בנושאים ערכיים:
 1. [תוכנית "בשבילי הזיכרון" הכוללת מתווה להוראת התוכנית בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים](#)
 2. [ערכת לימוד לחינוך המיוחד בנושא הוראת השואה – חיים שואה וזיכרון](#)
 3. [השתתפות במסע לפולין לתלמידים עם צרכים מיוחדים](#) – אתר אגף א' חינוך מיוחד
 4. [עקרונות ליישום ההמלצות של ועדת ביטון בחינוך המיוחד](#)
 5. [הוראת תוכנית "מפתח הל"ב" לשעת חינוך](#) לחינוך היסודי, תוך התאמה לחינוך המיוחד

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

6. הוראת [תוכנית הליבה לשעת חינוך](#) בחינוך העל יסודי – מנהל חברה ונוער תוך התאמה לחינוך המיוחד
7. [השתתפות בפעילויות בשיתוף הכנסת לתלמידים עם צרכים מיוחדים](#)

ז. אמנויות בחינוך המיוחד

הוראת אמנויות

מקצועות האמנות נכללים בתוכנית הליבה המחייבת בחינוך המיוחד.

"למידת האמנויות מאפשרת התנסות בגיוון ובשוני, מאחר והן מזמנות דרכים רבות לראות את העולם ולפרשו. לימודי האמנויות מאפשרים לתלמידים לגלות איכויות של חוויה וניסיון, שאינם יכולים לעלות ממקור אחר" (אייזנר, 1998)²³.

תחום האמנות כולל את המקצועות הבאים:

- אמנות חזותית
- מוסיקה
- מחול
- תיאטרון
- קולנוע ותקשורת

הוראת האמנויות על כל היבטיה מהווה חלק מתכניות הלימודים, ועליה להיות חלק מלימודיו של כל תלמיד ועל אחת כמה וכמה תלמיד עם צרכים מיוחדים בכל רמות התפקוד ובכל שכבות הגיל.

מקצועות האמנות מהווים שפה נוספת, ובמקרים מסוימים אף שפה יחידה, באמצעותה תלמידים ככלל ותלמידים עם צרכים מיוחדים בפרט, יכולים לבטא את עצמם ואת עולמם הפנימי. העיסוק באמנויות מאפשר לתלמידים ביטוי רגשי וקוגניטיבי באופן שונה מזה הנדרש מהם במקצועות השונים. בנוסף לכך, תחומי האמנויות עשויים לתרום לחיבור בין תחומי דעת ובין תחומי עניין שונים בחייהם של התלמידים. טיבן הייחודי של האמנויות והמגוון העשיר של ההתנסויות שהן מזמנות, פותח בפני התלמיד אפשרויות רבות של חווית הצלחה לצד הזדמנויות לקידום תפקודי הלומד השונים.

נקודה למחשבה...

החוויה האמנותית היא חושית, רגשית ואינטלקטואלית. האם הלאידה חייבת להיות גם מדוברת, או שהיא מתרחשת גם ללא הצגת מסרים מילוליים?

²³ אייזנר, 1998, בתוך ארז א., 2008, מחשבות מחול, העצמה במחול ובתנועה- הרהורים על תרומתם של המחול והתנועה להעצמה האישית ולהעצמת תהליכי למידה בחינוך המיוחד

הוראת אמנויות לתלמידים עם צרכים מיוחדים

עקרונות לתכנון הלימודים וההוראה

- ✓ תכני הלימוד באמנויות לתלמידים עם צרכים מיוחדים בכל סוגי המסגרות, המוגבלויות ורמות התפקוד מתבססים על [תכניות לימודים קיימות או מתהוות של האגף לאמנויות](#) המיועדות לתלמידים בחינוך הרגיל. תכניות הלימודים והנחיות המפמ"ר מהוות נקודת מוצא ובסיס ידע תיאורטי לתכנון הלימודים בחינוך המיוחד.
- ✓ הוראת מקצועות האמנות [תותאם לצרכי התלמידים ולמאפייני התפקוד שלהם](#), תוך שיתוף פעולה בין מומחים מתחום האמנות לבין מומחים מהחינוך המיוחד.
- ✓ תחום האמנויות מהווה חלק מתחומי הליבה המחייבים בחינוך המיוחד.
- ✓ מקצועות האמנות שיילמדו בשכבות הגיל השונות מתוך חמשת תחומי האמנות שפורטו לעיל, נתונים לבחירת מנהל המוסד החינוכי והצוות.
- ✓ בחינוך הרגיל (שילוב וכיתת חינוך מיוחד) על מנהל המסגרת לבחור מקצוע אמנות אחד לפחות; בבתי ספר לחינוך מיוחד כוללת תוכנית הליבה הוראה של שני מקצועות אמנות לפחות.
- ✓ הציר המוביל בתכניות ההוראה של מקצועות האמנות שנבחרו, יתבסס על תכנים אמנותיים, תוך חיבור לתכנים שונים הנלמדים במהלך השנה במגוון תחומים כגון: חגים ומועדים, עונות השנה, תחומי דעת ואירועי אקטואליה. תכנים אלו יהוו אמצעי להוראת התוכן האמנותי.

נקודה למחשבה...

האם בחינוך המיוחד האמנות משרתת את תחומי הדעת, בהקניית המיומנויות הנדרשות, או שהיא צומדת בסני צמח?

2

- ✓ הוראת האמנויות תתקיים תוך חיבור [לעקרונות הלמידה המשמעותית](#).
- ✓ טיפוח כישורים אמנותיים יתקיים תוך התבוננות באמנות ובתוצריה עפ"י אמות מידה אמנותיות, תוך אמונה ביכולתם של תלמידים עם צרכים מיוחדים להגיע לתוצרים אמנותיים על אף מגבלותיהם.
- ✓ הוראת האמנויות תכלול התנסות ביצירה בתחומי האמנות השונים לצד העשרת ידע ולימודים עיוניים.
- ✓ הוראת האמנויות תלווה בצפייה חווייתית בהצגות, סרטים ומופעים וכן בביקורים במוזיאונים ובמפגשים עם יוצרים. הביקורים והמפגשים יתקיימו תוך התאמת אופי ההתנסות, ההדרכה

והתכנים למאפייני התלמידים, וכן תוך הכנה מוקדמת של התלמידים לקראת הביקור ועיבוד החוויה לאחר הביקור.

הקצאת שעות ללימודי אמנויות

תלמידים עם צרכים מיוחדים ילמדו עפ"י הקצאת השעות לשכבת הגיל המקבילה בחינוך הרגיל לפחות.

להלן הקצאת השעות ללימודי אמנויות בחינוך הרגיל.

קדם יסודי	יסודי	חטיבת ביניים	חטיבה עליונה
בהתאם לעקרונות העבודה בחינוך הקדם יסודי וכחלק מסדר היום בגן	2 ש"ש לפחות	בחינוך הרגיל אין חובת למידה של אמנויות בחטיבת הביניים. ניתן לבחור ב- 2 ש"ש אמנויות מתוך מגוון המקצועות באשכול לימודי הבחירה בחט"ב. לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל (שילוב, כיתות מיוחדות) מומלץ בכל מקרה לכלול אמנויות במקצועות הנלמדים. לתלמידים בבתי ספר לחינוך מיוחד יש ללמד 2 ש"ש לפחות במקצועות האמנות שייבחרו ע"י המוסד החינוכי.	בחינוך הרגיל אין חובת למידה של אמנויות בחטיבה העליונה. תלמידים עם צרכים מיוחדים הניגשים לבחינות הבגרות ילמדו עפ"י הקצאת השעות למגמות האמנות השונות. לתלמידים עם צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל (שילוב, כיתות מיוחדות) שאינם ניגשים לבחינות הבגרות מומלץ לכלול אמנויות במקצועות הנלמדים. לתלמידים בבתי ספר לחינוך מיוחד יש ללמד 2 ש"ש לפחות במקצועות האמנות שייבחרו ע"י המוסד החינוכי.

להרחבה בנושא הקצאת שעות:

[מסמך מתנה](#)

פרק 3 – טבלה: עקרונות להקצאת שעות הוראה במקצועות השונים.

הוראת אמנויות, טיפול באמנויות ומה שביניהם

בתכנון הלימודים באמנויות יש להבחין בין הוראת אמנויות לבין טיפול באמצעות אמנות מבחינת צוות, לומדים, זמנים ותכנים, תוך איתור נקודות השקה בין שני התחומים שיש בהן כדי לקדם יעדים אישיים של התלמידים ולתרום ללמידת הנושא.

החינוך לאמנויות הוא חינוך להבעה, ליצירתיות וליצירת תוצר אמנותי, ומעבר לכך הוא חינוך לרכישת שפה, לטיפול ערכי אסתטיקה, להערכת נכסי תרבות ולצריכת אמנות כאזרחים בוגרים ופעילים בקהילה, ובקצה המנעד לטיפול אמן יוצר.

בשונה מכך הטיפול באמצעות אמנויות הינו מקצוע העוסק בטיפול רגשי על ידי תהליכי יצירה והבעה וכולל שישה תחומי התמחות: אמנות חזותית, מוסיקה, תנועה, דרמה, פסיכודרמה וביבליותרפיה. "מטרת העל של המטפל באמנויות היא לטפח כוחות נפשיים ולחזק את כושר ההסתגלות של האדם" (תקנון האתיקה של י.ה.ת, 2006)²⁴. לעיסוק באמנויות יש השפעה גם בהיבט תרפויטי, בין אם עוסקים בו בדרך טיפולית ובין אם כתחום דעת. כלומר, גם להוראת האמנות כתחום דעת יש איכויות מרפאות, אך היא אינה מהווה טיפול ומבוצעת על ידי מורים, בעוד שהטיפול באמנות מתבצע על ידי מטפלים בלבד.

נקודה למחשבה...

כאיזה אופן מוצדקים גבולות ומתקיימים משקים בין אמנות כתחום דעת ואמנות כטיפול?

האם נכון להציג ציור של תלמיד צעיר כמסגרת טיפול באמנות כתצורה?

2

²⁴ תקנון האתיקה של י.ה.ת. 2006 מתוך קווים מנחים לעבודת עובדי הוראה ממקצועות הבריאות ומטפלים באמצעות אמנויות במערכת החינוך, חוברת למנהלים בחינוך המיוחד, למומחי תחום ממקצועות הבריאות ולעו"ה ממקצועות הבריאות תשע"ה- טיוטה

עקרונות ייחודיים לתכנון הלימודים וההוראה וההערכה בתחומי הדעת

ז. אמנויות בחינוך המיוחד

- [מסמך: אמנויות סביב השעון, בשירות התלמידים, המורים והקהילה, המזכירות הפדגוגית, אגף אמנויות](#)
- [תכניות לימודים באמנויות](#) לחינוך היסודי והעל יסודי בחינוך הרגיל
- [הוראת אמנויות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים](#), אגף אמנויות, המזכירות הפדגוגית
- אייזנר, 1998, בתוך ארז א., 2008, מחשבות מחול, העצמה במחול ובתנועה- הרהורים על תרומתם של המחול והתנועה להעצמה האישית ולהעצמת תהליכי למידה בחינוך המיוחד
- [קוד האתיקה של י.ה.ת. - יצירה, הבעה, תרפיה - האגודה לטיפול באמנויות בישראל \(ע"ר\)](#)
- [מתנ"ה – מארז תכנון, ניהול והיערכות](#), משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- [אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, 2014, תשע"ד

היבטים פסיכו-פדגוגיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

פרק זה מתבסס על:

"פסיפס" - מתווה לשכלול ידע פסיכו פדגוגי ויישומו במלאכת החינוך וההוראה, משרד החינוך, תשע"ד.
"פסיעות" - חוברת מלווה ליועצות חינוכיות המובילות תהליכים לקידום מודעות פסיכו פדגוגית, משרד החינוך, תשע"ו

מהי פסיכו-פדגוגיה?

פסיכו פדגוגיה היא תפיסה המיישמת את המודעות לרגשות המתעוררים בתהליכי הוראה-למידה ולעמדות המתעצבות במהלכם.

יישום התפיסה מתבסס על העמקת המודעות להיבטים פסיכו פדגוגיים במלאכת החינוך וההוראה, שכלול הידע והרחבתו ולימוד כלים יישומיים. זאת תוך ההתבוננות בהיבטים הרגשיים של הלמידה במפגש עם החוויה הלימודית, הרגשית והאישית של התלמיד, כחלק מקידום למידה משמעותית.

בתהליכי ההוראה והלמידה באים לידי היבטים רגשיים הנשענים על חמש אבני הפסיכו פדגוגיה:

- א. **יחסים** - יחסי הלומד, המלמד והתוכן הנלמד בהיבט התוך-אישי והבין-אישי, ובינם לבין התוכן.
- ב. **מסוגלות** - תחושת מסוגלות עצמית היא המפתח ליכולת ההתמודדות במצבים שונים. היא נוגעת לאמונתו של האדם ביכולתו, לאו דווקא ביחס לכישוריו האובייקטיביים ונשענת על התנסויות מוצלחות ובלתי מוצלחות של האדם. תחושת המסוגלות מתייחסת למורים ולתלמידים כאחד, וקיים קשר בין מסוגלות מורים למסוגלות תלמידים. מורים החשים תחושה של מסוגלות עצמית אוהבים ללמד, יוצרים אקלים של אמון וקבלה, קשובים לצרכי התלמידים, מוכנים להתמודד עם תלמידים שקשה להם, מציבים לעצמם ולתלמידיהם מטרות מאתגרות, מאמינים ביכולת התלמיד להתקדם, משתמשים בדרכי הוראה שיתופית, ופתוחים לחידושים.
- ג. **מוטיבציה ואוטונומיה** – מושגים הקשורים זה בזה, כאשר המוטיבציה קשורה למידת הרצון של האדם להשקיע בפעילות מסוימת על אף קשיים ואתגרים צפויים. האוטונומיה, קשורה למקור המוטיבציה - פנימית או חיצונית, והיא נבנית מתוך חוויה של היעדר כפיה, מתן בחירה, הבהרת רלוונטיות (ערך, תועלת), עידוד ביטוי ביקורתי ושיתוף התלמידים בעיצוב וניהול הכתה.
- ד. **התמודדות עם אתגרים בלמידה** – התמודדות עם תכני הלמידה, עם תהליך הלמידה כתה ועם קשיים שעשויים להוות הזדמנות ללמידה.
- ה. **משוב והערכה** – עוסק בברור על אודות השגת המטרות שהוצבו, באופן בו נחוה תהליך הלמידה על ידי הלומד והנלמד, בגורמים המסייעים והמעכבים בתהליך ועוד. משוב והערכה המתקיימים ברוח מקדמת הם בעלי ערך משמעותי עבור הלומד, המלמד ומערכת היחסים ביניהם. תהליכי המשוב וההערכה חיוניים ללמידה ומהווים בסיס ממנו נעשית למידה על הלמידה. חשוב ליישם ברגישות ובתבונה כדי שיחוו כמקדמים ומועילים ולא כמאיימים.

יישום תפיסה פסיכו-פדגוגית הינו תהליך דינאמי ומתמשך, המתייחס למגוון של יחסי גומלין הנוצרים בתהליכי ההוראה-למידה, יחסים תוך-אישיים ובין-אישיים, ברמת צוות וברמת תלמידים:

יחסי גומלין תוך-אישיים בין התלמיד לבין עצמו

כיצד משפיע צולמו הרגשי על התלמיד על התלמידה
וכיצד משפיעה התלמידה על צולמו הרגשי?
כיצד משפיעים הידע הנרכש והידע החסר על צולמו הרגשי על התלמיד
ועל מעאבי ההתמודדות שלו?

2

יחסי גומלין תוך-אישיים בין איש החינוך לבין עצמו

כיצד משפיעות צמדות איש החינוך, הניסיון, הידע והמודעות שלו
על תהליך ההוראה בהתייחס למעאבי ההתמודדות שלו?
כיצד משפיעה המשימה המורכבת על הוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים
על צולמו הרגשי של איש החינוך?

2

יחסי גומלין בין אישיים

בין איש החינוך לתלמיד ולהפך? בין איש חינוך לעמיתיו? בין תלמיד לתלמיד?

כיצד משפיעים יחסי האמון בין השותפים לתהליך על תהליך ההוראה מנקודת
מבטו של איש החינוך? על תהליך התלמידה מנקודת מבטו של התלמיד?

2

עקרונות התפיסה הפסיכו-פדגוגית בחינוך המיוחד

עקרונות התפיסה הפסיכו-פדגוגית פוגשים את עקרונות ההוראה בחינוך המיוחד מעצם העיסוק הנרחב בתהליכי פיתוח כישורים ומיומנויות להתנהלות עצמאית ולהשתלבות בחברה ובקהילה, לצד הוראה אקדמית. תחומי ההכנה לחיים מזמנים התמודדות עם היבטים רגשיים בתהליכים של הסתגלות, עצמאות ואוטונומיה, תפיסה ריאלית של יכולות ומגבלות, השוואה לנורמה ועוד. התפיסה של חינוך לאיכות חיים²⁵, העוברת כחוט השני בעשייה החינוכית-טיפולית בחינוך המיוחד, פוגשת אף היא את עקרונות הפסיכו פדגוגיה. על פי תפיסה זו, איכות החיים של כל אדם נגזרת מהאופן בו הוא תופס את חייו ואת ההתאמה בין צרכיו לבין התנאים הסביבתיים שלו. איכות החיים עשויה לבוא לידי ביטוי בתחושת השליטה שיש לאדם על חייו, ביכולת לבחור בין אפשרויות, בקיום קשרים חברתיים, וכן בחיים יצירתיים ויצרניים, מימוש עצמי ושביעות רצון. הרחבה בפרק 6. א' - הכנה לחיים.

בכל אלו גלומים היבטים רבים המחייבים חיבור בין תהליכים רגשיים ותהליכים פדגוגיים, כדי לבסס ולהוביל באופן מיטבי את שני עמודי התווך בחינוך ובהוראה של תלמידים עם צרכים מיוחדים – הוראת תחומי דעת והכנה לחיים.

²⁵ לקראת בגרות, תשנ"ט, תוכנית לימודים לבני גיל 16-21 בחינוך המיוחד, משרד החינוך

עקרונות מנחים ליישום היבטים פסיכו-פדגוגיים בתהליכי ההוראה

להלן עקרונות מנחים בהתייחסות להיבטים רגשיים הבאים לידי ביטוי בתהליכי ההוראה ולמידה. העקרונות ניתנים ליישום גם בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים, תוך שימוש באסטרטגיות להוראה מותאמת.

- ✓ היועצות עם גורמים מומחים בתחום כגון: יועצת, פסיכולוגית, מטפלים רגשיים, מומחי תחום מוגבלויות נפשיות במת"א
- ✓ שימת דגש על היבטים רגשיים כחלק מהעשייה השוטפת: בשיעורים, בהפסקות ובפעילויות השונות
- ✓ שימת דגש על היבטים רגשיים במעברים שונים: לאורך היום (בין מרחבים במוסד החינוכי, בין שיעורים ופעילויות, בין שיעור להפסקה), לאורך השנה (בחזרה מסוף השבוע, לאחר חופשות) ולאורך שנות הלימוד (בתחילת שנת הלימודים ובסיומה, במעבר בין הגן לבית הספר ובמעבר בין חטיבות הגיל בבית הספר)
- ✓ הרחבת הידע הפסיכו-פדגוגי כחלק מהפיתוח המקצועי של כלל הצוות ותרגומו לכלי עבודה בשיתוף גורמים מקצועיים בתחום
- ✓ קיום תהליכים של למידה מהצלחות, למידת עמיתים ורפלקציה בסיוע גורמים מקצועיים בתחום, לשם יישום עקרונות הפסיכו פדגוגיה בתהליכי ההוראה והלמידה
- ✓ שימוש בכלי עזר שונים להבניה של תפיסה פסיכו פדגוגית בקרב הצוותים החינוכיים וליישומה כגון החומרים המקושרים לעיל, המזמנים:
 - אפיון המרכיב הרגשי שהינו דומיננטי וחשוב בעבודת הצוותים בחינוך המיוחד, זיהוי היבטים פסיכו פדגוגיים ייחודיים לתחומם
 - תיאור של מרכיבים פדגוגיים ופסיכולוגיים/רגשיים בתהליך ההוראה-למידה וההדדיות שביניהם
 - הגדרת המושג פסיכו-פדגוגיה מנקודת מבטם של העוסקים במלאכה, במקרה זה אנשי חינוך מיוחד
 - התבוננות רפלקטיבית על תהליכי ההוראה בהווה תוך התייחסות לתהליכי למידה בעבר
 - ראיית התלמיד כשלם
 - ראיית הכיתה כקבוצת השווים, קבוצת ההתייחסות וקבוצת השייכות והבנת ההשפעה של התהליכים הקבוצתיים על הלמידה
 - רפלקציה על תהליך ההוראה-למידה מנקודת מבטו של איש החינוך ומנקודת מבטו של התלמיד
- ✓ שימוש בכלים פסיכו-פדגוגיים בפעילות עם התלמידים תוך התאמה של מהלכי ההוראה והכלים השונים לרמת התפקוד של התלמיד ולמאפייניו הייחודיים. ראה להלן לדוגמה להתאמה

שימוש מותאם בכלים לעבודה פסיכו-פדגוגית

להלן דוגמאות לשימוש מותאם בכלים לעבודה פסיכו-פדגוגית, אשר פותחו ע"י [השירות הפסיכולוגי ייעוצי \(שפ"י\)](#) - "פסיפס" ו"פסיעות":

התאמה ברמת תלמידים

הכלי	דגשים להתאמה - דוגמאות
"פסיפס": הפעילות: "בוא נשמע מה נשמע" - כלי לעידוד שיח אישי עם תלמיד על הלמידה שלו	עפ"י הכלי עוצרים בנקודות זמן שונות את מהלך השיעור ושואלים את התלמיד מס' שאלות. כדי להתאים את השאלון למגוון רחב של תלמידים ניתן: - לשאול בע"פ ולא בכתב - להחליף את המילים הכתובות בסמלי תקשורת תומכת וחליפית - לאפשר מענה באמצעות הצבעה על מילה/סמל/תמונה - להזכיר לתלמיד מה התרחש עד כה כדי לאפשר לו להתייחס לתהליך - לצלם את מהלך השיעור ולקיים את השיח מול הקטע המצולם
"פסיפס": הפעילות: "שדר של אופטימיות" - והדגמה של חשיבה אופטימית	הכלי מציג היגדים מנקודת מבט פסימית ומדגים כיצד ניתן לאמרם מנקודת מבט אופטימית. לצורך התאמה של הכלי למגוון רחב של תלמידים ניתן: - להמחיש את המושגים – אופטימי / פסימי במגוון דרכים - לחבר סיפורי מקרה קצרים ופשוטים המדגימים נקודות קושי בלמידה של התלמיד (כישלון במשימה, תסכול מול משימה קשה וכו') – סיפורים במלל / בתמונות. - ליצור ציר מוחשי בין פסימיות לאופטימיות ולבקש מהתלמיד למקם את הסיפור במקום במתאים ברצף – להניח מדבקה / תמונה. - להדגים אמירה פסימית ולשאול את התלמיד: ,איך אפשר להגיד את אותו הדבר בדרך אחרת? נעימה יותר? מעודדת יותר? - לערוך משחק תפקידים בין התלמידים – האחד אופטימי והשני פסימי

התאמה ברמת צוות

הכלי	דגשים להתאמה - דוגמאות
"פסיעות" הפעילות: הכרות עם הגדרות המושג פסיכו פדגוגיה, חלק א' (הצעה מס' 1) - היכרות, ציפיות, חוזה	הפעילות מהווה פעילות פתיחה לצוות כמפגש ראשון עם הפסיכו-פדגוגיה, ומטרתה להרחיב את הידע של הצוות בתחום הפסיכו פדגוגיה ותפקידים בהובלת תהליכים פסיכו פדגוגיים בתהליך ההוראה. כדי להתאים את הפעילות לצוותים העובדים בחינוך המיוחד ניתן: - להפנות לצוות שאלה לבירור עצמי - למה בחרתי להיות מורה לחינוך מיוחד? מה הביא אותי לבחור בחינוך מיוחד ולא בחינוך רגיל?

הכלי	דגשים להתאמה - דוגמאות
"פסיעות" ו"פסיפס"	מטרת הפעילות היא לבסס את הידע על אודות פסיכו פדגוגיה מתוך החוויה, הידע וההבנה של המשתתפים.
הפעילות: הכרות עם הגדרות המושג פסיכו פדגוגיה, חלק ב' (הצעה מס' 2) – ידיים רשמות	לצורך התאמה של הפעילות לצוותים העובדים בחינוך המיוחד ניתן: - לבקש מהצוותים לבנות יחד רשימה של המרכיבים הרלוונטיים לדעתכם לצלע ה"פסיכית" (הרגשית) ולצלע ה"פדגוגית" (לימודית) במושג פסיכו פדגוגיה. - להתייחס להיבטים בהגדרה זו שהם ייחודיים לחינוך המיוחד באם ישנם כאלה. - לתת את הדעת על השאלה האם קיימים הבדלים בין החינוך הרגיל והחינוך המיוחד בהטמעה של גישות פסיכו-פדגוגיות בהוראה. אם כן, מהם?

במערכת החינוך המיוחד מפותחים כל העת כלים לקיום שיח רגשי, להבעת רגשות ולקיום חשיבה רפלקטיבית. לדוגמה:

- במסגרת [תוכנית לקראת בגרות – ל"ב 21](#) (תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד) פותח מודל לקידום חשיבה רפלקטיבית ושיח אודות תהליך הלמידה. המעגל כולל שלבים של חשיפה לחוויה או אירוע, למידת הידע הקשור לאירוע, התנסות במצבי חיים אותנטיים, ניתוח ההתנסות, התנסות חזרה וכן הלאה, עד להפנמה של תובנה ויישומה באופן המתאים לתלמיד. ניתן לראות את דגם המעגל בקישור לתוכנית. כדי להתאים את המודל לתלמידים שאינם קוראים או אינם מדברים, נבנה מודל מעגל ההפנמה בסמלים. [להלן דוגמה.](#)
- כלים מותאמים הנבנים במוסדות החינוך המיוחד לצורך ניהול שיח רגשי ורפלקטיבי.

קשר עם הורים

האחריות על גידול הילד ועל התפתחותו החינוכית מופקדת בראש ובראשונה בידי הוריו, האפוטרופוסים הטבעיים והחוקיים. עם כניסת הילד למערכת החינוך, הופכים אנשי החינוך לשותפים בתהליך החינוכי של הילד. מערכת שיתופי הפעולה והקשרים המתקיימים בין הצוות החינוכי לבין ההורים, במטרה לקדם את התהליך החינוכי, מוגדרת כ"שותפות חינוכית". בידי אנשי החינוך ובידי ההורים מצויים המפתחות להצלחת התהליך החינוכי, הצלחה שמושפעת הן מהאחריות הייחודית של כל צד והן מהאחריות המשותפת של שני הצדדים. קיומו של קשר מושכל וחיובי בין אנשי החינוך לבין ההורים הינו משתנה משמעותי בהצלחת התלמיד בלימודיו, משתנה אשר משפיע על מידת המוטיבציה של התלמיד כמו גם על הישגיו²⁶.

דגשים בהבניית קשר בין צוותים חינוכיים לבין הורים לילדים עם צרכים מיוחדים

- יצירת תרבות של שיח עם ההורים והקשבה לדעתם בנוגע לילדם כחלק מניהול הידע והטיפול בילד
- יצירת המשכיות במענים ובמסרים לילד כחלק מרצף החיים בין הבית לבין בית הספר
- ראיית הילד כשלם ויצירת תמונה מלאה אודות תפקודו, תחומי העניין שלו, חוזקותיו וקשייו במגוון סביבות ומצבי חיים.
- טיוב המענה לצרכיו המיוחדים של הילד ע"י כל הגורמים הקשורים אליו, לרבות ההורים ובני המשפחה, תוך ראייה רב תחומית של מכלול הצרכים והמענים ברצף היום

היבטים יישומיים במעורבות הורים לתלמידים עם צרכים מיוחדים

- ✓ השתתפות של ההורים בוועדות מתוקף חוק
- ✓ שיתוף ההורים בבניית התוכנית האישית של התלמיד, ביישומה ובסיכום התוכנית בתום השנה
- ✓ קיום מפגשים של הצוות החינוכי, בהובלת המחנכת ייפגש עם ההורים במהלך השנה באופן רציף ומתוכנן, ביוזמת הצוות או ביוזמת ההורים, כדי להעמיק את השיח, לחזק את האמון ההדדי והעבודה המשותפת
- ✓ קיום תקשורת שוטפת ורציפה במגוון אמצעים מעבר למפגשים במסגרת החינוכית. לדוגמה: ביקורים בבית התלמיד, העברת מידע באמצעות מחברות קשר, מכשירי תקשורת תומכת המשמשים את התלמידים, קשר טלפוני ועוד.
- ✓ העברת מידע ע"י ההורים אודות הרקע של התלמיד ותפקודו בסביבות שונות מחוץ למסגרת החינוכית ; העברת מידע ע"י הצוות החינוכי טיפולי אודות תפקוד הילד במסגרת החינוכית.

פורטל הורים לילדים עם צרכים מיוחדים

במשרד החינוך קיים פורטל המיועד להורים לילדים עם צרכים מיוחדים. בפורטל יכולים ההורים לקבל מידע כללי אודות תהליכים חינוכיים, אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים, תמיכות ועוד. מידע זה עשוי לתרום רבות גם לצוותים החינוכיים. כמו כן קיים בפורטל מרחב מאובטח בו יכולים ההורים לקבל מידע אישי אודות ילדיהם בכפוף להזדהות אישית. [לפורטל ההורים לילדים עם צרכים מיוחדים](#)

²⁶ "נפגשים" – מסע רפלקטיבי להבניית שותפות חינוכית בין צוותי החינוך לבין ההורים, תשע"ד, משרד החינוך.

7. היבטים פסיכו-פדגוגיים בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים

- [שפינ"ט](#) – אתר השירות הפסיכולוגי ייעוצי, משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
 - [מתנ"ה – מארז תכנון, ניהול והיערכות](#), משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
 - [אבני דרך ללמידה משמעותית](#), משרד החינוך, 2014, תשע"ד
 - ["פסיפס"](#) - מתווה לשכלול ידע פסיכו פדגוגי ויישומו במלאכת החינוך וההוראה, משרד החינוך, תשע"ד.
 - "פסיעות" - חוברת מלווה ליועצות חינוכיות המובילות תהליכים לקידום מודעות פסיכו פדגוגית, משרד החינוך, תשע"ו
 - [תוכנית לקראת בגרות – ל"ב 21](#), תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים בני גיל 16-21 בחינוך המיוחד, משרד החינוך, תשנ"ט
- קשר עם הורים:
- ["נפגשים" – מסע רפלקטיבי להבניית שותפות חינוכית בין צוותי החינוך לבין ההורים, תשע"ד, משרד החינוך, אגף שפ"י - השירות הפסיכולוגי ייעוצי](#)
 - חוזר המנכ"ל: [נח/ 7/ 1998](#) בנושא בניית תוכנית לימודים אישית (תל"א) לתלמידים במסגרות חינוך מיוחד
 - חוזר מנכ"ל [סח / 3 \(ד\) 2007](#) בנושא תוכנית השילוב ובניית תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י)
 - חוזר מנכ"ל [ע/ 5\(א\), 2014](#) בנושא ועדות מתוקף חוק

להרחבה:
האגף לתלמידים מחוננים
ומצטיינים

קידום מצוינות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים

קידום מצוינות

מטרות העל המכוונות את העבודה החינוכית בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים, מתייחסות למיצוי מרבי של הכישורים והיכולות של התלמידים. עם זאת, מיצוי כישורים טומן בתוכו גם שאיפה שאינה מסתפקת במיצוי הקיים בלבד אלא מכוונת לזיהוי פוטנציאל אצל התלמיד במגוון תחומים ולקידומו לעבר מצוינות אישית.

מצוינות מייצגת את מכלול ההתנהגויות והפעולות החותרות להשתפרות מתמדת ומאפשרות מיצוי הפוטנציאל האישי על כל היבטיו כחלק מאורח חיים. הצטיינות מייצגת ביצוע יוצא דופן ברמת מומחה והיא נקבעת על ידי גורם חיצוני ובהתאמה לגיל²⁷.
מצוינות היא תוצר של תהליך שבו כל שלב מתבצע בצורה הטובה ביותר, והכוח המניע אותה הוא העשייה האיכותית עצמה ולא הרצון להיות ראשון²⁸.

על פי חזון האגף למחוננים ולמצטיינים במשרד החינוך, מצוינות עשויה לבוא לידי ביטוי במגוון תחומים והיא כוללת "בו-זמנית ערכים של מצוינות אישית ואנושית, ... תוך מחויבות ורגישות לחברה", וכן פיתוח של "קהילה לומדת, שבה תלמידים ומורים שווים בסקרנותם ובמחויבותם לקחת זה את זה שוב ושוב לשדות חדשים, בלתי ידועים". קידום וטיפוח של מצוינות כערך בתרבות הבית ספרית מזמן תהליך מקביל אצל מורים ואצל תלמידים, שכן מורה המהווה דוגמה אישית כמורה סקרן, לומד עצמאי מתפתח ומתקדם באופן עצמאי, יוכל להוביל את תלמידיו בתהליכים דומים (תוכנית "אמירים")²⁹.

מצוינות, אם כן, אינה תלויה בתפקוד ברמה מסוימת, כל עוד מתקיימים באדם מאפיינים כגון: סקרנות, הנעה פנימית, התמדה, היענות לאתגרים ורצון להתקדם ולהצליח, מאפיינים שניתן לטפחם ולקדםם בקרב מורים ותלמידים כאחד, גם בחינוך המיוחד. כמו כן, הצטיינות בחינוך המיוחד, לצד היותה מושפעת מסטנדרטים של כלל מערכת החינוך ושל החברה הרגילה, עשויה להיבחן גם אל מול התלמיד עצמו באופן שהוא נתפש ע"י הצוות החינוכי ובאופן שהוא תופש את עצמו.

²⁷ רחמל ש', ד"ר זוהר ח'. "קווים מנחים לתכניות לטיפוח המצוינות וההצטיינות בבתי הספר", גף הפרסומים, משרד

החינוך, 2010

²⁸ בן חורין י', "טיפוח מצוינות", אאוריקה, גיליון 28, 2009

²⁹ תוכנית "אמירים" לטיפוח מצטיינים בבית הספר, האגף למחוננים ולמצטיינים, משרד החינוך.

קידום מצוינות בחינוך המיוחד

בשל הצורך להתמודד באופן מתמיד עם המורכבות שבמתן מענה לקשיים המורכבים של התלמידים, ובשל הסתירה הקיימת, לכאורה, בין התמודדות זו לבין קידום מצוינות, יש מקום לייחד זמן ומשאבים לחשיבה אודות קידום תרבות של מצוינות על כל רבדיה:

- ✓ עבודה על מערך התפישות והאמונות של הצוותים בנוגע ליכולות של תלמידיהם ולפוטנציאל החבוי בהם
- ✓ קידום מצוינות בהוראה
- ✓ הנחלת השאיפה למצוינות לתלמידים עצמם
- ✓ עידוד יצירתיות בקרב מורים ותלמידים

עקרונות התכנון הפדגוגי וההוראה המותאמת לתלמידים עם צרכים מיוחדים, אשר נועדו לשם מתן מענה מותאם לצרכי התלמידים ולשם מיצוי כישוריהם, עולים בקנה אחד גם עם עקרונות של קידום מצוינות. עקרונות אלו באים לידי ביטוי במסמך זה וכן בעשייה השוטפת בשדה החינוכי. לדוגמה:

- מתן הזדמנות לכל תלמיד לממש באופן מיטבי את כישוריו כחלק משוויון הזדמנויות לתלמידים עם צרכים מיוחדים
- בניית תוכנית אישית לכל תלמיד להעצמת נקודות חוזק לצד קידום נקודות חלשות
- שיתוף התלמיד בתכניות האישיות והגברת המודעות שלו ליעדיו ולתהליך התקדמותו
- עבודת צוות רב-מקצועי המאפשרת את ראיית התלמיד ממגוון היבטים ותחומי תפקוד
- יצירת נגישות מרבית לתכניות הלימודים בחינוך הרגיל לאורך רצף הגילאים, לרבות תכניות לקידום מעורבות חברתית
- ארגון הלומדים בקבוצות סביב יעדים משותפים לצורך קידום ותגבור
- השתלבות בקבוצות למידה בחינוך הרגיל או בחינוך המיוחד ברמות תפקוד גבוהות יותר מזו של התלמיד, בתחומים בהם הוא מפגין ידע וכישורים
- הצבת יעד של הרחבת השכלה כחלק מתחומי ההכנה לחיים הנלמדים בחינוך המיוחד
- קידום תלמידים לצורך היבחויות בבחינות הבגרות
- איתור מסלולים ומגמות לצורך התמקצעות בתחומי חוזק ובתחומי עניין (בחינוך הטכנולוגי, בתחומי האמנות ועוד)
- מתן מקום להוראת תכנים לצורך העשרה, הרחבת ידע ומענה לתחומי עניין
- זיהוי נקודות חוזק אצל התלמיד במגוון תחומים וקידומן

ניתן להשיג למצוינות בכל תחום – לימודי, חברתי, התנהלותי, ארכי, יצירתי ואוד

המתווה המובא להלן מתוך תוכנית "אמירים" לטיפול מצטיינים בבית הספר, נועד לסייע בבחינת התאמתן של תכניות כתכניות ייחודיות לתלמידים מצטיינים. מהמתווה עולים עקרונות רעיוניים ופדגוגיים שעשויים לשמש צוותים בחינוך המיוחד בקידום תרבות של מצוינות בהוראה ובלמידה במגוון רחב של נושאים, בהתאם למאפייני התלמידים ולתחומי העניין שלהם:

1. עיסוק ברעיונות-על ובשאלות פתוחות בתחום הדעת
2. שילוב מרכיבים של אי ודאות בתכנים הנלמדים
3. עיסוק בשאלות ובדילמות מוסריות הדורשות שיפוט ערכי
4. זימון התנסויות לפיתוח לומד בעל הכוונה עצמית והנעה פנימית
5. מתן לגיטימציה ללימוד מושגים חדשים
6. זימון התנסויות לטיפול והעצמה של יכולות תוך אישיות ובין אישיות
7. טיפוח הכישורים האישיים של כלל התלמידים
8. עיסוק בתכנים המשותפים על בסיס ידע עשיר ומאפשרים את הרחבתו
9. יצירת חיבורים בין תחומיים בהוראת התכנים השונים
10. עידוד למידה באמצעות חקירה ולמידת אמנות החקר עצמה
11. שילוב של מיומנויות לצד תכנים בנושאים הנלמדים
12. פיתוח מיומנויות במגוון רמות חשיבה

לסיכום

השאיפה למצוינות והחינוך למצוינות הינם נחלתם של כלל התלמידים וכלל מוריהם, ומשותפת לכל אדם באשר הוא. על כן עליה להיות גם נחלתם של תלמידים וצוותים חינוכיים בחינוך המיוחד. זאת מתוך אמונה כי בכל תלמיד טמונים כישורים מעבר לנראה לעין וכי מוגבלות מסוימת אינה מעידה בהכרח על רמת תפקוד. בהתאם לכך, גם תלמיד עם קשיים ומוגבלויות יכול לשאוף למצוינות ולהצטיין.

נקודות לחשיבה

- באילו תחומים התלמיד בולט בתפקודו ופוצל מתוך הנחה פנימית?
- באילו מידה ניתן מקום לאצויות בתחומים שמעבר לתחום הלימודי (כאן: אצויות חברתיות ותפקודיות)?
- מהן הדרכים לזיהוי ולאפיון אצויות של תלמיד בתחום מסוים - ביחס לאצויות, ביחס לחבריו וביחס לבני אילו בחינוך הרגיל?
- באילו מידה אצודד הצוות החינוכי אצויות והתקדמות בקרב תלמידים בכל רמות התפקוד?
- באילו מידה התלמיד מודע לתחומים בהם הוא פוצל מתוך שאיפה לאצויות ומתוך הנחה עצמית?
- אילו מסגרות קיימות באוסד החינוכי לקידום אצויות של תלמידים, לציון תחומי אצויות ולהצגת תוצריהם?
- כיצד באה לידי ביטוי התייחסות להיבטים רגשיים וחברתיים בהקשר לאצויות?
- באיזה אופן פוצל האוסד החינוכי להידום אצויות בהוראה בהקשר הצוות?

8. קידום מצוינות בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים

- [האגף למחוננים ולמצטיינים](#), משרד החינוך, המנהל הפדגוגי
- רחמל ש', ד"ר זוהר ח'. "קווים מנחים לתכניות לטיפול המצוינות וההצטיינות בבתי הספר", גף הפרסומים, משרד החינוך, 2010
- בן חורין י', "טיפול מצוינות", אוריקה, גיליון 28, 2009
- תוכנית "אמירים" לטיפול מצטיינים בבית הספר, האגף למחוננים ולמצטיינים, משרד החינוך

מקצועות הבריאות כחלק מהמערך הפדגוגי-טיפולי

טיפולים מתחומי מקצועות הבריאות מהווים חלק ממכלול המענים המקצועיים שמקבל כל תלמיד עם צרכים מיוחדים, מתוקף חוק החינוך המיוחד (1988). "יישום חוק החינוך המיוחד הרחיב את המטלות החינוכיות המוטלות על הצוות החינוכי במסגרות החינוך המיוחד. בד בבד וכדי להתמודד ביעילות עם מגוון המטלות נוספו לצוות החינוכי אנשי מקצוע מתחומי התמחות שונים. מלבד יועצים חינוכיים, מורים וגננות לחינוך מיוחד וסייעות הצוות כולל היום מטפלים פרא-רפואיים וצוות רפואי, פסיכולוגי וסוציאלי". מתוך [חוזר מנכ"ל נט/10 \(א\), 1999](#).
עובדי הוראה ממקצועות הבריאות הם מטפלים ממקצועות הבריאות שנכללו בחוק מקצועות הבריאות:

- קלינאי תקשורת
- מרפאים בעיסוק
- פיזיותרפיסטים
- מטפלים באמצעות אמנויות* (אמנות חזותית, תנועה, דרמה, מוסיקה, ביבוליותרפיה ופסיכודרמה).

*הטיפול באמצעות אמנויות עדין לא עבר חקיקה, אולם קיים [מחונן להעסקת מטפלים באמנויות במערכת החינוך](#), המגדיר את תנאי הסף הנדרשים להעסקה. מחונן זה נבנה בהסתמך על חוזר מנכ"ל משרד הבריאות ובשותפות משרד הבריאות.

המטפלים ממקצועות הבריאות העובדים במערכת החינוך אמונים על הטיפול בתלמיד מתוך ראייה הוליסטית, המאפשרת את השתתפותו המיטבית של התלמיד בחיי הגן ובית הספר מבחינה לימודית, חברתית ורגשית. הטיפול נשען על מודלים של ארגון הבריאות העולמי ([מודל ICF, 2001](#)), על קודים מקצועיים של המקצועות השונים, על חזון ויעדים של החינוך המיוחד ועל תפיסות אקולוגיות. לפיכך, מטרות העל של כל התערבות יכוונו ליצירת אינטראקציות חיוביות בין הפרט לסביבתו ולחזוק השתתפותו במשימות בחיי היומיום. תפיסות אלו של מקצועות החינוך והבריאות, מהוות בסיס תיאורטי לעבודת מטפלים ממקצועות הבריאות במערכת החינוך.

ייחודיות עבודת המטפל במערכת החינוך

ייחודיות עבודת המטפל במערכת החינוך באה לידי ביטוי בהיבטים הבאים:

- העבודה במערכת החינוך מאפשרת היכרות עם התלמיד בסביבה היומיומית, וביצוע של ההתערבות הטיפולית בסביבתו הטבעית של התלמיד, על פי מודלים אקולוגיים עדכניים.
- העבודה משלבת את התרומה המקצועית של כל אחד ממקצועות הבריאות עם העבודה החינוכית, תוך שמירה על איזון בין הייחודיות המקצועית הטיפולית לבין עבודה מערכתית – שיתופית.

- העבודה במערכת החינוכית מזמנת עבודת צוות שיתופית של הצוות החינוכי והטיפול, כמענה לטיפול הוליסטי של התלמיד. תוכנית העבודה נבנית ומבוצעת בעבודת צוות רב-מקצועי, התלמיד והוריו.

כלי עזר: [קווים מנחים לעבודת המטפל במערכת החינוך](#), חוברת המפורסמת באתר אגף א' חינוך מיוחד. החוברת מתייחסת לייחודיות עבודת המטפל ממקצועות הבריאות במערכת החינוך, נהלי עבודה, קישורים למקורות מידע, פירוט על פיתוח מקצועי למטפלים במערכת החינוך והסבר על נוהל קבלת רישיון לעבודת מטפל במערכת החינוך.

מאפייני הטיפול במערכת החינוך

הטיפולים ניתנים לתלמידים שעברו ועדות מתוקף חוק - ועדות השמה וועדות שילוב ויכולים להינתן באופניות שונות: טיפול יחידני, קבוצתי, כיתתי. מטפלים באמנויות שהוכשרו יכולים לתת אף טיפול משולב הורה-ילד. בבחירת סוגי הטיפול ותדירותו, שותף המטפל יחד עם הצוות הרב-מקצועי במסגרת החינוכית ועם הורי התלמיד, בהתאם לצרכי התלמיד ולמשאבים העומדים לרשותו. הטיפול בתלמיד כולל תהליך הערכה, סיכום ממצאים והתרשמויות, קביעת מטרות טיפול במשותף עם הצוות הרב-מקצועי כחלק מתוכנית הלימודים האישית של התלמיד (תל"א בחינוך המיוחד ותח"י בחינוך הרגיל), בניית תוכנית טיפול ויישומה, הערכת התערבות באמצע השנה וסיכום טיפול בסוף השנה.

כלי עזר: [תיק למטפל](#) העובד במערכת החינוך המפורסם באתר אגף א' חינוך מיוחד וכולל טפסים לכתובת תכניות טיפול, לתיעוד טיפולים ולסיכומים של טיפולים יחידניים וקבוצתיים. כמו כן, חומרים ייחודיים לכל מקצוע טיפולי.

קשר עם הורים

קיום קשר רציף של ההורים והמטפל הינו חלק משמעותי מתהליך ההתערבות. על קשר זה להיערך בנקודות זמן מוגדרות במהלך שנת הלימודים, וכן בהתאם לצורך מקצועי או על פי בקשת ההורים. ההורים שותפים בבניית התוכנית האישית של התלמיד וכחלק מכך גם בקביעת מטרות ההתערבות הטיפולית ובמעקב אחר השגתן. הקשר של ההורים והמטפל הנו תמיד בשותפות ו/או בידיעה של מחנכת/גננת. המפגשים עם ההורים חשובים להמשכיות וליישום תהליכים טיפוליים. במפגשים אלו יכול המטפל להיוועץ בהורים וכן להדריך אותם בתחום הטיפולי הייחודי. בטיפולים מסוימים מתבקשים ההורים לקחת חלק פעיל יותר ואף לתרגל עם התלמיד בבית.

קשר עם גורמים בקהילה

מטפל ממקצועות הבריאות נדרש לעיתים לקשרים עם גורמים בקהילה. לצורך כך קיימים כלים אחידים המופיעים ב**תיק למטפל**:

1. **ד"ח לקהילה ומכתב נילוה** - ד"ח זה נכתב כאשר עולה צורך למתן דיווח על מצב תפקודי של התלמיד ממטפל למטפל, לבניית תוכנית התערבות משותפת עם גורמים בקהילה, להעברת מידע ולאיסופו, לשם קביעת זכאות לצרכים שונים, לפי בקשת הורי התלמיד. הדו"ח נמסר ישירות להורי התלמיד.
2. טופס ויתור סודיות חינוכית / טיפולית.

תיאור מקצועות הבריאות

א. הפרעות בתקשורת

הגדרת המקצוע: הפרעות בתקשורת, (Speech Therapy) כמקצוע השייך למקצועות הבריאות, הינו תחום מחקרי וקליני רחב היקף ורב פנים. מקצוע ההפרעות בתקשורת, עוסק במגוון היבטים של התקשורת בין בני האדם, מוגבלויות בתחום זה, וכן במגוון הדרכים להתמודדות עם המוגבלות ולקידום תפקוד מיטבי בסביבה ובחברה.

קלינאי התקשורת עוסקים באיתור, אבחון תפקודי, טיפול ושיקום, מניעה, ייעוץ, הדרכה ומחקר, בהיבטים השונים של התקשורת, במטרה לאפשר למטופל לתקשר בצורה היעילה, הקלה והנוחה לו ביותר.

תקשורת בין אישית מתרחשת בעזרת אמצעים מילוליים (השפה שבה אנו מדברים) ובלתי מילוליים (כמו אינטונציה, שפת גוף, והבעות פנים). השמיעה הנה אמצעי משמעותי לפיתוח ורכישה של השפה הדבורה, כישורי התקשורת חיוניים להתנהלות יחסים משפחתיים, חברתיים ולימודיים, ובכוחו של הדיבור לשקף את הרעיונות ולחשוף את רצונות הלב. קושי בכל אחת מיכולות אלו משפיע על האפשרות ליצור קשר עם הזולת, ויכול לפגוע בתפקודו של התלמיד במערך המשפחתי והחינוכי-חברתי.

קלינאי תקשורת מוסמכים לאבחן ולטפל בכל אחד מתחומים אלו.

תחומי ההתערבות: תחומי העיסוק של קלינאי התקשורת הינם קידום היכולות התקשורתיות-חברתיות, השפה הדבורה והכתובה, הדיבור, האכילה והבליעה וכן תפקודי השמיעה.

עבודת קלינאי התקשורת במערכת החינוך באה לידי ביטוי (על פי מודל ה-icf) בשלוש רמות של התערבות – ברמת התפקוד, ברמת הפעילות, וברמת ההשתתפות בחיי היומיום.

סביבות ההתערבות: ההתערבות הטיפולית של קלינאי התקשורת במערכת החינוך, מתקיימת על פי התוכנית האישית של התלמיד בסביבות עבודה משתנות כגון: חדר טיפולים, כיתה, חצר, במהלך ארוחה ובפעילויות שונות כמו טיולים וטקסים.

להרחבה: מודל עבודה שיתופי למורות שפה ולקלינאיות תקשורת; פיתוח מיומנויות תקשורת בקרב תלמידים עם צרכים מורכבים

ב. ריפוי בעיסוק

הגדרת המקצוע: ריפוי בעיסוק הוא מקצוע טיפולי-שיקומי-חינוכי מקבוצת מקצועות הבריאות, הנסמך על גופי ידע ממדעי העיסוק, הרפואה, החברה וההתנהגות. תפקידו המרכזי של המרפא בעיסוק הוא לסייע לתלמידים להיות מעורבים בעיסוקים שהם בעלי מטרות, משמעות וחשיבות, אשר יאפשרו להם השתתפות בחיי יום יום.

תחומי התערבות

- עצמאות בפעילויות יום-יום: הקניית כלים לביצוע עצמאי של פעילויות יום יום בסיסיות ופעילויות יום יום מורחבות (אינסטרומנטליות) כגון שימוש בכסף ועריכת קניות
- למידה: פיתוח מרכיבים העומדים בבסיס הלמידה, כישורים ניהוליים וטיפול בקשיים בתחום הכתיבה
- משחק ופנאי: פיתוח כישורי משחק ועיסוקים לשעות הפנאי
- השתתפות חברתית: שיפור מיומנויות חברתיות והתייחסויות לקבוצת השווים
- הכנה לחיי עבודה: רכישת הרגלי עבודה ומיומנויות עבודה, פיתוח זהות של אדם עובד ובחירת תחומי עיסוק בחיי עבודה
- הכנה לשרות צבאי/שרות לאומי ולמעבר למגורים בקהילה: ליווי אישי וקבוצתי בתהליך מעבר מבית הספר לקראת יציאה לצבא, לשרות לאומי, ללימודים גבוהים ולדיוור בקהילה
- הנגשה של סביבה וחומרים וייעוץ ארגוני: התאמת הסביבה החינוכית לרמת תפקוד התלמיד ולצרכיו, התאמות של אביזרי שיקום וניידות, התאמות מעברים בין כיתות ובין סביבות שונות במוסד החינוכי, הדרכה בישיבה מותאמת, התאמות בתחום המחשב והטכנולוגיה המסייעת
- הנגשה חושית של הסביבה והחומרים: התאמה של הסביבה החושית ושל הגרייה החושית ליכולת הקלט, העיבוד והויסות החושי של התלמיד
- פיתוח אוטונומיה של התלמיד: קידום יכולת בחירה, שיפוט ויכולות סגור עצמי.

סביבות ההתערבות: הטיפול מתקיים בסביבות שונות כגון חדר טיפולים, חצר, כיתה או גן. בחירת סביבת הטיפול ואמצעי הטיפול נעשית על פי שיקול דעת מקצועי של המרפא בעיסוק בהתאם לצרכי התלמיד ומטרות הטיפול.

ג. פיזיותרפיה

הגדרת המקצוע: הפיזיותרפיה הינה חלק ממקצועות הבריאות ומתמחה ביכולות היציבה והתנועה של האדם ובהשלכות של יכולות אלו על תפקודו. מטרות הטיפול הפיזיותרפי מגוונות ונפרשות על הקשת הרחבה שבין שיקום יכולות שאבדו או טרם נרכשו, לבין לשימור מצב קיים ומניעת החרפה. הפיזיותרפיסט עוסק באבחון, שיקום ומניעה של קשיים במערכת התנועה, בשיפור היכולת התפקודית של הפרט ובטיפול במצבים המשפיעים על מערכת עצב-שריר-שלד במגוון רחב של תחומים: טיפול נשימתי, טיפול ושיקום אורתופדי, טיפול ביציבה, טיפול על רקע מצב נוירולוגי, טיפול ומניעת פגיעות ספורט ועוד.

תחומי ההתערבות: הפיזיותרפיסט נותן מענה טיפולי לאוכלוסיית תלמידים עם מוגבלות פיזית, הפרעות על הרצף האוטיסטי (ASD), מוגבלות שכלית-התפתחותית, מוגבלויות חושים ומוגבלויות

נוספות על פי צורך תפקודי. תפקידי הפיזיותרפיסט במערכת החינוך כוללים איתור תלמידים אשר זקוקים לטיפול פיזיותרפי, ביצוע הערכות, בניית וביצוע תוכנית התערבות, קשר עם גורמים מקצועיים בקהילה, כגון: אורתופד, נוירולוג וכד', הדרכת הורי התלמידים והדרכת גננות, מורים וצוותים טיפולים אחרים, הנגשת הסביבה הלימודית ופעילות תוך וחוץ בית-ספרית. ההנגשה כוללת ריהוט והתאמת אמצעי נידות כגון כסאות גלגלים או אביזרי עזר, הנגשת שיעורי חינוך גופני, פעילויות חוץ בית ספריות, פעילויות של"ח, פעילויות פנאי ועוד.

סביבות ההתערבות: התערבות הפיזיותרפיה נעשית בכלל המרחב של המסגרת החינוכית ואף מעבר לה – כיתות הלימוד, החצר, השירותים, דרכי הגישה לבית הספר ועוד. הפיזיותרפיסט בודק את סביבת הלימודים של התלמידים וממליץ על ההתאמות הנדרשות כדי לאפשר לתלמיד מרחב לימודים בטוח ומותאם לצרכיו.

ד. טיפול באמצעות אמנויות

הגדרת המקצוע: טיפול באמצעות אמנויות הינו מקצוע העוסק בטיפול רגשי על ידי תהליכי יצירה והבעה וכולל שישה תחומי התמחות: אמנות חזותית, מוסיקה, תנועה, דרמה, פסיכודרמה וביבליותרפיה.

"מטרת העל של המטפל באמנויות היא לטפח כוחות נפשיים ולחזק את כושר ההסתגלות של האדם" (תקנון האתיקה של י.ה.ת. יצירה הבעה תרפיה- האגודה לטיפול באמנויות בישראל, 2006).

בבסיס הטיפול באמצעות אמנויות עומדות שתי הנחות יסוד:

- ✓ לאמנויות ולתהליך היצירתי כוח מרפא.
 - ✓ החיבור בין גישות פסיכולוגיות קיימות לעשייה האמנותית, מאפשר את קיום התהליך הטיפולי.
- האמנויות השונות משמשות כדרך ביטוי, וכך מתאפשר שיח לא מילולי ועקיף, בנוסף לשיח המילולי המתקיים בכל תהליך טיפולי אחר.

תחומי ההתערבות: הטיפול באמצעות אמנויות יכול לסייע לפיתוח הבעה עצמית, מודעות אישית והערכה עצמית; לשיפור ההתמודדות עם קשיים אורגניים, התפתחותיים, תפקודיים, רגשיים ונפשיים; להקניית כלים להתמודדות עם מצבי לחץ, טראומה, מחלה ובעיות הסתגלות; לפיתוח כישורים חברתיים ויכולות תקשורת בינאישיות.

מטרת הטיפול במערכת החינוך, היא לסייע לתלמיד ולהקל עליו בתהליכי ההסתגלות למסגרת החינוכית ולהפחית את המחסומים הרגשיים המפריעים לו בלמידה ובהשתתפות בכל הפעילויות במסגרת החינוכית. המטפל עובד בשיתוף עם הצוות החינוכי וההורים, כדי שהטיפול באמצעות אמנויות יהיה בעל השפעה מיטיבה ומקדמת עבור התלמיד, ויתרום ממד נוסף להבנת התלמיד במערכת החינוכית.

9. מקצועות הבריאות כחלק מהמערך הפדגוגי-טיפולי

- [חוזר מנכ"ל נ/ט 10 \(א\), 1999](#), קווים מנחים לעבודתם של מטפלים פרא-רפואיים במסגרות החינוך המיוחד
- [מודל ICF, 2001](#) (ארגון הבריאות העולמי), עקרונות בתכנון התערבות וקביעת מטרות טיפוליות, משרד הבריאות
- [מחווין להעסקת מטפלים באמנויות במערכת החינוך](#)
- [קווים מנחים לעבודת המטפל במערכת החינוך](#), משרד החינוך, תשע"ז
- [תיק למטפל](#) ממקצועות הבריאות, העובד במערכת החינוך
- תקנון האתיקה של [י.ה.ת. יצירה הבעה תרפיה- האגודה לטיפול באמנויות בישראל](#), 2006
- [מודל עבודה שיתופי למורות שפה ולקלינאיות תקשורת](#)
- [פיתוח מיומנויות תקשורת בקרב תלמידים עם צרכים מורכבים](#)

להרחבה:
אגף א' חינוך מיוחד, פיתוח
מקצועי

פיתוח מקצועי לצוותים בחינוך המיוחד

הפיתוח המקצועי במערכת החינוך

הפיתוח המקצועי הוא תהליך שבו מתקיים פיתוח מתמיד של הידע והמיומנויות לאורך החיים המקצועיים של עובד ההוראה (Long Life Learning), בהתייחס להיבטים מקצועיים של ההוראה בשלבי ההתפתחות המקצועיים השונים. כחלק מובנה מעבודתו, מרחיב עובד ההוראה את הידע שלו ומעמיק את התובנות בהתייחס לתחומים ונושאים הקשורים לעבודתו במערכת החינוך, מפתח דרכי הוראה-למידה-הערכה חדשות, משכלל מיומנויות ומקבל כלים כדי לקדם את תפקודם והישגיהם של התלמידים.

הפיתוח המקצועי נועד לסייע לעובד ההוראה:

- ✓ לגבש זהות מקצועית
 - ✓ להעלות את המסוגלות האישית מקצועית
 - ✓ להבין את המחויבות המקצועית לתהליכים איכותיים של חינוך ושל הוראה-למידה-הערכה וליישמה
 - ✓ לפעול באופן מיטבי כחבר בצוותי למידה ובבית הספר
 - ✓ להעניק מענה יעיל ומקצועי לתלמידים ולהורים
 - ✓ לנוע ולהתקדם בסולם הדרגות
 - ✓ להטמיע את מדיניות משרד החינוך להשגת יעדי
- (מתוך: [אתר אגף א' לפיתוח מקצועי של עובדי הוראה](#)).

הפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד

הפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד מתנהל בהתאם להנחיות האגף לפיתוח מקצועי וליעדי משרד החינוך, תוך התאמתו לצרכי החינוך המיוחד. הפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד כולל נושאים הנדרשים לכלל המורים במערכת החינוך לצד נושאים ייחודיים לחינוך המיוחד, בהתאם לתחום עיסוקם של עובדי ההוראה ולהגדרת תפקידם במסגרת החינוכית.

בנוסף לידע ולמומחיות של מורי החינוך המיוחד בהוראת תלמידים עם צרכים מיוחדים, ההוראה בחינוך המיוחד מחייבת גם ידע ומוחיות בתחום הדעת אותו מלמד המורה. זאת לאור שני עקרונות חשובים בתכנון הפדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים:

- א. הוראה ולמידה על פי לתכניות הלימודים של החינוך הרגיל בתחומי הדעת השונים.
- ב. מיצוי יכולות וכישורים של תלמידים עם צרכים מיוחדים, שכן תלמידים רבים עם צרכים מיוחדים מגיעים להישגים גבוהים במקצועות השונים ואף ניגשים לבחינות בגרות.

מאפייני אוכלוסיית עובדי ההוראה בחינוך המיוחד בהתייחס לפיתוח מקצועי

מתווה הפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד

המתווה לפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד נבנה על ידי אגף א' חינוך מיוחד, ומתעדכן בהתאם לצורך. המתווה של החינוך המיוחד גמיש ומאפשר התאמה לצרכים הייחודיים של מגוון עובדי ההוראה והטיפול בחינוך המיוחד, למגוון ההתמחויות וליעדי האגף לחינוך מיוחד.

מתווה הפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד מתמקד בארבעה צירים מרכזיים:

- ✓ **מאפייני אוכלוסיית התלמידים** בחינוך המיוחד – מוגבלויות/מוגבלויות
- ✓ **מקצועות הבריאות:** ריפוי בעיסוק, הפרעות בתקשורת, פיזיותרפיה וטיפול באמצעות אמנויות
- ✓ **הוראה ולמידה-** תחומי דעת ומקצועות ליבה בחינוך המיוחד
- ✓ **נושאים כלליים** בעבודת עובד ההוראה בחינוך המיוחד כגון: עבודת צוות, ניהול כיתה וקשר עם הורים

בכל אחד מהצירים המפורטים לעיל ישנה התייחסות לעקרונות התכנון הפדגוגי, ההוראה וההערכה בחינוך המיוחד המתוארים בפרקי המסמך.

מאפייני הפיתוח המקצועי בחינוך המיוחד

המאפיינים הייחודיים של אוכלוסיות עובדי ההוראה וצרכיהם המקצועיים, באים לידי ביטוי במסגרות הפיתוח המקצועי ובנושאים הנלמדים, כדי שניתן יהיה לתת מענה למגוון הצרכים:

א. מסגרות הפיתוח המקצועי

כדי לתת מענה לכל עובד הוראה, לכל התמחות ולכל מקצוע, קיימות אפשרויות לקורסים בארבע רמות:

- ✓ פיתוח מקצועי במוסד חינוכי
- ✓ פיתוח מקצועי באזור השרות של המתי"א
- ✓ פיתוח מקצועי מחוזי
- ✓ פיתוח מקצועי ארצי

ב. נושאי הפיתוח המקצועי

היקף שעות	נושאי הפיתוח המקצועי	שלב ההתפתחות המקצועית
30 שעות בשנה	- מורים - קורסים בתחום ההתמחות: מוגבלויות/תחום דעת - עובדי הוראה ממקצועות הבריאות - קורסים בתחום המקצוע הטיפולי של עובד ההוראה ממקצועות הבריאות ובתחום המוגבלות	עובדי הוראה לאורך שנות עבודתם
30 שעות בשנה	- כלל עובדי ההוראה - קורסים בחיבור למוסד החינוכי ו/או נושאים גנריים המחייבים כל עובד הוראה במערכת החינוך	
סה"כ 60 שעות בשנה		
60 שעות בכל שנה במשך שנה עד שלוש שנים (בהתאם לתוכנית)	- תוכנית מיוחדת – קורסים בתחומי מוגבלות אשר הידע הנדרש להם לא נרכש במסלולי ההכשרה והם סיימו קורס למורים חדשים	עובדי הוראה בראשית דרכם (שסיימו קורס למורים חדשים)

ג. רפרנטים לפיתוח מקצועי של החנ"מ במחוזות

תפקידם של הרפרנטים הוא תכלול הפיתוח המקצועי בחנ"מ במחוז מבחינה פדגוגית, ארגונית ותקציבית. זאת בהתאם לצרכי החינוך המיוחד במחוז אל מול דגשים מחוזיים כלליים ודגשים של האגף לחינוך מיוחד.

עבודת הרפרנטים מתקיימת תוך דיאלוג קבוע עם הפיקוח על החינוך המיוחד במחוז, מנהלים, מדריכים מחוזיים ומומחי תחום במת"א.אות.

ד. ימי עיון

במסגרת הפיתוח המקצועי של עובדי ההוראה בחינוך המיוחד נערכים ימי עיון ארציים ומחוזיים או ימי עיון באזור השרות של מת"א, לשם חשיפה, עדכון, דיון ולמידת עמיתים אודות תוכנית, מידע מקצועי, מדיניות חדשה וכיוב'.

ה. פיתוח מקצועי במסלול אישי

עובדי הוראה בחינוך המיוחד יכולים ללמוד בקורסים ייחודיים, המתקיימים במסגרות שונות מחוץ למשרד החינוך. אפשרות זו נובעת מתוך ההכרה בצורך של עובדי הוראה בחינוך המיוחד מהמקצועות השונים ובהתמחויות שונות, להתמקצע וללמוד באמצעות גופים מקצועיים בעלי ידע ומומחיות רלוונטיים.

קורסים אלה יוכרו לעובדים לפיתוח מקצועי באופק חדש

[להרחבה ולמתווה הפיתוח המקצועי](#)

- א. תכניות ברצף מישורי התכנון: ארצי, בית ספרי, כיתתי, גני, אישי
- ב. מהלכי פעולה, טפסים ומחווניים לבנייה וליישום של תוכנית אישית לתלמיד
- ג. מחוון לבנייה של תוכנית לימודית כיתתית (תל"כ) – תוכנית כללית
- ד. מחוון לבנייה של תכניות הוראה במקצועות ובנושאי הלימוד
- ה. מחוון לבנייה של תוכנית לימודים גנית (תלג"ן)
- ו. מחוון לבנייה של תוכנית לימודים בית ספרית (תלב"ס)

נספח א': תכניות ברצף מישורי התכנון: ארצי, בית ספרי, כיתתי, גני, אישי

הטבלה מתייחסת לתכניות לימודים ולתכניות הוראה לתלמידים עם צרכים מיוחדים הלומדים בכיתה לחינוך רגיל, לתלמידים בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר לחינוך רגיל, לתלמידים בבתי ספר לחינוך מיוחד.

תוכנית לימודים בתחום דעת מישור התכנון: ארצי

הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
תוכנית לימודים רשמית (Syllabus), לחינוך הרגיל או המיוחד, בהוצאת משרד החינוך, המגדירה תכני לימוד והישגים נדרשים בכל מקצוע או נושא בחינוך הרגיל וכן עפ"י שכבת הגיל (גן – י"ב), ונתמכת במסמכי מדיניות והנחיות יישום (שרמר, ע', 1993, תוכנית לימודים – "עיון מושגי", הלכה למעשה בתכנון לימודים, גיליון 8)	כלל השותפים בתהליכי התכנון הפדגוגי לתלמידים עם צרכים מיוחדים	<u>רציונל</u> : התפיסה הרעיונית של הוראת המקצוע: הנחות יסוד, מטרות המקצוע, הישגים נדרשים, רעיונות מרכזיים, עקרונות הוראה, הצעות לארגון תהליך ההוראה ואוכלוסיית היעד של התוכנית. <u>סילבוס</u> : מפרט התכנים והנושאים במקצוע בהתאם לשכבת הגיל, היקף השעות, הנחיות ועקרונות להפעלת התוכנית.	<u>פיתוח</u> : המזכירות הפדגוגית באמצעות ועדות, הכוללות את מנהלי תחום הדעת (מפמ"רים), מומחים בתכנון לימודים ובתחומי הדעת ואנשי חינוך. פיתוח תכניות לחינוך המיוחד מתבצע בשיתוף האגף לחינוך מיוחד. <u>הטמעה ובקרה</u> : מפקחים, מנהלים ומדריכים.	בכל מקצוע ובכל רמות התכנון המתייחסות לאותו מקצוע מתחייבת זיקה למסמך תוכנית הלימודים הארצי. אתר המזכירות הפדגוגית – תוכניות לימודים בתחומי הדעת תיק תוכניות לימודים לעובדי הוראה

תוכנית לימודים בית ספרית (תלב"ס) מישור התכנון: בית ספרי

הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
<u>תלב"ס כללי:</u> מסמך המתאר את מכלול העשייה הבית ספרית בתחומים השונים, בהתאמה ל"אני מאמין" ולחזון של בית הספר, על פי שכבות הגיל ורמות התפקוד ובהתבסס על תכניות הלימודים בחינוך הרגיל. הרחבה: נספח ו'	בתי ספר לחינוך מיוחד	- תיאור בית הספר ומאפייני אוכלוסיית התלמידים. - "אני מאמין" וחזון בית ספרי - מטרות וקדימויות - עקרונות מנחים לשימוש בתוכנית - מבנה הלימודים - מיפוי תחומי הדעת, הנושאים הנלמדים ותחומי הטיפול עפ"י אשכולות תוך ציון: קהל היעד (קבוצות גיל / תפקוד), מסגרת הלמידה (כיתתית/ קבוצתית/ פרטנית), הקצאת הזמן (ש"ש) ובעלי התפקידים לכל מקצוע/נושא. - תוכנית אורך בית ספרית לכל מקצוע/נושא/תחום בבית הספר (פירוט בשורה הבאה) דרכים וכלים להערכה בשימוש בית הספר - תכניות נוספות כגון: תוכנית חופשה, טקסים ופעילויות תרבותיות, פעילות חוץ בית ספרית	<u>פיתוח:</u> צוות ביה"ס במסגרות פעולה שונות (צוותי היגוי, מליאה, צוות רב-מקצועי). <u>הטמעה ובקרה:</u> מפקח ביה"ס, מנהל ביה"ס, רכזים ומדריכים.	א. תכניות לימודים ארציות מקצוע ב. קדימויות המוגדרות ע"י משרד החינוך, האגף לחינוך מיוחד, המחוז, מפמ"ר המקצוע ג. "אני מאמין" וחזון בית ספרי, וכן הגדרה ייחודית של ביה"ס (כגון: בית ספר "ירוק")
<u>תוכנית אורך בתלב"ס:</u> מפרט תכנים בכל מקצוע/נושא הנלמד בביה"ס, המתווה את רצף ההוראה.	בתי ספר לחינוך מיוחד	- אוכלוסיית יעד (שכבת גיל / רמת תפקוד) - רציונל להוראת המקצוע באוכלוסיית היעד - מפרט תכנים והישגים נדרשים במקצוע ברצף שכבות הגיל ורמות התפקוד - היבטים דידקטיים - יסוד מארגן/עקרון מוביל בהוראת המקצוע, דרכים ועקרונות להוראה - היבטים ארגוניים – הקצאת שעות שבועיות להוראת המקצוע בכל שכבת גיל, מסגרת הלמידה (כיתתית/ קבוצתית/ פרטנית) ובעלי התפקידים בהוראת המקצוע/נושא - דרכים ואמצעים להערכת התקדמות התלמידים	<u>פיתוח:</u> צוות ביה"ס במסגרות פעולה שונות (צוותי היגוי לנושא, צוותים רב-תחומיים, מליאה). <u>הטמעה ובקרה:</u> מפקח ביה"ס, מנהל ביה"ס, רכזים בית ספריים, מדריכים ארציים ומחוזיים.	א. תכניות לימודים ארציות ב. תלב"ס כללי ג. תכניות בבתי ספר מקבילים ניתן לכתוב בהרחבה בהתאם לרכיבים של תכנית הוראה (ראה מישור כיתתי), ואז לגזור את החלקים הרלוונטיים מתוך התכנית הבית ספרית ולעדכן היבטים בהתאם למאפייני התלמידים בכיתה בכל שנה. במקרה זה אין צורך לכתוב בכל שנה מחדש את תכניות ההוראה הכיתתיות.

תוכנית לימודים כיתתית (תל"כ) ותכנית הוראה מישור התכנון: כיתתית

הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
אסופת מסמכים לתיאור של מכלול העשייה הכיתתית - מקצועות, תחומי טיפול ופעילויות בכיתה מסוימת בהרכבים שונים, במהלך שנה"ל ולאורך כל שבוע הלימודים. הרחבה: נספח ג'	כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר לחינוך רגיל כיתות בבתי ספר לחינוך מיוחד	תיק מורה הכולל את מסמכי התוכנית הכיתתית: - רקע על התלמידים ומאפייני התפקוד שלהם - יעדי רוחב כיתתיים - רשימת נושאים, מקצועות ופעילויות כיתתיות - תכניות הוראה כיתתיות במקצועות/תחומים - מערכת שעות (בדומה למבנה הלימודים בתל"כ"ס): 1. מקצועות, פעילויות וטיפולים לאורך כל יום במהלך שבוע הלימודים, תוך הקצאת ש"ש 2. הרכב הלומדים בכל מקצוע/פעילות/טיפול: מליאה, קבוצות ו/או פרטני (גם אם מתקיימים במקביל) 3. בעלי תפקידים בכל מקצוע/פעילות/טיפול בהרכבי הלומדים השונים - כלי הערכה המופעלים בכיתה ומיפויים כיתתיים - מפת יעדים כיתתית בתחומי מיומנויות היסוד, המרכזת יעדים משותפים לקבוצות תלמידים	<u>פיתוח</u>: צוות הכיתה באחריות המחנכת, בשיתוף צוות רב-מקצועי בביה"ס וגורמי הדרכה. <u>הטמעה ובקרה</u>: מנהל ביה"ס, צוות הכיתה, רכזים בית ספריים, מדריכים מחוזיים בתחום.	א. המקצועות, הנושאים ויעדי ההוראה של ביה"ס כפי שמופיעים בתל"כ"ס. ב. צורכי התלמידים כקבוצה, בהתבסס על תכניות לימודים אישיות, מיפויים כיתתיים ומקורות נוספים (כגון: הורים). ג. תכניות לימודים אישיות ומידע שנאסף במיפויים כיתתיים.
תכנון תהליך ההוראה בכל מקצוע הנלמד בכיתה בשנת הלימודים, על מכלול רכיביו, בהתאם לרמות התפקוד והמאפיינים של תלמידי הכיתה. הרחבה: נספח ד'	כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר לחינוך רגיל כיתות בבתי ספר לחינוך מיוחד	תכניות הוראה* כיתתיות במקצוע כוללות: - יעדים בהתייחס לתוכן, ובהתייחס להיבטים שפתיים, רגשיים, ערכיים ובחיבור לחיי היומיום - פירוט יחידות הלימוד באותו מקצוע מתוך התל"כ"ס - לוח זמנים להוראת היחידה / מספר שיעורים - דרכי הוראה והזדמנויות למידה בכל יחידת לימוד (עזרים, פעילויות, חומרי הוראה-למידה, סביבה לימודית), בהתייחס לקבוצות ויחידים בכתה. - תוצרים מצופים. - דרכים וכלים להערכת התקדמות התלמידים במקצוע. *יש לגזור מתוך התל"כ"ס ולעדכן בהתאם למאפייני הכיתה	<u>פיתוח</u>: מחנך / מורה מקצועי, בשיתוף צוות הכיתה וגורמים רלוונטיים בביה"ס. <u>בקרה</u>: מנהל ביה"ס, צוות הכיתה, רכזים בית ספריים, מדריכים.	א. תוכנית הלימודים הארצית ומסמכי התאמה לחנ"מ. ב. תוכנית הלימודים הבית ספרית במקצוע. ג. החוברת: הגדרות וקריטריונים להכנת תכניות הוראה לחינוך המיוחד, אגף חנ"מ ואגף ת"ל, תשס"ב.

תוכנית לימודים גנית (תלג"ן) מישור התכנון: גני

הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
אסופת מסמכים לתיאור של מכלול העשייה בגן בהרכבים שונים, במהלך שנה"ל ולאורך כל שבוע הלימודים - רכיבים רעיוניים, אירגוניים ופדגוגיים. הרחבה: נספח ה'	גני חינוך מיוחד	מסמכי תוכנית הלימודים הגנית (תלג"ן) יכללו: - רקע על הילדים ומאפייני התפקוד שלהם. - נושאי לימוד שנתיים, החוזרים על עצמם תוך התפתחות ספיראלית עם התקדמות הגיל וכוללים: 1. תכני הרצף השנתי - עונות השנה ומועדים בראייה רב-תרבותית 2. נושאים ומגמות כלל מערכתיות 3. דגשים מחזיים - נושאים נוספים הנגזרים מצרכי הילדים בגן - מטרות ויעדים רלוונטיים לילדי הגן, הנגזרים מתחומי/אשכולות הליבה של החינוך הקדם יסודי: שפה ואוריינות, מדע וטכנולוגיה, כישורי חיים ואמנויות. - מפת יעדים גנית, המבוססת על הערכה ומיפוי של ילדי הגן בתחומים: שפה, מתמטיקה והכנה לחיים, כבסיס לארגון הלומדים (במליאה ו/או בקבוצות למידה ו/או פרטני). - תכניות הוראה לנושאים הנלמדים: נושאי הרצף השנתי ו/או נושאים מתכניות הלימודים בתחומי הליבה תוך אינטגרציה ביניהם. פירוט מטרות, יעדים ויחידות תוכן, תוך ציון לוח זמנים והזדמנויות למידה בכל יחידה. עדכון תכניות ההוראה בהתאם להתקדמות הילדים ולצרכים המשתנים. העקרונות הבסיסיים לכתיבת תוכנית ההוראה זהים לעקרונות תוכנית ההוראה בגילאי בית הספר (ראה לעיל). - סדר היום בגן - פרישת הנושאים, הפעילויות והטיפוליים לאורך כל יום במהלך שבוע הלימודים; ציון בעלי התפקידים והרכב הלומדים בכל נושא/פעילות/טיפול (מליאה, קבוצות ו/או פרטני) גם אם מתקיימים במקביל.	<u>פיתוח: הגננת/מנהלת הגן</u> בשיתוף הצוות בגן. <u>הטמעה ובקרה:</u> מפקחת הגן, מומחית תחום מטעם המת"א, צוות הגן, מדריכים מחזיים.	א. מסמכים באתר האגף לחינוך קדם יסודי כגון: - עשייה חינוכית בגני ילדים - תכניות הלימודים במקצועות הליבה ב. מסמכי התאמה לחינוך המיוחד של התכניות השונות ג. קדימויות והנחיות המוגדרות ע"י משרד החינוך, האגף לחינוך מיוחד והמחוז. ד. החוברת: הגדרות וקריטריונים להכנת תכניות הוראה לחינוך המיוחד, אגף חנ"מ ואגף ת"ל, תשס"ב. ה. תכניות לימודים אישיות ומידע שנאסף במיפויים גניים.

תוכנית טיפול **מישור התכנון: אישי/קבוצתי**

הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
אסופת מסמכים לתכנון, תיעוד וסיכום תוכנית הטיפול של תלמיד או של קבוצה, בתחום טיפול אחד או יותר קישור למדור מקצועות הבריאות בתוך אתר אגף א' חינוך מיוחד הרחבה: פרק 9 – מקצועות הבריאות	תלמידים עם צרכים מיוחדים הלומדים בכיתה לחינוך רגיל (שילוב). תלמידים בודדים או קבוצות בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר לחינוך רגיל, וכן בבתי ספר ובגני ילדים בחינוך המיוחד.	מסמכי התכנון והתיעוד של טיפולים מתחומי מקצועות הבריאות יכללו: 1. כללי: - פרטי תלמיד – ריכוז מידע - לו"ז למטפל - דו"ח לקהילה למילוי 2. מסמכי תיעוד: 2. א. תיעוד טיפול יחידני - תוכנית עבודה למטפל – נספח לתוכנית האישית של התלמיד (טיפול יחידני) - תיעוד מפגש טיפולי - יחידני - סיכום תהליך טיפולי – יחידני 2. ב. תיעוד טיפול קבוצתי - תוכנית עבודה למטפל – נספח לתוכנית האישית של התלמיד (טיפול קבוצתי) - תיעוד מפגש טיפולי - קבוצתי - סיכום תהליך טיפולי – קבוצתי 3. תצפית במגוון סביבות – גן וביה"ס (בבנייה) 4. הערכת מרכיבי תפקוד – מסמכים על פי מקצועות	<u>פיתוח:</u> קביעת מטרות בעבודת צוות רב-מקצועי כחלק מתוכנית לימודים אישית לתלמיד. בניית התוכנית, תיעוד וסיכום ע"י עובדי ההוראה ממקצועות הבריאות. <u>הטמעה ובקרה:</u> פיקוח, מומחי תחום מטעם המת"א, מדריכים ארציים ומחוזיים, צוות חינוכי טיפולי	רשומות: רפואיות, פסיכולוגיות וחינוכיות של התלמיד. תוכנית הטיפול מהווה תוספת לתוכנית האישית.

תוכנית אישית לתלמיד מישור התכנון: אישי

הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
תוכנית אישית: תוכנית המתווה יעדי עבודה ייחודיים לתלמיד ודרכים להשגתם בשנת הלימודים, על פי צרכיו בתחומי החינוך, הלימוד והטיפול. ההנחיות והטפסים לכתיבת תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י) ותוכנית לימודים אישית (תל"א) אוחדו. כתיבת התוכנית מתקיימת במערכת הממוחשבת: "תוכנית אישית לתלמיד" הרחבה: נספח ב'	1. תלמידים הלומדים בכיתה/גן בחינוך הרגיל (שילוב); תלמידים בכיתות חינוך מיוחד בבתי"ס לחינוך רגיל ובבתי"ס וגנים לחינוך מיוחד 2. תלמידים בחינוך הרגיל בגילאי 5-21, המאושפזים בבתי חולים או חולים בביתם בשל מחלה ממושכת - תוכנית חינוכית אישית – תח"א. הרחבה: ילדים חולים - אתר אגף א' חינוך מיוחד	- התוכנית האישית הינה ייחודית לתלמיד וכוללת מספר מצומצם של יעדי רוחב הקשורים לפיתוח כישורים ומיומנויות בתחומים: קוגניטיבי, לימודי, תקשורתי-שפתי, התנהגותי-רגשי, חברתי, חושי-מוטורי, הכנה לחיים (תפקוד במצבי חיים). - יעדים משותפים למספר תלמידים יכללו בתוכנית כיתתית או גנית. - התוכנית האישית נבנית ומיושמת בראייה אינטגרטיבית של כלל תחומי התפקוד, בעלי התפקידים, השיעורים והפעילויות. התוכנית מחייבת את כל הצוות ליישומה בהרכבים שונים של למידה וטיפול בכיתה/בגן. רכיבי התוכנית האישית: - פרטי התלמיד, שמות אנשי הצוות השותפים לתוכנית, אמירות מפי התלמיד וההורים וכן תחומי חוזק וכישורים ייחודיים - מסמכים אישיים כגון: מסמכים קבילים, אבחונים ודוחות - פרופיל תלמיד - תיאור תפקודו הנוכחי (מוקדי כוח ומוקדים לחיזוק), כפי שעולה מתהליכי הערכה בתחומים השונים. מתוך פרופיל התלמיד יבחרו מטרות ויעדים לקידום במהלך שנת הלימודים. - פירוט תמיכות והתאמות תוך פירוט אופן מתן התמיכות וההתאמות לתלמיד - מטרות ייחודיות לתלמיד לשנת הלימודים (2-3)	פיתוח: צוות רב-מקצועי העובד עם התלמיד, בהנחיית מחנכת הכיתה (בביה"ס); מנהלת הגן, צוות הגן וצוות השילוב היישובי (בגן). זאת בשיתוף הורי התלמיד והתלמיד עצמו במידת האפשר. הטמעה ובקרה: השותפים לפיתוח וכן - מפקחת, מנהלת המתי"א ומומחי תחום מטעמה.	א. חוזר המנכ"ל סח / 3 (ד) 2007 (תוכנית חינוכית יחידנית - תח"י) ב. חוזר מנכ"ל נח' 7. 1998 (תוכנית לימודים אישית – תל"א) ג. ממצאי הערכה תפקודית בתחומי התפקוד השונים. ד. אבחונים ומסמכים רפואיים. ה. בחמש השנים האחרונות לשהותו של התלמיד בביה"ס, נגזרת תוכנית הלימודים האישית גם מיעדי תוכנית "המעבר" שלו (ראה בהמשך). המקצועות, נושאי הלימוד ותחומי הטיפול מהווים מסגרת תוכן ואמצעים למימוש המטרות.

מקורות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מבנה ועקרונות	קהל יעד	הגדרה
		מטרות) בהלימה לפרופיל התפקודי שלו. - יעדים אופרטיביים הנגזרים מכל מטרה המנוסחים במושגים יישומיים ומדידים. - דרכים, שיטות ואמצעים להשגת היעדים תוך תיאור התיווך הנדרש לתלמיד בהוראה, סביבת ההוראה, השיעורים והטיפולים והרכב הלומדים ליישום היעד. יושם דגש על הגדרת תחומי האחריות של הצוות הרב-מקצועי ביישום היעד ועל עבודת צוות ושיתוף פעולה בין הגורמים. - פרק הזמן להשגת היעדים עפ"י חודשי השנה ולא מעבר לשנת לימודים אחת. ניתן להציב מטרות מעבר לשנת לימודים אחת תוך שינוי היעדים הנגזרים מן המטרה משנה לשנה. - הערכה מעצבת – תיאור התקדמות התלמיד ביעדים השונים בצמתי הערכה שנקבעו בבית הספר תוך שיתוף התלמיד בהערכה (לא פחות משני צמתי הערכה: באמצע השנה ובסיומה). שינוי מהות היעדים או מספרם בהתאם להערכה מעצבת. - סיכום התוכנית האישית, תוך התווית מטרות לשנת הלימודים הבאה. תוכנית חינוכית יחידנית - תח"א (ילדים חולים - אתר אגף א' חינוך מיוחד) - תוכנית אישית לתלמידים בחינוך הרגיל, החולים במחלה ממושכת. - לתלמידים חולים בחינוך המיוחד - המשך עבודה על התוכנית האישית הקיימת ועדכונה.		

תכניות אישיות (תוכנית מעבר) מישור התכנון: אישי

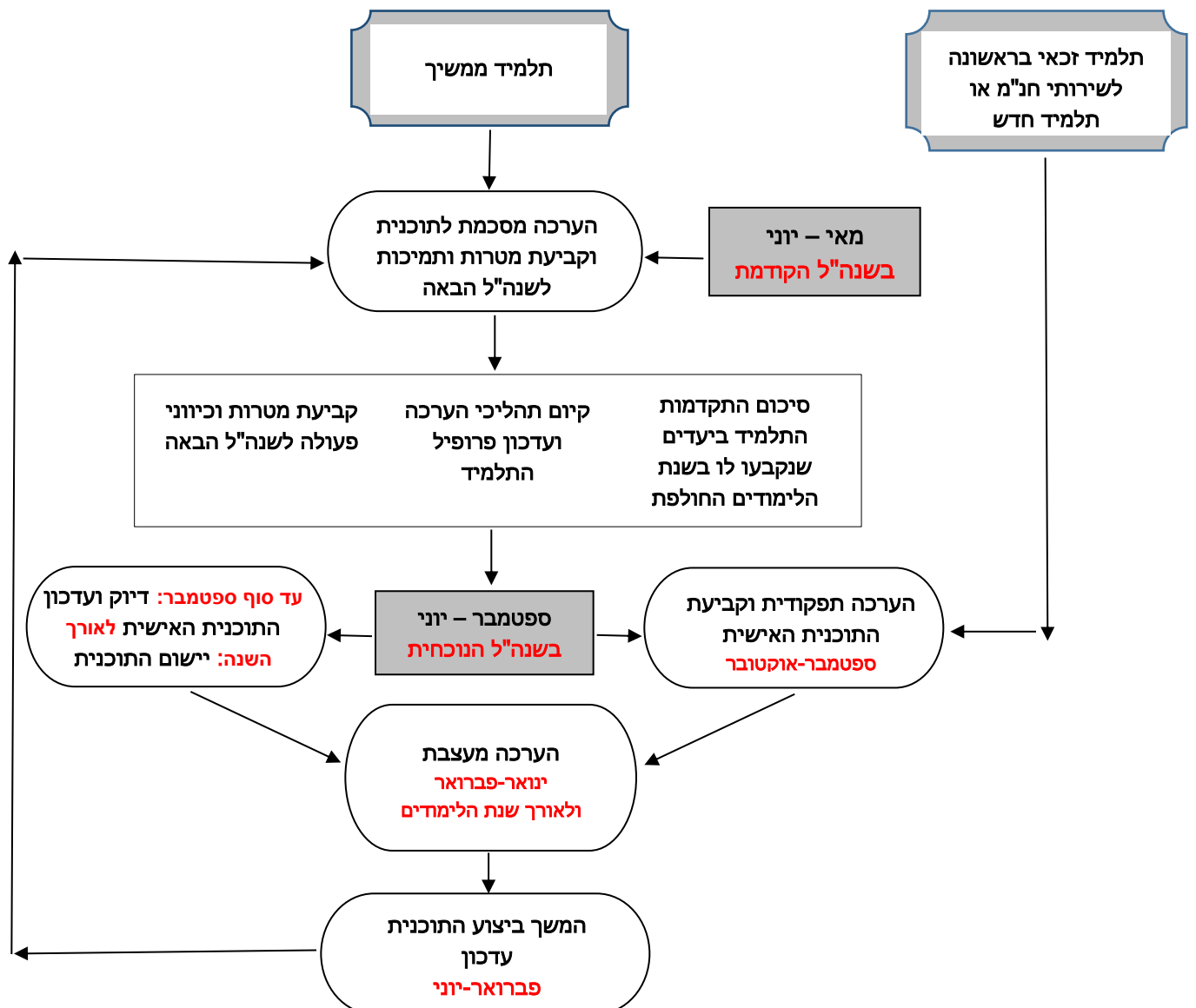
הגדרה	קהל יעד	מבנה ועקרונות	פיתוח המסמך הפעלה ובקרה	מקורות
תוכנית חמש-שנתית, המגדירה את הפעילות המתוכננת עם התלמיד בראיית עתידו בגיל 21 ומעלה לאחר סיום לימודיו בבית הספר. <u>הרחבה: תכנית מעבר, אגף א' חינוך מיוחד</u>	תלמידים בגילאי 16-21, בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים ובבתי ספר לחינוך מיוחד.	- פרטים אישיים על התלמיד פרטי צוות התוכנית, סיכום העדפות התלמיד ומשפחתו. - מטרות ויעדים עד גיל 21 בראיית מסגרות השתלבות לאחר גיל 21 בתחומים: ידע והשכלה, עצמאות אישית, קשר חברתי בין אישי, עולם העבודה, בית ומשפחה, פנאי, מעורבות קהילתית, בריאות ובטיחות. - דרכים ואמצעים להשגת היעדים. - דרכי הערכה וממצאי הערכה תפקודית. - גורמים מבצעים. - תיאור קשר מתוכנן עם גורמים בקהילה - רווחה, בטוח לאומי, גופים וולונטריים וכו', אשר יתווכו ויתאימו לתלמיד את מקום ההשתלבות בעבודה ואת מסגרת הפנאי והחברה לאחר גיל 21.	<u>פיתוח</u>: צוות רב-מקצועי, תוכנית המעבר, גופים שונים בקהילה, ציבוריים ופרטיים, הקשורים להשתלבותו העתידית בקהילה, המתבגר ומשפחתו. <u>הטמעה ובקרה</u>: מנהל ביה"ס, מחנכת הכיתה וצוות מקצועי העובד עם התלמיד, גורמים שונים בקהילה.	תוכנית המעבר מתבססת על התכניות הבאות ובו בזמן גם מזינה אותן ב-5 השנים האחרונות לשהותו של התלמיד בביה"ס: א. תוכנית לימודים אישית ב. תוכנית לימודים כיתתית (תל"כ)

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

לוח זמנים ומהלכי פעולה לבנייה וליישום של תוכנית אישית לתלמיד

ההנחיות והטפסים לכתיבת תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י) ותוכנית לימודים אישית (תל"א) אוחדו. כתיבת התוכנית מתקיימת במערכת הממוחשבת: "תוכנית אישית לתלמיד" בפורמט המשותף לתלמידים עם צרכים מיוחדים בכל סוגי המסגרות ובכל רצף הגילאים. הגדרה ודגשים בתוכנית אישית בנספח א'.

לוח זמנים לתכנון, ביצוע והערכה של התוכנית האישית לתלמיד

מהלכי פעולה להכנת התוכנית האישית וליישומה

שלב א': מאי – יוני* בשנה"ל הקודמת – ישיבת צוות - הערכה מסכמת, עדכון הפרופיל וקביעת מטרות לשנה"ל הבאה

*לתלמידים חדשים יש לקיים שלב זה בחודשים ספטמבר ואוקטובר

אחראים מהלכי הפעולה	מנהל/ת תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	מחנך/ת כיתה מנהלת גן	מורת שילוב תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	צוות רב-מקצועי	תלמיד/ה	הורים
לקראת ישיבת הצוות חלק מהמהלכים עשויים להתקיים בתחילת שנה"ל הבאה	□ קובע לו"ז לביצוע ישיבת הצוות. □ דואג לחלוקת האחריות בין אנשי הצוות. □ מוודא הזמנת מומחי תחום נדרשים מהמתי"א. □ מגדיר מסגרת זמן לאיסוף המידע הנדרש. □ דואג לשיתוף התלמיד והוריו.	מובילה את שלבי התהליך: □ ריכוז מידע מכלל הצוות אודות התקדמות התלמיד בשנה"ל הנוכחית לצורך סיכום התוכנית. □ ריכוז מידע וממצאי הערכה לצורך כתיבה/עדכון פרופיל תלמיד. □ ריכוז המלצות למטרות וליעדים לשנה"ל הבאה. □ תיאום מועדי הישיבות והרכב המשתתפים מקרב אנשי הצוות בהתאם לתלמידים אודותיהם דנים בכל ישיבה.	□ אוספת מידע על התלמיד מתוך תצפיות, אבחונים, מסמכים קבילים. □ שותפה לעדכון/כתיבה של פרופיל תלמיד יחד עם המחנכת. □ שותפה לגיבוש המלצות למטרות וליעדים לשנה"ל הבאה.	□ מטפלים ממקצועות הבריאות מקיימים תהליכי הערכה מסכמת באמצעות כלים מקצועיים בתחום אחריותם, כותבים סיכום של התהליך הטיפולי ומעדכנים פרופיל תלמיד במערכת הממוחשבת. □ כלל אנשי הצוות הרב-מקצועי ממלאים את סיכום התוכנית במערכת הממוחשבת, תוך מתן המלצות למטרות וליעדים לשנה"ל הבאה. □ מתעדכנים במועדי הישיבות בהתאם לתלמידים שבטיפולם אודותיהם דנים בכל ישיבה.	□ מביע את דעתו בנוגע להתקדמותו במהלך השנה ומשתף בצפיותיו ובעמדותיו לגבי בחירת מטרות לשנה הבאה	□ מביעים את דעתם באשר להתקדמות ילדם במהלך השנה ומשתפים בצפיותיהם לגבי מטרות התוכנית האישית לשנה הבאה.
במהלך ישיבת הצוות	□ משתתף בישיבה (או ממנה נציג מטעמו).	□ מנהלת את הישיבה לסיכום התוכנית האישית ולקביעת התוכנית לשנה"ל הבאה תוך: 1. מיקוד הדיון בגיבוש משותף של 3-4 מטרות ויעדים לכל מטרה. 2. חלוקת האחריות בין השותפים ליישום. 3. דרכים להשגת היעדים.	□ שותפה להובלת דיון אודות התוכנית האישית לשנה"ל, תוך הצגת תחומי אחריותה. □ מביעה את עמדתה אודות תחומי העבודה ודרכי העבודה עם התלמיד בהתאם לתחום מומחיותה.	□ משתתפים בישיבת הצוות. מתארים את ההתקדמות התלמיד ושותפים לגיבוש מטרות ויעדים.	□ עפ"י החלטת הצוות, במידה וההורים משתתפים בישיבת הצוות, יכולים לשתף במידע ובצפיות במהלך הישיבה	□ עפ"י החלטת הצוות, במידה וההורים משתתפים בישיבת הצוות, יכולים לשתף במידע ובצפיות במהלך הישיבה
לאחר ישיבת הצוות חלק מהמהלכים עשויים להתקיים בתחילת שנה"ל הבאה	□ מעודכן בסיכום התוכנית ובהמלצות לשנה"ל הבאה. □ אחראי לעדכון / כתיבת התוכנית במערכת "תוכנית אישית לתלמיד". □ חותמת על התוכנית.	□ כותבת את התוכנית האישית במערכת "תוכנית אישית לתלמיד" תוך שיתוף הצוות הרב-מקצועי. □ חותמת על התוכנית.	□ שותפה לכתיבת התוכנית יחד עם המחנכת - מטרות ויעדים, אמצעים, דרכי פעולה, תמיכות והתאמות.	□ מגדירים בתוכנית הממוחשבת אמצעים ודרכי פעולה, תוך חיבור ליעדים הרלוונטיים לתחום אחריותם. □ מטפלים במקצועות הבריאות וטיפול באמנות בונים 'תוכנית עבודה למטפל' עבור התלמיד כנספח לתוכנית האישית.	□ מכיר את התוכנית האישית שלו ומתייחס עפ"י יכולתו למטרות וליעדים ולחלקו בקידום.	□ מקבלים סיכום כתוב אודות התקדמות ילדם ביעדי התוכנית האישית בשנה החולפת עם המלצות לשנה"ל הבאה. מסירת התוכנית הכתובה לשנה"ל הבאה להורים תתקיים בתחילת שנה"ל הבאה, לאחר אשרור והשלמה.

שלב ב': ספטמבר-יוני - ביצוע התוכנית, בקרה ומעקב

מנהל/ת	מחנך/ת כיתה	מורת שילוב	צוות רב-מקצועי	תלמיד	הורים
תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י	תפקיד זה אינו רלוונטי לגנ"י
מוודא שכל אנשי הצוות החינוכי/טיפולי מכירים את התוכנית האישית של כל תלמיד ומיישמים אותה. קובע ל"ז לשיבת הערכה מעצבת (ינואר-פברואר). מוודא שאנשי הצוות מקיימים הערכה מעצבת של התקדמות התלמיד בתוכנית האישית. במידת הצורך, מגבש המלצה עם הצוות הבין-מקצועי וההורים באשר להמשך/הפסקת זכויות לשיטות החינוך המיוחד בתוכנית השתלבות, לקראת הפניה לוועדת השילוב.	ה את שלבי התהליך: בחנית התוכנית שנבנתה בסוף השנה הקודמת ומעדכן במידת הצורך, תוך תאום עם צוות חינוכי/טיפולי. ידוע הצוות בתוכנית האישית לשנת הלימודים. הובלת שיח עם ההורים והתלמיד לגבי מעורבותם ביישום התוכנית האישית. החתמת ההורים על טופס ויתור סודיות ועל טופס הסכמה לטיפולים מתחומי מקצועות הבריאות. קידום יעדים שבתחום האחריות בשיתוף הצוות הרב-מקצועי. קידום שיח עם התלמיד על התקדמותו. קיום ישיבת צוות רב-מקצועי להערכה מעצבת (ינואר-פברואר). במידת הצורך, גיבוש המלצה עם הצוות הבין-מקצועי וההורים באשר להמשך/הפסקת הזכויות לשירותים במסגרת תוכנית ההשתלבות, לקראת הפניה לוועדת השילוב. עדכון התוכנית כחלק מהערכה מעצבת.	בוחנת את פרופיל התלמיד ומעדכנת במידת הצורך. שותפה עם המחנכת לבחינת התוכנית שנבנתה בסוף השנה הקודמת מקיימים תצפיות ותהליכי הערכה נוספים במידת הצורך ומעדכנים במערכת הממוחשבת. מקדמים יעדים אישיים של התלמיד עפ"י תחומי אחריותם. ממלאים הערכה מעצבת (ינואר-פברואר בהתאם ליעדים שבאחריותם). משתתפים בישיבת הערכה מעצבת (ינואר-פברואר). מקיימים התייעצויות וישיבות צוות לאורך כל שלבי יישום התוכנית האישית במידת הצורך.	לתלמיד חדש - מקיימים תצפיות לבניית פרופיל. לתלמיד ממשיך - בוחנים את פרופיל התלמיד ואת התוכנית שנבנתה בסוף השנה הקודמת מקיימים תצפיות ותהליכי הערכה נוספים במידת הצורך ומעדכנים במערכת הממוחשבת. מקדמים יעדים אישיים של התלמיד עפ"י תחומי אחריותם. ממלאים הערכה מעצבת (ינואר-פברואר בהתאם ליעדים שבאחריותם). משתתפים בישיבת הערכה מעצבת (ינואר-פברואר). מקיימים התייעצויות וישיבות צוות לאורך כל שלבי יישום התוכנית האישית במידת הצורך.	מקיימים את חלקו ביישום המטרות והיעדים. שותף לשיח עם מחנכת הכתה וגורמים נוספים ומביע עמדותיו לגבי השגת המטרות בתוכנית האישית. משתתף בשיח עם הצוות לצורך הערכה מעצבת.	נפגשים עם המחנכת וגורמים נוספים עפ"י הצורך ומשתתפים במידע אודות התלמיד בבית, בחברה וכו' ואודות טיפולים המתקיימים מחוץ למסגרת החינוכית. מקבלים את התוכנית הכתובה ו/או מעיינים בה בפורטל הורים. במידת הצורך מעבירים למחנכת הכתה הערות בכתב או בע"פ. לאחר היוועצות בין-מקצועית יוחלט אם להכניס שינויים בתוכנית בעקבות עיון ההורים בתוכנית. ממלאים את חלקם בקידום יעדים אישיים של התלמיד בבית, תוך הנחיה וליווי של הצוות הרב-מקצועי. מודעים ומעודכנים לגבי המהלכים הקשורים בביצוע המטרות וביישום ההתאמות. משתתפים בשיח עם הצוות לאורך השנה לצורך הערכה מעצבת. חותמים על טופס ויתור סודיות ועל טופס הסכמה לטיפולים מתחומי מקצועות הבריאות (במידה ומסכימים).

זיקות בין התכניות האישיות לבין התוכנית הגנית/הכיתתית:

כדי להדק את הממשק בין התוכנית הגנית/כיתתית לבין התכניות האישיות מתקיים עדכון של התוכנית הגנית/כיתתית לאחר השלמת התכניות האישיות של התלמידים, המתבטא בהגדרת דרכים ומסגרות לקידום היעדים האישיים כחלק מהעבודה הגנית/כיתתית, לדוגמה: הוספת נושאים ויחידות לימוד, ארגון מחדש של קבוצות הלמידה, שינויים בלוח הזמנים.

הטפסים להכנת התוכנית האישית קיימים במערכת הממוחשבת

מחווון לכתיבה ולהערכה עצמית של התוכנית האישית

מחווון זה מרכז רכיבים ומהלכים בבניית המסמך הכתוב של התוכנית היחידנית, ונועד לכוון את הצוותים בגיבוש התוכנית הכתובה ובהערכת התוצר.

המחווון עומד לרשות בעלי התפקידים השונים ככלי עזר לשימוש עפ"י החלטתם.
הקף את המספר המתאים ביותר ליד כל היגד בטבלה לפי המפתח הבא:

במידה רבה - 4	במידה סבירה - 3	במידה מעטה - 2	כלל לא - 1
---------------	-----------------	----------------	------------

קטגוריה	היגדים	4	3	2	1
הצגה של התלמיד	קיים מידע ופרטים רלוונטיים אודות התלמיד				
תיאור תפקוד התלמיד (פרופיל תלמיד)	הפרופיל כתוב בלשון תפקודית המתארת את אופן הביצוע של התלמיד				
	הפרופיל מתאר את מידת/אופי התיווך להם נזקק התלמיד, תדירות/היקף הביצוע וסביבת הביצוע				
	הפרופיל כולל את כל תחומי התפקוד				
	הפרופיל מסתמך על מקורות המידע שהוצגו לצוות(כגון: אבחונים, דוחות, תצפיות וחווות דעת) נבחרו מטרות ויעדים מתוך פרופיל התלמיד				
ניסוח מטרות ויעדים	המטרות מפורטות ליעדים ליישום במהלך השנה				
	היעדים מנוסחים במונחים יישומיים ובלשון עתיד				
	הוגדרו דרכים ואמצעים להשגת היעדים				
	הוגדר פרק זמן להשגת כל יעד				
דרכים, אמצעים ולו"ז ליישום	קיים פירוט דרכים, אמצעים ולוח זמנים ליישום מול כל יעד				
	התוכנית כוללת התאמות בדרכי הוראה והיבחנות				
	קיימת זיקה בין התוכנית האישית והתוכנית הכיתתית/גנית				
שיתוף הצוות הרב-מקצועי	התוכנית כתובה בשיתוף הצוות הרב-מקצועי ומתייחסת להמלצותיו				
	התוכנית מפורטים בעלי התפקידים ליישום היעדים				
	כלל הצוות מכיר את התוכנית ואת חלקו ביישומה				
הערכת התוכנית	מתקיימת הערכה מעצבת לאורך יישום התוכנית בשיתוף צוות רב-מקצועי				
	ההערכה מנוסחת בהיגדים הניתנים למדידה או לצפייה ובמונחים יישומיים				
	בסוף השנה נכתב סיכום של התקדמות התלמיד בתוכנית והמלצות לשנה"ל הבאה				
	התוכנית כוללת התייחסות לציפיות התלמיד מתוך מודעות לקשייו וליכולותיו				
שיתוף התלמיד	התוכנית כוללת הגדרת פעולות באחריות התלמיד ליישום המטרות				

1	2	3	4	היגדים	קטגוריה
				התוכנית כוללת משוב של התלמיד על השגת המטרות לאורך השנה ובסיומה	
				התוכנית מתייחסת למידע שהתקבל מההורים (דוחות, אבחונים ודיווחים)	שיתוף ההורים
				התוכנית כוללת הצעות של ההורים ליעדים או לדרכי יישום, שהתקבלו בתיאום עם הצוות, לרבות יעדים ומהלכים שההורים קבלו על עצמם לבצע.	
				הערכה מסכמת, תוך ציון מטרות המשך נמסרה להורים	
				התוכנית נכתבת ומתועדת במערכת הממוחשבת: "תוכנית אישית לתלמיד"	תיעוד

נספח ג': מחוון לכתיבה של תוכנית לימודים כיתתית כללית (תל"כ)

ראה בהמשך מחוון לבנייה של תוכנית הוראה במקצוע, כחלק מהתוכנית הכיתתית הכללית

הערות	עדיין לא	בתהליך	כן	רכיבי התל"כ	
				מחנכת הכתה מובילה את תהליך כתיבת התל"כ	היבט ארגוני
				התל"כ נכתב תוך עבודת צוות שיתופית	
				התל"כ נכתב בכל כיתות בית הספר	
				התל"כ מאוגד בתיק מורה / תיק כיתה	
				כל הצוות מכיר את תכניות הלימודים הארציות במקצועות השונים בחינוך הרגיל ובח"מ ומסתמך עליהם בתכנון התל"כ	ידע תיאורטי
				קיים ידע אודות המושגים: תוכנית לימודים ותוכנית הוראה וההבחנה ביניהם	
				קיים רקע על הכתה ומאפייני התפקוד של התלמידים	רכיבי תוכנית הלימודים הכיתתית (תל"כ כללי ותכניות הוראה במקצועות)
				מיפויים כיתתיים בהתייחס לממצאי הערכה ותוצרים מצופים בתחומים:	
				ריכוז יעדים על פי קבוצות תפקוד בכתה (מפת יעדים כיתתית)	
				רשימת מקצועות, נושאי לימוד ופעילויות, כולל מקצועות ליבה, מקצועות/נושאים נוספים בהתאם לתלב"ס וליעדי מערכת החינוך	
				מול כל מקצוע מופיעים הפרטים הבאים: שעות שבועיות; מסגרת הלמידה (כתתי, קבוצתי, פרטני); בעלי תפקידים	
				מערכת שעות כיתתית (כולל שיעורים כיתתיים, קבוצתיים ופרטניים)	
				בתל"כ הכללי קיימות תכניות הוראה בכל המקצועות הנלמדים בכיתה	
				תכניות ההוראה כוללות יחידות הוראה ודרכי ביצוע בהתאם למאפייני הכיתה	
				התוכנית הכיתתית משקפת מסגרות ודרכים לקידום יעדי התוכנית האישית	
				קיימים נהלים לבדיקה ולהערכה של תיק המורה (תל"כ כללי ותכניות הוראה)	

נספח ד': מחוון לכתיבה של תוכנית הוראה במקצוע (כחלק מתוכנית הלימודים הכיתתית תל"כ)

הערות	עדיין לא קיים	בתהליך	קיים	מדדים לניתוח תוכנית ההוראה	
				- רכיבים ארגוניים 1. אוכלוסיית יעד (גיל / כיתה) 2. הקצאת ש"ש 3. ארגון הלומדים (כיתה אם, קבוצות חוצות גיל, פרטני וכו') 4. מסגרת הלמידה (כיתה, גינה, ספרייה וכו') 5. בעלי תפקידים	רכיבים בסיסיים
				- נושא התוכנית	
				- רציונל	
				- מטרות ויעדים (תוכן, מיומנויות וערכים)	
				- יחידות ההוראה המרכיבות את הנושא עפ"י רצף מתפתח	
				- התוכנית בנויה בזיקה לת"ל הרגילה בתחום דעת/תחום ליבה של החינוך הרגיל/המיוחד	זיקה לתוכנית הלימודים
				- התוכנית מהווה חלק מתוכנית בית ספרית בנושא (אילו נושאים קדמו לתוכנית ואילו ימשיכו אותה)	
				- התוכנית מתבססת על ממצאי הערכה אישיים ו/או כיתתיים (פרופיל אישי, מפה תפקודית כיתתית).	הערכה
				- התוכנית כוללת כלים ומדדים להערכת התקדמות התלמידים.	
				- מתקיימת הערכה של התוכנית עצמה (יעילות, תהליכי הוראה, מעורבות התלמידים) כחלק מהתוכנית	
				- בתוכנית משתקפים יסודות מארגנים (אחד או יותר): בתחום השפתי, בהקשר למצבי הכנה ועוד	יסודות מארגנים
				- היסודות המארגנים מקדמים את היעדים בתחומים שונים לצד יעדי התוכן/הנושא.	
				- הזדמנויות הלמידה משקפות את מאפייני התפקוד של התלמידים ע"פ ממצאי הערכה.	הזדמנויות למידה
				- התוכנית כוללת: עזרי הוראה-למידה, טקסטים מסוגים שונים ומעולמות שיח שונים, אסטרטגיות למידה, פעילויות למידה בהתאם ליעדי הנושא וליעדי היסודות המארגנים, תוצרים, סביבה לימודית, פעילויות ייחודיות	

ניתן להרחיב את התכנית הבית ספרית הנכתבת בכל מקצוע (ראה מישור בית ספרי) בהתאם לרכיבים של תכנית הוראה. בעת כתיבת תכניות ההוראה הכיתתיות, ניתן לגזור את החלקים הרלוונטיים מתוך התכנית הבית ספרית ולעדכן היבטים בהתאם למאפייני התלמידים בכיתה בכל שנה. כך תשמר ההלימה בין התכנית הבית ספרית והתכנית הכיתתית, ולא יהיה צורך לכתוב בכל שנה מחדש את תכניות ההוראה הכיתתיות אלא לעדכן בלבד.

נספח ה': מחוון לכתיבת תוכנית הלימודים הגנית – תלג"ן

הערות	עדיין לא	בתהליך	קיים	רכיבי התלג"ן
רכיבים רעיוניים				תיאור המאפיינים של אוכלוסיית הגן
				אני מאמין / חזון הגן
				מטרות/יעדים הנובעים מהחזון, קדימויות
רכיבים ארגוניים				תיאור בעלי התפקידים ותחומי אחריותם (צוות מקצועות הבריאות, גננת משלימה, סייעת, פסיכולוגית, עו"ס, רופאה, וכו') ממשקי פעולה בין בעלי תפקידים
				מסגרות הלמידה (מליאה, קבוצות, פרטני), בתחומים השונים
				סדר יום מפורט ומערכת שבועית בהתייחס לכל התחומים הנלמדים
				ממשקי פעולה/קשר עם הורים
				ממשקי פעולה /קשר עם מוסדות בקהילה
רכיבים פדגוגיים				- נושאי הלימוד לאורך השנה והנושא השנתי - גזירת מטרות מתכניות הלימודים בתחומי הליבה : שפה ואוריינות, מדע וטכנולוגיה, כישורי חיים ואמנויות והתאמתן לילדי הגן.
				מפות היעדים בחינוך הלשוני ובמתמטיקה מציגות יעדים ברמות תפקוד שונות, בזיקה לתכניות הלימודים של החינוך הרגיל והמיוחד
				יחידות ההוראה בנושאים השוטפים בנויות בזיקה לתכניות הלימודים של החינוך הרגיל והמיוחד בכל תחומי הליבה ומשלבות גם את הנושא השנתי
				תכניות לימודים אישיות של ילדי הגן
				קיימת זיקה בין התל"גן לבין מפות היעדים הגניות לבין התכניות האישיות באשר למטרות ולדרכי הפעולה
רכיבי ידע וצמיחה				כל צוות הגן מכיר את מסמך האב של האגף לחינוך מיוחד לתכנון הלימודים (המסמך הנוכחי)
				כל הצוות מכיר את מסמכי תכניות הלימודים הארציות במקצועות השונים בחינוך הרגיל ובחנ"מ ומסתמך עליהם בתכנון העבודה
רכיבי הערכה				כל הצוות מכיר את הרכיבים הפדגוגיים בתלג"ן ומסתמך עליהם בתכנון העבודה
				מתקיימים מפגשי צוות בנושא של תכנון ופיתוח פעילויות
				קיים מאגר של כלים להערכת התלמידים
רכיבי הערכה				קיימים נהלים קבועים להערכה לאורך השנה
				תכניות לימודים נבנות עפ"י מסקנות ההערכה

מחווך לכתובה של תוכנית לימודים בית ספרית (תלב"ס)

הערות	עדיין לא	בתהליך	כן	רכיבי התלב"ס	
				קיים בביה"ס תהליך מתמשך של כתיבת תלב"ס	חניכ ארגוני
				נבחר צוות מוביל לבניית תלב"ס	
				בצוות המוביל גובשו נהלי עבודה והוגדרו תפקידים	
				כל צוות ביה"ס שותף לגיבוש התלב"ס	
				נקבע לוי"ז למפגשי עבודה במהלך שנה"ל	
				קיים ידע תיאורטי בתכנון לימודים (גישות, מושגים, מודלים) בקרב צוות ביה"ס	ידע תיאורטי
				כל הצוות מכיר את המדיניות, ההנחיות ועקרונות העבודה במסמך זה	
				כל הצוות מכיר את מסמכי תכניות הלימודים הארציות במקצועות השונים בחינוך הרגיל ובח"מ ומסתמך עליהם בתכנון התלב"ס	
				תיאור ביה"ס ומאפייני האוכלוסייה	רכיבי התלב"ס הכללי ומבנה הלימודים
				אני מאמין / חזון בית ספרי	
				מטרות/יעדים הנובעים מהחזון, קדימויות	
				מבנה ארגוני של ביה"ס – בעלי תפקידים ומסגרות פעולה	
				מקצועות הליבה	
				נושאים/מקצועות נוספים + נושא שנתי	
				נושאים/מקצועות המאורגנים עפ"י אשכולות	
				מול כל נושא/מקצוע מופיעים הפרטים הבאים : קהל היעד (שכבת הגיל/קבוצת התפקוד); שעות שבועיות; מסגרת הלמידה (כתת אם, קבוצות עניין וכיוב'); בעלי תפקידים; אופי המקצוע (חובה, בחירה, בגרות וכו') לכל מקצוע נכתב רציונל, מטרות, יסודות מארגנים ועקרונות הוראה	
				כל מקצוע מפורט ליחידות לימוד עפ"י רצף התפתחותי, בהתאם למבנה הדעת של המקצוע	ס"ס תוכנית/אמצעי
				יחידות הלימוד בכל מקצוע מפורטות על פי רצף גילאים / שכבות בביה"ס	
				כל יחידת לימוד מפורטת לנושאי משנה	
				התוכנית הבית ספרית במקצוע מתייחסת לתהליכי למידה של ידע מיומנויות וערכים	
				תוכנית הלימודים הבית ספרית במקצוע בנויה בזיקה לת"ל הרגילה	
				מסמך התלב"ס בכללותו נגיש ומוכר לצוות	יושם/התלב"ס
				קיימת זיקה בין מישורי התכנון : בית ספרי – כיתתי – אישי	
				קיימים מנגנונים ארגוניים ליישום התלב"ס	
				קיים מאגר של כלים להערכת תלמידים	נ א ר

הערות	עדיין לא	בתהליך	כן	רכיבי התלב"ס	
				קיימים נהלים קבועים להערכת תלמידים	
				תכניות ההוראה נבנות עפ"י מסקנות ההערכה	
				קיימים תהליכי הערכה ועדכון של התלב"ס עצמו	

